REBREANU

Răscoala

★

37

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Clubul cărții digitale 2022

În colecția

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

vor apărea:

LIVIU REBREANU

Răscoala, partea a II-a

GO MO-JO

Ospățul lui Confucius

B. GORBATOV

Neînfrînții

V. EM. GALAN

Zorii robilor

* * *

Flori alese din poezia populară

A. FADEEV

Înfrîngere

MIHAIL SADOVEANU

Istorisiri despre vînători și pescari

Lei 4

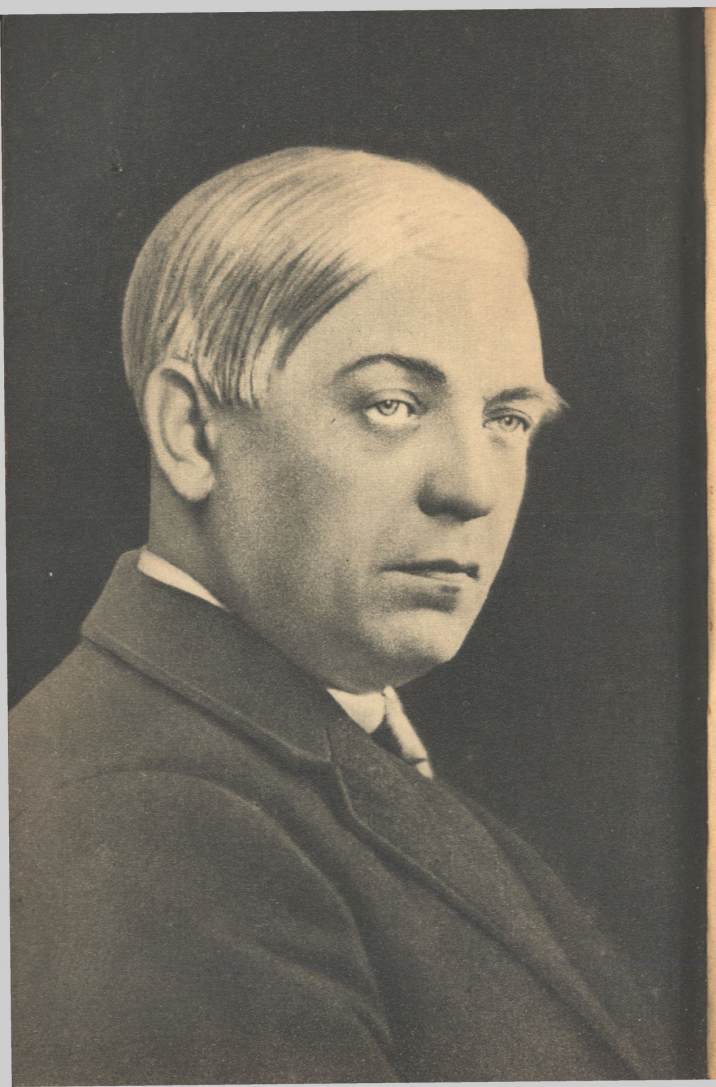

LIVIU REBREANU

Răscoala

Vol. I

SE MIŞCĂ ŢARA

1960

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

Ediția de față reproduce textul după : Rebreanu, *Opere alese*, vol. IV, *Răscoala*, E.S.P.L.A., 1959.

PREFAȚĂ

Romanul *Răscoala* a fost pentru Rebreanu, fără îndoială, cartea plenitudinii sale creatoare. Calitățile prozei lui se întîlnesc aici în expresia lor majoră.

Dacă prin Sadoveanu, literatura romînă, avînd ca obiect lumea rurală, realizează o excepțională sinteză între liric și epic, ridicîndu-se, într-o permanentă osmoză cu folclorul, la un realism de o factură complet originală, nemaiîntîlnită, prin Rebreanu, satul romînesc își capătă primul său romancier obiectiv. Niciodată luciditatea acestuia nu a fost însă mai deplină, niciodată spiritul de observație mai pertinent – ca în *Răscoala*.

Autorul lui *Ion* se înrudește prin mediul pe care-l cercetează și în descrierea căruia excelează cu Sadoveanu. Dar spre deosebire de acesta, el nu studiază satul rezistent formelor de viață capitaliste, satul retras într-o izolare naturală, ci satul prins în procesul luptei pentru înavuțire, suferind efectele dezumanizării specifice societății stăpînite de puterea banului. Țăranii săi se apropie astfel de ai lui Slavici și, într-o măsură, de ai lui Agîrbiceanu. Economicul joacă în literatura lui Rebreanu un rol mult mai mare decît în opera oricărui alt romancier al vieții rurale de la noi. Niciodată însă scriitorul nu a izbutit să releve mai concludent felul în care condițiile de trai determină psihologia maselor și a indivizilor ca în *Răscoala*.

Rebreanu se arată interesat într-o măsură superioară de social. Nu-l preocupă, ca pe Sadoveanu, țăranul cu îndeletniciri oarecum singuratice, păstor, pădurar, pescar, vînător, trăind într-un fel de

sihăstrie a munților, a bălții sau a codrului, ci țăranul angrenat foarte puternic într-o viață colectivă. Rebreanu e un romancier al mulțimilor. Viața satului apare la el urmărită mai ales în tiparele pe care colectivitatea le dă existenței individuale. Dar niciodată scriitorul nu a fost mai preocupat de soarta mulțimilor și mai artist în înfățișarea reacțiilor masei ca în *Răscoala*.

În sfîrșit – cum am spus – Rebreanu e un prozator obiectiv. Lirismul e extirpat cu desăvîrșire din literatura lui. Scriitorul preferă să vorbească prin mișcarea independentă a eroilor, prin acțiunile lor, decît prin comentariul personal. În *Răscoala* aceste calități se ridică la expresia lor desăvîrșită, chiar dacă și aici le umbresc citeodată unele urme vagi ale influențelor naturaliste.

*

Proiectată încă înainte de primul război, *Răscoala* a fost concepută inițial ca un fel de continuare a lui *Ion*. Titu Herdelea, feciorul dascălului de la Pripas, cu vechile lui fumuri poetice și visuri publicistico-literare, vine la București, unde rudele cumnatului Pintea îi făgăduiseră sprijin în cariera jurnalistică. Romancierul urmărește tribulațiile profesionale și erotice ale eroului, îl conduce prin diferite medii sociale, schițînd graficul evoluției lui spirituale. Pe drum însă, materialul social copleșește subiectul strict al cărții ; povestea lui Titu Herdelea cu rîvna lui calculată, cu pasiunile sale cuminți trece pe nesimțite spre periferia romanului. Cartea începe să fie dominată de prezența impunătoare a unui nou erou, un erou colectiv de o forță fără precedent în romanul nostru : țărănimea exploatată, hămesită, îndatorată la boier, călcată în picioare de jandarm, jupuită de arendaș, trasă pe sfoară de logofăt, jefuită de perceptor, amăgită de prefect, țărănimea «pașnică», țărănimea «credulă», țărănimea «răbdătoare», țărănimea irupînd în răscoală cu toată violența și obida pe care i-o dă desperarea. În centrul cărții și nu numai în centrul cărții, ci și în fiecare capitol, în fiecare paragraf aproape, apare, ca și în *Ion*, problema pămîntului, așa-numita diplomatic «chestiune țărănească». Dar, spre deosebire de *Ion*, *Răscoala* intră în această dezbatere fără să mai ocolească imaginea luptei în-

verșunate dintre exploatați și exploatatori. Conflictul literar este însuși conflictul social. Intenția cărții este de a deveni un document al dramei petrecute în 1907. De aceea Rebreanu, deși prin 1925 avea o versiune încheiată a romanului (la care însă a renunțat pentru că era mai mult *«un strigăt de revoltă»* decît *«un roman cu personaje și realități obiective»*), prin 1928 cutreieră țara și, pentru versiunea finală, stă de vorbă cu zeci și zeci de țărani, ascultînd sute și sute de relatări despre «evenimentele» încheiate cu un uriaș mormînt a 11.000 de oameni. De aici și formidabila densitate a textului. De aici, din această cunoaștere concretă a realităților, și exactitatea cu care scriitorul a intuit o serie de adevăruri sociale la care formația lui ideologică singură nu i-ar fi dat posibilitatea să ajungă.

Cîteva din ele se referă la cauza și caracterul răscoalelor țărănești. Astfel puține cărți dinainte de 23 august 1944 izbutesc să dea o imagine mai pregnantă a condiției mizerabile de viață și a exploatării crîncene la care era supusă țărănimea muncitoare în regimul burghezo-moșieresc.

Un perceptor sosește pe lapoviță și-i ia unui gospodar necăjit ultimul bun din casă, porcul ; un hambar e prădat – nu se știe de cine – și jandarmul anchetează la post pe bănuiți, potrivit tuturor uzanțelor, adică înjurînd cumplit și mutîndu-le oamenilor fălcile cu pumnii ; un fecior de logofăt, crai neobosit, cheamă la curte o fată și face ceea ce a făcut de atîtea ori cu atîtea fete și neveste etc. Considerat în parte, fiecare fapt pare o întîmplare mai degrabă banală. Acumulate treptat, transformate în șuvoiul existenței zilnice, toate aceste mici momente scot la iveală o realitate cutremurătoare. Exploatarea a adus pe țărani la sapă de lemn. Dacă zgîrii puțin poleiala ți se arată o realitate catastrofală. Ca într-un fel de febră a foamei, țăranii istoviți de mizerie visează pămînt. În conștiința lor pămîntul începe să capete imaginea pîinii calde, aburinde, plimbate înaintea privirilor unui flămînd. Pămîntul reprezintă pentru ei singura ieșire din lanțul înrobitor al clăcii și dijmei la conac. Pentru pămînt bat drumurile la București căciulindu-se prin ministere, umilindu-se în fața cucoanei ca să le vîndă lor moșia Babaroaga. Nădejdea că vor căpăta pămînt îi face să creadă în tot felul de năluciri despre niște «vestitori» trimiși de vodă ca să facă dreptate să-

racilor. Pămîntul este miezul «chestiunii țărănești», iar «chestiunea țărănească» motivul obsedant în jurul căruia se organizează fiecare capitol *(Pămînturile, Flămînzii, Friguri...)* și spre care converge fiecare pagină a romanului.

La început expunerea e lentă, se oprește în descripții detaliate și face ocoluri lungi. Tonul nu are nimic febril. Ritmul nu are nimic precipitat. S-ar părea că este vorba de «altceva», fragmentul despre o călătorie în tren pare doar un fragment despre o călătorie în tren ; descrierea unei mese la restaurant pare doar descrierea unei mese la restaurant ; o seară la un prieten, o convorbire la o bancă, o vizită la o moșie ar avea aerul că sînt pur și simplu numai atît, o petrecere, o convorbire, o vizită etc. Oamenii își văd calmi de viața lor : țăranii de necazuri, moșierii de afaceri, politicienii de lupte intestine, femeile de intrigi amoroase. Țara pare liniștită, orașul pare liniștit, satul pare liniștit. Dar în fiecare din mediile acestea, aparent liniștite, vibrează obsedant, amenințător aceeași insolubilă, dureroasă, veche «chestiune țărănească». Într-un compartiment de clasa întîi, călătorii stau toropiți de plictiseala obișnuită a voiajului în tren. Se iscă o discuție ca toate discuțiile : cuvintele se înșiră fără nici o rezonanță deosebită pînă cînd cineva spune *«să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de țăran, că țăranul atunci te strînge de gît, cînd te doare mai tare»*. La masă într-un restaurant, convivii «discută politică» după obiceiul vremii. Frazele se rostogolesc sonore, săbiile se încrucișează fără consecințe, pînă cînd cineva spune cu un glas prevestitor a rău : *«Bietul țăran, nu știe decît să rabde... Numai la noi se mai pomenesc, în plin secol de civilizație occidentală, răscoale de țărani exasperați... Pînă ce avem să ne trezim cu o catastrofă să zguduie țara din temelii !»* Un moșier tînăr își aduce prietenul să-i vadă domeniul și-i arată și împrejurimile. Totul merge bine pînă cînd prietenul întreabă ceva despre pămînt ; moșierul tînăr deodată pierde șirul explicațiilor și cu un sentiment de jenă răspunde încurcat : *«Apoi vezi, pămînturile oamenilor, asta e chestia țărănească !... Pămînturile ! Nu prea sînt și unde au fost s-au cam spulberat...»* Un personaj face pe profetul : *«ca mîine se sparge pojghița»*. Alt personaj, din alt capitol, observă că *«pîrîie ceva»*. Un preot din Ardeal venit să vadă Bucureștiul începe să se pregătească

alarmat de întoarcere ca să nu-l apuce *«vreo revoluție»*. Scriitorul are aerul unui strateg care măsoară șansele asaltului iminent din toate unghiurile. Efectele sînt drămuite cu precauții farmaceutice. Întîmplările sînt contrapunctate cu o artă perfectă a detaliului. Aceasta îngăduie ca lumina pe care o primește un fapt de la celălalt să-l facă mai expresiv. Undeva, Nadina, supînd într-un restaurant de noapte, spune amuzată : *«...Bine c-au început și București să devie oraș mai civilizat, nu tot cu mititei și lăutari și mojicie !...»* Din pagina următoare a cărții îi răspunde Petre Petre așezat în fața unei fierturi : *«– Da de ce nu aprinseși lampa, mamă ? Ori nu mai e gaz ? – Ba mai e nițel, dar ziceam că e destulă lumina focului...»* Din fiecare peregrinare în fiecare mediu, romancierul lasă să răsune același leit-motiv obsedant : «chestiunea țărănească», «chestiunea țărănească». Încetul cu încetul, din aceste spaime trecătoare care răbufnesc ici-colo, începe să se țească peste text plasa unei presimțiri apăsătoare, psihoza unei așteptări încordate. «Ceva» trebuie să se întîmple. «Ceva» care să zguduie totul din temelii. La sfîrșitul primei părți, care părea scrisă pe un ton aparent imparțial, aproape indiferent, Rebreanu izbutește să dea cititorului un sentiment de ascuțit tragism. Există o înspăimîntătoare «chestiune țărănească», o chestiune fără nici un contact real cu discursurile din parlament, cu polemicile ziarelor, cu disputele teoretice ale celor care «fac politică». Milioane de țărani nu au porumb pentru iarnă, nu au gaz în lampă, nu au cu ce-și hrăni copiii muribunzi. Burghezia și moșierimea petrec pe un uriaș vulcan al sărăciei și urii, gata să erupă. Stăpînii vor să se convingă că peste tot domnește liniștea și ordinea. Robii nu bănuiesc ei înșiși unde poate ajunge mînia care se adună în sufletele lor. Dar undeva, în adînc, lava răscoalei fierbe de mult. Cititorul are sentimentul unui martor dinafară, aplecat peste macheta istoriei. Fiecare ins în parte nu are, în cel mai bun caz, decît conștiința destinului său. Dar toți împreună, în mod inconștient și obscur, prin atitudinea lor și în primul rînd prin condiția lor socială, dau sens istoriei, îi determină cursul într-o anumită direcție. Intuiția artistică i-a permis romancierului să facă sensibil un mare adevăr : răscoala din 1907, ca orice altă răscoală, a fost o necesitate istorică determinată de un complex de factori obiectivi și, în pri-

mul rînd, de factorii economico-sociali. Ideea aceasta cititorul o trăieşte efectiv, în toate implicaţiile ei umane.

Urmărind desfăşurarea răscoalelor ţărăneşti, romanul izbuteşte de asemeni să scoată la lumină – cu mijloace literare – adevăratul lor caracter. Înţelegem din paginile cărţii ce rezervor imens de revoltă se acumulează în conştiinţa oamenilor, cum ura de clasă devine o forţă socială uriaşă.

Rebreanu înfăţişează spontaneitatea răscoalei ţărăneşti şi, în acelaşi timp, caracterul anarhic, incapacitatea ei de a se transforma în revoluţie.

Oamenii sînt mînaţi de obiective diverse, pe care le însumează ţinta comună : pămîntul, izgonirea moşierilor. Dar ţăranii sînt legaţi de mijloace de producţie primitive, înapoiate. Ei nu sînt în stare să înjghebe, în satele scăpate de boieri, altă orînduire. Într-o izbucnire înfricoşătoare de mînie, dezlănţuiţi, ţăranii incendiază conacele şi-şi închipuie cu naivitate că distrugînd sediul stăpînirii vor împiedica întoarcerea proprietarilor. De aceea şi taie sîrmele de telegraf, se izolează crezînd că ar putea despărţi total şi definitiv satul de oraş şi reveni la un fel de economie naturală. Dar, cînd încearcă să-şi împartă lucrurile şi pămîntul, ajung repede la ceartă, diferenţierile din sînul lor ies cu violenţă la iveală. Rebreanu a prins cu ascuţime acest proces : *«Aţi umblat să cumpăraţi cu bani grei Babaroaga şi nici n-aţi vrut să ne cunoaşteţi pe noi, săracimea. Atunci era bun pămîntul. Acum, pentru că se împarte la toţi, nu vă mai place»*, le strigă în faţă chiaburilor Toader Strîmbu, chiar în toiul răscoalei.

În sfîrşit, prezentînd deznodămîntul tragic al evenimentelor, Rebreanu reliefează cu îndrăzneală caracterul de clasă al represiunii şi dezvăluie barbaria reprimatorilor. În contrast cu acţiunea maselor, cu violenţa ei dictată de o îndreptăţită revoltă împotriva silniciilor suferite, burghezia şi moşierimea săvîrşesc operaţia de reprimare în spiritul unei răzbunări sîngeroase, menite să înspăimînte masele şi să zdrobească în conştiinţa lor orice urmă de împotrivire. Ultimele pagini ale cărţii prezintă comedia proclamaţiei : procurorul, prefectul, coloneii galbeni şi dîrdîind de spaimă, nervoşi şi dornici să termine cît mai repede cu răsculaţii. Oamenii sînt zdrobiţi în bătăi,

azvîrliți în ocnă, uciși fără nici o vină după o judecată sumară, sau fără nici o judecată, după ce în parlament are loc celebra scenă a «împăcării». Primul-ministru, cu glas de «văduvă necăjită», improvizează pe tema «scumpa noastră țărișoară», «țărișoara noastră scumpă». Ca Nae Cațavencu, se întrerupe «ca să-și usuce lacrimile de pe obraji» și ca să ceară «măsuri energice». Liberali și conservatori se îmbrățișează și se sărută în aplauzele întregii adunări, în timp ce undeva se aude un glas spunînd : *«Pupăturile acestea o să usture teribil spinarea țăranilor»*.

Cartea este o frescă istorică de o lărgime puțin comună chiar pentru operele de amploare. O populație vastă, strînsă sub acoperișul celor peste cinci sute de pagini, face să crească din roman două realități mari, fundamental deosebite și despărțite printr-o prăpastie de netrecut : o realitate aparținînd lumii exploatatorilor și uneltelor lor, cealaltă țăranilor. Privit de la distanță, ansamblul are proporții monumentale. Apropiindu-te, fiecare capitol și subcapitol te lasă să vezi diferențierile aduse de detalii în corpul acestui edificiu impunător : lumea orașului cu mediile funcționărești mic-burgheze, cu saloanele elitei, cu redacțiile ziarelor și mai ales lumea satului cu întreaga ei colectivitate pestriță, țărani «săraci ca degetul», argați la curte, vizitii, fete curățele cu funcții de jupînese, neveste amărîte, contopiști ferchezuiți care se cred boieri pentru că au gulere de celuloid, cîrciumari corciți care nu sînt nici pe de-a-ntregul negustori, nici pe de-a-ntregul țărani, perceptori în exercițiul funcțiunii, flăcăi întorși de la armată, babe bodogănind tot timpul pe lîngă case, copii zurbagii, popi bătrîni și neputincioși, jandarmi cu soții care se cred cucoane, învățători generoși și dăscălițe chivernisite, băieți de arendași veniți în vacanță la țară să dea iama printre fete etc.. etc. În sînul claselor, Rebreanu știe să distingă varietatea categoriilor și tipurilor sociale, de aceea fiecare clasă sau pătură este reprezentată pe o scară încăpătoare, cu trepte multe și distincte care dau complexitate și adîncime tabloului social.

Tagma exploatatorilor rurali include o adevărată galerie. Tipologia este bogată. Ca într-o arcă a lui Noe sînt aduse zecile de specii ale clasei : boierul de viță veche, încremenit în obiceiuri feudale, exponentul unui sistem de viață patriarhală ; fiul său,

întors de la studii cu idei reformatoare, partizan al exploatării «luminate» și raționale ; Nadina, moșierița care nici nu calcă pe la țară și-și arendează proprietatea, dînd exploatării, prin intermediari și «de la distanță», o formă aparent impersonală ; apoi «ciocoii noi» de genul colonelului Ștefănescu, arendașii de naționalități diferite (romîni, greci, evrei), în sfîrșit, tot cortegiul de unelte ale exploatării, logofeți de curte, vechili etc.

Psihologiile individuale sînt caracteristice pentru specia reprezentată. Bătrînul Iuga se socotește boier de neam, «stîlp al țării», și-și petrece aproape toată viața la moșie unde are convingerea că îndeplinește un rol etico-politic de neînlocuit. E aprig, neiertător, obișnuit să poruncească și să fie ascultat. Își arogă, față de țărani, funcții de tutore, deși îi exploatează fără milă și nu pierde nici un prilej să-i înrobească mereu mai rău la învoieli. De ideile reformatoare ale fiului său și de visurile lui utopice își bate joc. Se bizuie pe autoritatea forței și-l folosește pe plutonierul de jandarmi Boiangiu, ca să-i «moaie» pe oameni snopindu-i în bătaie. Miron Iuga are o încredere atît de mare în autoritatea sa și un dispreț atît de profund pentru țărani încît nu-și părăsește moșia chiar cînd se pornesc răscoalele. Iese cu pușca înaintea răsculaților și, atunci cînd unul dintre ei cutează să-i răspundă, trage în el ca într-un cîine, pentru că a-l înfrunta, a-i leza dreptul inviolabil de proprietate i se pare un sacrilegiu care merită pedeapsa capitală. Nadina este nepăsătoare la tot ce nu are legătură directă cu persoana sa. E cinică, opacă la sentimente, într-un permanent iureș al distracțiilor și plăcerilor. Moșia n-o interesează decît ca o sursă de venituri și pentru că între ea și pămînt nu există nici un raport direct ; spre deosebire de Miron și Grigore Iuga ea e gata să-și vîndă moșia cu ușurință, cu grabă, «celui care dă mai mult». Pe la conac apare doar din cînd în cînd, între două voiajuri în străinătate, însoțită de o bandă zgomotoasă de cheflii. Pe țărani nu-i cunoaște și are o tresărire de repulsie în fața chipurilor negre, a căciulilor și a opincilor. Cînd oamenii îi cer să le vîndă lor moșia cu unele înlesniri, ființa care disprețuiește atît de radical chestiunile materiale își recapătă brusc instinctul de clasă : «– *Crezi că pentru ochii voștri am să-mi risipesc averea ?* le răspunde țăranilor Nadina. *Nu, băiete, și nu, oa-*

meni buni ! Eu vînd moşia, ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora. Pomană poate să facă statul, dacă vrea...»

Critica socială are ascuţime, deşi uneori apar şi anumite sfieli şi îngăduinţe faţă de Miron Iuga şi mai ales faţă de Grigore Iuga. Printre rîndurile cărţii se poate citi, din loc în loc, un fel de intimidare în faţa «integrităţii» caracterului lui Miron Iuga şi, mai ales, se simte un fel de înţelegere secretă faţă de sforţările lui Grigore Iuga de a introduce metodele unei exploatări raţionale, menită să «lumineze» satul şi să creeze între moşieri şi ţărani raporturi mai umane. Peste această intimidare, peste această înţelegere nemărturisită, cu voia sau fără voia autorului, creşte însă ideea că toţi reprezentanţii lumii boiereşti (chiar atunci cînd sînt de «bună credinţă») sînt incapabili să priceapă ceva din zbaterea mulţimii. Neputinţa aceasta ţîşneşte la fiecare gest, la fiecare replică, ca o expresie obiectivă a relaţiilor sociale, a stilului de viaţă şi a convingerilor unei clase întregi.

Rapacitatea şi parazitismul moşieresc apar deci reliefate cu mare artă, nu ca particularităţi psihice ale unor fiinţe înclinate spre avariţie şi indolenţă, ci ca rezultatul unui sistem. Mecanismul îl completează arendaşii Cosma Buruiană, Platamonu, colonelul Ştefănescu şi alţii. E fixată bine şi fără stridenţe tendinţa lor de a urca scara situaţiilor sociale. Cu boierul Iuga se poartă plecaţi, îi măgulesc vanitatea, dar pe ascuns umblă să cumpere moşia Nadinei, ca să devină la rîndul lor proprietari. Arendaşii nu-şi dau chiar aerele boierilor, dar se arată mai aprigi decît aceştia în a scoate şapte piei de pe spinarea pălmaşilor. Un dispreţ egal faţă de ţărani le dictează toate actele. Pe o părere a arendaşului Cosma Buruiană, cum că i-a fost prădată magazia, un sat întreg e schingiuit ca să mărturisească cine e hoţul. Aristide, feciorul lui Platamonu, batjocoreşte fetele oamenilor, iar colonelul Ştefănescu, care-i exploatează fără milă pe ţărani, le ţine şi discursuri moralizatoare : «– *V-aţi boierit şi voi, mă ! Vă vine cu strîmbul munca ! E mai uşor să stai cu luleaua-n gură decît să dai cu sapa, cum nu !*»

În roman, înfăţişarea realistă a diferitelor tipuri de arendaşi, nestînjeniţi, în jaful pe care-l practică, de considerente naţionale, vădeşte de asemenea puterea prozatorului de a sfărîma clişeele naţi-

onalist-şovine, încetăţenite de literatura sămănătoristă pe această temă.

Rebreanu prinde cu ascuţime împletirea de interese care există între moşierime şi burghezie, în ciuda luptei politice dintre liberali şi conservatori. În acest sens, tipică e figura avocatului Baloleanu. Politician liberal, el posedă o mică proprietate, dar se declară partizan al exproprierii marilor latifundii, bineînţeles cu despăgubiri. Desfăşoară o demagogie abilă, învăluită în tirade patriotarde despre «umanitarism» şi «democraţie». Cînd izbucnesc răscoalele, Baloleanu îşi schimbă însă brusc atitudinea şi, în tirade tot atît de sforăitoare, aminteşte *«interesele superioare ale neamului»*, iar mai pe urmă, numit prefect, conduce sîngeroasa represiune, patronînd bătăile, schingiuirile şi asasinatele în masă. *«– Şi totuşi, trebuie să ne păstrăm calmul, să ne stăpînim»* – oftează el mereu – *«întristat şi demn»*, apoi, aruncînd un ochi suferitor asupra abuzurilor şi samavolniciilor, exclamă cu tonul martirului care a traversat o gravă criză morală : *«– Înainte, la datorie !»*

O întruchipare corectă şi mai ales palpabilă capătă în roman aparatul represiv al statului burghezo-moşieresc, reprezentat prin forurile sale cele mai autorizate, de la plutonierul de jandarmi Boiangiu pînă la maiorul Tănăsescu, unul din conducătorii represiunii. Şi aici romanul subliniază trăsăturile comune care definesc funcţiunea acestor instrumente ale claselor exploatatoare. Treptele sociale diferite schimbă oarecum formele şi conţinutul serviciului, dar şi pe plutonierul Boianglu, şi pe primarul Pravilă, ca şi pe maior sau pe prefect îi caracterizează o comună slugărnicie faţă de cei mari şi o sălbăticie fără seamă faţă de popor. Boierul îl tratează pe primar ca pe un fecior de casă, îl cheamă cînd pofteşte la conac, îl ocărăşte şi-i dă porunci. Cînd e vorba de reclamaţia arendaşului Cosma Buruiană, Iuga îi spune lui Pravilă : *«De unde ştii, să-mi aduci hoţii, primare, că altfel pe tine te iau de guler !»* La rîndul său, Boiangiu trăieşte terorizat mereu de ideea că, aşa cum a mai făcut-o, boierul îl va reclama că e «slab şi molcuţ». Cînd aude porunca lui Iuga, sare ca ars şi declară «rînjind» : *«– Am să fac o anchetă de să mă pomenească satele astea de hoţi de codru şi pe lumea cealaltă !»* La fel se poartă prefectul Boerescu sau maiorul Tănăsescu, grijulii în primul

rînd să-i mulțumească pe moșieri. Pentru ținerea în frîu a maselor asuprite, nu e dispreţuit nici un mijloc. Prefectul e trimis pe teren «să liniștească spiritele» și rostește înaintea sătenilor o cuvîntare «patriotică», alcătuită din cele mai hilare locuri comune ale propagandei burgheze.

Boerescu... *«își umfla glasul, gesticula și roșea. În gura lui, cu cîțiva dinți de aur și alții falși, vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii, gîlgîiau ca niște bășici goale, care pocnesc inutil într-un bîlci unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate... Jongla și acuma cu frazele și cuvintele irezistibile : „opinca e talpa țării", „munca voastră sfîntă", „țăranul romîn cuminte și harnic", „regele și guvernul vă poartă de grijă", „aveți încredere în cîrmuitorii țării", „iubirea patriei", „interesul țării cere liniște și ordine, fraților", „romînul nu piere"».*

Cînd palavrele lui Boerescu nu mai au efect, sînt folosite «metodele» maiorului Tănăsescu : *«– Sergent !... Tu ! Da !... Ia șase oameni !... Duceți pe tîlharul ăsta în fundul grădinii !... Acolo să fie împușcat !... Împușcat !... Ai înțeles, sergent ?...», «– Sergent ! strigă în sfîrșit maiorul. Ia-l și pe ăsta... În fundul grădinii ! Împușcat !... Repede, repede !»*

De la Boiangiu la Tănăsescu, în comportarea acestor executori ai sălbăticiei și injustiției sociale, ura față de popor se unește cu o spaimă grozavă. Licărește, undeva în fundul conștiinței celor care bat, omoară, schingiuesc, și ipoteza prăbușirii întregului eșafod al «ordinei» burgheze. Gîndul că s-ar găsi singuri, dezarmați în fața mulțimii dezlănțuite, îi aduce la un paroxism al fricii și le dictează acțiuni disperate.

În fața răsculaților, prefectul, procurorul și comandantul trupelor își pierd cumpătul, se acuză reciproc. Maiorul, scos din sărite, dă ordin trompetului să sune neîncetat atacul, spre a-și alunga gîndurile negre și a-și reface curajul.

Tipurile din lumea exploatatorilor sînt surprinse mai mult în prim plan (Grigore, Nadina, Miron Iuga) sau în plan mijlociu (Baloleanu și familia sa). Lumea exploataților este însă văzută în planuri generale, în mișcări vaste, panoramice. Cu toate că obiectivul este mai

aproape în planurile prime și mijlocii, cu toate că poate să rețină aici mai multe detalii, imaginea cea mai clară, mai concludentă, mai impresionantă se încheagă (trăsătură caracteristică la Rebreanu) în planurile generale. Stînjenit uneori și chiar lipsit de eficiență în individualizări mai nuanțate de caractere, refractar la orice efort de miniaturist, pe suprafețe mari prozatorul se dezlănțuie cu o forță uriașă, și reconstituirile sale de mulțimi în mișcare nu cunosc egal în literatura noastră.

E astfel interesant de reținut arta cu care Rebreanu urmărește creșterea conștiinței maselor. La început țăranii sînt în derută, se întreabă mereu fără nădejdea răspunsului, aproape într-o doară : *«– Păi ce să facem, oameni buni, ce să facem?... – Ce să facem, ce să facem? Și înspăimîntîndu-se singuri de revolta lor urmează repede morfolindu-și vorbele. Dumnezeu știe ce să facem...»* Țăranii par docili, neajutorați, neputincioși să întrezărească vreo soluție în afara boierului, căruia sînt gata să-i ceară mila. *«că dumnealui e părintele nostru și n-are să ne lase»*. Dialogurile și reflecțiile lor se mișcă într-o ceață de nădejdi obscure, naive. Oamenii povestesc cu o candoare dezarmantă, în spiritul legendelor din bătrîni, despre un vodă fabulos, căruia *«cînd a văzut atîta sînge și omor»*, după răscoalele începute în alte locuri, *«i s-a făcut milă de toți și le-a dat poruncă mare : stați măi boieri și măi oameni, să fac eu dreptate și să pun pace-ntre voi. Și toți l-au ascultat și s-au mulcomit și s-au întors pe la casele lor. Și atunci căpetenia a început să taie din moșiile boierilor și să le dea oamenilor, ca să aibă și ei...»* Orice gînd de violență străfulgeră la început în minte ca un element impersonal, ținînd parcă de altă lume. Frazele de amenințare vin nebulos, de departe, făcînd mari ocoluri, și sînt rostite întotdeauna numai pe jumătate : *«apoi așa nu-i bine, cucoane...»* sau *«Da ce facem măi creștini, șezătoare ori...»* Cuvîntul fatal «răscoală» nimeni nu îndrăznește să-l rostească. O îndrăzneală nouă amestecată cu o sfială veche dă construcții de tipul acesta : *«Cum să nu, dacă tu ești porc de cîine, dom' Chiriță»*. Oamenii vorbesc în dodii. Se stabilește fără intenție și spontan un fel de limbaj esopic la care subscrie toată lumea :

«– Baţi coasa, Trifoane, ori...? întrebă Leonte fără mirare.

– O bat să fie bătută! zise Trifon fără să ridice capul.

– Mi se pare că vrei să coseşti înainte de-a semăna?

– Apoi dacă trebuie?... De!»

În context, chiar şi ocara zilnică a boilor începe să capete un sens parabolic :

«– Fire-aţi ai dracului de zăpăciţi, unde vă duceţi?... Hooo!... Ho!... Ia seama, că am să-ţi dau bătaie!... Hoo!... Ce, nu ţi-e bine? Te-ai boierit, ai?... Apoi stai că-ţi dau eu!

Îl plesni cu codirişca biciului peste bot, întîi pe unul, apoi pe celălalt, scrîşnind :

– Să nu fii boier, că te-a luat dracu!»

Mulţimea aşteaptă fără rost, în faţa circiumii, într-o atmosferă confuză, ceva, nu se ştie bine ce.

«– Da ce, măi oameni, voi n-aveţi case, n-aveţi neveste, n-aveţi copii?

– Ne-am ciocoit şi noi don' primar. C-aşa au venit vremurile.»

Nemulţumirea se exprimă la început în mod defensiv, protestele sînt umile, un glas îl încurajează pe altul, apoi îndrăzneala se destramă, zbuciumul masei rămîne învălmăşit, ameninţarea sună indecisă şi surdă :

«Ultimele cuvinte (ale prefectului Boerescu, n.n.) *stîrniră un zgomot nehotărît. Din diferite părţi ale mulţimii se porniră glasuri :*

– Nu putem, cucoane!... N-avem pămînt... Pe ce să muncim?»

Şi ceva mai tîrziu :

«Din şovăirea tăcerii următoare, numai peste cîteva clipe se desprinse, ca un suspin al tuturor, cuvîntul plîngăreţ şi umil al lui Ignat Cercel, aflat în primele rînduri :

– Decît aşa trai, tot mai bună o fi moartea!

Glasul lui încurajă altele, cînd ici, cînd colo :

– Mai bine omorîţi-ne, să scăpaţi de noi!

– Ori să mori de foame, ori de altceva, tot moarte se cheamă!

– Baremi dacă muncim de ne zdrobim oasele, s-avem cu ce să ne ţinem zilele!

– Nici aşa nu-i drept ca unii să plesnească de prea sătui, iar altora să li se usuce maţele de nemîncare!»

Atmosfera se electrizează treptat. O vorbă aruncată la întîmplare, purtată din gură în gură, își amplifică înțelesul pe parcurs și ia proporțiile bulgărelului de zăpadă rostogolit de pe creste. Cîteva fapte cotidiene care ar fi trecut altă dată neobservate, în noile condiții iau amploarea incidentelor în stare să dezlănțuie războaie. Cînd un copil e urechiat de șoferul Nadinei, mulțimea începe să clocotească de furie ca și cum n-ar fi vorba de admonestarea unui băiat neastîmpărat, ci de o chestiune vitală.

De la întrebarea amărîtă : «– *Da' dumnealor ce-și mai pun mintea cu copiii ?*» la izbucnirea mînioasă, amenințătoare : «– *Să fi fost copilașul meu, c-apoi le arătam eu !*» și la constatarea rece, sentențioasă a lui Trifon Guju : «– *Boierii numai de frică știu omenie !*», un proces complex, sinuos al revoltei care fierbe în conștiința masei e urmărit cu admirabilă siguranță. Sufletul mulțimii înrăjbite prinde viață, se dezvăluie în reflecții și gesturi de o mare expresivitate. Oamenii îl îndeamnă pe Pavel să ceară socoteală, resping cu violență orice sfat împăciuitor, sar să-l bată pe cîrciumar care în discuție «trage» spre ciocoime, se oferă în sfîrșit să-l însoțească în grup pe cel vătămat.

Cînd mașina boierilor, claxonînd strident, își face drum printre țăranii rînduiți pe ambele părți ale drumului, masa a devenit un singur trup, o voință comună, care se transmite fiecărui individ, electrizîndu-l :

«*...Oamenii... priveau cu ochii tulburi și cu fețe întunecate goana automobilului. Numai cîrciumarul Busuioc, din pragul lui, scoase căciula cu plecăciunea obișnuită. O mînă delicată îi răspunse cu o fluturare amicală. În acest moment, parcă nu s-ar mai fi putut stăpîni, Petre Petre țîșni în mijlocul uliței, în urma mașinii, urlînd furios :*

– Huo !... Huo !

Din vreo sută de gîturi izbucni aproape simultan și furtunos același „huo" revoltat, pe cînd Trifon Guju, apucînd o piatră, o zvîrli după automobilul ce se depărta, scrîșnind :

– Soarele și dumnezeii voștri de tîlhari !»

Romancierul arată că furia mulțimii izvorăște dintr-un șir nesfîrșit de necazuri ce le impun țăranilor condiții jalnice de trai. Cuvîntul exploatare are pentru oamenii aceștia un înțeles concret și personal.

Nicolae Dragoș fierbe de ură pentru că fiul logofătului i-a batjocorit înainte de nuntă mireasa – *«– Să știu că mă taie în bucățele și mă aruncă la câini și nu mă las până n-oi plăti cui trebuie»* –, un altul e mînios pe perceptor fiindcă i-a luat în plină iarnă ce-a mai avut prin casă, altul, fiindcă nu poate să-i dea nevestei sale care bolește o fiertură caldă. Asuprirea boierească ia pentru fiecare din oamenii aceștia o reprezentare personală pentru că – arată Rebreanu – în plasa relațiilor sociale curente toate destinele țin într-un fel sau altul de boier, pentru că sistemul dă moșierului un drept absolut asupra tuturor celor care stau în raza puterii lui : primarul ține de boier, jandarmul tremură de frica să nu-l mute boierul, învățătorul Dragoș este arestat din ordinul boierului, fiul popei este îndepărtat din parohie pentru că boierul *«n-a vrut să-l primească la Amara»*. De aceea țăranii împart lumea, fără nici o intenție de speculație, în mod spontan și de la sine înțeles, în *«boieri și oameni»*.

Deși are la rădăcină un grăunte de adevăr, nu e întemeiat reproșul unora că Rebreanu, dintr-o veche înclinație naturalistă, insistă disproporționat asupra ororilor și cruzimilor. În această izbucnire furioasă a revoltei colective, romancierul ar fi greșit dacă s-ar fi străduit să ascundă momentele inerente de violență.

E vizibil însă că el încearcă și reușește să arate cum în toiul răscoalei țăranii nu-și pierd omenia, cum ei caută doar să-și reverse o îndreptățită mînie. Oamenii invadează grădina lui Miron Iuga, dar se feresc să calce straturile de flori : *«– Ferește, măi creștine – strigă cineva – nu strica iarba, că-i păcat de muncă !»*.

Melinte Heruvim, cel cu nevasta bolnavă, vine acasă după prădarea conacului de la Amara doar cu un coș de lucruri alese. Crapă încetinel ușa, să nu-și trezească femeia și apoi îi pregătește, cu un sentiment de intensă bucurie care-i îmbujora obrajii tăbăciți, o masă îmbelșugată. Cînd i se pare că ochii căscați ai moartei îl privesc, se scuză zîmbind : *«– Credeam că dormi... Uite ce bunătăți ! Pentru tine le-am adus toate, că copiii mănîncă orice, numai mîncare să fie, dar tu trebuie să te hrănești cu lucruri mai bune, ca să te înzdrăvenești, c-ai zăcut destul și-ai suferit. Am pus și o găină în oală ca să-ți fac o ciorbă fierbinte și...»* Constatarea că femeia e

moartă îi sădește în suflet o tristețe grea, deznădăjduită : «– *A murit... Tocmai acum s-a prăpădit și ea cînd...*»

Baba Ioana, în dezlănțuirea generală, e preocupată să-și ocrotească găinile : «– *Păsările mamii, păsărele... Găinile în șanțul celălalt ciuguleau nepăsătoare. Îngrijorată să nu i le omoare, baba nu contenea chemările uitîndu-se doar din cînd în cînd mai urît, spre circiumă, de unde venea zgomotul armelor.*» Baba e ucisă, în timp ce-și exercită pașnicile îndeletniciri, pentru ca moartea ei să întărească și mai puternic, prin contrast, neomenia ucigașilor : «– *Păsărelele mamei... fire-ați ai dracului cu focurile voastre să fiți !... Păsări, păsări, veniți la maica !*

Apoi deodată se răsuci pe loc minioasă, bombănind :

– Fire-ați ai dra...

Se prăbuși zvîrcolindu-se și mișcînd numai buzele, fără glas.»

În *Răscoala* sînt desenate cu veridicitate și preciziune diferite chipuri de țărani : Pantelimon Văduva, flăcăul dezghețat care trebuie să plece la oaste, Chirițoiu, «*cu plete crescute pînă pe umeri și cărunt ca un fuior de cînepă melițată*», Ignat Cercel, omul amărît de nevoi și de cicăleala nevesti-sii, baba Ioana și alții.

Cu toată învolburarea de ape a răscoalei, care mișcă satul, împingîndu-l pe un unic făgaș, nu sînt neglijate nici ciocnirile de interese divergente, dictate de neomogenitatea masei țărănești.

Pe sărăcani ca Marin Stan, ca Toader Strîmbu, ca Petre Petre, sau Trifon Guju nevoia i-a făcut mai aprigi, mai colțoși. Ei vorbesc puțin, dar în cuvintele lor strigă și suferința și mizeria : «– *Să punem noi mîna pe pămînt și pe urmă nici Dumnezeu nu ni-l mai ia*», spune încruntat Marin Stan.

Alții, ca Luca Talabă, ca Ilioasa, ca primarul Pravilă, ca Busuioc circiumarul, sînt țărani înstăriți, chiaburi, se urnesc greu, caută să se puie bine și cu satul, și cu boierul : «– *Apoi dacă lumea s-o apuca de blestemății, Filip n-are să se mai amestece,* – hotărăște nevasta lui Filip auzind că e vorba de izgonirea boierilor, și adaugă : *că el e om cu casă grea și nu poate să se ia după cei dezmățați care n-așteaptă decît să strice și să prade cum ne-au furat și nouă carnea astă-iarnă !*» Iar Filip, «*bucuros de energia soției*

sale», murmură greoi : *«– S-a stricat lumea şi s-a înrăit cum nu se mai poate...»*.

Primarul se străduieşte din răsputeri să liniştească oamenii. Cîrciumarul se ţine şi el deoparte, iar cînd ţăranii îi cer răspicat să meargă cu ei la curte, răspunde «înfricoşat» : *«Iacă viu, măi frate Trifoane !... se poate să lipsesc eu cînd e tot satul ?»*

În momentele de încordare cei avuţi dispar, dar reapar după izgonirea moşierilor, la împărţeală, încercînd să-şi ia partea leului.

Fapt curios, romanul, portretizînd foarte exact şi cu multă pătrundere figuri diverse de ţărani, fixînd reacţiunile lor tipice, reuşeşte să creeze imaginea masei, dar nu izbuteşte să reliefeze din rîndurile ei un tip reprezentativ, o personalitate puternică, bine conturată. Petre Petre, singurul ţăran asupra căruia se concentrează mai mult atenţia romancierului, rămîne un om indecis, mişcat îndeosebi de cîteva porniri instinctuale. El e cînd elementul cel mai combativ din sat, cînd cel care încearcă să potolească furia mulţimii. O obsesie erotică, introdusă oarecum artificial în conştiinţa eroului, îi complică bizar existenţa. Este evident că în cazul lui Petre Petre intenţiile romancierului au fost trădate şi eşecul acesta indică latura mai slabă a romanului. Ea îşi are rădăcinile în însăşi viziunea limitată a scriitorului, care nu descifrează întreaga semnificaţie a răscoalei ca experienţă istorică în lupta mulţimilor pentru o viaţă mai bună. La sfîrşitul cărţii nu apare distinctă ideea care a încolţit în conştiinţa celor mai înaintate elemente din masa ţărănimii : nu mai e de aşteptat nimic de la clasele exploatatoare, de la făgăduielile lor de a rezolva vreodată «chestiunea ţărănească» ; drepturile trebuiesc cucerite prin luptă. Ultimele pagini ale romanului aduc doar un fel de speranţă vagă într-o dreptate care trebuie neapărat să vină, cîndva : *«– N-a sosit încă ceasul dreptăţii, cucoane Grigoriţă* – spune Lupu Chiriţoiu – *dar trebuie să sosească o dată şi-o dată, că lume fără dreptate nu se poate !»*

Tocmai pentru că nu urmăreşte creşterea conştiinţei de clasă a elementelor celor mai avansate din masa răsculaţilor, prozatorul nu e în stare să descopere individualităţi puternice de ţărani şi nici să le reliefeze cu vigoare.

Ca și *Ion*, ca și alte lucrări ale lui Rebreanu, *Răscoala* e un model de creație epică solid construită, cu episoadele riguros înlănțuite, de-a lungul unei intrigi bine închegate. Acțiunea se desfășoară concomitent în mai multe medii sociale, dar aceasta se petrece firesc, în cadrul unui subiect simplu și clar care, datorită prezenței lui Herdelea, își păstrează o strînsă unitate. În fond, *Răscoala* e romanul evenimentelor care au însîngerat istoria țării, dar și romanul unei crize în formația morală a lui Titu. Adolescentul cu visuri romantioase, agitat de ideea națională, ia contact cu tragedia socială a neamului. În cîteva gesturi generoase, dar ineficace, se consumă și capacitățile de dăruire ale acestui intelectual, care în finalul romanului iese din marea experiență a vieții lui resemnat, redus la numitorul comun, dispus să-și croiască existența ștearsă și poltronă descrisă mai tîrziu în *Gorila*.

Merită o întreagă analiză caracterul simfonic al acestui roman, spiritul savant al orchestrației lui literare. Cum spuneam, narațiunea curge la început molcom apoi, pe măsură ce Herdelea ia cunoștință mereu de alte realități amenințătoare, ritmul începe să se precipite. Leit-motivul – «chestiunea țărănească» – aduce în text o notă obsedantă care crește mereu, din ce în ce mai tumultos, pînă cînd se izbește de zidul unei liniști ciudate. Vine un moment de așteptare chinuitoare, de încordare, neliniște și spaimă. Narațiunea înaintează greu, împiedicat, sugerînd momentul de tăcere apăsătoare, insuportabilă, de dinaintea furtunii. După aceasta acțiunea se dezlănțuie cu o violență nebună. Capitolele largi, cu descrieri calme, sistematice, de la început, sînt înlocuite de episoade concentrate, ca niște secvențe cinematografice, rostogolite mereu mai rapid, mai exaltat, într-un ritm de sarabandă, cu o nervozitate care nu mai dă răgazul comentariului gîndit ci doar al ticului verbal declanșat parcă automat, ca să descarce furia, ca să înlocuiască orice reflecție. Plesnind un bou cu biciul peste bot, un țăran strigă : *«să nu fii boier, că te-a luat dracul !»*, altul lovește cîinele (parcă odihna lui l-ar fi sfidat) : *«Mai du-te dracului și tu, nu-mi sta-n picioare !»*. Jandarmul strigă nevestii-sii : *«– Atunci să mă slăbești ! Am să-ți bag pe foc* Universul, *fi-ți-ar al dracului !»*. Mama lui Petre Petre conchide : *«– Ducă-se pe pustii de cucoană, fire-ar a dracului !»*

etc., etc. Ritmul se zbate ca un ac de seismograf în timpul cutremurului pentru ca spre sfîrşit să treacă din nou la respiraţia largă, liniştită, dar e liniştea tragică pe care o aduc după ele cataclismele, liniştea dezastrelor şi a cimitirelor cu morminte proaspete.

În *Răscoala*, ca şi în alte lucrări ale lui Rebreanu, accentul principal al naraţiunii cade întotdeauna pe desfăşurarea faptelor, pe urmărirea mişcării şi nu pe descrierea cadrului, a atmosferei sau pe analiza minuţioasă a proceselor sufleteşti. Bineînţeles că acestea nu lipsesc, dar elementul care joacă rolul definitoriu, chiar şi în cazurile respective, rămîne acţiunea.

Scena represiunii, de pildă, este istorisită cu o extremă sobrietate. Sînt consemnate exact mişcările : *«În vreme ce ţăranii se vînzoleau, coloana de soldaţi se tîra pe şosea ca o uriaşă rîmă neagră. Raze de soare jucăuşe, căzînd pe luciul baionetelor înfipte în arme, se răsfrîngeau cu sclipiri speriate în văzduh. În curînd se deosebiră rîndurile şi cei cîţiva călăreţi şi trăsura cu prefectul şi procurorul, apoi tunurile trase de cîte şase cai încheind trupul apocaliptic ca o coadă turtită cu solzi metalici.*

Cu cît oastea se apropia, cu atît gălăgia ţărănească se învolbura ca un cor sălbatic, ameţitor. Grămădirea de oameni se resfira în părţi de-a curmezişul şoselei, subţiindu-se, parcă toţi ar fi vrut să vază mai bine pe vrăjmaşi şi să-i înfrunte.

O comandă aspră răsună în vîrful coloanei militare. Două companii se desfăşurară în linie, una la dreapta şi alta în stînga şoselei, oprindu-se apoi la o distanţă numai de vreo sută de paşi de gloatele ţărăneşti. Între ele, pe şosea, apărea trăsura prefectului Baloleanu escortată de maiorul călare.

– Calm, domnule maior ! Să nu ne pierdem calmul ! bolborosi Baloleanu, foarte galben, coborînd şovăitor din caleaşcă, urmat de primul procuror care părea cel mai liniştit dintre toţi...»

Cum se vede, desfăşurarea acţiunii e notată cu preciziune : ţăranii «se vînzoleau», coloana «se tîra pe şosea», gălăgia «se învolbura», grămădirea «se resfira», în vîrful coloanei «răsună o comandă aspră», cele două companii trec resfirîndu-se «una la dreapta şi alta în stînga şoselei».

Stările sufletești ale personajelor sînt sugerate doar printr-o notație sumară. Baloleanu e «foarte galben», coboară «șovăitor din caleașcă», «bolborosește» ceva.

Rebreanu știe să caracterizeze în cîteva gesturi semnificative, într-o frîntură de dialog bazată tot pe mișcare dramatică, o întreagă stare sufletească. În scena represiunii, așteptarea ațițată a mulțimii, mînia și disperarea ei se concretizează foarte puternic în gesticulația și în sudălmile scrîșnite ale grupului de țărani ieșiți în întîmpinarea trupelor.

Oamenii se mișcă pe loc *«ca o apă bătută de un vînt nehotărît. Era o legănare într-o parte și într-alta căreia clocotul de urlete îi imprumută o înfățișare războinică.*

– Nu ne trebuie boieri !... Ați venit să ne omoriți ?... Noi nu ne speriem de soldați !... Destul ne-au batjocorit ciocoii !... Huo ! huo !... Să nu trageți, fraților !...»

Ca o amenințare a acestei mări, care fierbe și e gata să se năpustească peste maluri, Anghelina lui Nistor Mucenicul țîșnește din mulțime *«cu copilașul cel mic în brațe, cu basmaua alunecată pe spate și părul ciufulit.*

Ajunse pînă aproape de Baloleanu, zbierînd și blestemînd cu un glas desperat.»

Spaima ascunsă a călăilor, nervozitatea trădînd nesiguranța se ghicesc din fiecare mișcare a maiorului Tănăsescu. Calul lui dansează sub împunsăturile pintenilor, își ciulește urechile la mișcările dezordonate ale cravașei. Apoi, dorința de a termina cît mai repede și groaza cumplită că trupa nu va asculta ordinele izbucnesc în comanda furioasă : *«– Trompet, trompet ! răcni Tănăsescu. Unde umbli, zevzecule ?... Aici, lîngă mine să stai, înțelegi ?»* Și cîteva minute mai tîrziu : *«– Trompet, izbucni maiorul. De ce nu suni, ticălosule ?... sună mereu, trompet, să audă și domnul prefect că aici nu mai e politică !... Hoții vreau să ne bea sîngele, onorate domnule prefect !...»*

Chiar și caracterizarea realistă a felului cum vorbesc țăranii se face la Rebreanu mai puțin prin particularitățile limbajului cît prin gest, prin ansamblul dramatic al situațiilor.

Semnificativ în această direcție e și sensul multiplu pe care roman-

cierul ştie să-l dea aceluiaşi «de...» ţărănesc, însemnînd în scene diferite o ezitare (ca în codeala lui Filip), o amenințare subînțeleasă (ca în dialogul între Trifon Guju şi Leonte Orbişor), o sentință sceptico-batjocoritoare (ca în concluzia trasă de oameni la sfîrşitul scurtului discurs explicativ al colonelului Ştefănescu).

Preocupat să reconstituie cu preciziune mai ales acțiunile şi situațiile, stilul lui Rebreanu are o mare forță de obiectivitate şi o deosebită sobrietate. Intervenția scriitorului este aproape nesimțită. În citatul anterior, care descrie întîlnirea între armată şi răsculați, stilul nu foloseşte decît cel mult comparații foarte comune : coloana se tîrăşte ca o «uriaşă rimă neagră», gălăgia se învolburează ca «un cor sălbatic». Singurele elemente trădînd o participare sentimentală se reduc la ideea sperierii razelor de soare, reflectate de tăişul armelor *(«raze de soare jucăuşe... se răsfrîngeau cu sclipiri speriate în văzduh»)* şi la sentimentul de ameţeală comunicat de fierberea şi gălăgia crescîndă a mulțimii *(«gălăgia țărănească se învolbura ca un cor sălbatic, ameţitor»)*.

E de observat însă cît de perfect se topesc toate aceste notații în ansamblul descrierii, în ideea sugerării lucrului înspăimîntător care va urma. *«Frazele considerate singure* – spunea pe bună dreptate acad. Călinescu – *sînt incolore ca apa de mare ţinută în palmă ; cîteva sute de pagini au tonalitatea neagră-verde şi urletul mării.»*

Document zguduitor al unuia din cele mai tragice momente ale istoriei naționale, reconstituire realist-critică desăvîrşită a unei întregi lumi, narațiune gravă plină de o poezie concentrată, densă, a mişcării marilor mulțimi sociale, *Răscoala* e o capodoperă a romanului romînesc dintre cele două războaie, o carte care după un sfert de veac nu s-a învechit cîtuşi de puțin.

OV. S. CROHMĂLNICEANU

Tot pentru Fanny.

L. R.

Clubul cărții digitale 2022

CAPITOLUL I

RĂSARITUL

1

– Dumneavoastră nu cunoașteți țăranul romîn, dacă vorbiți așa ! Ori îl cunoașteți din cărți și din discursuri, și atunci e mai trist, fiincă vi-l închipuiți martir, cînd în realitate e numai rău, și prost, și leneș !

Ilie Rogojinaru sfîrși, gîfîind de convingere. Își șterse chelia sfătoasă cu o batistă mare tărcată și își smuci mustața groasă, pleoștită, din care cîteva fire i se încurcaseră, supărîndu-l, în colțurile gurii. Era arendașul moșiei Olena-Dolj. Slăninos și burtos, cu gît de taur și capul rotund, avea niște ochi căprui săltăreți și o figură jovială, parcă pornită mereu numai spre bucurii.

Se uită la tovarășii de compartiment, văzu că nu i-a convins și continuă să gîfîie mai tare. Atunci Simion Modreanu, director în Ministerul de Interne, îmbrăcat cu multă cochetărie, tuși ușor, să-și dreagă glasul, și rosti sentențios :

– Domnul meu... domnule Rogojinaru, un lucru rămîne indiscutabil : că noi toți, dar absolut toți, trăim de pe urma trudei acestui țăran, așa prost, și leneș, și rău cum îl categorisești dumneata !

Arendașul fu atît de uimit, că nici nu mai putu răspunde. Scoase iar batista, să-și răcorească tîmplele. În clipa aceea, apăru conductorul trenului, reclamînd cu

respectul cuvenit clasei întîi, biletele pentru București. Rogojinaru se însenină, ca și cînd i-ar fi venit mîntuirea :

– Cum, șefule, sosirăm ? Ei, bravo ! Bine-am mers, n-am ce zice...

– Adineaori am lăsat Chitila, observă conductorul, schițînd un zîmbet drept răspuns la bonomia arendașului și luînd biletele de la ceilalți călători.

În răstimp, dintr-un portofel ca o geantă, Rogojinaru scoase o foaie galbenă pe care o arătă conductorului cu o mîndrie ostentativă :

– Poftim, șefule !... În vremurile astea grele se mai cîrpește omul cu cîte-o economie, că n-o să se facă gaură în cer fiindcă un creștin merge gratis cu trenul....

Numai conductorul surîse iarăși, retrăgîndu-se cu degetele la cozoroc, milităreşte. Arendașul, însă, cuprins subit de griji, se apucă să-și adune geamantanele, coșurile și legăturile pe care le resfirase în compartiment, profitînd că ceilalți nu prea aveau bagaje. Modreanu își luase mai demult pe genunchi geamantănașul de piele fină cu cartea de vizită scoasă în evidență. Un căpitan de jandarmi, înalt, cu figura speriată, care se urcase numai la Găești, n-avea decît sabia și o mapă, iar tînărul brun, cu mustățile mici, negre, retezate englezește, își așezase trusa de voiaj pe mescioara de la fereastra compartimentului.

Trenul duduia și fumega ca un animal apocaliptic. Directorul regreta că s-a coborît să discute cu un om atît de vulgar. Căpitanul urmărea ostenelile lui Rogojinaru cu o curiozitate plină de admirație. Tînărul, de cînd plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului, în care apăruse silueta capitalei. De-a lungul liniei răsăreau și piereau table cu reclame pe stîlpi anume, ori pe calcane de case singuratice. Perechile de șine se multiplicau, se apropiau, se întretăiau. Roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta, cu o siguranță mașinală. Pe urmă se iviră suburbiile murdare, case dă-

răpănate, uliţe desfundate, contrastînd violent cu sclipirile ce vesteau mai încolo palatele.

După ce umplu cu bagajele-i preţioase locurile libere de pe canapele, după ce scoase şi pe coridor vreo două coşuri ce nu mai încăpuseră înăuntru, arendaşul se ghemui cum putu pe o margine, lîngă un geamantan, şi se adresă direct tînărului, care privea pe fereastră, reluînd firul convorbirii de adineaori :

– Şi uite-aşa, domnule, cum vă spuneam, cu ţăranii... Pe mine mă puteţi crede pe cuvînt şi fără greşeală, că am o experienţă veche de tot în chestii de agricultură şi de ţărani. Sînt acuma de şaizeci de ani fără unul şi din ei vreo patruzeci tot la ţară i-am irosit şi între săteni. Am luat-o de jos, cum se cuvine, şi la treizeci de ani ţineam cu arendă o moşioară de peste cinci sute de pogoane în Teleorman. Iar de atunci mi-au mai trecut cîteva şi mai măricele prin mînă, aşa că îmi cunosc ţăranii cum nu cred să-i mai cunoască mulţi în ţara romînească. Nu zic că toţi sînt ticăloşi, cum zic alţii, nu. Doamne fereşte, sînt creştin şi m-ar bate Dumnezeu. Dar mărturisesc cu mîna pe cruce : să te ferească Dumnezeu să ai nevoie de ţăran, că ţăranul atunci te strînge de gît, cînd te doare mai tare !

Băgă de seamă că nici chiar căpitanul nu-l mai asculta. Fiindcă tocmai şi trenul începu să-şi încetineze goana, îşi aduse iar aminte de bagaje, se sculă să treacă în coridor, să fie mai aproape de ieşire şi să poată prinde negreşit un hamal şi o trăsură. Din uşă se întoarse, însă, să-şi ia rămas bun. Întinse mîna lui Modreanu, cu care venise de la Craiova împreună, şi socotea că se împrietenise de ajuns, ca să poată găsi la dînsul un sprijin de s-ar întîmpla să aibă vreo nevoie pe la Interne. Deşi cu tînărul care se suise la Costeşti vorbise mai puţin şi nici nu i se recomandase, arendaşul chibzui că la despărţire trebuie să ştii cu cine ai călătorit şi deci îi zise încrezător :

– Îmi dai voie, domnule, sînt Ilie Rogojinaru... Mi-a părut bine că am venit împreună, cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri.

Nu tocmai încîntat, tînărul se ridică totuşi puţin şi, strîngînd mîna întinsă, răspunse :

– Grigore Iuga.

Arendaşul tresări, se îndreptă şi strigă :

– Iuga ?... Iuga ai zis ?... Te pomeneşti că eşti chiar feciorul domnului Miron Iuga de la Amara ?

– Te pomeneşti ! surîse tînărul, intrigat puţin de entuzismul patetic al arendaşului.

– Fugi, nu mă nebuni !... D-apoi bine, boierule, eu cunosc pe conu Miron de cînd eram copil, aş putea zice, măcar că trebuie să fim cam de aceeaşi vîrstă ! Că doar acum vreo douăzeci şi cinci de ani am ţinut o moşie numai la cîteva poşte de proprietatea dumneavoastră de la Amara. Ce mai face conu Miron ? Bine, voinic, sănătos ?... Strașnic om, ce să vă spun ! adăugă cu mîndrie, întorcîndu-se brusc spre căpitanul de jandarmi şi Modreanu. Ştiţi, boier sadea, nu d-ăştia de au umplut ţara şi tîrgurile ! Ei, bată-te să te bată toate noroacele ! urmă apoi iar către Iuga, clipind din ochi cu mare bucurie. Dar văd că sosim... Să trăieşti, cucoane, şi să-ţi trăiască părîntele, că-i un om şi jumătate !

Îi scuturâ mîna încă o dată şi, apucînd un coşuleţ la care ţinea mai mult, se repezi afară, în coridor, mormăind în treacăt către căpitan : „Salut, salut !“ Modreanu, cu geamantănaşul în mînă, aşteptase nerăbdător să isprăvească arendaşul, ca să poată ieşi. Pentru că nici el nu făcuse cunoştinţă cu Iuga, dădu indiferent din cap şi se strecură după Rogojinaru, care se înfipsese chiar lîngă uşa vagonului.

– Cine-i individul, domnule Rogojinaru, că te văzui prea mulţumit de cunoştinţă ? întrebă Modreanu, plecîn-

du-se la urechea arendaşului fiindcă pufăitul locomotivei sub bolta gării înăbuşea vocile.

– Ehei, iubitule ! făcu Rogojinaru cu mai mare respect parcă decît adineaori în faţa tînărului Iuga. Şapte mii de pogoane, prima calitate, în Argeş, jos, aproape de Teleorman !... Şapte mii, domnule Modreanu, înţelegi ? Şi nişte gospodari cum nu-s alţii în toată Muntenia. Bătrînul nu ţi-ar arenda un petec de pămînt, mai bine să-i tai mîinile. Aşa ceva mai rar, ce să-ţi spun... Ei, te-am salutat, cucoane, că văd că ne-am oprit, şi să ne mai întîlnim sănătoşi !... (Deschise portiera.) Aide, hamal, hamal !... Aici, băiete !... N-auzi, bre ? Ce, eşti surd ?... Unde te uiţi, zăpăcitule ? Nu mă vezi ? Ce, eşti orb ?... Vino repede şi ia astea !

Locomotiva gîfîia rar, extenuată. Printre respiraţiile ei dominatoare, glasurile oamenilor ce coborau din vagoane şi ale celor ce-i aşteptau pe peron umpleau cuprinsul gării cu un zgomot aspru din care se ridicau, ici-colo, izbucniri de rîsete, cîte-o vorbă veselă, cîte-o pupătură mai pleoscăită şi mai ales ţipete stăruitoare după hamali. Călătorii zoreau spre ieşire, cei mulţi cu bagajele în mînă, cei puţini cu hamalii în urma lor. Toată lumea era grăbită, unii chiar fugeau, ca şi cînd i-ar fi alungat cineva din urmă.

Grigore Iuga rămăsese liniştit la locul său, aşteptînd să se dea jos cei ce se îmbulziseră pe coridoare. Din geam, văzu pe Modreanu cum îşi ferea geamantănaşul de insistenţele hamalilor, pe căpitanul înalt cum, depărtîndu-se, se uita speriat împrejur, parcă ar fi căutat pe cineva, pe Rogojinaru, umeros şi legănat, ţinîndu-se după omuleţul împovărat cu geamantane şi legături, dăscălindu-l necontenit atit de energic, că glasul lui parcă domina tot vacarmul gării.

În sfîrşit, cînd se mai potoli vălmăşagul, tînărul Iuga coborî şi el, găsi anevoie o trăsură şi porunci să-l ducă

acasă în strada Argintari. Birjarul apucă pe calea Griviței, lată, murdară și gălăgioasă, cu fel de fel de magazine, în fața cărora vînzătorii se războiau cu trecătorii șovăitori să-i facă negreșit clienți, cu zeci de hoteluri, hanuri și ospătării menite să adăpostească scump și prost pe călătorii pe care Gara de Nord îi vărsa capitalei, mereu alții, și mereu mai mulți. Pe trotuarele largi se vînzolea o lume pestriță într-un amestec oriental : muncitori și funcționari, apoi țărani umblînd în grupuri ca niște oi speriate, servitoare în costume țărănești ungurești, soldați pirpirii, vagi domnișoare foarte fardate, trăgînd cu ochiul la toți bărbații, ucenici și elevi de liceu hîrjonindu-se și izbindu-se de oameni și de ziduri, bragagii, bulgari de lux cu clopoței de alamă, turci cu acadele...

În vreme ce trăsura alerga pe cuburile de granit, Grigore Iuga, ca totdeauna cînd sosea de la țară în București, privea furnicarul de oameni de pe străzile zgomotoase cu un simțămînt de sfială. După viața molcomă de la moșie, forfoteala aceasta îl obosea și-l întrista, cel puțin în primele momente, pînă se reobișnuia cu ea.

Pe bulevardul Colței, aproape de întretăierea cu strada Argintari, unul din caii trăsurii alunecă și căzu. Birjarul se repezi întîi cu sudălmi, apoi cu biciul. Degeaba. Trebui să sară de pe capră, să dea drumul ștreangurilor... Cum nu mai erau decît vreo sută de metri pînă acasă, Grigore coborî, plăti și continuă drumul pe jos.

A doua casă din strada Argintari era a lor, adică a ei, a nevestei lui. Grilajul de fier cu vîrfurile poleite avea o poartă monumentală la mijloc. În fața casei, o grădiniță îngrijită, cu cîteva ronduri de flori, cu poteci prundite. Clădirea însăși, cu etaj, arătoasă și înzorzonată, oprea atenția trecătorilor mai ales prin scara de marmoră roșie apărată sus de o uriașă scoică de sticlă lucitoare.

2

Intrînd pe poartă, Grigore Iuga văzu în capul scării pe servitorii lui în conciliabul cu un domn străin.

Feciorul, într-o livrea puțin grotescă (fantezia Nadinei), veni să-l întîmpine și-i raportă îndată că tînărul înăltuț și blond e un domn din Ardeal, că a mai fost pe-aici de cîteva ori și caută pe conașul Gogu. Între timp și străinul coborîse treptele și se apropia de Iuga, iar cînd servitorul plecă cu trusa stăpînului, scoase pălăria și zise foarte încurcat :

– Mă recomand : Titu Herdelea, poet...

Grigore răspunse numai cu un zîmbet nehotărît, care pe tînărul Herdelea îl zăpăci mai rău. Lavaliera vînătă cu picouri albe îi acoperea gulerul tare și înalt. Își trecu pălăria în mîna stîngă și încercă să zîmbească și el fără a reuși. După o pauză, care i se păru un secol, își luă inima în dinți și, potrivindu-și pălăria în cap cu băgare de seamă, ca și cînd n-ar fi fost sigur dacă face bine sau nu că se acoperă, urmă cu un glas învăluit de emoție :

– Să mă iertați, domnule, că mă găsiți aici, dar am fost poftit să trec negreșit, încă astă-vară, adică acum vreo două luni, de către domnul deputat Gogu Ionescu, la băile din Sîngeorz, în Transilvania...

– A, din Transilvania ? murmură Grigore cu un interes care încurajă pe interlocutorul său să confirme mai apăsat :

– Da, mă rog, din Transilvania... Aș putea adăuga că sînt chiar puțin neam cu domnul deputat fiindcă, nu știu dacă știți, sora mea Laura e măritată cu preotul George Pintea din Sătmar, iar sora lui George e soția domnului deputat Ionescu.

– Așa ? făcu Iuga mai înviorat, luîndu-i mîna și scuturîndu-i-o. Încîntat !... Și află că, atunci, ești și cu mine puțin neam, cum ziceai, pentru că nevasta mea e sora lui Gogu Ionescu.

Titu Herdelea dădu din cap surîzînd. Cunoștea relațiile casei. Venind deseori să se intereseze de Gogu Ionescu,

aflase de la servitori toate amănuntele și chiar mai multe decît ar fi vrut.

Lui Grigore îi plăcu înfățișarea modestă a tînărului și mai ales timiditatea lui, pe care zadarnic se silea să o ascundă. El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat cînd întîmplarea îl punea în situații neașteptate. Îl luă de braț ca pe un vechi prieten, zicîndu-i :

– Fiindcă ne-am întîlnit aici, aidem pînă sus să stăm puțin de vorbă !

Titu roși de bucurie.

Urcară împreună pînă pe platforma de sub scoică, unde Grigore se opri să-i lămurească împărțirea casei, să nu-și închipuiască tînărul cumva că el ar fi putut avea asemenea fantezii arhitecturale. Clădirea cuprindea două case complet deosebite, care însă în loc să aibă intrările laterale separate și numai fațada comună, aveau o singură intrare principală. Socrul lui Grigore, cînd a făcut casa, cu vreo zece ani în urmă, a pretins cu orice preț o scară monumentală de marmoră cu o scoică deasupra, cum avea și Nababul, deși palatul – așa-i zicea dînsul – era destinat de zestre celor două odrasle ale sale, cînd se vor așeza, fiecare cu gospodăria proprie. Nadina, soția lui Grigore, se și tînguia acuma și-i imputa bătrînului că a construit casa înadins ca locatarii să se poată spiona reciproc și permanent. Ușa colosală, de stejar și fier împletit, dăruind aparent casei o înfățișare unitară, de fapt o despărțea : aripa dreaptă închidea domeniul lui Gogu Ionescu, cea stîngă, pe care o ținea larg deschisă feciorul, introducea în apartamentele Nadinei.

– Nevastă-mea e plecată în străinătate de vreo trei luni și casa e toată în naftalină, adăugă Iuga, trecînd cu mosafirul său din hol spre etaj unde, într-o cameră de rezervă, i se improvizase un dormitor, ca să aibă un refugiu cînd vine în București în lipsa Nadinei. De altfel, eu numai iarna sînt bucureștean, și încă și atunci cu intermitențe ; restul anului stau la țară și pentru că trebuie,

şi pentru că acolo mă simt mai bine. Nevastă-mea are oroare de ţară, tocmai cum mie mi-e silă de oraş. Dar ia şezi, te rog! Mă vei ierta dacă eu, printre vorbe, am să mă primenesc şi să mă curăţ puţin... E unu şi jumătate! Şi la trei am întîlnire cu negustorul meu. De-abia va fi timp să îmbuc ceva, undeva, la repezeală...

Titu Herdelea îi povesti apoi pe îndelete cum a debarcat în capitală de aproape patru săptămîni, cu mari speranţe în sprijinul lui Gogu Ionescu, care îi făgăduise că-i va face rost să intre la un ziar, ca astfel să-şi îndeplinească visul de-a îmbrăţişa cariera scrisului, şi cum a avut dureroasa surpriză de a nu-l găsi în ţară. Mai grav e însă că, pînă una-alta, a cheltuit peste o treime din puţinii bănişori cu care a sosit, ba i-e frică să nu fie silit, tot aşteptînd zadarnic, să cheltuiască şi bruma de rest înainte de a afla vreo ocupaţie, şi să se pomenească într-o bună zi vagabond prin străini.

– N-aş vrea să-ţi spulber iluziile – zise Grigore aproape gata primenit – dar bunul meu cumnat nu prea e omul în care să-ţi poţi pune toate nădejdile. E foarte simpatic, un suflet minunat, numai că-i cam lasă-mă să te las. Doar dacă nevastă-sa s-ar ţine de capul lui poate că s-ar mai mişca, fiindcă ea singură are farmecul şi darul de a-i stimula energia somnolentă...

După o clipă de spaimă, tînărul Herdelea spuse cu nouă încredere:

– Atunci tot aş putea spera, căci cumnată-mea mi-a arătat mare simpatie cînd ne-am întîlnit, astă-vară...

– Nici prea multă să nu fie, surîse Iuga. Gogu e gelos ca un turc şi ar fi în stare să te expulzeze din ţară, dacă ar intra la bănuială că...

În visările lui, Titu întrezărise o zi cînd Eugenia, pe care la Sîngeorz o văzuse ca o rară frumuseţe, îi va cădea în braţe, cucerită de versurile lui devenite celebre. Dar să abuzeze de sentimentele femeii iubite pentru a dobîndi avantaje i se părea atît de ruşinos, că se făcu deodată

palid pînă-n vîrful urechilor. Grigore observă amărăciunea lui şi se grăbi să-l potolească :

– Eşti naiv, amice, şi tare mă tem că n-ai să te procopseşti la noi ! Îţi trebuie îndrăzneală, şi cinism, şi aroganţă, dacă vrei să reuşeşti, cel puţin în vremurile astea. Cine umblă cu scrupuluri feciorelnice e osîndit mai dinainte să fie strivit de cei ce nu cunosc nici măcar din nume astfel de sentimentalisme romantice !

Gata de plecare şi luîndu-şi servieta, adăugă cu alt glas :

– Ai luat masa ?

– Încă nu, bîlbîi, surprins, Titu.

– Dacă-ţi face plăcere, să mergem să mîncăm împreună !

Deşi foarte măgulit, tînărul răspunse că el ia masa la o familie ardeleană şi, fiindcă n-a anunţat, oamenii l-ar aştepta nemîncaţi cine ştie pînă cînd, încît n-ar vrea să... Nu s-ar fi prăpădit el de grija gazdelor, dacă nu s-ar fi sfiit să meargă cu Iuga la vreun restaurant mare, îmbrăcat slăbuţ, cum era acuma. Purta un costum cam costeliv, ca să nu-şi strice hainele cele bune pînă ce va avea posibilitatea să-şi cumpere altele. De altfel şi Grigore îl poftise numai de formă, căci nu mai stărui, ci adăugă repede :

– Firește, firește... Cu toate astea aş vrea să ne mai vedem. Ştii ce ?... Luăm masa împreună diseară ! Îţi convine ? Ai timpul şi dumneata să-ţi vesteşti gazda, voi fi şi eu mai liber şi mai liniştit... Atunci aşa ! Să fie, să zicem, la Enache ! Cunoşti ?... În strada Academiei. La opt !... Aşa !

3

Titu Herdelea alerga pe trotuar cu pălăria puţin pe ureche şi cu faţa atît de strălucitoare de bucurie, că oamenii întorceau capul după el, parc-ar fi fost beat. Îi bătea straşnic inima. Şi bîlbîia într-una :

– În sfîrșit, mulțumesc lui Dumnezeu!... Ce om de treabă! Se cunoaște îndată că e boier... În sfîrșit mi se pare că mi-a ajutat Dumnezeu...

Prin strada Romană ieșise în calea Victoriei. Coti acuma spre strada Verde, ca să ajungă mai drept în Buzești, unde avea o cameră mobilată și unde, în vecini, lua masa la familia Gavrilaș.

De baștină din Amaradia, Gavrilaș se găsea în țară de vreo zece ani și era agent secret în poliția capitalei, însărcinat cu controlul hotelurilor. Cunoștea pe învățătorul Herdelea, cu care fusese odinioară coleg de școală. Astfel, cînd, într-o dimineață, a descoperit în registrul de călători de la „Hotel English" numele Herdelea printre cei sosiți în ultimele zile și cînd a văzut mai ales că a venit din Ardeal, a ghicit imediat că trebuie să fie feciorul lui Zaharia. Fără multă ezitare s-a urcat la camera lui Titu și l-a sculat din somn să-i ureze bun sosit și să-i ofere serviciile lui prietenești, ca să nu fie jumulit ca toți străinii care pică în acest oraș frumos, dar foarte stricat. În aceeași zi i-a găsit o odăiță bună și ieftină, chiar alături de locuința lui, iar pe înserat l-a dus și l-a instalat. Pe urmă l-a poftit să cineze în familia lui, să-l cunoască și nevastă-sa. În afară de soții Gavrilaș, din familie făcea parte și domnișoara Marioara Rădulescu, o fetiță de vreo optsprezece ani, drăgălașă și vioaie ca o veveriță, elevă la școala profesională. Din pricina ei n-a putut Gavrilaș să-i propuie lui Titu să locuiască chiar la dînșii. Doamna Gavrilaș, mărunțică, grasă și roșie, cu fața veșnic lucioasă, socotise totuși că ar fi putut lua în gazdă și pe domnul Titu. Odaia în care sta Marioara avea două paturi și tinerii s-ar fi învoit cum e mai bine, că doar amîndoi sînt cuminți. Gavrilaș însă s-a împotrivit, spunînd că așa ceva nu se cuvine și ar putea stîrni vorbe urîte... Peste cîteva zile, pentru că Titu nu se obișnuia cu mîncările de pe aici, s-a înțeles

cu doamna Gavrilaș să-l primească și pe el la masă, plătind o sumă modestă și potrivită. Venind astfel zilnic în casă, Marioara i-a mărturisit că se simte slăbuță la limba romînă și ar avea nevoie de o meditație serioasă. Galant, Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit, spre marea bucurie a doamnei Gavrilaș, care o iubea ca pe copilul ei și ținea mult să-și treacă bine toate examenele. Lecțiile le-au început chiar din seara aceea, după cină, în odaia lui Titu, unde puteau fi mai liniștiți și nesupărați de nimeni. Prima lecție s-a prelungit pînă după miezul nopții. Tînărul a explicat a doua zi doamnei Gavrilaș, care fusese cam îngrijorată, că a ținut-o mai mult, fiindcă, într-adevăr, fata a fost foarte neglijată. Marioara însăși a recunoscut că mai plăcute lecții ca Titu încă nimeni nu i-a dat și că ar fi bucuroasă, dacă Titu ar putea să o învețe cît mai des, ca să fie sigură de izbîndă.

Cînd sosi acuma Titu Herdelea îi găsi la cafea.

– Ți-am pus lingurile în briu, nenișorule ! îl întîmpină Gavrilaș, pufnind rar dintr-o țigară răsucită de el însuși cu multă meticulozitate.

– Numai fata asta-i de vină, domnu Titu, se scuză doamna Gavrilaș, trăgînd cu ochiul spre Marioara care zîmbea șiret. Că zicea că e moartă de foame și că ea nu mai așteaptă nici pe prințul...

Titu se simțea atît de fericit, că trebuia să se răcorească. Se repezi deci la Marioara, o luă în brațe și începu s-o sărute pe gură, pe ochi, pe obraji, pînă ce toată o ciufuli, ba-i mai răsturnă și ceașca de cafea pe fața de masă, spălată și călcată de însăși doamna Gavrilaș și pusă numai atunci întîia oară.

– Na, apoi astea mie nu-mi plac, se supără Gavrilaș, silindu-se să-și apere propria-i cafeluță amenințată, în vreme ce doamna Gavrilaș își frîngea mîinile amuțită, parc-ar fi asistat la un cataclism.

Fata însă se arăta măgulită de explozia aceasta și primea vijelia de sărutări gîngurind ca o turturică.

– Victorie, domnule Gavrilaș ! răcni în cele din urmă Titu, zvîrlindu-și pălăria pe pat cu un gest de general triumfător.

Și povesti pe nerăsuflate cum a întîlnit pe Grigore Iuga, ce-au vorbit, cum era gata-gata să nu mai vie de loc la dejun și cum diseară va mînca la Enache. Pozna cu răsturnarea cafelei și prăpădirea feței de masă fu repede iertată și uitată. Gavrilaș fusese cîțiva ani un fel de ajutor de administrator la o moșie de prin Vlașca, unde a făcut și ceva gologani, încît avea mare respect de moșii și moșieri, singurele instituții solide din Romînia, împotriva restului nutrind eterne nemulțumiri, deoarece, în trei ani, de cînd intrase în poliție, n-a izbutit să dobîndească nici o avansare, deși ar fi meritat cu vîrf și îndesat, fiind un funcționar conștiincios și cu mai multă carte decît alții, dar fără proptele la cei sfinți.

– Dacă ai putea să te înfigi administrator la moșia lui măcar vreun an, doi, știu că ți-ar pune Dumnezeu mîna-n cap și te-ai face om ! observă Gavrilaș, mai tîrziu, gînditor și cu o privire de admirație invidioasă spre Titu, care înfuleca zdravăn din tocana ardelenească păstrată caldă. Gavrilaș era tot atît de mic la statură ca și nevastă-sa, avea niște mustăți groase și prea mari pentru chipul lui, fruntea foarte încrețită și o roșeață pe toată fața, parc-ar fi fost vopsit pentru o reprezentație de circ.

Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tînărului. Se amestecă și doamna Gavrilaș cu amintiri discrete despre administratorul din Vlașca. Numai Marioara tăcea, pufnea din cînd în cînd spre Titu și-l bombarda cu cocoloașe de pîine, la care însă el nu lua seama, fiind acuma ocupat cu chestii serioase.

Încetul cu încetul, totuși, entuziasmul proiectelor se potoli. Gavrilaș, obișnuit să atipească după-amiază cîte-un ceas, începu să caște și apoi se întinse, oftînd, pe pat. Marioara se cărăbăni la școală, iar doamna Gavrilaș se

apucă să spele vasele. Plecă și Titu acasă la el, să se pregătească pentru masa de la Enache.

Locuința lui era chiar în corpul de case de alături. O poartă de lemn dărăpănată dădea într-o curte lungă, murdară, cu sumedenie de cămăruțe, toate închiriate. Apartamentul dinspre stradă, două odăi cu antreu la mijloc, era ținut de doamna Elena Alexandrescu, femeie trecută de patruzeci de ani, încă arătoasă, văduva unui ofițer pe care ea îl pomenea cînd maior, cînd colonel și care murise locotenent. În camera din față, ședea doamna împreună cu Jean Ionescu, copist la Interne, tinerel și berbant. În antreu se găseau numai două lăzi cu cărți, biblioteca doctorului Vasile Popescu de la Pitești, soțul fiicei doamnei Alexandrescu, Mimi. Odaia din fund, cu două ferestruici spre curte, un pat de tablă, un lavabou, o masă rotundă, trei scaune, un dulap hodorogit și cîteva fleacuri, botezate bibelouri de familie, era a lui Titu. În curte, mai încolo, stătea un cizmar evreu, Mendelson, cu cinci copii, dintre care cel mare își termina armata la artilerie, apoi un plăcintar bulgar cu dugheana în vecini, un croitor rămas văduv de curînd cu patru copii mici, un pensionar cu soție tînără, avînd în gazdă un student...

De cum păși în curte, tînărul Herdelea auzi ciripirile mulțumite ale doamnei Alexandrescu și înțelese că Jean trebuie să fi plecat la birou. Ușa dinspre antreu era larg deschisă, iar doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră într-o mînă și batonul de roșu în cealaltă, ca o porumbiță bătrînă și cochetă.

– Sărut mîna, doamnă Alexandrescu ! strigă Titu amabil ca totdeauna, scoțînd din buzunar cheia de la camera lui și potrivind-o în broască.

– Bonjur, bonjur, domnu !... răspunse gazda încîntată de chiriașul ei, care se purta atît de cuviincios. Dar ce ești așa de grăbit ? Poftim încoace nițel, că doar n-am să te mănînc, adăugă apoi cu glas de sirenă răgușită, continuînd operația de pictură facială, în vreme ce Titu, din

pragul camerei lui, după ce deschisese uşa, îşi aruncă pălăria pe masă. Sînt singură. Jenică, săracutul, s-a dus la minister... Vino, vino, n-ai frică! Jenică nu-i gelos, cu toate că mă adoră...

Îşi aduse aminte de pat, văzu nişte adînciturі şi se repezi să le netezească, murmurînd cu o satisfacţie plină de mîndrie :

– Uite – aşa-s bărbaţii de neastîmpăraţi... Parcă poţi scăpa de insistenţele lor?

Titu se simţi jenat şi, ca să schimbe vorba, se grăbi să-i spuie că diseară va veni acasă, poate mai tîrziu, pentru că are să petreacă la restaurantul Enache cu un domn.

– Ah, Enache, ce delicios se mănîncă la Enache! suspină romantic doamna Alexandrescu. N-am mai fost însă de cînd trăia răposatul, fie iertat...

Se pierdu un răstimp în glorificarea bietului Mache, care s-a prăpădit aşa de tînăr. Îi arătă o fotografie, să-i dovedească ce frumos bărbat a fost. Îi spuse că numai graţie zestrei ei reglementare a putut mărita pe Mimi, căci altfel, prin cîte necazuri a trecut, nici n-ar fi avut cu ce s-o urnească din casă. Pe urmă, sfîrşindu-şi pictura, începu să-i istorisească pe larg cîte certuri şi aproape scandaluri a avut bietul Jenică din pricina ei cu părinţii lui, care sînt nişte oameni foarte bine, dar cu idei foarte învechite în unele privinţi şi n-au vrut să-i admită în ruptul capului să trăiască cu ea, ci au umblat din răsputeri să-l însoare cu o urîţenie despre care ziceau că ar fi o partidă strălucită. Jenică însă, cît e dînsul de drăguţ altfel, are o fire foarte voluntară şi le-a declarat categoric că mai degrabă rupe cu toată familia orice relaţie, decît să se despartă de iubita lui care, pe lîngă că e o femeie superbă, îl şi îngrijeşte admirabil şi-l iubeşte cu adevărat. Şi aşa, bătrînii au fost siliţi să cedeze, încît azi sînt buni prieteni şi absolut intimi. De altminteri şi ea a avut destule mizerii şi mai are, din cauza lui Jenică,

cu ginerele ei. Mimi n-ar zice nimic, fiindcă ea ştie cît a suferit sărmana maică-sa şi s-a jertfit, şi că măcar acuma are dreptul să-şi trăiască şi ea traiul. Dar ginerele e băiat de la ţară, cu moravuri de la patruzeci şi opt, şi i-a declarat verde că el nu-i va mai trece pragul cît va fi cu Jenică, nedorind să se găsească faţă în faţă cu peştele ei. „Auzi, Jenică peşte, el care e funcţionar şi..." Ba a oprit şi pe Mimi să o vază, aşa că drăguţa de ea, cînd vine prin Bucureşti, trebuie să se întîlnească aproape pe furiş cu mama ei, care a născut-o şi a crescut-o.

– Of, doamne, greu se mai plăteşte şi puţina fericire ce i-e scrisă omului! suspină sfîrşind doamna Alexandrescu, cuprinsă de înduioşare.

Tînărul se zăpăci de tot ascultînd destăinuirile atît de intime, mai ales cînd luară o întorsătură tristă. Se sculă încet, gîndindu-se ce-ar putea să-i spuie ca să-i şteargă amărăciunea. Doamna Alexandrescu îşi regăsi singură voiciunea, pornindu-se să-şi laude fata, frumuseţea ei, inteligenţa ei, drăgălăşia ei şi făgăduind lui Titu că-l va prezenta negreşit, ca să o cunoască şi să-şi dea seama ce înseamnă o fiinţă într-adevăr adorabilă... Neavînd nici o treabă, doamna l-ar fi ţinut la taifas pînă noaptea, ca şi alte dăţi. Titu ardea de nerăbdare să se pregătească pentru întîlnirea de diseară care poate să însemneze o întorsătură în viaţa lui. Tocmai chibzuia cum să se retragă fără să o jignească cumva, cînd auzi în curte o voce strigînd :

– Domnul Titu Herdelea!

Cîteva glasuri răsunară îndată afară :

– În faţă, în faţă!

– E factorul, explică doamna Alexandrescu.

Titu făcu numai trei paşi pînă în antreu, unde se şi ivise factorul. Era o scrisoare de acasă. Salută pe doamna Alexandrescu şi intră în odaia lui, cuprins subit de emoţie. Prima scrisoare de cînd s-a aşezat în Bucureşti... Rupse plicul şi sorbi cu înfrigurare cele şase pagini de

scris mărunt în care doamna Herdelea, în stilul ei evanghelic, presărat cu maxime morale și povețe înțelepte pentru „dragul mamei înstrăinat", îi spunea toate cîte s-au petrecut prin Amaradia după plecarea lui, de la moartea lui Ion Glanetașu și pînă la logodna Ghighiței cu învățătorul Zăgreanu.

„Cununia însă vom face-o tocmai după Crăciun, ca să ne putem înfățișa cu vrednicie. O să le dăm lor casa din Pripas, să nu mai stea așa pustie și să le poarte și lor noroc, cum ne-a purtat nouă... Ne-ar fi drag să fii și tu la nuntă, biata copilă și acum plînge gîndind că tu poate n-ai să poți veni. Dar tu să-ți vezi de soarta ta și să cauți să te chivernisești cît mai bine și să nu pierzi nădejdea în Dumnezeu, că Dumnezeu nu lasă pe cei drepți și cu credință. Trebuie să ai răbdare multă, dragul mamei, că nici pe acolo nu zboară pui fripți și plăcinte calde, omul să nu despereze, ci să lupte cu toate piedicile pînă ce izbîndește cu ajutorul lui Dumnezeu... Are să înceapă în curînd frigul și iarna, și nu știu dacă tu ai haine grosute. Să iei seama și din cei dintîi bani să-ți cumperi ori, dacă pe acolo-s prea scumpe, să trimiți bani, să-ți facă Strulovici, că-l știi ce frumos lucrează, și ieftin..."

Într-un post-scriptum, Ghighi adăuga că ea nu se cunună, orice ar face bătrînii, dacă nu vine și el la nuntă, și-i mai spunea că va merge negreșit la balul studenților, dar încă nu știe cu ce rochie, că ea ar vrea să-și facă una nouă, mai ales că e și logodită, și toți ochii vor fi pe ea.

În alt post-scriptum, bătrînul Herdelea îl îndemna să nu uite a scrie ceva pentru *Tribuna Bistriței*, cum a făgăduit cînd a plecat, căci directorul și acuma așteaptă dările de seamă despre serbările „Astrei". De asemenea să-i trimită gazete din țară, să vadă și domnii noștri foi românești adevărate, iar cînd va publica de ale lui, să poată arăta tuturor ce face feciorul lui în Romînia.

Clubul cărții digitale 2022

Titu reciti scrisoarea de cîteva ori, parc-ar fi vrut s-o învețe pe dinafară. Complecta din sufletul lui toate veștile. Se simțea din nou acasă, în Ardeal, în lumea unde fiece amănunt, oricît de neînsemnat, avea o rezonanță vie pentru întreaga lui fire, sub farmecul amintirilor, cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă, ca și cînd numai astfel și-ar fi putut ușura inima. Pe masă erau cîteva cărți aduse de acasă, biblioteca lui, apoi caiete cu însemnări, cu crîmpeie de poezii, cerneală, tocuri... Numai hîrtie de scrisori n-avea. Căutînd un petec de hîrtie potrivită își aduse aminte de Iuga, coborî în realitate și hotărî să amîne răspunsul pînă ce va putea comunica lucruri mai multe și poate mai bune.

De altfel se făcuse ora șase și, deci, era momentul suprem să se gătească pentru diseară. Mai cu seamă că trebuia să-și aranjeze unele mici lucruri, să-și mai coasă cîte ceva, să-și lustruiască ghetele, să-și perie costumul negru de camgarn pe care nici nu l-a prea îmbrăcat aici, încît s-ar putea duce cu el și la Palat. Voia să fie foarte exact la întîlnire, căci omul civilizat întîi după exactitate se cunoaște. Mai bine să aștepte el cîteva minute decît să fie așteptat.

4

– Ai întîrziat, prietene! zise Grigore Iuga zîmbind și întinzîndu-i mîna. Mi se pare că te-ai bucureștenizat și dumneata?... Dar ia loc colea, lîngă mine!... Noi nu te-am așteptat, că ne-a fost foame...

Un chelner luă pălăria și pardesiul lui Titu în vreme ce el, uluit, nu știa dacă să mărturisească adevărul sau să lase pe Iuga să creadă că n-a fost exact la întîlnire. Se pomeni murmurind cu un glas străin, confuz:

– Ba eu sînt pe aici de mult, mi-am și azvîrlit o dată

ochii înlăuntru, iar pe urmă m-am plimbat prin fața restaurantului tot așteptîndu-vă, de mă și mir cum nu v-am văzut cînd ați intrat...

– Nu te scuza, că și noi am înțîrziat un sfert de oră ! îl întrerupse Grigore amical. Așa sîntem noi romînii toți... Dar să cunoști pe prietenii mei !

Făcu prezentările. Avocatul Baloleanu, deși numai cu cîțiva ani mai mare ca Iuga, era foarte voinic, avea o bărbuță cafenie tunsă energic și un început de chelie pe care o ascundea cu fire de împrumut. Ochii albăstriverzui îi sticleau inteligent și șiret. Mînca mult, se văita că băutura îl balonează și nu se putea reține oricît medicii îl preveniseră că e predispus la obezitate. Îl pasiona politica. Fusese deputat cînd i-a fost partidul la putere, devenind șef de organizație la Ialomița, unde avea, dobîndită mai recent, o moșie de vreo șase sute de pogoane. Clientela puțină, dar solidă, îi asigura venituri considerabile, care îi dădeau faima de mare avocat, pe cînd de fapt el nu pleda decît prea arareori și privea chiar cu puțin dispreț pe confrații de bară, pe lătrători, cum îi poreclise el în glumă. Totuși se bucura de trecere la Palatul de justiție, pentru că era socotit om politic de viitor și făcea multe servicii prin influența lui la mărimile zilei. Celălalt tovarăș de masă, Constantin Dumescu, directorul Băncii Romîne, cu ochelari de aur, spîn, părul blond-cărămiziu, smead și puțin adus de spinare, parcă trupul i-ar fi fost prea lung, părea un taciturn. Era burlac și prieten bun cu tatăl lui Grigore.

Cei doi primiră pe Titu fără entuziasm, ca și cînd le-ar fi stricat atmosfera. Tînărul, după invitația lui Iuga, se adînci în studiul listei de bucate, înfricoșat, necunoscînd încă mîncările din țară și mai ales numirile lor. Îi era apoi necaz și nu se putea dumeri cum de n-a observat pe Grigore cînd a sosit, încît acuma are să creadă că nu e om de cuvînt, deși el a venit cu o jumătate de ceas

mai înainte, numai ca să nu întîrzie, dar n-a îndrăznit să intre şi să ocupe o masă.

După o scurtă tăcere, Baloleanu reluă convorbirea întreruptă de apariţia tînărului, zicînd cu un aer de superioritate :

– Aşa, dragă Grigoriţă, cum îţi spuneam... Problema ţărănească nu se poate rezolva fără sacrificii din partea celor ce stăpînesc pămîntul. Asta-i lege ! Toate celelalte, toate consideraţiile secundare sînt paliative. Ţăranul vrea pămînt. Scurt. El atîta ştie şi asta îl doare.

– Iartă-mă, Alexandre – răspunse Iuga, calm, cu o lucire în ochi, care arăta că discuţia îi frămînta sufletul – dar aşa cum o pui tu, problema devine un simplu pretext de propagandă electorală sau de demagogie ieftină şi primejdioasă. A stîrni pofte e foarte uşor. Mai greu e să le şi împlineşti. Cum vrei tu să mă convingi pe mine, proprietar, să dăruiesc ţăranilor pămîntul pe care-l muncesc, împreună cu dînşii din moşi-strămoşi, cînd în acelaşi timp tu însuţi cumperi moşii şi...

Puţin vexat, avocatul nu-i dădu răgaz să continue :

– Pardon, pardon ! Să punem lucrurile la punct ! Înainte de toate să fim înţeleşi că nu discutăm chestia din punct de vedere particular, personal. Eu am vorbit făcînd abstracţie că tu, întîmplător, eşti mare proprietar sau că eu, tot întîmplător, fac politică. Sîntem, mai presus de orice, oameni care cunoaştem problema ţărănească şi din cărţi, şi din experienţă, care ne interesăm de ea cum se interesează toată lumea, fiindcă de rezolvarea ei depinde soarta noastră şi chiar viitorul ţării, nu-i aşa ? Va să zică o dezbatere academică. Sînt sigur de altfel că, de-ar fi nevoie de sacrificii, conu Miron şi cu tine aţi fi cei dintîi să faceţi gestul...

– Ba te înşeli grozav, dragul meu ! protestă Grigore. Tata n-ar consimţi niciodată să se despartă de moşia de care-l leagă un trecut de greutăţi şi de mîndrie. Pentru el pămîntul înseamnă viaţa însăşi, ca şi pentru ţăran, ştii

prea bine, că ai fost pe la noi şi cunoşti situaţia. Dar nici eu, cu toate că nu mă simt atît de intransigent, n-aş fi dispus să fac cadouri, nu ţăranilor, care nu le cer, ci demagogilor mărunţi de la oraşe, care vor să-şi creeze merite electorale agitînd pe sub mînă teorii pe care cei cu răspundere le repudiază şi pe care nici înşişi agitatorii nu se gîndesc să le puie în practică !

– Uite conservatorul ! zîmbi Baloleanu către Dumescu, apoi întorcîndu-se iar la Iuga : Un moment, iubitule ! Pentru că adineaori m-ai pus în cauză pe mine, ţin să precizăm lucrurile... Ei bine, crezi tu că mica mea proprietate, cîştigată cu sudoarea unei munci cinstite de zece ani, de încă şi azi mai am datorii pe ea, crezi tu că tocmai cele cîteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema ? Şi totuşi, iacă, declar aici solemn, deşi sînt om sărac, că într-un caz de nevoie, eu pun la dispoziţia ţării petecul meu de moşie, fără să crîcnesc ! Eşti mulţumit ? Am fost clar ?

– Evident, cum să n-o oferi şi statului, dacă ai putut s-o arendezi îndată ce ai luat-o ? făcu Iuga apăsat, fără a-şi ascunde dispreţul.

Jignit şi scandalizat că s-a găsit cineva, ba încă un bun prieten, care să-i pretindă lui, avocat cu vază şi om politic, să se înfunde la ţară, Baloleanu zise ironic :

– Doar n-ai să-mi ceri acuma, puiule, să mă las de meseria mea pe care, de, o cunosc niţeluş, ca să mă apuc de agricultură ?

– Îţi cer, dacă vrei să ai pămînt ! Cine are pămînt să-l muncească şi să-l iubească, ori să renunţe ! Tu, dragul meu, ai luat moşia ta de sub nasul sătenilor care umblau s-o cumpere şi s-o împartă între ei. Te-ai dus, i-ai înlăturat şi a treia zi ţi-ai trimis arendaşul să stoarcă bani din ea pentru tine şi pentru el. Pe de o parte împiedecaţi pe ţăran să cumpere pămînt cînd se oferă prilejul, iar pe de altă parte mă îndemnaţi pe mine, care asud alături de ţărani, să mă

despart de moşie, s-o arunc, uite aşa, ca pe un dinte stricat !

– Ei, dragă Grigoriţă – observă avocatul mai moale – sînt prea puţini proprietari ca voi. Marea, imensa majoritate a pierdut de mult contactul cu pămîntul. O măsură generală nu se poate lua după cei puţini, ci după ceilalţi.

– De ce n-ai lua întîi măsuri faţă de cei ce s-au înstrăinat de moşiile lor ? De ce vă gîndiţi numaidecît să distrugeţi o clasă socială, poate cea mai loială, cea care reprezintă bogăţia de bază a ţării ? A, firește, n-au rămas mulţi proprietari la datorie. A început să le vie unora greu să stea la ţară, să li se pară dezonorant a munci pămîntul sau chiar a munci în general. Preferă să tragă venituri grase şi să le risipească în petreceri. Locul lor l-a luat arendaşul, care stoarce arenda pentru boier şi alta, mai bună, pentru el însuşi. Atunci evident că ţăranul geme, şi se zvîrcoleşte, şi ameninţă, cînd în surdină, cînd faţiş. În vreme ce eu, proprietar, muncind şi economisind, de-abia scot din moşia mea cît să pot trăi onorabil, arendaşul, vecinul meu, plăteşte zeci de mii de galbeni proprietarului şi îşi umple şi el dăsagii. De unde diferenţa ? Din buzunarul arendaşului sau din mizeria ţăranului ?... N-am dreptate, nene Costică ? sfîrşi Grigore, adresîndu-se deodată lui Dumescu. Spune dumneata, am ori n-am dreptate ?

Directorul de bancă şedea cu ochii în farfurie şi asculta jenat, fiindcă amîndoi vorbeau tare, încît lumea de la mesele dimprejur se uita la ei. Întrebarea totuşi îl surprinse. Nu urmărise discuţia decît superficial. Lui, om de cifre, dezbaterile la un pahar de vin i se păreau cam futile, dacă nu comice. O problemă gravă nu se limpezeşte între un şniţel vienez şi o plăcintă cu mere. Cel mult se încurcă şi mai rău. Înainte însă de a răspunde el, de la masa de alături interveni cineva cu glas familiar :

– Îmi daţi voie...

Toți întoarseră capetele, mirați de amestecul unui străin în conversația lor.

– Sînt Ilie Rogojinaru și am avut fericirea să ne cunoaștem azi în tren cu domnul Iuga.

Arendașul era singur la masă. Venise mai tîrziu și, vrînd-nevrînd, a auzit discuția. Neturburat de mirarea lor, își mută scaunul puțin mai aproape și urmă, parcă i-ar fi cunoscut pe toți de cînd lumea :

– Numai pentru că domnul Iuga spunea că arendașii ar fi așa și pe dincolo... Acu, nu că sînt și eu arendaș, dar cred că dumnealui greșește vorbind rău despre niște oameni care nu merită atîta hulă. Să nu fie cu supărare, cucoane, dacă iarăși nu ne lovim în păreri, zău așa ! Arendașul nu e chiar o pacoste pe țară, cum ziceți dumneavoastră și cum scrie prin gazete. Nu, nu ! Ca să poată scoate arenda, plus un oarecare venit pentru ostenelile lui, arendașul trebuie să muncească de trei ori cît un proprietar. Țăranul nu lucrează nici mai mult, nici mai ieftin la arendaș ca la boier, ba mai degrabă dimpotrivă. Iau martori chiar pe domnul Iuga să vă spuie cinstit dacă învoielile la arendașii vecini cu Amara sînt mai grele ca pe moșiile dumnealor. Arendașul însă, împins de nevoi, a făcut economii la cheltuieli, a cultivat mai intens pămîntul, a pus în circulație terenuri care înainte erau pîrloage, a introdus mașini, în sfîrșit, a ridicat nivelul exploatării agricole. Toate astea nu valorează nimica ? Or fi ei și arendași ticăloși care asupresc pe țărani, cum sînt și printre proprietari, dar să-i osîndim așa, în bloc, fără circumstanțe ușurătoare, nu e drept și nici bine !

Grigore Iuga, enervat de intervenția insolită a arendașului, răspunse apăsat și disprețuitor :

– O fi, stimate domn, dar dacă nu apăreau arendașii între proprietari și țărani, azi n-am mai avea o chestie țărănească în Romînia ! Nașterea arendașilor a împiedecat trecerea pămîntului în mîinile țăranilor, cum ar fi fost natural și sănătos. Proprietarul care s-a săturat de moșie

ar fi vîndut-o sătenilor dacă nu se îmbulzea arendaşul, oferindu-i un venit mare şi sigur, fără nici o muncă şi bătaie de cap pentru dînsul !

– Asta se poate, admise Rogojinaru cu un surîs candid. Se prea poate. Nu zic ba... Cu condiţia ca ţăranul să fi fost într-adevăr harnic şi întreprinzător. Mie însă, care am o veche experienţă în privinţa asta, daţi-mi voie să rămîn convins că arendaşul a intervenit tocmai fiindcă ţăranul romîn e leneş şi nepăsător, aşteptînd să-i vie totul de-a gata de la boier sau, în vremea din urmă, de la stat... Uite-aşa, domnilor ! Scuzaţi-mă dacă sînteţi de altă părere, dar eu...

Baloleanu avu un gest de consternare, fără a putea protesta. Grigore, abia stăpînindu-şi revolta, întrerupse vehement pe arendaş :

– Te-am auzit şi în tren vorbind cum vorbişi acuma, onorate domn. Nu ţi-am răspuns, fiindcă mi se părea monstruos ca un om care trăieşte şi se îmbogăţeşte din exploatarea ţăranului să afirme totuşi, cu atîta insistenţă, că ţăranul e leneş. Dar chiar presupunînd că ar fi cum zici dumneata, imputarea sau ocara dumitale n-ar privi pe ţăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă şi l-au lăsat, în fapt, mai încătuşat ca pe vremea robiei. În loc să-i fi dat învăţătură şi educaţie cetăţenească, a fost menţinut cu sila în întunerec. Nu ne-a trebuit ţăran-cetăţean, ci ţăran-animal. Şi acuma, culmea batjocurii, îl mai şi insultăm că e rău şi trîndav... A, întreabă-l pe dumnealui – continuă arătînd brusc pe Titu, care încremeni – că-i ardelean şi-a venit de curînd încoace, întreabă-l dacă ţăranul dumnealor e leneş şi lipsit de iniţiativă ! Şi nu uita că acolo romînul se află sub jug străin ! A avut însă conducători cu tragere de inimă, care l-au învăţat şi i-au deschis mintea, a avut pilde care l-au îndreptat pe calea cea bună. Noi vorbim mereu despre ţărani şi ne mulţumim cu vorba goală şi niciodată nu facem nimic cinstit şi dezinteresat pentru ei !

Avîntul lui stîrni mici surîsuri ironice primprejur. El însuşi îşi dădu seama că a devenit patetic, că tonul lui nu cadrează cu locul, şi tăcu mai jenat chiar decît Dumescu, care începuse să dea semne de nerăbdare. Rogojinaru, deşi avea replica gata, ca să nu mai învenineze lucrurile, se mulţumi să mormăie ceva în farfuria lui. Doar Baloleanu zise încet, ca pentru masa lor :

– Foarte just, dragă Grigoriţă, foarte adevărat ! Bietul ţăran nu ştie decît să rabde, fiindcă nimeni nu l-a învăţat altceva. Iar cînd nu mai poate şi-i ajunge cuţitul la os, atunci e natural să izbucnească în iureş de foc şi sînge. Numai la noi se mai pomeneşc, în plin secol de civilizaţie occidentală, răscoale de ţărani exasperaţi, cînd ici, cînd colo, pentru că numai la noi ţăranul nu găseşte nicăieri dreptate. Pînă ce avem să ne trezim cu o catastrofă să zguduie ţara din temelii !

Tot el însă, înţelegînd că discuţia s-a împotmolit, căută să schimbe făgaşul. Aduse vorba despre recolta care ar fi fost destul de bună, dar nu se poate valorifica din pricina crizei financiare, apoi despre situaţia guvernului, pe care el o socotea şubredă, în speranţa că în curînd va reveni la cîrmă partidul lui. Trecînd la politica externă, ajunseră la fraţii ardeleni şi la Titu Herdelea. Acuma se mai învioră şi Dumescu, naţionalist fervent, care visa veşnic numai cucerirea Transilvaniei. Grigore le spuse că tînărul Herdelea ar dori să-şi găsească un rost în ţară şi Dumescu, fiind vorba de un ardelean, îi oferi îndată un loc de funcţionar la banca lui, deocamdată modest, firește, rămînînd să se vază ulterior dacă va merita mai mult. Iuga mulţumi refuzînd : ce să caute un poet la bancă, afară, cel mult, de vreun împrumut de franci, fără girant, fără dobîndă şi fără termen de plată ? Titu însuşi tăcuse, dar se bucură că Grigore n-a primit. N-a trecut el Carpaţii, ca să ajungă funcţionar la bancă. Mai curînd la vreun ziar ar fi să i se găsească vreo întrebuinţare, adăugă Iuga. „Da, da, la vreun jurnal", repetă şi tînărul cu în-

sufletire. Baloleanu era bun prieten cu directorul *Universului*, căruia îi cîştigase un proces dubios. Făgădui că va interveni, numai Titu să aibă grijă să-i reamintească, dacă cumva ar uita.

– Pe mine să mă iertaţi acuma, zise pe urmă avocatul, pregătindu-se de plecare. Mi-am lăsat nevasta să mănînce singură numai de dragul tău, Grigoriţă, că nu te-am mai întîlnit de un veac. Sper că şi tu ai să-mi faci plăcerea să vii într-o zi să dejunezi la noi, să te mai vază şi Melania mea, că mereu vorbim de tine. Poftești cînd vrei tu, oricînd, nici n-ai nevoie să anunţi, ca acasă...

Între Grigore şi Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicînd pentru sine obligaţia de plată. Grigore ieşi biruitor, numai ameninţînd cu o supărare eternă. În faţa restaurantului se despărţiră. Iuga rămase cu Titu. Chiar atunci apăru în uşă şi Rogojinaru, cu o ţigară de foi între dinţi, cu o umbrelă străveche la subţioară.

– Cucoane ! zise dînsul către Grigore, cu glas dulce, părintesc. Dumneata eşti tînăr şi te aprinzi iute, pe cînd eu sînt bătrîn şi nu mă supăr cu una cu două. Nu ştiu cînd ne-om mai întîlni, dar să dea Dumnezeu să nu zici niciodată : „A avut dreptate afurisitul de Rogojinaru..." Noapte bună !

Grigore Iuga îl privi o clipă şi nu răspunse nimic. Familiaritatea arendaşului îl sîcîia. De altminteri se simţea obosit şi, mai ales, plictisit. Discuţia de la masă îi răscolise nervii. Îşi propusese de atîtea ori să nu mai vorbească despre lucrurile acestea şi totuşi mereu îşi călca hotărîrea.

Coborîră în calea Victoriei fără a schimba un cuvînt. Se pornise un vînt aspru, prevestitor de ploaie rece. Norii se lăsaseră jos, aproape pînă pe acoperişele caselor. Cîte un vîrtej de aer se răsucea pe stradă, măturînd praful, ridicîndu-l şi aruncîndu-l pe trotuare, între picioarele rarilor trecători. Grigore îşi aduse iar aminte de Rogojinaru :

„Vezi, el a presimțit schimbarea vremii și a venit cu umbrela..." O trăsură venea în goană dinspre șosea cu un domn între două femei, hohotind de veselie, parcă toată lumea ar fi fost a lor.

Titu Herdelea pășea tăcut și prudent. Vedea că Iuga n-are chef de vorbă și nu voia să-l supere. Își făcu în gînd bilanțul serii și chibzuia că poate fi mulțumit. Dacă ar intra la *Universul*, s-ar putea socoti angajat definitiv și bine. Nu e un ziar subțire, dar pare a fi solid și răspîndit. Ar fi preferat *Adevărul*, care e mai simpatic, mai opozant și mai intelectual. Pentru început e bine și așa. Numai să nu uite avocatul să vorbească cu directorul. Are să treacă mîine negreșit pe la Baloleanu... Adică nu, să se consulte întîi cu Iuga. Trebuie să ia seama, să nu facă vreo gafă, să-l ofenseze și să-l piardă. Cînd i-a scos Dumnezeu în cale un om atît de extraordinar, nu mai contează cîteva zile de așteptare...

Prin piața Palatului regal i se păru totuși că tăcerea a fost prea lungă. Cumpănind despre ce i-ar putea vorbi, își aminti cu cît interes a discutat Grigore despre nevoile țărănești. Îi zise deci, ezitînd, parcă i-ar fi pipăit sufletul :

– Nici n-am pomenit, atîta ce se vorbește pe aici despre țărani și mereu despre țărani. Toată lumea, pretutindeni, într-una : chestia țărănească, problema țărănească, să facem așa, să facem altfel... De ce atîta discuție ? Pînă și la mine, în curte, toți chiriașii, cum se adună la taifas, repede ajung la țărani, și-apoi dă-i și dă-i cu problema și cu chestia... Barem un cizmar jidov și mai ales feciorul lui, care-i mare socialist, nu mă întîlnesc o dată să nu-mi bată capul cu fel de fel de soluții și cu proorocirea că, de nu se rezolvă chestia țăranilor, are să vie revoluția să facă praf și cenușă Bucureștii !

Grigore tresări ca trezit dintr-o visare. În aceleași clipe, aceeași întrebare și-o pusese și el, căutîndu-i răspunsul. Murmură cu privirea spre norii minioși ce se vîltoreau peste capetele lor :

– Poate să fie numai o modă trecătoare, dar poate să fie şi o durere străveche, care apasă sufletele ca o pîclă năbuşitoare. Cine ştie ?

5

Grigore Iuga se perpelea în pat fără somn. Răsfoise gazetele de seară şi nu reţinuse nimic. Gîndurile îi rătăceau tulburi, neostoite, răscolind amintiri, amărăciuni, planuri, speranţe şi izgonind mereu liniştea sufletului. Stinsese becul de pe noptieră de cîteva ori şi tot de atîtea ori îl reaprinsese, ba să refacă un calcul salvator, ba să controleze un preţ al zilei, ba să observe un amănunt pe fotografia Nadinei, care, din perete, deasupra patului, îl urmărea cu ochi galeşi. Prăvălită, trei sferturi goală, pe o blană de urs, cu braţul răzimat pe capul fiarei, sînii ei mici păreau încremeniţi într-un spasm voluptos, iar şoldurile-i calde se alintau cu îndemnuri, în vreme ce întreaga-i figură surîdea, cu o candoare virginală şi prefăcută. În ramă grea, fotografia mărită aproape natural era un cadou de ziua lui din partea ei. Atunci, cu trei ani în urmă şi numai un an după cununie, a mîntit că-l bucură cadoul ei, i-a mulţumit şi a îmbrăţişat-o, dar în sineşi a fost întristat şi decepţionat. Avea pretenţia, nemărturisită, să-i aparţie exclusiv lui măcar goliciunea ei trupească. Îl indigna închipuirea că soţia lui, dragostea lui cea mare, s-a putut arăta astfel unui bărbat străin, fie el chiar fotograful.

Sosise în Bucureşti plin de încredere că toate vor merge strună. A încasa rata a doua şi ultima din preţul grîului vîndut şi livrat, a aranja cu Dumescu, la Banca Romînă, poliţa care ajunge luni la scadenţă erau treburi ce se puteau lichida în două ore. După ce va isprăvi afacerile, proiectase să mai stea vreo două-trei zile, să se

întîlnească cu prietenii, să le reamintească prin prezență că trăiește. Pe urmă, înapoi la Amara cu restul de bani, care va fi suficient pentru nevoile curente pînă la valorificarea porumbului. Era ordonat și meticulos. Cu atîta se alesese din cei doi ani petrecuți în Germania. Își întocmise programul de acasă în toate amănuntele. Polița cerealistului o avea în buzunar cu scadența pentru mîine. O considera aur curat. Semnătura celei mai importante firme de export de cereale din Romînia se bucura de respect în toată Europa.

În strada Bursei, primul punct din program, soarta a tras o dungă brutală peste combinațiile lui. Șeful firmei, un armean înalt, bătrîn și rigid, l-a poftit în biroul său particular, i-a oferit cafea și o havană de contrabandă și l-a rugat confidențial și stăruitor să-i îngăduie o amînare de o lună, una singură, pentru plata ratei. Grigore a încercat să obiecteze că e vorba de o poliță, că... Au urmat explicațiile și considerentele. Timpuri excepționale. Prețurile au scăzut brusc pe piețele străine în ultimele săptămîni, aproape o prăbușire. A căzut în balanță concurența rusească, neașteptată ; recolta muscalilor, de unde se anunțase compromisă, a ieșit deodată arhiabundentă. Rusia e totdeauna cu surprize. Nu l-ar fi durut capul de asta. El, negustor prevăzător, a făcut toate aranjamentele în timp util. L-au nenorocit însă căile ferate, care n-au putut executa transporturile cînd a trebuit. Apoi vapoarele care au stat, unele mai stau și azi, la Brăila, de pomană, fiindcă n-au avut ce să încarce. Pierderile se ridică la peste treizeci la sută din valoarea mărfii. Și, vîrf la toate, criza financiară, stupidă, care s-a abătut așa din senin, a zdruncinat tot creditul și paralizează orice posibilitate de mișcare.

Grigore asculta și nu auzea. Precis era doar faptul că nu va primi banii ; restul erau vorbe. Ascultînd își zicea într-una că, în ciuda tuturor explicațiilor, dacă el ar refuza amînarea, armeanul totuși ar plăti, căci n-ar putea lăsa să i se protesteze polița și astfel să-și ruineze toată în-

treprinderea. Refuzul însă ar însemna ruptura cu firma cu care tatăl său lucrează de douăzeci de ani şi care de multe ori, în momente grele, le-a făcut destule înlesniri. Poate el să-şi ia răspunderea unui refuz? Sau, dacă acceptă amînarea, cum să aranjeze datoria de la Banca Romînă şi cum să se întoarcă acasă cu mîna goală? Nici n-a refuzat, nici n-a acceptat. Va răspunde mîine, după reflexiune matură.

De la armean s-a dus la Dumescu, la bancă, să-i ceară sfat şi ajutor. Era într-o consfătuire gravă şi nu l-a putut vedea. I-a lăsat un cuvînt, poftindu-l la masă. Ştia că Dumescu nu discută lucruri serioase decît la birou. Şi-a închipuit că poate se va ivi totuşi un prilej favorabil să pregătească măcar terenul. De aceea l-a luat şi pe Baloleanu. Acuma, tîrziu, îşi dă seama că toată combinaţia, care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie. Dacă ar fi fost înţelept, văzînd că nu poate vorbi cu Dumescu la bancă, ar fi aşteptat liniştit pînă mîine, ar fi mîncat cu tînărul transilvănean şi acuma ar dormi în loc să se zvîrcolească zadarnic.

Cînd a intrat în odaie, după ce s-a despărţit de Titu Herdelea, a întîlnit îndată privirea Nadinei din fotografie. S-a înfuriat. Şi-a adus aminte că din pricina ei (altă dată ar fi zis: de dragul ei) a făcut datoria la Banca Romînă, puţin înainte de surpriza ei cu cadoul. A crezut atunci că refuzul ei de a sta la ţară mai mult de douăzeci şi patru de ore ar fi numai din cauză că i-e silă de „cocioaba fără gust şi fără confort", cum spunea ea că este conacul bătrînesc de la Amara. Ca să o ademenească, s-a gîndit să clădească un castel demn de frumuseţea ei. Bătrînul era mîhnit că vechiul conac, în care s-au născut şi au trăit patru generaţii de înaintaşi, nu mai mulţumeşte pe Grigore. Socotea planul lui drept începutul destrămării. Construcţia s-a început şi s-a terminat cu bani împrumutaţi de la Banca Romînă. Nadina a găsit foarte gentilă atenţia lui, a petrecut două săptămîni să-şi inaugureze castelul,

apoi s-a întors, plictisită, la București. Nimeni nu-i poate pretinde să se înmormînteze de vie nici chiar într-un cavou de lux. O fotografie, soră geamănă cu cea de deasupra patului, numai cu rama ruralizată, potrivită locului, a rămas acolo ca să-i ție de urît lui Grig. Și datoria la Banca Romînă, din care nu s-a putut amortiza nici jumătate în cei trei ani trecuți de atunci.

Pe Nadina a descoperit-o Miron Iuga pe cînd Grigore era la Berlin. Tatăl ei, Tudor Ionescu, cumpărase mai demult de la Teofil, fratele lui Miron, cele două moșii, Babaroaga și Lespezi, vecine cu Amara. Noul proprietar a venit, foarte prietenos, îndată ce a iscălit actele, și a cerut lui Miron povețe asupra mijloacelor de exploatare cît mai bună a pămînturilor. A fost un simplu pretext de cunoștință : nu-i trecuse lui niciodată prin minte să-și bată capul cu muncirea moșiilor. Își găsise arendaș și se înțelesese asupra venitului înainte chiar de a fi încheiat cumpărarea. Miron a aflat mai tîrziu că Ionescu ar fi un bogătaș de origine obscură, stabilit de puțin timp în București, unde achiziționase cîteva case de raport. Asta a fost cu vreo douăzeci de ani în urmă. Apoi, de niște Paști, acum cîțiva ani, a primit iar vizita vecinului, de astă dată însoțit de fiul său Gogu și de Nadina. Între cele două odrasle era mare deosebire de vîrstă, feciorul putea să aibă peste patruzeci de ani, fata cel mult douăzeci. Tudor Ionescu i-a povestit c-a fost însurat de trei ori și că Gogu e din prima căsătorie, iar Nadina din a treia. Fiindcă a schimbat arendașul, i-a adus și pe ei să vază proprietățile, mai ales că ale lor vor fi, în curînd, Babaroaga a Nadinei și Lespezi a lui Gogu. Deocamdată atîta vrea să le dea, cînd se vor căsători, și cîte o casă în București. Ce mai are tot a lor va fi, parte dreaptă, dar numai după moartea lui. „Mult n-au să mai aștepte, că am bătut șaptezeci", a adăugat zîmbind fără regrete. Numai de nu s-ar săvîrși înainte de a-i vedea așezați. Mai frică i-e de Gogu, că atîta a aminat însurătoarea pînă ce i-a cam trecut vremea. Despre

Nadina n-are nici o grijă ; o fată ca ea nu poate rămîne nemăritată, pentru că n-ar lăsa-o peţitorii. Miron Iuga s-a uitat atunci mai bine la ea şi a răspuns că da, aşa este... Pînă peste vreo trei luni, cînd s-a întors Grigore din Germania, bătrînul Iuga s-a gîndit deseori la Nadina, viitoarea stăpînă a moşiei Babaroaga. Cît l-a mîhnit pe el fărămiţarea şi înstrăinarea pămînturilor părinteşti şi cum le-ar mai fi luat dînsul dacă Teofil n-ar fi pretins bani gheaţă ! Cu limbă de moarte se gîndea să dea în grijă lui Grigore să reîntregească domeniul lui Iuga, dacă Dumnezeu nu-l va învrednici pe el însuşi să-şi împlinească dorinţa cea mai fierbinte.

Grigore avea atunci douăzeci şi patru de ani. Plecase în Germania să se specializeze serios în agronomie, după ce îşi luase licenţa în drept la Bucureşti, nu ca să practice, ci să aibă un titlu. A plecat pentru trei ani, maică-sa a murit după primul şi bătrînul i-a cerut să rămîie acasă, să dea dracului ştiinţa ceea zadarnică. De-abia s-a învoit să-l mai lase încă un an.

S-a întors din străinătate cu capul plin de planuri îndrăzneţe şi cu soluţii sigure pentru toate greutăţile. Bătrînul l-a ascultat de cîteva ori fără să se supere, cum se aştepta Grigore. Îşi zicea că generozităţile acestea sînt ale tinereţii şi că băiatul se va cuminţi cînd se va izbi el însuşi cu capul de pragul de sus. Ba în loc să-i combată „teoriile", într-o zi i-a spus că s-ar bucura dacă i-ar plăcea fata lui Tudor Ionescu. Grigore a înţeles îndată de ce s-ar bucura bătrînul şi i-a răspuns că, în alegerea tovarăşei de viaţă, nu se poate lăsa condus de anume utopii, căci trecutul nu se mai întoarce oricît am vrea noi să-l întoarcem.

– Tu să vezi fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.

Cînd a văzut-o, Grigore a uitat tot şi i-a rămas numai ea. Luna pînă s-a făcut cununia şi apoi celelalte trei, cît au călătorit împreună, singuri, în Grecia, Italia şi Spania, a cunoscut fericirea cea mai mare. Atunci Nadina a fost

într-adevăr nevasta lui, numai şi numai a lui. Aşa ar fi vrut el să fie totdeauna ; în sufletul şi în gîndurile ei să nu existe nimeni şi nimic afară de dînsul. Suferea de o gelozie cu atît mai chinuitoare cu cît mai mult îi era ruşine s-o mărturisească. A încercat s-o ademenească la ţară nu ca să îndrăgească ea pămîntul, ci ca să-şi ferească iubita de tentaţiile oraşului. Patru ani iubirea lui a îndurat toate durerile, pînă ce şi-a destrămat speranţele. Dacă a consimţit el ca Nadina lui să plece singură în străinătate a doua oară ! Şi, în trei luni, de cînd e dusă, a primit de la ea exact trei scrisori şi în toate trei îi cerea numai bani...

Cu becul electric aprins pe noptieră, Grigore privea umbrele imobile ce împestriţau odaia ca nişte amintiri împietrite. Din cînd în cînd, cu coada ochiului, se uita la Nadina, care surîdea în ramă, încîntată de ea însăşi.

– Cîte ceasuri să fie ?... Două ! murmură dînsul amărît. La nouă mă aşteaptă Dumescu şi eu visez treaz la Nadina !... Doamne, doamne, cît sînt de idiot !

6

A doua zi, pînă la prînz, Grigore a isprăvit cu bine toate afacerile. (Dumescu a fost amabil, ca totdeauna, a scontat polita armeanului şi a reţinut pentru amortizarea datoriei numai cît i s-a oferit.) Trecu pe urmă, să zică bună ziua, pe la Victor Predeleanu, prietenul lui cel mai bun, unde fu oprit la masă. Se simţea ca acasă în familia Predeleanu.

Era mulţumit că a scăpat de grijile care azi-noapte luaseră proporţii catastrofale. Insomnia nu e chinuitoare doar pentru că îţi scurtează odihna, ci mai ales pentru gîndurile negre ce-ţi inspiră şi care te înfăşoară într-o reţea tentaculară. În atmosfera caldă de la Predeleanu,

aducîndu-şi aminte cît l-au amărît închipuirile, zîmbi în sineşi, dar cu o umbră de tristeţe. Îşi recunoştea o slăbiciune în ezitările eterne care îi răsuceau nervii şi-l împiedecau să înfrunte cu siguranţă viaţa. Ca tatăl său, de pildă, sau cel puţin ca Predeleanu.

De-abia pe la cinci, cînd ajunse acasă, îşi aminti că dăduse întîlnire pentru ora trei tînărului transilvănean. De unde să-l mai ia acuma? Se simţea vinovat că a jignit un om care poate a crezut într-însul. Porunci servitorilor să-l reţie, dacă ar reveni, sau barem să-i afle adresa.

Se duse apoi la mătuşă-sa, Mariuca, văduva generalului Constantinescu, care nu l-ar fi iertat nici pe lumea cealaltă dacă ar fi auzit că a umblat prin Bucureşti şi pe ea a ocolit-o. Era o femeie plină de bunătate, primitoare, veşnic veselă şi cunoscînd toate cancanurile amoroase şi militare din Romînia. Grigore la ea a stat cît a fost student, iar bătrînul Iuga la ea trăgea şi acuma. Pentru că n-a vrut să rămîie la cină, l-a pus să-şi dea cuvîntul de onoare că va veni negreşit mîine la dejun, cînd vor fi singuri şi are să-i povestească o sumedenie de lucruri extrem de importante.

Ziua următoare se întîmplă să fie duminică şi Grigore se sculă mai tîrziu. Coborînd grăbit să plece, întîlni în poartă pe Titu Herdelea, care, după o noapte de amărăciune şi decepţie, revenise să-şi mai încerce norocul. Luară o nouă întîlnire pe după-masă, spre marele regret al Mariucăi, fiindcă n-a avut răgaz să-i spuie lui Grig nici un sfert din cîte ar fi dorit şi ar fi trebuit. Ca să repare uitarea de ieri, Grigore stătu apoi cu Titu Herdelea pînă seara, îl pofti a doua zi să-l ia la masă în familia Predeleanu (pe care i-a şi vestit pe cînd se întorcea de la mătuşa Mariuca), îi promise că se va duce la Baloleanu să se intereseze dacă a făcut vreun demers la *Universul* şi, mai presus de toate, îi propuse să fie oaspele lui la moşie pentru vreo săptămînă sau două sau oricîte, pînă

cînd i se va aranja ceva în București, să nu-și cheltuiască banii degeaba pe aici...

Numai cînd s-a văzut în casa Predeleanu s-a convins Titu Herdelea că n-a visat și că promisiunile lui Grigore sînt serioase.

Și înainte, dar mai ales după-masă, Victor Predeleanu a ținut să arate oaspelui său și prietenului lui Grigore tot ce avea mai de preț în bibliotecă, socotind că pe un poet trebuie să-l intereseze edițiile rare, cărțile romînești cu însemnări de demult sau feluritele hrisoave și documente vechi. Se bucura văzînd emoția lui Titu și ar fi vrut să-l dea de exemplu lui Grigore, care nu se prăpădea de loc după comorile lui.

Deși mare proprietar care-și iubea și cultiva cu pasiune pămînturile, Predeleanu își avea reședința în capitală. Pe domeniul său Delga din Dolj, cuprinzînd trei sate, realiza ceea ce Grigore rîvnea și nu putea din pricina bătrînului. De altfel și tatăl lui Victor la fel s-a împotrivit. La Craiova, unde s-a născut, a trăit și a murit, a fost socotit printre oamenii cei mai bogați. Zgîrcenia lui a rămas proverbială. Numai după moartea bătrînului a putut angaja un administrator specialist, a introdus mașini care să micșoreze mîna de lucru, a început în sfîrșit o exploatare mai modernă pe proprietățile ce-i reveniseră lui. Mare parte a anului o petrecea și el la țară, iar în timpul muncilor nu se mișca de acolo săptămîni întregi. Cu țăranii se purta corect, fără a se amesteca prea mult între ei. Făcea învoieli cum se obișnuiau primprejur, nici mai grele, dar nici mai ușoare. Le vînduse cîteva sute de pogoane de pămînt nu din nevoie, căci era dintre cei puțini proprietari care n-aveau nici un fel de datorie, ci din dorința de a-i emancipa și, în același timp, de a se emancipa și el de dînșii. Obișnuia să spuie că adevărat mulțumit va fi numai atunci cînd va fi scăpat de țărani și țăranii de el.

Clubul cărții digitale 2022

Mama lui Victor mai trăia şi şedea la Craiova împreună cu Elena, sora lui, măritată cu un profesor de liceu, tinerel, frumuşel, inteligent şi foarte sărac, pe care l-a luat din dragoste, dar numai după moartea bătrînului, care n-ar fi consimţit niciodată să-şi dea averea pe seama unui calic. De altfel, şi Victor, cînd s-a însurat, a trebuit să cam forţeze mîna bătrînului, care ar fi dorit să-i aleagă o nevastă după placul lui, adică cu o zestre cel puţin egală. Tecla, însă, afară de nume şi frumuseţe, n-a avut avere. Era fiica preşedintelui Curţii de apel din Craiova, Nicolae Postelnicu, vlăstarul unei vechi familii boiereşti, sărăcit de tot.

Cu toate că moştenise virtuţile economice ale tatălui său, inclusiv zgîrcenia, lui Victor îi plăcea să se mîndrească, mai mult chiar decît cu experienţele agricole, cu biblioteca lui şi cu colecţia de pictură ce şi-o înjghebase de cîţiva ani şi pentru care nu se codea a cheltui, ba şi a risipi.

– Lasă-l să mai răsufle, Victore, că l-ai asasinat ! zise într-un timp Grigore, care se întreţinea cu doamna Predeleanu şi cu sora ei.

– Din fericire am observat că domnul Herdelea nu s-a plictisit prea rău în mijlocul cărţilor frumoase, ca alţii ! răspunse Predeleanu ironic.

– Ca mine, adică ! recunoscu Iuga dînd din cap. Eu, ce-i drept, prefer alte frumuseţi, mai ales în casa voastră...

Titu Herdelea încercase să murmure o protestare, dar foarte timid, să nu facă cumva o gafă. Aceeaşi teamă a avut-o mereu şi în timpul mesei, încît doamna Predeleanu a trebuit să-i vie în ajutor cu un surîs de aur, care să-i mai stingă emoţia.

Înălţută, zveltă, de o feminitate mîngîietoare, doamna Tecla Predeleanu răspîndea atîta seninătate şi bunătate, că lumina şi locul pe unde trecea. Ochii ei albaştri-verzui păstrau o candoare feciorelnică. Deşi măritată de nouă ani, făcea impresia unei fete cuminţi, iar cei doi copilaşi ai ei, Mircea şi Ioana, voinici şi ştrengari, ar fi părut

frați și cu ea, dacă mîndria și dragostea de mamă n-ar fi strălucit atît de fierbinte în privirile ei.

– Mulțumesc de compliment, dacă ai făcut aluzie la noi – interveni sora doamnei Predeleanu, cu o cochetărie familiară – dar nu primim, fiindcă...

– Atunci, îl retrag în ce te privește pe dumneata și-l ofer numai Teclei, căci ea cu siguranță nu-l va refuza ! întrerupse Grigore.

– Așa e, eu primesc orice, chiar și complimente ! zise doamna Predeleanu.

Sora ei, Olga Postelnicu, avea douăzeci de ani și era zglobie și drăgălașă ca o porumbiță. Cu un veșnic suris vesel pe buze, care-i ședea foarte bine, cu ochii negri, sclipitori de curiozitate și adumbriți de gene lungi, cu nasul mic și obraznic, cu obrajii bucălați și fragezi de copil, o răsfățau și părinții ei, și toți cîți o cunoșteau. Puțin mai scundă ca Tecla, avea o supleță felină, pe care o evidenția mai ales cînd dansa. Îi plăcea să danseze mai mult ca orice. Idealul ei ar fi fost să se facă dansatoare.

– Dar n-ai observat, Tecla – insistă Olga cu o încăpățînare de copil – că a fost numai un pretext din partea lui ca să poată vorbi cu Victor iarăși despre chestia țărănească ?

Toată lumea rîse. Într-adevăr Grigore, cît au stat la masă, n-a vorbit decît despre moșii, arendași, țărani și învoieli, din ce în ce mai avîntat, cu toate că nimeni nu-l contrazicea. Doamna Predeleanu îl conjură acuma să nu mai reînceapă. Chiar și Titu găsi oportun să-l roage să mai lase în pace eterna chestie țărănească ce-l urmărea pretutindeni ca o obsesie.

– Pe dumnealor nu zic să le intereseze, că le-am plictisit de atîtea ori – spuse Grigore resemnat – dar dumneata, care ești încă nou pe meleagurile noastre ?

– Voi prefera să mă inițiez la fața locului ! replică tînărul Herdelea, profitînd de ocazie să provoace o nouă confirmare a invitației ce i-o făcuse Iuga.

– De asta să fii sigur că nu scapi ! strigă Grigore, adăugînd către ceilalți : Îl iau cu mine la Amara să-mi ție de urît și nici nu-i mai dau drumul pînă ce nu va fi tobă de chestia țărănească !

Predeleanu, după ce își așează la loc comorile, spuse că tocmai și ei se pregătesc să plece cu toții la Delga, pentru vreo două săptămîni, sfîrșind :

– Cu ocazia asta, vom lăsa și pe Olguța acasă la ea, să nu se înstrăineze prea tare de Craiova noastră iubită !

– O, dacă-ți închipui că am să rămîn la Craiova exact cînd începe sezonul la București ! se revoltă fata.

De doi ani, de cînd era socotită fată mare, Olga mai mult a stat în București decît acasă. Victor avea ambiția s-o mărite el, cu un bărbat care să-i placă și lui. Fiind cam plin de sine, se gîndea negreșit la cineva care să-i semene. De aceea îi și zicea mereu : „Dacă vrei să fii fericită, să aștepți pînă ce voi zice eu : acuma !" El însuși era brun, cu mustăți fine, cu niște ochi puțin bulbucați în care lucea mai multă bunătate decît inteligență.

Apoi veni vorba despre Nadina. Întrebarea s-a pus convențional, căci Nadina n-avea nici o simpatie pentru familia Predeleanu și o frecventa numai la zile mari și din pricina lui Grigore. De altfel, simțămintele erau reciproce. Dacă Nadina socotea pe Tecla o ipocrită fără înțelegere pentru viața mondenă, Tecla o găsea pe Nadina mai mult aventurieră. Ea cunoștea multe din cîte circulau asupra doamnei Grigore Iuga și știa că sînt mai multe pe care nu le cunoștea și nici nu dorea să le afle. Din toată familia, singură Olga admira pe Nadina, dar numai în taină și pentru că era o excelentă dansatoare, care găsea prilejul să danseze mereu.

Grigore vorbea despre nevastă-sa pe un ton glumeț, în care totuși se simțea amărăciunea. Spunea că o vede

aproape mai rar decît pe Olguța și că discută împreună mai cu seamă de afaceri ; Nadina își administrează singură averea așa de bine, că totdeauna are deficite pe care el, firește, trebuie să le acopere spre a-i dovedi că e soțul ei și că o iubește. Speră că, zilele acestea, are să se întoarcă din străinătate, deoarece începe sezonul și ea n-ar putea lipsi. Apoi brusc, cu alt glas, parcă și-ar fi despicat inima :

– Cît vă invidiez eu pe voi, dragii mei !... Casa voastră e casa fericirii. Eu, care sînt un sentimental, uite așa ceva am visat pentru căsnicia mea. Idealul meu de femeie a fost o ființă ca dumneata, Tecla ! În adîncul sufletului meu... Nu te superi, Victore ?

– Dimpotrivă, mă măgulește ! zise Predeleanu. Adică mai mult pe Tecla. Dar cum Tecla e a mea și noi doi sîntem unul...

Tecla surîdea. Iuga adăugă :

– Da, așa, cu surîsul dumitale, cu blîndețea dumitale, cu copilașii dumitale... Cum să nu te invidiez, Victore ? Mai ales cînd pe urmă mă uit la mine...

Cum Grigore devenea prea sumbru, Predeleanu îl întrerupse, glumeț :

– De, Grigoriță, dacă te-ai pripit ? Cine-i de vină ? Iacă, ți-aș fi dat acuma o nevastă mai strașnică decît Tecla. Uite, pe dumneaei !

Olga se roși pînă-n vîrful urechilor, dar izbucni totuși în rîs, ca să-și ascundă încurcătura. Grigore o privi lung și răspunse :

– Evident, evident... Cine ar fi bănuit că din strengărița de acum cinci ani are să iasă o domnișoară așa de nostimă ?... Regrete zadarnice, dragă Victore !

– Nu te grăbi cu regretele, onorate domn ! protestă Olga revenindu-și. Întîi ar trebui să te întrebi dacă te-aș fi luat eu !... Și pentru că m-ați pus în joc, ei bine, să vă spun : bărbatul meu va trebui să fie un tip vesel, elegant

şi, mai presus de toate, dansator perfect... Iată !... Nu un ursuz ca dumneata !

– Bravo ! strigă Victor. Bine că te-ai demascat, domnişoară ! Va să zică un dansator doreşti ?... Poate să-ţi procurăm unul de la operetă, ce zici ?

Grigore o privea stăruitor, ca şi cînd gluma i-ar fi răscolit în suflet crîmpeie de visuri ce s-au înăbuşit înainte de a se contura în forme. Olga i se părea completarea Teclei. Avea toate calităţile ei, dar colorate mai viu şi, în ochii ei, sub scînteierile şăgalnice, parcă palpita o umbră sentimentală. Clătina din cap, să-şi alunge închipuirile, şi rosti domol :

– Prea tîrziu...

7

– Domnu Titu... Ghici ce surpriză am să-ţi fac ? zise doamna Alexandrescu misterios, oprindu-l în antreu. Nu ghiceşti ?... Atunci poftim încoace !

Titu Herdelea tocmai se despărţise de Grigore Iuga după masa de la Predeleanu. Era, firește, în costumul cel bun, pimpant şi elegant ca un mire. Doamna Alexandrescu îl introduse în camera ei, unde aştepta o doamnă micuţă, foarte blondă şi mirată, drăgălaşă şi simpatică.

– Uite ! făcu doamna Alexandrescu, arătînd-o triumfătoare.

Tînărul îi sărută mîna ceremonios, zicînd :

– Sînt fermecat, doamnă Mimi !

– Cum ai cunoscut-o aşa dintr-o dată ? se minună doamna Alexandrescu.

– După frumuseţe şi încă după ceva ! răspunse Titu.

Mimi rise. Era măgulită de galanteria tînărului. Gînguri :

– Mi-a spus mama că eşti poet. M-am convins acum şi eu.

Îi ceru insistent, secondată de maică-sa, să explice și restul. Tînărul Herdelea mărturisi că, scotocind prin lăzile din antreu, a dat peste un roman pe care nu-l cunoștea și a vrut să-l citească. Doamna Alexandrescu îi permisese să examineze biblioteca ginerelui ei, numai să așeze toate la loc cum au fost. Pe cîteva file din carte a găsit o întrebare scrisă cu creionul : „Puișorule drag, mă iubești ?" A înțeles că Mimi trebuie să fi făcut întrebarea viitorului ei soț. După scris și după întrebare, el a încercat să și-o închipuiască și a văzut-o în închipuire așa cum este. Ba, fiindcă în carte n-a găsit nici un răspuns la întrebarea aceea gingașă, și-a luat voie să răspundă el : „Te iubesc mult, puișorule drag !"

– O, o ! adevărat ? făcu Mimi cu o surpriză plăcută. Vezi, eu nici nu-mi mai aduc aminte !

– Ascultă, domnu Titu – interveni doamna Alexandrescu. Să nu te apuci să faci curte lui Mimi, că ginere-meu e gelos foc și ar fi în stare cine știe ce să...

– Fugi, mămică, nu mai ponegri așa pe Vasile, să crează domnul că bărbatul meu e un bădăran !

Titu se apără că nu și-ar permite să crează nimic, adăugînd că soțul unei doamne atît de încîntătoare n-ar fi de mirare să facă și crimă pentru ea. Află apoi că doctorul a fost mutat la București într-un post foarte bun, la primărie, că au venit să se intereseze de locuință, fiindcă peste vreo două săptămîni, el trebuie să se prezinte la slujbă și că ea va rămîne aici cîteva zile pînă va găsi o casă potrivită...

– Ți-am spus eu, domnu Titu, că e un băiat foarte distins, zise doamna Alexandrescu. Dacă n-ar fi așa de sălbatic... Adineaori a adus-o pe Mimi pînă aci, a intrat doar să zică bonjur și a șters-o... Știi dumneata de ce. I-am spus – adăugă către fiică-sa – ce-mi face din cauza bietului Jenică...

Mimi schimbă vorba. Titu îi veni în ajutor, oferindu-se să o însoțească, dacă are nevoie, în căutarea casei și re-

gretînd că tocmai acuma, zilele astea, trebuie să plece şi el la moşia unui prieten...

Pe cînd altă dată nu ştia cum să fugă mai repede, acum de-abia se dădu dus. Mimi i se păru interesantă şi ispititoare.

„Mă ţin de prostii în loc să-mi văz de necazurile mele ! îşi zise după ce se retrase în odăiţa lui. E drăguţă, nici vorbă, dar acuma nu e momentul să-mi pierd vremea cu aventuri d-astea."

Nu putea şti cînd va pleca cu Iuga. El i-a spus : două-trei zile. Deci trebuie să fie gata în orice clipă. În cameră era frig şi întunerec. Se făcuse ceasurile şase. Întîi să se schimbe, să nu-şi strice degeaba hainele cele bune. Mare lucru e să ai o haină cumsecade. Parcă altfel te simţi. Mai stăpîn pe tine şi pe alţii. Ce noroc că s-a întîmplat să fie tocmai gătit cînd a cunoscut pe fata gazdei. Tot Mimi îi umbla prin cap. Destul ! Îşi aduse aminte că pingeaua de la gheata de purtare din dreapta s-a descusut puţin. Tot n-are nici o treabă şi e frig. Ia să meargă la cizmar cu ea, înainte de a se strica mai rău...

Trecu, în capul gol, la Mendelson, în fundul curţii. Din antreu, a mai auzit ciripitul doamnei Mimi ; încă nu plecase. Cunoştea pe cizmar, de altfel ca pe toţi chiriaşii cei-lalţi care, fiind toţi săraci, alcătuiau un fel de familie mare, cam certăreaţă şi zgomotoasă. Mendelson ocupa două cămăruţe, amîndouă spre curte. Una avea fereastră, cealaltă uşă de intrare. Atelierul era în colţ, după uşă. Aici ciocănea şi cosea şi bombănea toată ziua, ghemuit pe scăunelul cu trei picioare, bătrînul Mendelson, sfădindu-se cu muierea, ori dăscălindu-şi ucenicul, dacă n-avea alături vreun muşteriu cu care să tăifăsuiască. Deşi împlinise cincizeci de ani, nici un fir alb nu i se ivise încă în părul negru, stufos, veşnic încîlcit ca şi barba. Se fălea că a învăţat meseria la Rapaport şi rivnea din tot sufletul să-i pice o comandă de încălţăminte nouă, dar era mulţumit

şi cu reparaţii, numai să fie şi să iasă un ban. Titu îl nimeri bocănind de zor la un pantof de damă.

– Numai două secunde să ai răbdare, domnule Herdelea, zise cizmarul fără să se oprească din lucru. Doar să isprăvesc tocul doamnei Tănăsescu, că se duce diseară la teatru şi, uite, aşteaptă domnul Tănăsescu... Poftim, stai jos un minut !... Mişule, unde eşti ? Dă un scaun domnului Herdelea !

Titu dădu mîna cu Mişu şi cu Tănăsescu. Aşezîndu-se, mai văzu un militar, pe care însă nu-l cunoştea, în colţul cel mai întunecos al cămăruţei.

După o mică pauză, refăcîndu-se parcă atmosfera, Tănăsescu vorbi cu glasu-i bătrînesc :

– Dacă-i pe dreptate, domnule Mişu, apoi s-o începem de la început, că aşa se cuvine. Fă-i dumneata dreptate ţăranului, nu zic, dar mai întîi nu lăsa de batjocură pe cei care au slujit statul o viaţă întreagă, şi nu l-au furat, şi nici învîrteli n-au făcut, şi au ajuns la bătrîneţe ca vai de păcatele lor !

Tănăsescu era ieşit numai de un an la pensie şi avea o nevastă cu douăzeci şi cinci de ani mai tînără ca dînsul. Cum Mişu nu spuse nici da, nici ba, continuă aproape mînios :

– Să nu mă sileşti dumneata pe mine, care ţi-am muncit pînă m-ai stors ca pe o lămîie, să mă înjosesc la bătrîneţe, că nu şade frumos şi nu-i drept !

Mendelson, socialist înfocat, fost de cîteva ori arestat şi bătut prin beciurile poliţiei, răspunse fără să ridice ochii de la lucru :

– Dreptatea nu costă nimic şi de aceea n-are circulaţie în comerţ !

Mişu, însă, strigă deodată cu imputare :

– Domnule Tănăsescu, dacă dumneata te plîngi şi suferi de nedreptate, atunci gîndeşte-te ce trebuie să fie la ţară, unde nu pătrunde nici o rază de nădejde !

Pensionarul se supără de-a binelea.

– Ba să mă mai slăbești dumneata cu țopîrlanii dumitale, înțelegi ? Că țăranul are și de mîncare, și de îmbrăcat, și de odihnă, slavă domnului ! Nu ne tot luați pe noi cu țăranii, că noi știm prea bine ce-i la țară ! Mai aveți grijă și de cei orășeni, că noi ducem greul, și suferim, și ne chinuim, numai Dumnezeu ne știe !

Regreta că a fost cinstit în slujbă și n-a strîns avere, ca alții, să nu-i mai pese de nimeni și de nimic în lume. Și o ținu așa, pînă ce Mendelson îi întinse pantoful reparat și lustruit ca oglinda.

– Cu moșul nu-i chip să discuți obiectiv, că el din chestia pensiei lui nu iese, observă Mișu ironic, după plecarea lui Tănăsescu. De altfel, funcționarii și pensionarii sînt stîlpii burgheziei noastre. De aceea își închipuie că statul numai de ei trebuie să aibă grijă și că lor li se cuvine tot... Dumitale îți plac stările astea, domnule Herdelea ?

Titu se simțea fericit și n-avea chef de controverse. Răspunse totuși ca să zică și el ceva.

– Eu nu cunosc îndeajuns stările de aici și nu le pot judeca, dar știu că nedreptatea e pretutindeni și sub diferite forme. Dincolo într-un fel, aici altfel...

– Dar în alte părți, oamenii se luptă împotriva ei, se agită, țipă, pe cînd noi o privim ca o stare normală ! Asta e buba cea mare !

– Uneori și lupta e inutilă ! murmură Herdelea, convins.

– Iacă, asta e mai rea ca toate, domnule ! Resemnarea asta ! strigă Mișu. Credeam că dumneavoastră, cei de dincolo, sînteți mai dîrzi pentru triumful dreptății !

Lampa de petrol ce atîrna din tavan peste mescioara încărcată cu cuie de lemn, și calapoade, și scule lăsa restul odăiței într-o obscuritate în care și oamenii păreau siluete de umbre. Mișu, subțirel și slăbuț, în picioare, gesticula violent, ca și cînd s-ar fi luptat cu întunericul. Titu mai stătuse de vorbă și cu tînărul, și cu bătrînul, îi socotea revoltați din pricina mizeriei, îi înțelegea și aproba, deși

el, fire discretă, nu-şi cheltuia durerile în cuvinte aspre, ci îşi tortura cu ele numai sufletul lui. Apoi ştia de la Gavrilaş că Mendelson e deocheat la poliţia de siguranţă şi nu voia să facă cor cu dînşii şi să aibă, poate, cine ştie ce încurcături.

– Mişule, astîmpără-te, că eşti militar şi-ai să dai de dracu ! zise deodată bătrînul, speriat parcă de zelul fiului său.

– Da ce, pentru că-s militar n-am dreptul să-mi spun o părere cinstită ? Lasă că peste zece zile am scăpat de armată, dar şi pînă atunci, ce, am să mă jenez de dumnealui ? Ce, dumnealui nu e proletar ca şi noi ?

– Ba ce mai proletar, domnule Mişu ! făcu Titu şi mai în glumă, şi mai în serios. Atît de proletar că deocamdată tai frunze ciinilor cu speranţa că voi găsi cîndva de lucru !

După o tăcere tulbure, Mişu urmă cu un glas mai potolit :

– Măcar dreptul de-a ne tîngui între noi să ni-l păstrăm, că altfel... Ce zici, frate Petre ?

Întrebarea o puse militarului care, în colţul cel mai întunecos, pe marginea patului de scînduri, şedea cu şapca pe genunchi, mut, neclintit, parc-ar fi fost de piatră ! Surprins de întrebare, făcu un început de mişcare să se scoale în picioare, îşi luă seama şi se înţepeni mai tare pe loc. Răspunse gros, straniu, ca din altă lume :

– De...

Titu Herdelea întoarse capul spre el, uimit. În întunerec, deslusi o faţă osoasă, negricioasă, din care scăpărau doi ochi aprinşi. Mîinile mari, noduroase, sprijineau capela pe genunchi, împreunate într-o crispare stîngace, înfricoşate parcă să n-o turtească.

– Dînsul mi-e camarad, explică Mişu. Am început miliţia în aceeaşi baterie şi am rămas prieteni. E băiat foarte de treabă. A ajuns căprar, uite tresa ! Caporal Petre Petre ! Îl ştie tot regimentul.

– Petre Petre, repetă Titu, adăugînd în sine: „Ce nume!"

Socotind că trebuie să-i adreseze un cuvînt, să nu-şi închipuie că se ţine mîndru, zise:

– Mi se pare că nu eşti bucureştean?

– Nu, nu! făcu repede şi apăsat căprarul, ca şi cînd ar fi vrut să se apere de o ruşine. Sînt de la ţară, judeţul Argeş.

– Aşa, da!... Fireşte! Mi-am închipuit.

Necunoscînd încă bine geografia ţării, Titu căută să-şi rememoreze harta, să vază unde vine judeţul Argeş. Adăugă ezitînd:

– De pe lîngă Piteşti?

– Aproape de Piteşti, aprobă căprarul, înviorat. Comuna Amara. Pleci cu trenul de aici şi mergi la Costeşti, la Costeşti schimbi, iei pe cel de Roşiori şi apoi cobori în gara Burdea, iar de-acolo numaidecît eşti la Amara.

Herdelea îşi amintea că şi Grigore Iuga a vorbit de Amara. Te pomeneşti că Petre Petre o fi chiar de pe moşiile Iuga. Îi stătu pe limbă să întrebe pe artilerist dacă a auzit de un boier Grigore Iuga. Îi fu ruşine de Mendelson, care ar putea crede că vrea să se laude cu cunoştinţe boiereşti.

– Îţi pare bine că scapi de oaste? întrebă apoi într-o doară.

– Rău nu mi-a fost nici la reghiment, n-am ce mă plînge, zise Petre Petre domol şi grav. Dar de, tot mai bine-i acasă, că vedeţi dumneavoastră, omul de la ţară...

Se încurcă şi tăcu.

– Desigur, continuă Titu, ca să-l scape din încurcătură. Tot omul trage la căsuţa lui, la pămîntul lui... Ceva avere ai, pămînt?

– Ba pămînt nu prea avem şi tare ne-ar trebui! răspunse căprarul cu lăcomie. Pe aici se tot aude că poate s-ot îndura boierii şi...

– Auzi, domnule Herdelea? strigă Mişu batjocoritor. Îţi place? La boieri e nădejdea lor! Să se îndure boierii!

Petre Petre se uită mirat, neînţelegînd de ce batjocoreşte Mişu. Şi zise liniştit, simplu :

– D-apoi de la cine să tragem nădejdea, dacă nu de la boieri?... De la cine n-are? Cine n-are uşor dă, că nu pierde nimic...

– Atunci o să mai aşteptaţi mult şi bine! făcu Mişu cu dispreţ.

– Om aştepta, ce să facem! mormăi Petre Petre, coborînd ochii spre genunchi, la şapca pe care o mototolise cumplit.

Plecînd, Titu dădu mîna pe rînd cu toţi. Mîna lui Petre era grea, şi aspră, şi reavănă ca pămîntul.

CAPITOLUL II

PĂMÎNTURILE

1

În gara Burdea, posomorîtă şi singuratică în mijlocul cîmpiei, pe linia Costeşti-Roşiori, aştepta brişca galbenă, cunoscută, de la Amara. Cînd opri trenul, un băieţandru se repezi la vagonul în uşa căruia se arătase Grigore Iuga, strînse bagajele şi le duse la trăsură. Vizitiul Ichim, bătrîn şi sfătos, ţinea strîns din hăţuri pe cei doi telegari neastîmpăraţi, care-şi rodeau zăbalele şi scormoneau cu copitele pietrişul.

– Bine-aţi venit, conaşule !

– Bine v-am găsit, Ichime ! răspunse Grigore, suindu-se lîngă tînărul Herdelea. Toate bune pe aici ?

– Toate, conaşule, şi sănătate !

– Ei, dă-le drumul !

Un ţiţiit energic, şi caii porniră atît de brusc, că băieţandrul de lîngă vizitiu se îndoi de spate. Din dosul gării, brişca, după cîţiva paşi, coti pe drumul nepietruit care taie cîmpia curmeziş pînă la Curteanca. Drept înainte, în zarea plumburie, satul se zugrăvea ca un muşuroi uriaş, crescut cu bălării. Pe de lături, de jur împrejur, miriştea arămie se întindea nesfîrşită, tăcută şi netedă. Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori, punctînd cu pistrui negri obrazul pămîntului. Cerul, căptuşit cu nori tomnatici, apăsa greu şi parcă-şi afunda marginile în orizont. Rari copaci, aliniaţi

perpendicular, însemnau șoseaua județeană ce leagă Costeștii cu Roșiorii.

Cînd intrară în satul Curteanca, Grigore zise deodată lui Titu :

– Aici e reședința lui Popescu-Ciocoiul ! De la gară venim tot pe moșia lui. Pînă acum cîțiva ani a ținut-o în arendă. Vezi ce bine a știut să lucreze dacă a reușit să scoată pe stăpînul său din casă și să se instaleze dînsul. Dar poate că proprietarul și-a meritat soarta. Nu l-am pomenit niciodată pe la moșie...

Satul era numai cîteva bordeie, în mijlocul cărora se înălța conacul, o clădire informă cu un turn pătrat, vopsită toată în culoarea sîngelui și înconjurată cu magazii diverse. Drumul spre Amara încrucișa șoseaua județeană în Curteanca, trecea pe lîngă conac, spre marginea văii Teleormanului. Malul cobora pieziș, ca o stîncă, vreo cincizeci de metri, pînă jos. Valea însăși, largă mai bine de un kilometru, netedă ca-n palmă, cu pămîntul cel mai roditor, părea o nesfîrșită pînglică vrîstată cu grădini de zarzavat. Gîrla încă nu se vedea nicăiri.

– Oprește, Ichime ! strigă Iuga înainte de-a începe coborîșul. Și adăugă către Titu, puțin înduioșat și mișcat : Vreau să-ți arăt pămînturile noastre, și care au fost, și care au mai rămas. De aici se văd toate ca pe o hartă...

Dincolo de valea Teleormanului, ce se afla acum la picioarele lor, pămîntul se încovoia prelung și lin ca o spinare uriașă.

– Rîul Teleorman e linia de hotar din partea asta, rosti Grigore, ridicîndu-se în trăsură și indicînd cu mîna șerpuirea ușoară a văii. De la satul Ionești, care se vede colo, departe, în stînga, și pînă jos de tot, în dreapta, unde se varsă într-însul Valea Ciinelui, care ne hotărnicește de partea cealaltă. Limba de pămînt între aceste două gîrle a fost odinioară domeniul Iuga. Azi, nici jumătate nu mai e al nostru. De altfel, limba era destul de respectabilă, peste douăzeci de mii de pogoane. Vezi un sat dincolo de gîrlă

drept înainte, chiar pe drumul nostru ?... E Babaroaga. Dincolo de Babaroaga mai e un sat, Gliganu Nou... se zăreşte luciul de tinichea nouă a turnului bisericii, colo, puţin mai sus, în grămădirea de copaci... Aşa ! Partea din stînga a drumului a fost cea dintîi înstrăinată din pămînturile familiei. Un străbunic a înzestrat cu ea o fată. Acum îi zice moşia Vlăduţa, fiindcă conacul se află în Vlăduţa. Proprietarul e azi unul Stănoiu, care nici nu stă în ţară : nu ştiu ce face prin Italia, se pare c-ar fi în diplomaţie. Moşia o ţine în arendă un colonel pensionar, Ştefănescu, om foarte de treabă, cu trei fete de măritat, pe care nu le poate urni cu nici un chip, deşi sînt drăguţe şi au cîte ceva zestre. Tot restul a fost un singur trup pînă la moartea bunicului, cînd s-a împărţit între tata şi un frate al său, Teofil, care apoi şi-a vîndut treptat toată partea lui. Odinioară, va să zică nu tocmai aşa de mult, tot pămîntul acesta se numea simplu moşia Amara ori moşia Iuga. Acuma moşia Amara e numai vîrful limbii, partea din jos – am să ţi-o arăt mai pe urmă mai de aproape. În dreapta satului Babaroaga, e moşia nevestei mele, două mii cinci sute de pogoane, şi ţine pînă la drumul ce se vede mai devale, între Găujani şi Bîrlogu. Dincolo de proprietatea Nadinei, spre Valea Cîinelui şi în jos pînă la satul Lespezi, e moşia Lespezi a cumnatului meu Gogu Ionescu, omul dumitale. Amîndouă sînt arendate aceluiaşi grec, un anume Platamonu, încă de pe cînd le îngrijea tatăl lor. Un arendaş harnic şi priceput, bun platnic. Se îmbogăţeşte văzînd cu ochii. Cu toate astea, sau poate din pricina asta, nu prea se bucură de simpatii. Drept este că nici lui nu-i prea pasă de simpatii şi îşi vede de treburile lui... Aşa ! Pe urmă vine moşia Vaideei, de la Lespezi înainte, între Amara şi Valea Cîinelui. Vreo două mii de pogoane. E proprietatea unei bănci din Bucureşti, dar o exploatează în arendă de mai mulţi ani un moldovean cumsecade, Cosma Buruiană, pripăşit prin părţile astea el ştie cum. Aleargă, asudă, horobăieşte grozav şi fără folos, căci la plata fiecărui cîştiu dă

din colţ în colţ. Tata ţine mult la el şi-l laudă, desigur, pentru că e păgubaş... Ce mai rămîne între cele două gîrle e al nostru. Adică afară de un colţ de vreo patru sute de pogoane împrejurul satului Izvoru, chiar la confluenţa apelor, care ţine de domeniul Ghica. Fiindcă s-a ciopîrţit aşa, acum ne-am apucat şi noi să ciopîrţim măcar cu numele ceea ce mai avem : moşia Ruginoasa, moşia Amara, moşia Bîrlogu, fiecare după satul lîngă care se află. Am să te lămuresc mai bine cînd vom ajunge la Lespezi că e tocmai pe spinare şi se vede pînă la Izvoru, ba uneori şi pînă în judeţul Teleorman, care începe numai la cîţiva kilometri din jos de Izvoru. Aidem, Ichime ! O luăm peste Gliganu şi oprim niţel la Lespezi, sus.

Înainte de a porni caii, Grigore mai strigă :

– Stai ! Stai ! Încă un minut !... Să profit de ocazie şi să-ţi prezint pe vecinii din partea asta. Poate să-i întîlneşti cît vei sta la noi şi barem să ştii de unde să-i iei !... Pe colonelul Ştefănescu ţi l-am spus. Trecem deci la dreapta. La Găujani nu e nimeni. În satul următor, la Humele, are o moşie mică, foarte bine îngrijită şi un conac ca o bomboană generalul Dadarlat din Piteşti. Mai încolo, alături de şosea, pe dîmbul acela, se vede bine cătunul cu conacul, e moşia Goia, tot aşa numai de cîteva sute de pogoane, a lui Ioniţă Rotompan, prieten bun cu tata, boier sadea, legat de pămînt şi muncitor ; are o fată măritată cu un magistrat la Roşiori. La Orodelu, mai la vale, în dreptul Izvorului, dincoace de gîrlă, e proprietatea Perticari, cu un castel şi un parc care merită să fie văzute. Poate să şi mergem odată, să le vezi şi dumneata, dacă vom avea răgaz. Firește, moşia e arendată, castelul şi parcul însă sînt rezervate pentru proprietarii care vin destul de des să petreacă aici. Domeniul familiei Matei Ghica se întinde de la Izvoru pînă în judeţul Teleorman şi e exploatat în regie de un administrator care, în patru ani, şi-a chivernisit o moşioară proprie la marginea Bucureştilor, oferind totuşi proprietarilor numai deficite peste deficite. Şi la Izvoru e un conac

simpatic și confortabil, iar boierii stau aici de cum se desprimăvărează pînă toamna tîrziu. Noi însă nu sîntem în relații cu dînșii, nu știu de ce, așa am apucat... Gata, am isprăvit !... Dă-i drumul, Ichime !

Grigore se simțea în largul lui, vorbea și explica cu mare volubilitate și cu o plăcere care-i îndulcea glasul. Titu Herdelea privea, asculta, tăcea.

Brișca porni în trapul reținut al cailor pe drumul ce cobora într-o serpentină severă pe malul escarpat ca o faleză.

– Așa-s gîrlele noastre pe aici, se grăbi Iuga, observînd nedumerirea tovarășului său din pricină că nu descoperea nicăiri urmele rîului. Mai tot anul le treci cu piciorul, sau chiar seacă de tot, dar și cînd se înfurie cîteodată, cam primăvara, apoi se umflă din mal în mal, parcă-ar fi Dunărea. Furii d-astea grave totuși se întîmplă rar. De aceea, cum vezi, nici măcar de o punte n-avem nevoie. Sus, la Ionești, pe șoseaua județeană, s-a făcut un pod pentru orice eventualitate, dar s-a rupt acum cîțiva ani, nu l-a mai dres nimeni și lumea trece tot pe de lături ca și aici. Valea Cîinelui însă, cu toate că e mai mică, e mai mîniosă, face mai multe stricăciuni, aproape în fiecare an și nici nu seacă niciodată !

Trecură valea. Drumul continua drept ca o ață și în puține minute intrară în Babaroaga, un sat amărît, două ulițe încrucișate, niște căscioare murdare, prin ogrăzi mulți copii și orătănii, ici-colo vreun țăran pipernicit, iar pe un dîmbuleț, mai afară, o bisericuță de lemn ca o jucărie stricată. Titu Herdelea deschise gura să întrebe ceva, dar Iuga i-o luă înainte :

– Aici odinioară au fost numai colibe pentru argații de pe domeniu. Satul s-a înfiripat fără voia nimănui, de aceea e cum e...

După ce ieșiră din Babaroaga, urmă :

– Ai observat încrucișarea uliților în mijlocul satului ? În stînga era drumul spre Ionești și mai departe spre Cos-

teşti, iar în dreapta, traversînd moşia Nadinei, spre satul Birlogu, al nostru, afară de o harabaie de casă, într-o margine, pe care ţăranii au botezat-o conac, deşi serveşte numai ca magazie, fiindcă arendaşul şade în Gliganu, iar nevastă-mea, înainte de-a se mărita, cînd a venit pe aici, de două sau trei ori, a tras la conacul din Lespezi, al fratelui ei, în orice caz mai prezentabil...

Vreun sfert de ceas, în trapul cailor, brişca merse printre moşiile Vlăduţa, la stînga, şi Babaroaga, la dreapta. Priveliştea era monotonă. Aceeaşi cîmpie, pleşuvă, pustie, cu pămîntul răscolit de brazde printre care firicelele de grîu de toamnă, abia răsărite, păreau nişte plăpînzi fulgi verzui pe un trup înfrigurat.

– Uite, aci şade Platamonu, arendaşul moşiilor Nadinei şi a lui Gogu, zise iar Grigore cînd fură în satul Gliganu, arătînd la stînga o curte mare, împrejmuită cu uluci, în mijlocul căreia, ascunse de coroanele veştede ale copacilor, se întrezăreau clădiri albe cu acoperişuri de ţiglă.

Pe poarta deschisă larg, tocmai atunci ieşea un bărbat cu faţa prăjită de soare, uscat, viu şi energic, cu o pălărie veche, într-o haină scurtă de piele, cizme cu turecii moi şi înalţi. Cînd auzi clopoţeii şi văzu brişca de la Amara, se opri pe podeţul dinaintea porţii şi salută ceremonios şi respectuos :

– Să trăieşti, coane Grigoriţă !... Bine te-ai întors şi cu noroc !

Iuga răspunse rece, ridicînd pălăria.

– Arendaşul ? şopti Titu cu ochii la omul de pe podeţ.

Grigore dădu din cap, iar cînd se mai depărtară puţin, murmură :

– Nici mie nu mi-e simpatic, cu toate că nu mi-a făcut nimic.

Apoi, cu glasul de mai înainte :

– Uite, acuma sosim la altă răscruce, aproape de capul satului. Dacă mergi drept înainte, dai pe moşia cumnatului Gogu Ionescu, iar mai încolo, trecînd peste Valea Ciinelui,

ajungi îndată la Gliganu de Sus şi ceva mai departe, în satul Rociu, care se află pe şoseaua Piteşti-Fierbinţi, şi unde are o moşie frumoasă actualul nostru prefect, Boerescu. Drumul din stînga vine de la Şerbăneşti, adică satul pînă unde se întinde moşia lui Gogu. Noi însă acuma cotim la dreapta, spre Lespezi şi Amara. Proprietatea Nadinei ţine pînă în şoseaua pe care am apucat, iar la stînga continuă pămînturile lui Gogu...

Cam pe la mijlocul drumului, între Gliganu şi Lespezi, vizitiul opri, cum i se poruncise. De aci cîmpia cobora lin pînă la împreunarea celor două văi. Vederea era mai largă, parcă s-ar mai fi curăţat aerul. Jos, spre miazăzi, se deschisese o fîşie de cer albastru.

– Ei, acuma să-ţi mai arăt şi restul ! zise Grigore. Iată, se zăreşte în stînga Valea Ciinelui ! Colo, în dreptul satului Lespezi, ăsta din faţa noastră, sfîrşeşte moşia lui Gogu şi începe Vaideei. Dincolo de Lespezi se vede cum continuă şoseaua pe care vom ajunge în curînd la Amara, satul celălalt, mai mare şi mai arătos. Linia şoselei prelungite pînă în Valea Ciinelui însemnează marginea moşiei Vaideei. Tot ce se află la dreapta liniei ţine de noi pînă în cealaltă vale a Teleormanului, peste care am trecut... Acuma, tot la dreapta, dar aici, aproape, cătunul cela cît un cuib e Bîrlogu. Pînă acolo, adică pînă la drumul dintre Lespezi şi Bîrlogu, merge moşia Nadinei şi apoi continuă pînă la Teleorman. Cum vezi, aproape am ocolit întreg domeniul nevestei mele... Între Bîrlogu şi Amara, mult mai devale, se vede încă un sat – Ruginoasa, chiar în centrul proprietăţii noastre. Acolo, avem acuma acareturile de căpetenie şi uneltele mai bune. La orizont, se zăreşte şi de aci satul Izvoru. Pata roşie e coperişul castelului Ghiculeştilor. Pădurea aceea, la stînga Izvorului, e a noastră. Sînt vreo trei sute de pogoane. Atîta s-a mai salvat. Cu un secol în urmă, Amara se afla la marginea pădurii care cuprindea toate locurile astea... Uite, în stînga, pe Valea Ciinelui, se vede şi satul Vaideei ! De acolo,

drumul care albește ca o panglică merge la Mozăceni. Mai încoace, dar peste gîrlă, se vede foarte bine satul Cantacuzu. Moșia de peste trei mii de pogoane, se zice c-ar fi fost cîndva a Cantacuzineștilor, dar azi e a unui căpitan de la Pitești, Lache Grădinaru... De altfel pe aici, oriîncotro te întorci, numai moșii boierești ai să vezi. Colo e Buta, mai încolo Negrași, pe urmă Zidurile, pe urmă Dumbrăveni...

În Lespezi, îi mai arătă conacul lui Gogu, destul de întreținut, fiindcă el mai vine din cînd în cînd, adus de nevastă-sa, căreia îi place viața la țară, măcar ca o variație după petrecerile capitalei.

Apoi ajunseră la Amara. Satul, mai mare, era copleșit de aceeași sărăcie, cu aceleași căsuțe coperite cu paie, aceleași ogrăzi pline de bălării. Grigore însă atrase atenția lui Herdelea, cu o mîndrie nedisimulată, asupra bisericii de piatră cu turnul poleit, ridicată de bunicul său și asupra școlii noi, clădită de tatăl său, iar într-o ulicioară, pe stînga, îi arătă și conacul moșiei Vaideei, în care locuia arendașul Cosma Buruiană și care fusese casă de argați înainte de a se fărămiți domeniul.

– Stai, Ichime, să ne dăm noi jos, să vază boierul mai bine ce-avem pe-aici ! strigă deodată Grigore, sărind din brișcă, urmat de Titu. Voi luați-o înainte !

Pe dreapta, începea gardul de uluci pe subzidire de cărămidă, cu stîlpi pătrați din loc în loc. Era conacul Iuga. În dosul împrejmuirii un șir de plopi bătrîni străjuiau ca un front de ostași de gardă. Printr-o poartă deschisă, se vedea ograda cu clădirile pentru logofeți, argați și alți slujitori, cu grajduri, cotețe, hambare... Mai încolo, după vreo sută de pași, venea intrarea principală la casele boierești. Poarta era înaltă și largă, cu trei arcade de zid unite deasupra, într-o cușcă de porumbei.

Intrînd cu Titu, Grigore îi spuse cu o undă de tristețe :

– Acuma, ai să vezi ce-a fost în stare să facă iubirea !

În perspectiva aleii de brazi tineri, castelul nou apărea ca un surîs de femeie frumoasă. Herdelea știa că tînărul Iuga l-a clădit de dragul Nadinei. Alb, cu o vastă verandă primitoare, cu ferestre luminoase, cu patru turnulețe ca niște sulițe de apărare, era învesmîntat jur împrejur cu iederă, ce-și întindea pe alocuri verdeața pînă la geamurile etajului de sus. Aleea se lărgea și, în fața casei, cuprindea un rond mare în forma unei inimi veșnic aprinsă cu flori roșii.

– Fantezia cu inima înflorită trebuie să mi-o treci cu vederea, făcu gazda zîmbind, cînd văzu că Titu examinează atent rondul. A fost a unui biet îndrăgostit și gusturile îndrăgostiților sînt cum sînt. Dacă am păstrat-o și o cultiv mereu, este numai pentru că vreau să mă conving pe mine însumi că n-am renunțat la iubire.

Rîse sec și, după o pauză, continuă cu alt glas :

– Ca să te familiarizezi deplin, îți propun să facem un ocol, să vezi tot. Nu te superi că te-am plictisit cu atîtea explicații ? A fost prima și ultima oară.

Conacul cel nou era așezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos de Grigore însuși. El a adus brazi, cărora de altfel nu le mergea prea bine în regiunea aceasta de șes. Potecile cu prundiș mărunt șerpuiau printre chioșcuri și ronduri de flori, printre grupuri de copaci speciali și peluze tunse în fiece săptămînă. Gardul viu care înconjura parcul era dublat de un grilaj de sîrmă înspre ograda cealaltă, ca să nu pătrundă galițele de acolo. Numai porumbeii zburătăceau pe alee și prin fața castelului, mai cu sfială însă ca în curtea de dincolo, unde se simțeau în largul lor printre orătăniile fără număr.

Ocoliră prin dreapta. În spatele castelului, la vreo sută de pași, se afla vechiul conac, vast, scund, bătrîn. Înfipt parcă pe jumătate în pămînt, cu un cerdac sprijinit pe stîlpi, care împodobea fațada ca un portic primitiv. Bătrînul Iuga continua a-și păstra locuința în care s-a născut

și, cum el ședea aproape permanent la țară, casa veche părea mai vie decît cea nouă.

– Asta e împărăția noastră ! zise Grigore cînd ajunseră iarăși în fața castelului, unde aștepta ajutorul vizitiului în semn că a descărcat tot ce fusese în brișcă.

Pe Titu Herdelea îl rodea de mult o întrebare, pe care totuși parcă nu îndrăznea s-o rostească. Acum, ca și cînd ar fi fost pe punctul să se despartă pentru totdeauna de lămuririle lui Grigore, întrebarea îl durea. O puse subit, cu privirea arzătoare.

– Mi-ai arătat atîtea moșii boierești, moșii peste moșii, mari și frumoase. Dar pămînturile oamenilor unde sînt ?

Grigore Iuga tresări. Nu așteptase acuma întrebarea, deși, pe cînd îi explica, pe drum, în cîteva rînduri, i-a fulgerat și lui prin minte și chiar s-a mirat că Titu nu i-o pune. Își reveni repede și răspunse :

– Apoi vezi, pămînturile oamenilor, asta e chestia țărănească !... Pămînturile ! Nu prea sînt, și unde au fost s-au cam spulberat... Dar asta-i altă poveste !

Titu Herdelea nu înțelese și totuși nu mai stărui. Simțea că a răscolit o rană.

2

– Bine-ai venit, tinere, și să te simți la noi ca acasă ! zise Miron Iuga, întrerupînd prezentarea ce o începuse Grigore și înăbușind răspunsul emfatic pe care Titu și-l pregătise încă din tren.

Într-un halat de casă, lung ca un caftan, bătrînul Iuga strînse bărbătește mîna tînărului Herdelea. Îl privi o clipă drept în ochi, parc-ar fi vrut să-l cîntărească definitiv dintr-o dată. Avea niște ochi negri atît de pătrunzători, că-ți scormoneau sufletul și-ți citeau gîndurile. Era mai înalt și mai chipeș ca Grigore, cu înfățișarea voluntară a omului obișnuit să poruncească și să fie ascultat. Mustața groasă

Clubul cărții digitale 2022

romînească, puțin căruntă, îi împodobea fața, iar glasul metalic, energic și totuși cald, te cucerea. Mîinile osoase, puternice păreau în stare să țină coarnele plugului, cu toate că erau fine și mai ales degetele foarte delicate.

Indică mosafirului un scaun aproape de dînsul și apoi se uită la fiul său întrebător. Grigore știa că bătrînul e nerăbdător să afle ce-a făcut la București. Îi povesti cum a umblat și cum, grație culanței excepționale a lui Dumescu, s-a putut întoarce cu geanta mai plină decît a sperat.

– Va să zică tot Dumescu ! murmură Miron Iuga mulțumit. Numai prietenii cei vechi sînt săritori la nevoi... Dar pe armean ai făcut bine că nu l-ai strîns de gît. Foarte bine !

Rămase un răstimp cu ochii la Grigore, pe urmă se întoarse iarăși spre Titu, pe care înfățișarea și primirea bătrînului îl cam zăpăcise. Îl întrebă despre părinți și frați, apoi cum, cînd și de ce a trecut Carpații... Auzind că face versuri și vrea să scrie în gazete, Miron Iuga avu un gest disprețuitor. Îl observă și Titu, și Grigore, și amîndoi se uluiră. Ca să-l îmblînzească, Herdelea începu să vorbească despre unguri, despre suferințele și persecuția romînilor și alte asemenea lucruri de efect sigur. Bătrînul asculta atent și la sfîrșit zise :

– Tocmai fiindcă poporul o duce greu cu stăpînirea, conducătorii lui nu trebuie să-l părăsească. Dragi îmi sînt ardelenii care vin încoace, nu zic, dar mai dragi mi-s cei care stau pe loc, acolo, să înfrunte primejdiile, să atragă asupra lor fulgerele asupritorilor, ca astfel poporul să fie la adăpost. Mulțimea nu poate trăi fără conducători sau ajunge să vegeteze într-o viață animalică. Păstorul care-și părăsește turma e mai rău ca acela care o conduce greșit, căci turma singură se risipește, pe cînd cu păstori, buni sau răi, tot nu se pierde...

Grigore se simți atît de jenat, mai ales că Titu Herdelea schimba fețe-fețe, încît întrerupse cu glas de protestare :

– Bine, tată, dumneata ai aerul că-l dojenești pentru că dorul de libertate l-a îndemnat să vie între noi unde, în orice caz, are mai multe posibilități să-și dezvolte talentul. Nu uita că neamul românesc, tocmai pentru că soarta l-a despărțit între atîtea dominații străine, trebuie să-și păstreze vie cel puțin unitatea sufletească, iar unitatea aceasta numai cîntăreții și scriitorii o pot întreține!

– Foarte just! aprobă Miron. Dar dacă toți cîntăreții și scriitorii, cum zici tu, se vor muta la București, în țara liberă, atunci poporul rămas dincolo ce va face? Unitatea e necesară, firește. Nu însă între cîntăreți, ci pentru sufletele celor mulți. Dimpotrivă, cîntăreții vor cînta mai sincer acolo, simțind și ei durerile, decît aici unde patriotismul a ajuns mai mult articol de paradă.

– Nu, nu, ești profund greșit, tată! insistă Grigore din ce în ce mai aprins. Unitatea sufletească o face în primul rînd limba unitară. Apoi, dacă scriitorii noștri se vor închide în provinciile lor, în mod fatal vom avea despărțiri tot mai pronunțate și în grai, iar în cele din urmă, nici nu ne vom mai înțelege frate cu frate!

Neclintit și calm, bătrînul urmă:

– O mie sau două mii de ani, de cînd om fi existînd, prin vremuri poate mai aspre decît cele de acum, văd că ne-am păstrat graiul cu toții la fel, fie aici, fie în Transilvania. Scrierile ce le-am avut, multe-puține și bune sau slăbuțe, au circulat și peste granițele care ne-au despărțit și vor mai circula, fără îndoială. Și scriitorii, fiecare la locul său, și-au făcut datoria, cum s-au priceput. Dezertarea însă eu n-o admit sub nici o formă și pentru nici un motiv. Mîine sau cînd va veni ceasul să luăm Ardealul, eu am nevoie acolo de conducători firești, de oameni care au ieșit din poporul de acolo și care să poată pune umărul la cîrmuirea țării.

Discuția se prelungea fără ca vreunul să cedeze din convingerea sa, în vreme ce tînărul Herdelea asculta cu un surîs fad și umil, vrînd să aprobe în același timp pe amîndoi și chiar dînd dreptate în sinea sa amîndurora, după fiecare

replică. Spre fericirea lui fu anunțat arendașul moșiei Vaideei, pe care îl chemase Miron.

Cosma Buruiană avea treizeci și cinci de ani, șapte copii și o nevastă drăguță, care promitea să-i mai sporească numărul urmașilor. A fost logofăt pe la diferite moșii prin Teleorman pînă ce în sfîrșit i-a ajutat Dumnezeu de a putut lua, acum patru ani, pe seama lui, proprietatea Vaideei de la Banca Agrară, cu o arendă modestă față de prețurile ce se plăteau în regiunea aceasta. Cu mulți ani în urmă, pe cînd era la moșia Stătescu, a fost bătut cumplit de niște oameni care se plîngeau că i-ar fi înșelat la dijmuit. De atunci trăiește într-o frică de țărani, soră cu moartea.

– Cucoane Miroane, ce vă spuneam eu mereu? zise dînsul, îndată ce se așează pe scaun, cu o înfățișare amărîtă, parcă ar fi băut oțet. N-ați auzit ce-am pățit? Adică de unde să auziți că și eu adineaori aflai pocinogul... M-au prădat, cucoane Miroane! O jumătate de vagon de porumb, pe puțin, azi-noapte, din hambarul cel nou!... Pîndarii nu știu, n-au văzut, argații nu, nimic, în sfîrșit nimeni nu știe ce-a fost și cine a fost. Și doar trebuie să fi umblat toată noaptea, nu unul, ci mulți... Și de-abia săptămîna trecută îl dijmuisem, de, cinstit, părți drepte, cum mă știți... Acu vedeți și dumneavoastră norocul meu!

Miron Iuga deveni grav și mohorît auzind jelania arendașului, spre deosebire de Grigore, care avea pe față numai batjocură. Bătrînul compătimea pe Buruiană c-a suferit atîta pagubă, totuși mai mult îl îngîndura faptul în sine. Dacă țăranii au ajuns să fure în grup o cantitate așa de considerabilă, chiar să nu fi fost cît spune arendașul, e semn rău. Cînd fură unul, treacă-meargă; îl prinzi sau nu-l prinzi, n-are importanță. Un caz izolat. Cînd se adună însă mai mulți pentru prădăciune, atunci se schimbă lucrurile.

– Uite rezultatele vorbelor de clacă cu care ați împuiat urechile țăranilor! făcu Miron apăsat, adresîndu-se mai

cu seamă fiului său. Cîtă vreme țăranul a știut că trebuie să se învoiască cu moșierul, ca să poată trăi amîndoi, au mers toate bine. De cînd le-ați băgat în cap toți gărgăunii au început fapte d-astea. Și e numai începutul! Fii sigur că vor urma altele și mai urîte!

– Să nu exagerăm lucrurile, tată, zise Grigore cu o ușoară ironie în glas. Au mai furat țăranii și altă dată, și de la alții. Ei și? Parcă nu se fură de cînd lumea? De ce să tragem concluzii atît de negre dintr-o întîmplare atît de obișnuită?

Bătrînul Iuga nici nu socoti de trebuință să-i mai răspundă. Sofismele lui Grigore le cunoștea prea bine. La toate, el găsește explicații și scuze. Umblă gînditor de ici-colo un răstimp, apoi se opri hotărît, spunînd:

– Să-mi trimiteți încoace pe primar și pe șeful postului de jandarmi! De unde o fi, să-mi găsească imediat hoții! Pe urmă vom mai vorbi... Dar și pîndarii tăi, faini bărbați, n-am ce zice! Întîi ei ar trebui bătuți pînă vor mărturisi cine-s hoții. Da, da! Aș putea pune rămășag că ei știu, dacă cumva nu sînt și ei din bandă!

Arendașul se închină îngrozit:

– Vai de mine, cucoane Miroane, vreți să-mi dea foc, să mă nenorocească de tot? Eu umblu cu dînșii, cum umbli cu buba coaptă și vedeți ce-am pățit. Darmite dacă i-aș lua cu răul... ! Să mă ferească Maica Precista !... M-am plîns dumneavoastră așa, ca unui părinte care totdeauna m-ați ajutat și m-ați ocrotit, dar încolo...

– Am să mă ocup eu de chestia asta mai de aproape, mormăi Miron închis. Eu o consider de o importanță excepțională.

Ceilalți tăcură. Grigore nu mai voia să se amestece, văzînd înverșunarea bătrînului, iar Titu, mai ales după scena de adineaori, se simțea mîhnit și nu-l interesa controversa.

Miron Iuga chemase pentru altceva pe Buruiană. Acuma însă numai furtul îi era în minte şi, după cîteva momente, zise iarăşi, fără să se uite la cei din casă, parc-ar fi vorbit singur :

– Lasă că nu e întîia oară că se fură ca-n codru pe aici. Numai în toamna asta au fost vreo cinci cazuri. De două ori au fost chiar la noi, lucruri mici, dar au fost.

Iar tăcu şi îşi morfoli singur gîndurile şi în sfîrşit, ca şi cînd ar fi descoperit ce căuta, declară sever :

– Răul trebuie curmat din rădăcină. O pildă la timp e mai eficace decît represiunea violentă, cînd boala s-a întins şi s-a adîncit.

Cosma Buruiană, înfricoşat de întorsătura ce-o lua întîmplarea pe care el o povestise mai mult ca să demonstreze boierului cît este de ghinionist, încercă să îndulcească puţin lucrurile :

– S-au schimbat mult ţăranii, coane Miroane ! S-au deşteptat de sînt chiar prea deştepţi. De altminteri toată lumea e azi prea deşteaptă şi de aceea merge din rău în mai rău. Apoi ţăranul, dacă s-a deşteptat, numai pămînt vrea şi iar pămînt, şi nu se uită de se poate ori nu se poate, ci o ţine una şi bună.

Titu socoti momentul potrivit, acuma cînd părea că s-au mai potolit spiritele, să observe şi dînsul cu blîndeţe :

– Aşa e ţăranul pretutindeni, mă rog. Şi la noi, în Transilvania, tot după pămînt se zbate. Şi niciodată nu-i ajunge. Şi e bine că e aşa. Cît timp ţăranul va iubi cu atîta patimă pămîntul, e sigur că nimeni nu i-l va putea smulge...

Bătrînul se uită la el lung şi atît de batjocoritor, că tînărul îşi întrerupse cuvintele şi plecă ochii perplex, neputînd înţelege ce o fi greşit de şi-a atras atîta nemulţumire. Arendaşul, însă, ca să-i facă plăcere boierului, interveni zelos :

– Altele sînt împrejurările prin părţile dumneavoastră, domnu... (Nu înţelesese numele lui Titu şi înghină nişte

sunete în loc.) Acolo pămîntul trebuie luat de la străini, care vi l-au răpit în timpul veacurilor, pe cînd aici pămînturile ale boierilor au fost din neam în neam, şi boierii le-au ţinut, şi le-au apărat de toate urgiile...

– Fii pe pace şi fără grijă, că în curînd şi la noi va fi ca şi dincolo ! zise Grigore dispreţuitor. Chiar azi mai bine de jumătate din moşiile boiereşti se află în mîinile tuturor veneticilor pe care numai dragostea de pămînt nu se poate spune că-i doare. Ce va fi mîine, Dumnezeu ştie, dar parcă tot mai folositor ar fi pentru ţară dacă moşiile ar ajunge în mîinile ţăranilor, căci de la ei mai greu o să le ia străinii decît de la noi. Nu din alt motiv, dar cel puţin ei sînt mulţi.

Bătrînul se uită şi la dînsul ca adineaori la Titu, şi nici lui nu-i răspunse nimic. I se părea atît de evident că vorbeşte prăpăstii, că se mira numai cum un băiat inteligent ca el nu-şi dă seama.

Buruiană însă, simţindu-se şi direct atins, răspunse mieros, dar şi puţin indignat :

– Coane Grigoriţă, vorbiţi cu păcat, zău aşa, coane Grigoriţă ! Ce spuneţi dumneavoastră în glumă, să fiţi sigur că are să se întîmple, uite crucea ! Le-a intrat oamenilor în cap să puie stăpînire ei pe pămînturile boierilor şi să vedeţi că aşa va fi. N-aţi observat dumneavoastră că unde se aude de o moşie de vînzare, ţăranii se şi reped s-o cumpere şi s-o împartă ? Iată, chiar la noi, că tot mă ţineam să vă spun, cucoane Miroane, umblă vorba că oamenii vor să cumpere moşia coniţei Nadina !

Miron Iuga ridică deodată fruntea, zicînd mirat :

– Cum s-o cumpere ?... Ca s-o cumpere ar trebui să fie întîi de vînzare.

– Apoi aşa vorbesc ei, c-ar fi de vînzare.

– Auzişi, Grigoriţă, rîse bătrînul necăjit.

– Auzii, făcu tînărul dînd din umeri.

– Mi se pare că de pe la Platamonu ar fi ieşit vorba, continuă arendaşul cu importanţă. Fiindcă, după cîte am prins eu întîmplător de la oameni, parcă şi grecu ar umbla s-o cumpere, iar oamenii, ce zic, de ce s-o ia grecul şi să n-o luăm mai bine alde noi...

– Cum ies zvonurile astea aşa, Grigoriţă? zise Miron, acuma enervat. Mişună cumpărătorii pe moşia nevestei tale şi tu parcă habar n-ai avea !... Cu toate astea trebuie să fie ceva, că oamenii n-au înnebunit din senin.

– Chiar aşa e, cucoane, se amestecă iar Buruiană. Se zice, adică zic oamenii, că cuconiţa însăşi ar fi spus grecului că nu-i mai prelungeşte arenda, măcar de i-ar da oricît, şi îndoit decît îi dă azi, pentru că dumneaei vrea negreşit să vînză şi să scape de tot balamucul cu arenda, şi cu oamenii, şi celelalte... Iac-aşa, coane Miroane !

Pe bătrînul Iuga vestea aceasta îl impresionă mai mult chiar decît povestea cu furtul. Încercă să mai descoasă pe arendaş, dar nici arendaşul nu cunoştea alte amănunte. Pe urmă se închise şi nu mai zise nimica... Un fecior îi pofti la cină. Buruiană, sculîndu-se să se retragă, întrebă cam nedumerit :

– M-aţi chemat, cucoane Miroane, să-mi spuneţi ceva, şi eu v-am ţinut cu necazurile mele, să mă iertaţi...

Miron încercă să-şi amintească pentru ce l-a chemat şi se înfurie mai rău că nu-şi putea aduce aminte. Vru totuşi să-i spuie ceva ca să-l concedieze delicat şi nu găsi nimic. În sfîrşit, fără să întoarcă ochii spre dînsul, mormăi mohorît :

– Acu lasă, că m-ai supărat destul... Du-te cu Dumnezeu !

3

Titu Herdelea nu se simţi cu adevărat bine decît cînd, după cină, rămase singur în camera ce-i fusese pregătită şi unde îl adusese Grigore, explicîndu-i să nu puie la inimă cuvintele bătrînului, că el aşa a fost totdeauna, original în

păreri și gesturi, dar are un suflet minunat... Voia tînărul să nu ție seama și totuși stătuse pe ghimpi la masă și înghițise cu noduri, căci Miron Iuga fusese și mai ursuz, nu i-a adresat nici o privire și s-a hărțuit toată vremea cu fiul său pe fel de fel de mărunțișuri.

Odaia lui era la etaj, în clădirea cea nouă, cu o fereastră spre curtea conacului și alta spre parc. Grigore se reîntoarse la tatăl său, în casa cea veche, unde și mîncaseră. De altfel viața acolo și-o petrecuse și el. Numai cînd avea oaspeți dormea dincoace, ca să nu le fie urît și să nu pară castelul pustiu. I-a arătat lui Titu, în celălalt colț, dormitorul cochet în care stăpînea fotografia Nadinei.

Tînărul Herdelea se mai învîrti puțin prin cameră, se gîndi că Grigore ar putea să revie să mai stea de vorbă, își zise apoi că și-au luat noapte bună și deci, pînă mîine dimineață, slobod este să facă ce-i place. Nu era tîrziu. În sobă ardea focul cu un duduit adormitor. Mai bine să se odihnească.

A doua zi se sculă mai de dimineață de cum obișnuia la București. Firește, toată lumea era de mult sculată. Înainte de amiazi tîndăli prin prejurul conacului. Fiindcă Grigore Iuga avea de descurcat niște socoteli cu un slujbaș, anume Isbășescu, care ținea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări, Titu Herdelea se simțea încurcat și nu știa ce să facă sau încotro s-o apuce. Logofătul Leonte Bumbu, un țăran dezghețat, înalt și osos, cu o înfățișare energică de sergent reangajat, l-a plimbat puțin prin curtea cea mare și i-a arătat la repezeală grajdurile cailor și un șopron încuiat, care fusese transformat în garaj pentru automobilul coniței Nadina, cînd venea la țară. Dar se vedea că omul are alte treburi, ca și ceilalți de la conac. Se chibzui c-ar fi mai înțelept să dea o raită prin sat în loc să stea aici de prisos. Se răzgîndi deocamdată. Poate că ar fi nedelicat față de amfitrioni.

La masă, însuși Grigore îl îndemnă să se considere absolut liber pe mișcări, scuzîndu-se că azi e ocupat pînă peste cap cu balamucurile, dar că de mîine încolo va fi cu totul la dispoziția lui.

Coborînd mai tîrziu, Titu întîlni pe alee o fetișcană cu niște ochi negri și un zîmbet care-i alungară îndată uritul. Era subțirică, desculță și cu o băsmăluță albastră legată cochet pe cap.

– Ascultă, fetițo, îi zise oprind-o. Ești de aici, de la curte?

– Sînt numai de cîteva zile, răspunse fata. M-a adus tușa Profira, a de-i bucătăreasa boierului ăl bătrîn, că de mult mă tot chema să viu negreșit, să-i dau ajutor, că tare i-e greu și de loc nu se învoiește cu celelalte fete...

– Și cum te cheamă?

– Marioara! zise ea, adăugînd după o scurtă pauză: A Irinii lui Vlad Ciungu. Maică-mea, că tăicuțu a murit acu patru ani, e soră cu tușa Profira.

– Ei, bravo, Marioară, făcu tînărul, ocrotitor. Dar pentru că ești fată așa de drăguță, spune-mi, aveți învățător în sat?

– Cum nu, conașule! Avem. Foarte de treabă și tînăr. E chiar de aici, și-i însurat, și-i trăiesc părinții, că stau toți împreună...

– Șade departe?

– Nu-i așa departe, conașule... Cum ieși în uliță, faci la stînga și mai mergi nițel și vezi o casă cu flori în geamuri. Acolo șade.

– Bine, Marioară, mulțumesc și să-ți jucăm curînd la nuntă! zise Titu, ciupind-o galant de obraz.

– Să dea Dumnezeu! răspunse fata mai domol și roșind puțin.

Schimbul de cuvinte mai învioră pe Titu Herdelea. Coti la stînga pe ulița satului. Plouase binișor azi-noapte, dar în cursul zilei a fost puțin soare, încît pămîntul s-a zbicit. Îi venise în minte să facă mai întîi o vizită învățătorului;

el însuși era fiu de învățător și deci se cuvenea. A treia casă, pe stînga, după conacul Iuga, acoperită cu tablă roșie, avea o tăbliță de tinichea pe perete, între ferestre. Era postul de jandarmi. Apoi ajunse la încrucișarea cu ulicioara ce duce spre satul Vaideei, în care Grigore îi arătase mai în fund conacul lui Cosma Buruiană. Chiar în colț văzu cîrciuma cu streașina foarte lată și o bătătură în față, cu ușa deschisă larg. Doi țărani se tocmeau de afară cu cîrciumarul voinic și gras, țăran și el, care stătea în prag și cu pălăria pe ceafă. Văzînd pe Titu, cîrciumarul salută foarte respectuos... Mai încolo, tot pe dreapta, despărțită de cîrciumă numai prin cîteva case, venea primăria, cu ogradă mare, apoi pe stînga, școala și pe urmă iar pe dreapta, biserica. În dreptul bisericii tînărul se opri : n-o fi trecut oare de casa învățătorului ? Un copil i-o arătă cu degetul : numai nițel mai înainte.

Casa nu se deosebea întru nimic de celelalte. Doar curtea era mai curată și în geamuri într-adevăr rîdeau niște mușcate însîngerate. Deschise portița. Un dulău șchiop și zbîrlit se aruncă la dînsul, lătrînd atît de furios, de parcă să-l sfîșie. Din cerdacul îmbrăcat cu viță sălbatică îi coborî într-ajutor o țărancă sprintenă, care alungă cîinele.

– Aici șade, mă rog, domnul învățător ? întrebă Titu nehotărît.

– Aici, aici, poftiți !... N-aveți frică, nu mușcă, dă-l încolo de nebun ! Face și el gălăgie ca să-și plătească viața ! adăugă femeia, văzînd că străinul trage cu coada ochiului spre dulăul care, pînă să se potolească, mai hămăia din cînd în cînd neîncrezător și răgușit.

În cerdac apăruse un bărbat de vreo treizeci de ani, cu fața supță și ochii negri, care ardeau straniu, cu mustața mică, răsucită. Purta un veston negru de sub care atîrnau jur împrejur poalele cămășii țărănești înflorite.

– Eu sînt învățătorul, domnule !

Titu Herdelea se prezentă ceremonios și explică în cîteva cuvinte cum a ajuns în Amara. Intrară în casă. Învăță-

torul îi recomandă pe nevastă-sa, țăranca de adineaori. Cu stîngăcia sfiiciunii, acuma părea și mai simpatică. Pe Titu numai costumul țărănesc îl nedumerea. Cu mentalitatea-i ardelenească, el își închipuia că învățătorul, adică reprezentantul intelectualității în sat, trebuie să fie îmbrăcat orășenește, ca astfel să se poată bucura și prin exterior de un prestigiu deosebit în fața poporului.

– La dumneavoastră și stăpînirea dorește probabil să aibă dascăl cu prestigiu, pe cînd la noi... observă învățătorul cu un gest de dezgust.

Dăscălița Florica sosi cu dulceața.

– Vai, doamnă, nu trebuia! protestă Herdelea, luînd însă cu plăcere.

Femeia se roși, se scuză, surise, dispăru.

După o scurtă șovăire, învățătorul se crezu dator să încunoștiințeze pe oaspetele său că domnii de la curte nu vor fi prea încîntați cînd vor afla despre vizita aceasta. Mai ales bătrînul Iuga, care i-a și interzis să mai calce pe la conac, fiindcă odată a cutezat să ceară o foarte ușoară îmbunătățire a învoielilor.

Tînărul Herdelea se spăimîntase. În vreme ce învățătorul vorbea, el se gîndea dacă într-adevăr n-a făcut o greșeală venind la un om care, pe drept, sau nedrept, nu e bine văzut de Iuga. Se liniști, însă, auzind că e vorba de bătrînul care și cu dînsul se poartă destul de prost.

Pe urmă învățătorul, încălzindu-se, îi spuse că oamenii vor pămînt și că nu mai pot trăi din ceea ce prisosește boierilor. Învoiala, chiar cinstită, impune țăranului să dea jumătate din rodul muncii lui proprietarului. Muncind cît muncește azi, dar pe pămîntul lui, omul ar avea un trai de două ori mai bun. În realitate, însă, trei sferturi din truda săracilor merge să întreție huzureala celor ce stăpînesc pămînturile. Mai fericiți au fost sclavii de odinioară, care erau hrăniți, îmbrăcați și îngrijiți în schimbul robiei, pe cînd țăranii noștri, robotind mai rău ca robii, nu ajung să-și cîștige nici măcar mîncarea omenească și

trebuie să cerşească şi să rămîie veşnic datori la ciocoi, ca să nu moară de foame...

Ion Dragoş, învăţătorul, vorbea din propria experienţă, trăind şi el la rînd cu ţăranii. Numai întîmplarea l-a făcut să ajungă dascăl. Fiind copil silitor şi cu mare dragoste de carte, învăţătorul de pe vremuri a rugat pe boierul Miron să-şi facă o pomană şi să sprijine pe băiatul lui Dragoş, ca să poată intra bursier la şcoala normală. Bătrînul a intervenit şi băiatul nu l-a făcut de ruşine, a fost elev strălucit şi a luat diploma cu distincţie. Soarta voind ca tocmai în anul acela dascălul cel vechi să se prăpădească, Miron Iuga l-a adus în locul vacant, să fie un îndrumător pentru popor. Aşa a spus atunci boierul, aşa a crezut şi tînărul Dragoş. Mai tîrziu boierul s-a căit că l-a adus, iar învăţătorul şi-a zis că a fost adus aici să fie slugă recunoscătoare. Pînă ce deunăzi Iuga a cerut revizorului şcolar să-i caute un om cu care să se poată înţelege şi care să nu-i bage zizanie între ţărani, ca Ion Dragoş. Revizorul îl cunoaşte, îl preţuieşte şi n-ar vrea să-l sacrifice ; de aceea şovăie şi mai încearcă să temporizeze, sperînd că bătrînul se va înmuia. Miron Iuga însă nu e o fire care să-şi schimbe gîndurile şi, cînd va observa tărăgăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului, prieten de-al lui, sau va pune pe cuscrul său, deputatul Gogu Ionescu, să-i mături pe amîndoi.

Biata nevastă-sa nici nu bănuieşte ce primejdie îi paşte, şi nici ceilalţi ai casei. Se zbuciumă singur şi aşteaptă. Stă în casa părintească împreună cu un frate, scăpat anul trecut din armată, şi cu bătrînii. Din pămîntul ce l-au avut, jumătate l-au dat zestre unei surori, cea mai mare dintre ei, măritată cu un ţăran. El însuşi a luat o fată săracă, fără nimica, numai pentru inimă. De n-ar fi salariul, aşa puţin cît este, ar fi vai de toţi. Ba mîine-poimîine poate să mai vie şi vreun copil, deşi pînă azi, în doi ani, nu s-au înmulţit, măcar că au dorit.

– Bine, dar nu există nici o lege care să...? întrebă Titu, plin de indignare.

– Legile sînt pentru noi, cei mici și umili, zise învățătorul Dragoș cu tristețe. Pentru încătușarea noastră...

Glasul și înfățișarea învățătorului dovedeau sinceritate fără umbră. Titu Herdelea, ascultîndu-l, se minuna cum se poate să se tolereze niște stări atît de barbare. Chiar dacă Dragoș ar exagera, ca toți cei ce suferă greu, și încă durerile lui trebuie să fie crîncene. Își zise că va vorbi negreșit cu Grigore Iuga, care trebuie să facă dreptate.

– Domnule învățător, ai răbdare! zise dînsul cu însuflețire. Dreptatea trebuie să triumfe!

– Se poate, dar pînă atunci noi vom pieri, răspunse Dragoș cu amărăciune. De sute de ani așteptăm dreptatea, domnule, și nu mai vine. Poate că în realitate nici nu există. O fi numai un basm pentru oamenii necăjiți.

4

Primarul Ion Pravilă dădu buzna la jandarmerie. În odăița de la mijloc era cancelaria, în cea dinspre ulița locuia șeful postului cu nevasta, iar în cea din fund, mai mărișoară, oamenii.

– Ei, domnule șef, acu să te vedem pe unde scoatem cămașa! răbufni primarul cu fața strîmbată de îngrijorare.

Plutonierul Silvestru Boiangiu ațipise puțin după-masă și numai adineaori se sculase și trecuse în cancelarie. Era încă buhăit și mahmur și primarul îl întrerupse tocmai dintr-un căscat binefăcător.

Vru să-l repeadă că „ce se năpustește așa peste creștini", mai ales cînd auzi că-l ia și cu „domnule șef", titlu care i se părea că-l scoboară, pe el, cogeamite plutonier vechi. Dar văzîndu-i mutra îngrozită, fu cuprins și el de spaimă, încît deodată îi sări lenevia și întrebă:

– Ce s-a întîmplat, omule?

– Poznă mare, nene, belea mare, glăsui Pravilă, parcă mai prăpădit el însuşi din pricina efectului ce-l făcuse asupra şefului.

Primarul era mijlociu de statură, cu ochii mici, vicleni şi obrajii tăbăciţi şi încreţiţi. Venea glonţ de la conac şi avea în urechi proaspăt glasul boierului cel bătrîn : „De unde ştii, să-mi aduci hoţii, primare, că altfel pe tine te iau de guler!" Parcă niciodată nu-l nimerise atîta de proclet pe boierul Miron, încît a fost bucuros că l-a dat afară.

– Are dreptate şi boierul, zise plutonierul cînd înţelese despre ce era vorba. Dacă are, are. Nu-ţi spun eu mereu că aici toţi sînt tîlhari? Acu vezi bine şi dumneata...

Silvestru Boiangiu, mustăcios şi ţanţoş, şi voinic munte, glăsuind astfel căuta să-şi răcorească inima speriată. Primarului ce-i pasă la adică? Se spală pe mîini. De ce sînt jandarmi în sat? Acum cîteva luni Miron Iuga s-a plîns comandantului companiei, venit în inspecţie şi poftit la masă la conac, că jandarmii sînt slabi şi şeful cam molcuţ şi de aceea iar au început să se înmulţească răutăţile ţăranilor. Căpitanul, firește, a tăbărît asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci şi i-a pus în vedere că-l zvîrle tocmai în fundul Dobrogei dacă va mai da motive de nemulţumire domnului Iuga care aşa şi pe dincolo... Şi iată că din senin îi pică pacostea asta pe cap, cînd abia se mai liniştise şi el puţin.

– Am să fac o anchetă de să mă pomenească satele astea de hoţi de codru şi pe lumea cealaltă! declară Boiangiu scrîşnind.

Se sfătuiră îndelung. Era limpede că hoţii trebuiau căutaţi numai în Amara, în Vaideei şi în Lespezi. În fruntea bănuiţilor puseră pe pîndarii arendaşului Cesma Buruiană. Plutonierul trimise un jandarm să-i aducă numaidecît la post. Apoi luară pe rînd pe toţi cei mai deocheaţi din toate trei satele, oprindu-se la cîte unii, înlăturînd pe alţii, mai revenind asupra cîtorva. Pînă la sfîrşit, Silvestru Boiangiu îşi întocmi o listă de vreo treizeci de oameni, pe

care voia s-o mai rumege după ce va fi ascultat pe pîndari...

Jandarmul intră cu trei țărani în cancelarie. Drept introducere plutonierul cîrpi fiecăruia cîte două perechi de palme zdravene, iar pe urmă le zise supărat :

– Acu să-mi spuneți cine a furat porumbul arendașului ?

– Spuneți, măi băieți, spuneți degrabă, să nu vă mai zdrobească oasele de pomană, adăugă primarul cu glas părintesc și plîngător. Trebuie să-mi găsiți pe hoți din fundul pămîntului, altminteri e foc mare, că voi trebuie să-i știți de n-oți fi cumva chiar voi...

Iacob Mitruțoiu, cel mai bătrîn și gîrbovit puțin, cu urmele degetelor plutonierului pe obrajii gălbejiți, se jură că el n-a fost de serviciu în noaptea aceea și a dormit acasă cu copiii, precum pot mărturisi toți vecinii lui și tot satul. Ceilalți doi se scuzară că ei au avut poruncă de la boier să păzească hambarele de la curte, cele cu grîu, iar despre hambarul cel nou nici n-a fost pomeneală. Totuși ei au tras cu urechea și într-acolo, dar n-au auzit nimica. Adevărat că hambarul cel nou e mai depărtișor de conac, încît bătrînii au și spus boierului, cînd l-a clădit, că nu e bine așezat așa de stingher...

Vorbele pîndarilor fură primite cu batjocură și cu o nouă serie de ghionturi. Toți tîlharii se apără cu nu știu, n-am văzut, n-am auzit. Dar cum să nu simți nimica tu, pîndar, plătit cu bani grei să păzești avutul stăpînului, cînd se fură un vagon de porumb numai la cîțiva pași de tine ?... Irimie Popa, mai chipeș și mai îndrăzneț, nu se putu opri să nu zică :

– Ce vagon, domnule plutonier, păcatele noastre ? Că paguba să fi tot fost doi-trei saci, dacă a fost... Și nici boierul Cosma nu s-a putut plînge de mai mult, uite crucea, dom' plutonier ! Doi-trei saci poate, dar ce vagon ?

Plutonierul îl plesni cu dosul palmei peste gură răcnind :

– Eşti obraznic după ce furi?... În faţa mea cutezi să...

Obrăznicia ţăranului îi vîrîse un ac în inimă. Strigă un jandarm odihnit şi-i ordonă să aplice indivizilor o bătaie romînească, să le fie de ţinere de minte. Dar pe urmă îi iertă şi le dădu drumul cu condiţia ca mîine dimineaţă să se prezinte la primărie cu hoţii, altfel va fi vai şi amar de ei.

– Adică asta cum vine, primarule? întrebă Boiangiu cînd rămase singur cu Pravilă. Boierul Miron ţi-a spus de un vagon de porumb, iar arendaşul reclamă trei saci?

– De, ştiu eu? ridică din umeri celălalt.

În interesul anchetei, chestia asta trebuie lămurită mai întîi. Fiindcă într-un fel se anchetează un vagon şi alta e cînd sînt cîţiva saci. Prin urmare primarul va merge la faţa locului să constate cît şi cum s-a furat.

– Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniţă! adăugă plutonierul. C-apoi şi dumneata dai de dracu cu mine, aşa să ştii!

5

Titu Herdelea, ascultînd jelaniile învăţătorului, se simţea aproape ruşinat şi vinovat că se află pe aici ca mosafir al asupritorilor norodului. Numai cînd Dragoş scăpa şi cîte o vorbă mai blîndă despre Grigore Iuga, îşi revenea în fire zicîndu-şi că în definitiv el e invitatul lui Grigore. Totuşi, spre a-şi manifesta făţiş solidaritatea cu învăţătorul şi cu mulţimea oropsită din care face parte şi dînsul, în clipa plecării, strîngîndu-i mîinile mişcat, frăţeşte, îl rugă să-l însoţească pînă la preotul satului, să cunoască barem şi pe celălalt îndrumător al poporului.

În ogradă intrase şi oprise un car cu doi bouleni jigăriţi. O babă uscată se iuţea să închidă poarta, în vreme ce un flăcău se apucase să dejuge, iar un moşneag scotea apă din fîntîna cu roată pentru adăpatul vitelor.

– Uite-mi toată familia ! zise învățătorul Dragoș, arătîndu-i, după ce Titu își luase rămas bun, în cerdac, de la soția lui.

Tînărul coborî și dădu mîna cu bătrînii și apoi cu flăcăul, mai înalt și mai spătos ca învățătorul. Cînd să iasă în uliță, flăcăul spuse fratelui său :

– Ar fi bine să te abați nițel și pe la primărie, că mi se pare iar umblă să-i bată pe oameni de pomană jandarmii, iar pe pîndarii de la arendașul Cosma i-au și bătut.

Doamna Dragoș însă interveni înfricoșată :

– Ba să nu te mai amesteci, Ionel, și să-ți vezi de necazuri, că avem destule, că pe urmă iar o să zică boierii că ții parte oamenilor și o să te asuprească, și iar...

– Bine, bine, lăsați-mă-n pace acuma ! zise învățătorul autoritar și cam mîndru, mai ales cînd și bătrînii se grăbiră să-l povățuiască la fel.

Pe drum, Dragoș găsea cîte-o vorbă bună aproape pentru fiecare om ce-l întîlnea. Titu Herdelea era obișnuit de acasă să fie prietenos cu țăranii, dar i se părea că învățătorul exagerează înadins, ca să-i arate lui cît se interesează de soarta tuturor.

O femeie amărîtă îi opri, rugînd pe Dragoș s-o învețe ce să mai facă și să înceapă că într-atîta i s-a urît cu viața asta de necazuri, de nici nu știe ce-o ține să nu se arunce cu capul în jos într-o fîntînă. O întrebare a învățătorului o stîrni apoi să le povestească cum bărbatul ei a fost omorît în pădure astă-iarnă și cum de atunci se luptă ea singură să hrănească o casă de copii, că ceasul rău a făcut de a pierit și un bou o dată cu bărbatul, încît a trebuit să vîndă mai pe nimic pe cel rămas, fiindcă bani n-a mai avut să-i cumpere altă pereche. Boierul cel bătrîn a chemat-o atunci și a mîngîiat-o, și i-a făgăduit că are să-i plătească dumnealui boul și să aibă grijă de bieții orfani, dar numai cu făgăduiala s-a ales, căci pe urmă, de cîte ori s-a mai dus la curte și s-a rugat, la boierii cei mari

n-a putut pătrunde, iar logofătul, cînd a văzut că nu mai scapă de lacrimile ei, i-a spus că boierul s-a ținut de vorbă și a dat porunci domnului Isbășescu să-i plătească paguba, dar că răposatul, fie iertat, a avut mulți bani luați înainte, așa că paguba trebuie să i-o scază din datorii și încă tot nu se acoperă. Apoi, dacă n-a avut boi, de-abia au mai vrut să-i dea pămînt și aratul a trebuit să-l plătească în bani, și bani n-a avut și s-a împrumutat de unde a putut, și uite-așa acuma intră în iarnă cu porumb puțin, de n-o să le ajungă nici pînă la Bobotează, că sînt mulți, și la datorie mai are de dat, și...

– Apoi acu mai ai răbdare și dumneata, că-ți vine acasă băiatul cel mare de la oaste și are să ia el cîrma, făcu Dragoș, căutînd s-o liniștească.

– Of, măcar de l-ar aduce Dumnezeu ! bîlbîi femeia cu glas mai plîngător. Dar văd că alții au venit și lui Petrică nu-i dă drumul și nu vine și, doamne, mult mă mai chinuiesc singură, și multe lacrimi vărs, și nu știu ce am păcătuit de m-a bătut Dumnezeu așa de rău...

– Vine, n-ai grijă ! reluă învățătorul. Mîine-poimîine te pomenești cu el acasă !

Femeia plîngea și se scuza că așa plînge mereu și nu se poate stăpîni de cînd au copleșit-o nevoile, de nici noaptea nu mai are odihnă.

– A avut un bărbat foarte de treabă, îi spuse lui Titu învățătorul, despărțindu-se de femeie. Păcat că s-a prăpădit. Norocul ei că feciorul cel mare bate în partea tătîne-său, dacă nu cumva să-l întreacă.

Ajunseră în dreptul primăriei în fața căreia Dragoș zărise de adineaori oprindu-se o trăsură cunoscută. Din curtea primăriei tocmai ieșea arendașul Platamonu însoțit de băiatul său Aristide, student la București, foarte bine îmbrăcat și frumușel, cu trăsături fine, cu niște buze cărnoase și umede.

Zîmbitor și cordial, Platamonu merse spre Dragoș cu mîna întinsă, spunîndu-i c-a venit să roage ceva pe pri-

mar, dar a nimerit rău, fiindcă primarul are o anchetă gravă și cine știe pe unde aleargă acuma.

– Dacă umbli să cauți femei, apoi cuminte ai făcut de l-ai luat pe dumnealui, că le cunoaște prea bine! zise învățătorul mai în glumă, mai în serios, arătînd pe tînărul Aristide, care se apropiase de el.

Arendașul rîse zgomotos și mulțumit:

– Ei, tinerețea, sînge fierbinte! Mai bine să alerge după muierile de aici, decît să ia la oraș cine știe ce boli, cu toate că acuma nici la țară nu mai ești sigur...

Rîseră cu toții. Platamonu se declară foarte încîntat de cunoștința cu Titu Herdelea, aminti că l-a văzut cînd a venit cu Grigore Iuga și-l pofti să vie pe la ei, să-i cunoască familia și să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr. De altfel zilele astea va trece și el pe la curtea Iuga, deoarece a primit scrisoare de la conița Nadina că sosește în țară și vine negreșit și la moșie.

Îndată ce se depărtară puțin, Dragoș murmură:

– Nu e fată și femeie tînără de care să nu se lege javra asta grecească! Tatăl despoaie pe bărbați și băiatul pe femei.

În fața circiumii erau acum mai mulți oameni care vorbeau și gesticulau cu aprindere. Cînd văzură pe Dragoș cu Titu, glasurile se potoliră. În mijlocul grupului se aflau pîndarii lui Cosma Buruiană, care se plîngeau că-s nevinovați, și primarul Ion Pravilă, care se silea să explice că hoții trebuie negreșit descoperiți.

– Auziși, domnule Nică, ce s-a întîmplat? strigă primarul din mijlocul oamenilor către învățătorul care voise să treacă înainte.

Trebuiră să se oprească. Grupul de țărani îi înconjură, ascultînd din nou povestirea primarului, pe care pîndarii îl întrerupeau mereu, încurajați de părtinirea tuturor. Pentru că Dragoș se codea să-l aprobe, Ion Pravilă ceru de-a dreptul părerea lui Titu, așteptînd o acoperire a purtării lui.

– Apoi, oameni buni, eu sînt străin şi de-abia de ieri în sat, zise tînărul Herdelea puţin încurcat de privirile curioase care-l pipăiau din toate părţile. Nu cunosc împrejurările şi nici ce pagubă este, dacă este, şi...

– Nu e pagubă de loc, conaşule, strigă brusc pîndarul cel bătrîn. Poftiţi şi dumneavoastră să vedeţi şi dacă...

– Tu ţine-ţi gura, Iacobe, şi lasă-l pe dumnealui să vorbească ! îl opri primarul, grav.

– Cum zic, nu ştiu ce e şi ce nu e – continuă Titu – dar atîta ştiu bine : că de obicei dracul nu-i aşa de negru cum spun cei fricoşi.

Cîţiva ţărani rîseră, iar unul observă :

– Aşa, aşa... Să nu-i năpăstuiască degeaba pe bieţii oameni, că-i păcat !

Profitînd de reaprinderea mai aprigă a discuţiei, Dragoş cu Herdelea îşi urmară calea cotind pe ulicioara dinspre Vaideei unde, aproape peste drum de conacul arendaşului Buruiană, şedea popa Nicodim Grancea, într-o casă arătoasă, cu multe acareturi şi o ogradă cît o grădină.

Îl găsiră ajutînd de zor la descărcatul unui car de dovleci. Era în potcap, cu o rasă cafenie soioasă, suflecată în faţă peste genunchi. Avea o barbă mare albă, cam înnegrită de murdărie. Se ţinea verde, deşi trecut de şaptezeci şi văduv de douăzeci de ani. Doar că nu mai vedea bine. Astfel şi acuma, nu recunoscu îndată pe Dragoş şi numai cînd îi auzi glasul, izbucni cu vioiciune :

– Bată-te să te bată, Ionică, nici nu te mai cunoşteam !... Ochii, ochii m-au lăsat de tot. Şi la biserică, nu mai văd de loc buchiile. Toată slujba o fac numai din suflet. Ei, degeaba, bătrîneţele !

Vorbind, se uită nedumerit la Titu. Cînd îi spuse învăţătorul cine e, preotul îi zise blajin :

– Să trăieşti, taică ! Şi să ierţi că ne găseşti aşa, că pe aici aşa sîntem preoţii, mai nemernici şi mai fără învăţătură, cum am apucat din bătrîni. Ei, fiu-meu, săracul, el ştie carte multă, a făcut seminarul la Bucureşti şi a

ieșit un popă, de i-a mers vestea pînă la Mitropolie, că are și glas minunat, poate l-a moștenit de la mine, că glas bun am avut și eu de mi-a mai rămas și acuma ceva – uite, Ionică poate să mărturisească ! Cît mă ustură inima că nu-i aici lîngă mine, numai eu știu, taică, dar de, dacă boierul Miron nu se îndură să mi-l aducă...

Feciorul preotului trebuise să ia o parohie, de altfel destul de bună, tocmai prin Gorj, fiindcă Miron Iuga n-a vrut să-l primească în Amara, nimeni nu știa din ce pricină. Asta era jalea cea mare a preotului Nicodim și despre asta întreținu toată vremea pe cei doi mosafiri, poftiți în casă, să ia măcar o dulceață. Mai avu totuși prilejul să prezinte și pe fiică-sa Niculina, femeie aproape de patruzeci de ani, mai mare ca băiatul, măritată cu un țăran din sat, Filip Ilioasa. Servindu-i, Niculina nu înceta să se scuze că au găsit casa așa de răvășită și pe ea desculță. Avea șase copii, dintre care cel mai mărișor era în clasa cincea de liceu la Pitești. Trăiau cu toții aici, în casa preotului, pînă ce se va milostivi Dumnezeu să înmoaie inima boierului Miron și să aducă pe Anton în locul bătrînului Nicodim, că Filip are gospodăria lui părintească și s-a așezat la socrul său numai ca să nu-l lase singur la bătrînețe.

– Ai văzut ? zise Dragoș în uliță, cînd ieșiră petrecuți pînă la poartă de toată familia preotului. Pretutindeni mîna lui Iuga. În mîna lui e viața noastră a tuturor, poate și moartea.

– E un caz special ! răspunse tînărul Herdelea. Și desigur, trecător ! Mîine-poimîine bătrînul Iuga se duce, iar tînărul...

– Nu, nu, te înșeli, nu e special, se aprinse învățătorul. Așa e pretutindeni, în toată țara ! Boierul sau locțiitorul lui, arendașul, e stăpînul satului. El e legea, el e tot. Și ca să vezi că nu-s nici pornit și nici absurd, îți voi adăuga că Miron Iuga e mai de treabă decît cei mai mulți alții. El nici nu înșeală pe nimeni și nici nu caută să stoarcă pe

țărani, ba chiar face bine unde poate și cînd crede de cuviință. Nu mai vorbesc de dărnicia lui pentru biserică, pentru școală și, în sfîrșit, pentru orice lucruri de interes obștesc. Firește, în schimb, nu admite să crîcnească nimeni, convins că numai ce crede și face dînsul poate să fie bine... Va să zică nu e vorba de un caz care ar fi mai rău, ci poate dimpotrivă. Și totuși vezi bine și dumneata că sîntem de fapt robi ! Nu din pricina lui Miron Iuga, ci din pricina situației în care ne aflăm. Iar asta nu se poate schimba prin dispariția unui om. Urmașul lui, oricît ar fi de bine intenționat, va continua, va trebui să continue sistemul. Schimbarea adevărată nu va fi decît atunci cînd vor dispărea toți și cînd pămîntul va fi stăpînit de cei care-l muncesc !

Simțind în glasul învățătorului un fel de amenințare ascunsă, Titu Herdelea observă împăciuitor :

– Da, dar asemenea schimbări nu se pot face de azi pe mîine !

– Nu, firește ! rosti Dragoș mai întunecat. Ar trebui să se zguduie lumea din temelii, iar asta n-o doresc nici eu și nici nimeni... Numai vreo minune dacă s-ar întîmpla...

– Minune ! murmură Titu. În ziua de azi numai oamenii mai fac minuni !

– Oamenii, da, nu robii ! adăugă învățătorul cu o străfulgerare aspră în ochi.

6

Ziua următoare, în zorii zorilor, primarul Ion Pravilă se afla pe moșia arendașului. Pîndarul Zamfir Chelaru, slăbănog și pămîntiu, se învîrtea în jurul hambarului nou ca lupul cînd dă tîrcoale unui grajd bine zăvorît. Primarul se uită, cercetă, se suci și, nedescoperind nici o urmă de spargere, întrebă deodată mînios :

– Pe unde au pătruns hoții, măi creștine ?

– De, parcă noi știm ? zise pîndarul amărît. Să-ți arate boierul, că uite-l, vine !

Cosma Buruiană, zgribulit, fiindcă se lăsase o brumă groasă, sosea să fie de față la descinderea ce i-o anunțase de aseară pîndarii. Primarul Pravilă îl întîmpină cu o imputare respectuoasă :

– Ce-mi făcurăți, cucoane, păcatele noastre ? Nu puteați mai bine să ne spuneți nouă și să nu mai amestecați în treburi d-astea pe boierul Miron, că doar îl știți cum se supără de tare și ce pătimim pe urmă cu toții...

Arendașul încercă să ia lucrurile în glumă, dar cînd află ce poruncă strașnică i-a dat boierul cel bătrîn primarului, se întristă rău. Uite, domnule, ce încurcătură iese dintr-o vorbă aruncată. Îi venea să-și muște limba că s-a apucat de-a trăncănit, încît acuma o să prindă țăranii ură pe dînsul să nu mai aibă trai cu moșia. Dar cine să-și închipuie că Iuga are să facă atîta tărăboi dintr-un fleac de nimic ?... Spuse primarului să nu se pripească și să mai aștepte olecuță, că va merge și dînsul negreșit la cancelarie să declare că n-are nici o pretenție și să lase lumea în pace.

Mulțumit, Pravilă porni spre sat. Pe drum însă, se gîndi că arendașul degeaba își retrage jalba ; dacă boierul Miron nu-i poruncește nimic, el nu poate lăsa lucrurile baltă, că te pomenești că boierul Miron se supără mai rău și-și descarcă toată mînia asupra lui. În același timp, Cosma Buruiană își zicea că are să-și aprindă paie-n cap cu declarația de renunțare și se hotărî să tacă mîlc deocamdată.

Plutonierul Boiangiu, în urma unui vis pe care nevastă-sa i l-a tălmăcit în rău, era mai dîrz ca aseară. Aștepta la primărie să sosească Pravilă cu rezultatul descinderii. Trimisese să-i aducă cincisprezece bănuiți din Vaideei și alți zece din Amara, care se și aflau în curte și pe care tocmai se pregătea să-i instruiască. Voia să lucreze în cancelaria comunală, pentru că aici era, în fund, o odaie bună

de arest pentru mai mulți, pe cînd la sediul postului n-avea decît o cămăruță în care nu încăpeau nici trei oameni.

Primarul veni roșu, gîfîind și înmuiat. Trecînd prin fața cîrciumii, a intrat și a înghițit o jumătate de țuică, să se încălzească puțin. Boiangiu îi declară că el nu va răbda să fie notat prost din pricina unor țopîrlani netrebnici și nu vru să-și schimbe hotărîrea nici cînd auzi că arendașul s-a domolit. Lui nu-i pasă de toanele domnului Cosma. El e militar și-și face datoria. Avea o privire atît de cruntă, că Pravilă se înfricoșă, parcă și dînsul ar fi fost bănuit.

Secretarul Chiriță Dumitrescu era un băietan îmbrăcat nemțește cu o cochetărie rurală, cu cămașa murdară și fără manșete, dar gulerul de celuloid șters bine cu gumă, absolvent al unei vagi clase de liceu, încăput funcționar comunal prin protecția bucătăresei lui Iuga, căreia îi era nepot de frate. Acuma se trudea să-și lege mai ferchez cravata verde la gît, nepăsător față de tot ce se petrecea, cu gîndurile la fata grecului cu care a avut norocul să vorbească ieri și care i-a zîmbit.

– Domnule Chiriță, rogu-te, ajută-mi mătăluță nițeluș la procesele-verbale ! strigă deodată plutonierul, întorcînd spatele primarului. Eu dictez și mata doar să scrii, ca să mergem mai repede.

– Parcă n-am eu destule pe cap ! protestă secretarul. Uite colea, cîte mă așteaptă ! adăugă arătînd spre un teanc de hîrțoage, cu gîtul însă, căci mîinile îi erau ocupate cu cravata rebelă.

– Servește-mă, domnule Chiriță, că nici eu n-am să-ți rămîn dator ! stărui Boiangiu cu o imputare amicală.

– Dacă-i așa, iacă, las toate și te servesc, nene Silvestre ! făcu tînărul încîntat că reușise să-și înnoade cravata cum dorise și admirîndu-se într-o oglinjoară răzimată de călimară. Poți să-i dai drumul, că eu m-am terminat ! urmă dînsul după ce-și mai potrivi și frizura, așa ca un cîrlionț să-i atîrne cuceritor pe frunte.

Cei zece țărani din Amara fuseseră trecuți din ogradă

în antreul cancelariei sub paza unui jandarm postat la ușa de afară. În sfîrșit plutonierul Boiangiu se ivi în prag, îi măsură pe toți tăcut și sumbru două clipe, apoi întrebă :

– Mă, care ești hoțul de-ai furat porumbul boierului ?

– Noi nu sîntem, don'plutonier, răspunseră cîteva glasuri timide.

– Va să zică nu vrei să spui cu frumosul, ai ? continuă șeful cu un zîmbet acru. Bun !... Aide, vino-ncoace tu; ăla, cum te cheamă ?

– Pe mine, don'plutonier ?... Orbișor Leonte ! zise omul intrînd în cancelarie cu Boiangiu.

Cîteva minute se auziră dinăuntru numai plescăituri de palme și răbufniri de ghionturi, întretăiate de gîfîielile șefului : „Spune, mă !... Nu vrei să spui ?" și de vaietele omului din ce în ce mai prelungite : „Nu mai da, don'plutonier !... Iartă-mă, don'plutonier !... Nu știu ! Nu-s eu, don' plutonier !" Țăranii rămași în antreu se uitau unii la alții, uluiți, și din cînd în cînd la jandarmul care stătea în ușă, nemișcat, parc-ar fi fost de lemn. De-abia într-un tîrziu Serafim Mogoș, om cu cinci copii, cărunt pe tîmple și cu o privire de înțelept, ridică glasul :

– Măi fraților, spune care ai furat, mă, să nu ne omoare pe toți fără vină !

Se jurară care de care că el nu. Apoi se deschise iar ușa cancelariei de unde ieși, clătinîndu-se ca un beat, cu fața scofîlcită și cu dîre de sînge pe mustăți și pe bărbie, Leonte Orbișor, împins de spate de către plutonierul care răcni :

– Să mi-l bagi la arest, jandarm, pînă i-o veni din nou rîndul să stea de vorbă cu mine !

Pînă să se întoarcă jandarmul din fundul curții, Boiangiu se adresă mai domol celorlalți :

– Mă, spuneți care ați furat ! Spune, mă, cu binele, că vă bat pînă storc și sufletul din voi !

Țăranii tăgăduiau cu desperare. Atunci șeful, mai întărîtat, strigă lui Mogoș :

– Aide tu, ăl mai țanțoșu !... Poftim înlăuntru !

– D-apoi că pe mine să mă și omori, don'plutonier, că-n mîna dumitale mi-e viața, dar dacă n-am furat, cum să zic c-am furat, don'plutonier ?

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba și, trăgîndu-l de umăr în odaie, închise ușa. Și iar începură plescăiturile și răbufnirile, gîfîielile și vaietele...

Ancheta ținu vreo două ceasuri. Între timp sosiră și cei cincisprezece din Vaideei, escortați de doi jandarmi, tocmai bine, căci amăranii erau pe isprăvite și ședeau în arest, ștergîndu-și sîngele și mîngîindu-și fălcile. Plutonierul însă obosise rău de atîta muncă și, cînd sfîrși instrucția cu ultimul amăran, își îngădui să facă o pauză, să răsufle. Mai mult profită totuși primarul care se repezi pînă la cîrciuma lui Busuioc să-și mai întărească inima cu o țuică. În trecere nu uită, nici la ducere și nici la întoarcere, să îndemne părintește pe țăranii ce așteptau în ogradă :

– Măi oameni, de ce nu spuneți voi, de ce sînteți ai dracului ?

Boiangiu nici în pauză nu stătu cu mîinile în sîn : iscăli procesele-verbale, revizui lista altei serii de bănuiți, pe care socotea să-i instruiască după-amiazi...

În afară de cei cincisprezece se mai strînsese în ogradă un pîlc de oameni, parte din Amara, parte din Vaideei, care voiau să mărturisească pe sfînta cruce că nici cei bătuți și nici cei ce-și așteptau rîndul nu sînt vinovați și nici nu s-au mișcat de la casele lor în noaptea cu năpasta. Și mai erau cîteva femei, speriate și bocite, fiecare cu o legăturică de merinde subțioară, pentru bărbații lor oropsiți, ca să nu mai îndure și foame, dacă s-ar întîmpla să-i ție mai mult jandarmii.

Cînd reluă ancheta și fură aduși în antreu bănuiții, plutonierul văzu nedumerit că au mai rămas țărani în curte. Întrebă din prag :

– Da voi ce poftiți, măi creștini ?

Pantelimon Văduva, un flăcău rumen, luat la oaste și urmînd să se prezinte peste vreo săptămînă la regiment, la Pitești, aflîndu-se mai în față, răspunse repede :

– Noi am venit să mărturisim, don'plutonier, că dumnealor n-au nici o vină cu porumbul boierului.

– Așa ? făcu Boiangiu, apropiindu-se de el. Ia vino încoace, măi Pantelimoane, că doar tu ești soldat !... Care va să zică umblați și cu rebeliune ?... Paștele, și arhanghelii, și anafura care te-a făcut pe tine, Pantelimoane !

Cu o mișcare fulgerătoare îl înșfăcase de guler și începu să-i care la pumni peste cap, peste obraji, pe unde-l nimerea. Ceilalți, văzînd una ca asta, o zbughiră în uliță cu niște rîsete prostești amestecate cu spaimă, căci felul cum plutonierul vorbise flăcăului și cum îl apucase la bătaie li se păruse întîi caraghios. Pantelimon însă izbuti să se smulgă din strînsoarea lui Boiangiu și o luă la goană, după ceilalți, avînd totuși și el pe fața stîlcită de lovituri același rîs uluit ; numai cînd se șterse cu mîneca, din pricina unei dureri ce-i stăruia în falcă, crezînd că l-a podidit sîngele, îi dispăru rîsul. Scuipă cu sînge. Își mușcase limba în zăpăceala pumnilor.

În ciuda supărării, văzînd pe țărani rîzînd, plutonierul răcni aproape cu veselie :

– Stai, Pantelimoane !... De ce fugi, măi Pantelimoane ?

Își reveni îndată, se mohorî mai tare și se întoarse la datorie. Bănuiții, îngrămădiți ca oile în tindă, auzind rîsetele de afară, își luară și ei niște mutre zîmbitoare în speranța că așa vor cîștiga bunăvoința plutonierului. Acesta însă crezu că vor să-și bată joc de el și, ca să le taie scurt pofta de veselie, împărți la întîmplare o droaie de ghionturi, mormăind indignat :

– Rebeliune, ai, puturoșilor ?... Și hoți, și obraznici, ai ?

Peste cîteva clipe, răcorit, se înfipse falnic în pragul cancelariei și strigă, arătînd pe unul din mulțime :

– Tu, ăla !... Tu, tu !... Aide, nu te codi, mocofane !

7

În aceeași zi, Grigore Iuga luase pe Titu Herdelea mai de dimineață să-i arate mai de aproape moșia și mai cu seamă instalațiile gospodărești ce le aveau concentrate la Ruginoasa, sat nou, numai de vreo treizeci de case, făcute toate de bătrînul Miron și dăruite oamenilor ca să-i aibă acolo, la îndemînă.

Merseră, firește, pe jos. De la Amara la Ruginoasa e o plimbare de jumătate de ceas. Titu admiră mulțimea de vite, de cai, de păsări, de servitori, de hambare imense pe picioare înalte, apoi clăile uriașe de paie și de fîn, stogurile de coceni, dar fără entuziasm deosebit, ci numai ca să facă plăcere lui Grigore, care într-adevăr se bucura.

De la Ruginoasa coborîră apoi pînă aproape la Izvoru, pe un drum de care, avînd în stînga moșia Amara și în dreapta moșia Ruginoasa, aceeași cîmpie dreaptă, pustie, monotonă, neagră sub cerul cenușiu de toamnă. Numai la orizont se vedea petecul arămiu al pădurii Amara și, mai la dreapta, coperișul roșu al castelului Ghica din Izvoru.

Se întoarseră în Ruginoasa, unde Grigore mai avea puțin de lucru. Pe urmă o luară pe alt drum spre Bîrlogu, iar de acolo, peste cîmp, pe o potecă dreaptă, înapoi la Amara.

Mai mult decît locurile și gospodăria, pe tînărul Herdelea îl interesa că în sfîrșit avea prilejul să vorbească în tihnă cu Grigore Iuga. Nu îndrăznise și n-avusese ocazia să-l întrebe măcar ce-a făcut la Baloleanu în chestia cu *Universul*. Acum Grigore îi spuse de la sine, printre altele, că Baloleanu a aruncat o vorbă și a primit o asigurare că va fi satisfăcut, dar el, Grigore, nu s-a mulțumit cu atîta, ci i-a luat cuvîntul de onoare că pînă se înapoiază Titu de la țară va fi aranjat tot. Deocamdată să nu se gîndească totuși la capitală și la jurnale, ci să se simtă bine aici.

Titu îi mulțumi cu efuziune și-i povesti apoi cum a fost ieri prin sat, la Dragoș și la popa Nicodim. Grigore lăudă pe învățător că e harnic și inimos, adăugînd că și bătrînul îl prețuiește, deși îl consideră cam demagog, ceea ce chiar este într-un fel.

– Mie mi s-a părut foarte sincer, doar puțin exaltat! zise Herdelea.

– Tocmai sinceritatea și exaltarea fac periculoși pe oamenii cu o cultură insuficientă! răspunse Iuga. De aceea și Dragoș nu mai trăiește în realitate și se crede ținta tuturor persecuțiilor. Astfel de oameni stîrnesc, fără voia lor, multe nenorociri...

Sosiră în Amara pe la amiazi. Cînd să intre la conac, întîlniră tocmai pe învățătorul Dragoș, palid și foarte emoționat, care venea spre ei. Salută și vorbi cu glas înecat:

– Pornisem la domnul Miron, cu toate că mă expuneam să fiu izgonit, dar eram obligat să încerc chiar imposibilul ca să opresc ceea ce se... Fiindcă am avut norocul să vă întîlnesc pe dumneavoastră, coane Grigoriță, vă rog să mă ascultați și să...

Îi spuse cum jandarmii schingiuiesc zeci de țărani, cum au venit femei și bătrîni la dînsul și la preotul Nicodim, rugîndu-i să-i salveze, cum el, oricît îi sîngera inima, nu s-a mișcat, crezînd că plutonierul va osteni, dar se pare că ancheta e de-abia la început și după-prînz urmează să fie stîlciți în bătăi alți nenorociți...

– Pentru cîțiva saci de porumb, coane Grigoriță! sfîrși învățătorul tremurînd. Oamenii s-au oferit să puie de la mînă și să despăgubească pe arendaș. Voi da și eu, vom da cu toții, numai să...

– Vrei să mergem pînă la primărie? întrebă Grigore pe Titu.

Porniră. În fața primăriei și în ogradă stăteau pîlcuri de bărbați și mai ales femei.

Grigore fu întîmpinat în cancelarie de un „sărut mîna" speriat al primarului, care se afla tocmai într-o consfătuire

cu plutonierul şi secretarul în privinţa programului anchetei pentru după-amiazi. Socotind că conaşul Grigoriţă a venit să inspecteze mersul cercetărilor din ordinul boierului Miron, primarul Pravilă se tîngui umilit că de aseară se chinuieşte, împreună cu şeful postului, dar în zadar, nimeni nu vrea să mărturisească. Plutonierul, încremenit în „drepţi", declară că el are să-i dibuiască totuşi, numai că-i mai trebuie timp, deoarece ţăranii sînt mulţi şi dînsul e singur cu instruirea lor.

Atunci Grigore îi sfătui să suspende deocamdată interogatoriile, să nu se facă zarvă de prisos în sat, şi să pornească pe altă pistă cercetările. Să stabilească întîi precis cît s-a furat şi mai ales cum, ca astfel să poată deduce cam cine ar putea fi hoţii. Primarul raportă că el n-a găsit nici o urmă de spargere şi că arendaşul nu mai are pretenţii.

– Dacă nu sînt de loc urme, s-ar putea să nu fi umblat hoţii ? întrebă Grigore simplu.

– Apoi că de n-ar spune domnul Cosma, eu nici n-aş fi cunoscut c-au umblat ! zise primarul cu o sinceritate care îi îmbujoră faţa.

– Nici un hoţ nu mărturiseşte de bunăvoie cînd n-a fost prins asupra faptului, spuse Boiangiu dîrz.

După plecarea lui Grigore, primarul mai rămase la sfat niţel cu Boiangiu. Pe Grigore îl respectau, dar de Miron Iuga le era frică. Va fi deci cuminte să meargă Pravilă după-prînz să raporteze bătrînului cum au lucrat şi ce le-a poruncit conaşul Grigoriţă, să fie dînşii la adăpost de orice vină. Miron Iuga avu o tresărire cînd auzi de intervenţia fiului său. Aprobă, însă, ce-a poruncit Grigore, observînd doar că asta nu înseamnă încetarea cercetărilor şi repetînd că hoţii trebuiesc descoperiţi...

Seara, după cină, bătrînul Iuga zise :

– Aş vrea să-ţi vorbesc ceva, Grigoriţă, într-o chestie care...

Titu Herdelea, înțelegînd că e de prisos, se sculă imediat, murmurînd :

– Pe mine, vă rog, să mă scuzați... Sînt și prea ostenit de cît am umblat azi...

– Atunci noapte bună ! făcu Miron cu o umbră de recunoștință în glas.

Cum ieși Herdelea, Grigore începu să protesteze că iar a jignit pe prietenul lui, fără să ție seamă că... Cu un gest, bătrînul îi curmă vorbele :

– Lasă asta, că n-are nici o importanță !... Mai grav este că tu începi să-mi sapi autoritatea în fața lumii și că oprești pe oameni să execute poruncile mele. Asta da, e foarte grav ! Și asta nu se poate, dragul meu !... Cît timp sînt încă în picioare, rămîn eu stăpîn aici, Grigoriță ! E dorința mea, hotărît, știi bine... Cînd voi dispărea eu, vei face tu cum vei crede. Pînă atunci însă te rog, puiule ! Te rog !

Era atîta fermitate în tonul lui, că Grigore se simți întocmai ca odinioară cînd, copil nepriceput, îi primea dojenile fără crîcnire, și cu o supunere fricoasă. Răspunse ca și atunci :

– Da, tată.

De abia după o pauză îndrăzni să adauge, tot ca un copil :

– Am crezut că sînt în vederile dumitale cînd am încercat să împiedec asuprirea celor nevinovați.

– Nu ! zise bătrînul scurt, parc-ar fi apăsat un sigiliu pe un ordin irevocabil.

CAPITOLUL III

FLĂMÎNZII

1

Peste cîteva zile primarul Pravilă căută într-ascuns pe Grigore Iuga şi-i mărturisi că nu se pot găsi hoţii pentru că nici n-a fost furt. A mai cercetat cu de-amănuntul hambarul cu pricina în tovărăşia plutonierului, au mai muştruluit pe cîţiva oameni care li s-au părut mai deocheaţi, dar degeaba. În sfîrşit, s-a dus la Cosma Buruiană şi dînsul i-a spus că într-adevăr s-a pripit cu jalba, căci şi lui i se pare că n-a fost nimic, că tocmai se gîndeşte să se spovedească boierului şi nu îndrăzneşte de teamă că n-are să-l ierte.

– Ş-acu venii la dumneavoastră să vă dau de ştire – urmă primarul – că sînteţi mai îngăduitor şi o să puneţi o vorbă bună la boierul Miron, să afle şi dumnealui pentru care pricină nu i-am împlinit poruncile cum am fi poftit şi cum sîntem datori.

În aceeaşi zi Grigore comunică vestea aceasta şi tatălui său care o ascultă foarte calm, fără să arate vreo mirare sau supărare. În sine însă era indignat împotriva lui Buruiană. Mai ales se simţea atins pentru că trebuia să recunoască, chiar ocolit, în faţa fiului său că a greşit.

– Bine-ai făcut că mi-ai spus ! zise la urmă simplu, liniştit. Şi peste un răstimp, ca şi cînd ar fi vorbit singur : Vezi dumneata ce om şi arendaşul ăsta ! Ei lasă că am să...

Tăcu brusc. Nu voia să se deschidă. Schimbă vorba. De altfel zvonul despre vînzarea moşiei Nadinei îi rămăsese în inimă ca un cui. Fără să se fi interesat direct, ceea ce i s-ar fi părut nedemn de dînsul, din diferite părţi şi sub diverse forme, i s-a confirmat mereu. Însuşi Grigore a recunoscut acuma două sau trei zile că într-adevăr a auzit parcă odată pe Nadina pomenind de aşa ceva, dar nu i-a dat importanţă pentru că nevastă-sa, cînd spune lucruri d-astea, vrea doar să-şi arate mai mult dispreţul pentru tot ce priveşte moşia. Bătrînul Iuga profită acuma să întrebe cu ton de glumă :

– La fel o fi şi cu înstrăinarea proprietăţii Babaroaga ?

Mirat de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă :

– Nu ştiu. Se poate. Din partea mea n-are decît s-o vînză, dacă-i place. E zestrea ei, şi-o administrează cum crede...

– Dar fără consimţămîntul tău ştii bine că nu poate înstrăina nimic ! făcu Miron, privindu-l drept în ochi.

– Consimţămîntul meu îl are anticipat ! De vreme ce Nadina a preferat să lase arendat pămîntul în loc să...

– Va să zică are consimţămîntul tău ? repetă bătrînul fără să-l slăbească din ochi.

– Negreşit ! Fără discuţie şi oricînd va dori ea ! zise Grigore ferm şi susţinîndu-i privirea.

– Oricui ar vinde ? stărui tatăl. Chiar ţăranilor ?

– O, mai ales ţăranilor ! făcu tînărul cu un rîs scurt, sec. Decît să am de vecin pe Platamonu sau alt asemenea boier, mai bine nişte ţărani flămînzi de pămînt, care aşa cel puţin îşi vor mai astîmpăra foamea şi ne vor lăsa pe noi în pace !

Parcă de mult ar fi aşteptat acest răspuns, bătrînul zise deodată, fără mînie, cu glasul de imputare care ştia că impresionează pe Grigore :

– Observ, dragul meu, cu mare – mare durere că demagogia ți-a strîmbat judecata cu desăvîrșire și încep să mă gîndesc cu spaimă ce se va alege de biata asta de gospodărie cînd voi închide eu ochii. Nu știu de ce, dar mereu mă ispitește amintirea lui Teofil, fie iertat, și mi-e să nu mergi și tu pe urmele lui, de să se irosească toate pe aici și să rămîie numai praful și cenușa...

– Din partea asta poți fi liniștit, tată ! glăsui Grigore simțindu-se în dreptul său. Iubesc și eu pămîntul cît și dumneata, te asigur, dar iubirea nu mă poate orbi să nu văd că și țăranii au dreptul să trăiască !

Acuma Miron Iuga se supără :

– Adică eu nu-mi iubesc țăranii și nu-i las să trăiască ? Eu care am împărțit cu ei tot ce-am avut și le-am purtat de grijă, eu nu-i iubesc, și-i iubiți voi care le împuiați capetele cu făgăduieli și vorbe goale ! Aida de, Grigoriță, să fim serioși !

Continuă mai potolit după o mică pauză :

– Agricultura cere experiență și experiența e categorică în privința asta : o moșie flancată de țărani e condamnată la moarte. Precis și fără apel !... Cînd vor ajunge cele două mii cinci sute de pogoane de la Babaroaga în mîinile țăranilor, aș vrea să te văd ce învoieli ai să mai poți face cu dînșii. Au să-ți rîdă în nas și să-ți dea cu tifla, băiete ! Azi sînt (vru să spuie că sînt hoți, dar își aminti de Buruiană și schimbă)... sînt cum îi știm ; atunci o să-și bată joc de tine și mai tîrziu o să te bată de-a binelea. Mulțimii îi trebuie stăpîn și frîu, altfel vine anarhia !

Grigore asculta și nu încerca să-l contrazică. Îi auzise de atîtea ori părerile și știa că nimeni nu i le poate schimba. De altfel Miron merse pînă la capăt :

– Consimțămîntul tău, în cazul de față, trebuie să fie o armă de apărare pentru noi. Consimți întrucît înstrăinarea nu va însemna primejduirea proprietății tale. Asta e ceva normal... În realitate primejdia n-ar fi înlăturată

decît dacă ai face o sforțare să cumperi tu însuți Babaroaga.

Tînărul Iuga surîse, atît i se părea de ciudată ideea. Răspunse ironic :

– Nadina ar fi în stare să se răzgîndească dacă ar afla că și eu sînt amator. Ea vrea să mă smulgă de la țară, nu să mă întărească aici... Dar de ce n-ai cumpăra-o mai bine dumneata, tată, dacă ții așa de mult ?

Mîron Iuga rămase o clipă mirat, parcă ar fi auzit o noutate mare. Apoi zise gînditor :

– Așa-i, Grigoriță, ai dreptate ! La urma urmelor...

2

Fiindcă se arătase a vreme frumoasă, cîrciumarul Cristea Busuioc avuse grijă să tocmească lăutari ca să poată tineretul să învîrtească hora toată după-amiaza, iar seara să se veselească și bătrînii la un pahar de băutură. Era ultima duminecă din octombrie. În alți ani, la data asta, era frig și zloată ; acuma pe cerul senin ca vara soarele galben lucea călduț, răspîndind o lumină melancolică peste tristețea pămîntului.

Hora începea pe bătătura dinaintea cîrciumii, dar se întindea curînd pînă în uliță, unde se înșirau fetele și femeile care priveau jocul. Așa, cînd se întîmpla să treacă vreo căruță – foarte rar, cîte una, două – toată lumea, jucători și privitori, trebuia să se îngrămădească înapoi spre bătătură, țipetele femeilor speriate acoperind atunci țîrîitul înflorit al lăutarilor.

Acuma hora era chiar în șosea și se legăna lin sub privirile fermecate ale femeilor și fetelor. Lăutarii, numai doi (îi plătea cîrciumarul, care făcea economie, zicînd că ori doi, ori trei, același lucru, dar să cînte bine și mereu), se frămîntau mai abitir ca jucătorii, mutîndu-se de ici-colo, îndemnîndu-se unul pe altul. Cizmele flăcăilor tropoteau

greu pe uliţa zbicită, pe cînd fetele săltau gingaş ca nişte căprioare şi abia de atingeau pămîntul.

Pe băncile de lîngă pereţii cîrciumii odihneau cîţiva bătrîni, iar împrejurul lor, pe locul rămas slobod, stăteau la sfat bărbaţii, ca în alte dumineci. În Amara, la cîrciumă, obişnuiau să se strîngă oamenii, în sărbători, de prin toate satele ce au ţinut odinioară de domeniile Iuga. A rămas aşa din bătrîni, cînd aci veneau toţi cu toate durerile, şi cei din Lespezi, şi cei din Vaideei şi Bîrlogu, întocmai ca şi cei de la Gliganu sau de la Babaroaga, fără a mai pomeni pe cei din Ruginoasa, care erau în Amara ca acasă.

Serafim Mogoş, cu tîmplele cărunte şi cu ochii cuminţi, povestea ce-a pătimit de la jandarmi. Vorbind, însă, nu se uita la oameni, ci undeva departe, parcă s-ar fi jeluit unui judecător drept. Un copil îl ţinea de mînă şi se învîrtea în jurul lui cînd încoace, cînd încolo, vesel ca un fluture alb lîngă un pom bătrîn. Toţi cunoşteau întîmplările, că doar s-a dus vestea anchetei în toate satele, mai erau de faţă vreo trei dintre cei bătuţi, printre ascultători, şi totuşi luau seama de jelania lui Serafim, parc-ar fi auzit întîia oară o poveste nemaipomenită sau parcă s-ar fi complăcut în evocarea unor suferinţe care le răscoleau sufletele. Ignat Cercel, mai tînăr ca Mogoş de ani, dar la înfăţişare mai bătrîn, cu priviri de cîine de pripas, se uita numai la gura lui, clătina din cap, ofta şi întrerupea mereu cu aceleaşi vorbe :

– Păi, ce să facem, oameni buni, ce să facem ?

Întreruperile aveau, fără voia lui, nişte intonaţii atît de ciudate, durere şi umilinţă resemnată, că oamenii îl săgetau cu priviri dispreţuitoare, iar Toader Strîmbu, văduv cu trei copii şi fără un petec de pămînt, izbucni în cele din urmă furios :

– Ce să facem, ce să facem ? (Se spăimîntă însă singur de revolta lui şi urmă repede, morfolindu-şi vorbele :) Dumnezeu ştie ce să facem...

De altfel și Ignat Cercel a fost bătut, acum vreo patru ani, de plutonierul care fusese înaintea lui Boiangiu, tot pentru că s-ar fi furat niște lucruri de la curte, dar bătut așa de rău, că a zăcut două săptămîni și a rămas cam beteag pentru toată viața.

Ca să șteargă mai bine urmele mîniei lui Toader, Leonte Orbișor, mic, cu glas ascuțit, cu fața vioaie, găsi cu cale să observe împăciuitor :

– Am pătimit și eu cu Serafim și cu ceilalți laolaltă, dar mă întorc și zic : stăpînirea ce să facă dacă e furt ? Și de ce să fure munca altuia hoții ?

– Așa e, vezi bine !... Să nu fure ! ziseră cîțiva, dînd din cap.

Se făcu o mișcare nehotărîtă, ca și cînd s-ar fi ridicat brusc o piatră de pe inimi. Și tocmai atunci Trifon Guju mormăi întunecat, mai mult pentru sine, dar auzit de toată lumea, căci glasul era ursuz și pătrunzător ca și fața-i veșnic încruntată :

– D-apoi că tot munca noastră e !

Toți întoarseră deodată ochii spre el, ca și cînd le-ar fi dezvăluit o mare taină sau măcar o credință intimă a tuturor. Nimeni însă nu zise nimica și chiar Trifon, care obișnuia să repete cînd credea că a spus o vorbă mare, acuma tăcu și lăsă capul pe piept.

După un răstimp de tăcere, frămîntată de cîntecul lăutarilor și de chiotele jucătorilor, începură să vorbească cu toții deodată, fiecare despre altceva și cu alte cuvinte. Nu se mai uitau de loc unii la alții, ci numai la hora din uliță, ca și cînd le-ar fi fost frică de ei înșiși. Glasurile lor se împleteau și se prelungeau într-un oftat fără sfîrșit.

Hora zburda în cerc larg, se întindea ca un șarpe, atingea cu șfichiuri alintătoare, cînd pe femeile de pe margini, cînd pe bărbații din bătătura cîrciumii. Bucuria jucătorilor izbucnea în frînturi de strigături, în floricele de pași ritmați. Privitorii se îmbulzeau cuprinși de aceeași

veselie, parcă ar fi căutat să se topească cu toţii într-o singură fiinţă fără griji şi fără necazuri.

Cel mai vesel părea totuşi Pantelimon Văduva şi toată lumea se bucura de veselia lui, pentru că el peste cîteva zile trebuie să plece la oaste şi cine ştie cînd va mai avea prilejul să se veselească. El însuşi gîndea la fel, deşi se lăuda că vrea să se întoarcă cel puţin căprar, ca şi Petrică a lui Petre, care are să vie acasă tocmai cînd el se duce. În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieţii de soldat. A stat de vorbă cu mulţi şi i-a descusut ; toţi se mîndreau cu milităria lor şi spuneau că tare-i frumoasă, dar şi tare grea.

Inima lui era şi mai grea din pricina Domnicii, fetişcana cea mică de şaptesprezece ani încheiaţi, plinuţă şi roşcovană, care se prinsese lîngă el în horă şi se agăţa acuma de braţul lui ca un lăstăruş de iederă. Cînd se gîndea Pantelimon că va trebui să se despartă de ea, nici să n-o mai vadă cine ştie cîtă vreme, îl ustura sufletul de amărăciune. El a vrut să se cunune cu Domnica înainte de a pleca la armată, cum au mai făcut şi alţii. S-au împotrivit însă şi părinţii lui, şi ai ei. Ai lui sperau că are să uite pe fata lui Nacu pînă va isprăvi cu oastea şi îşi va găsi pe urmă o pereche mai potrivită cu starea lui. Părinţii ei, mai ales maică-sa, erau înfricoşaţi să nu i se întîmple ceva lui Pantelimon la militărie, cum s-a întîmplat cu bietul Florea Butuc care s-a însurat, fiind numai de optsprezece ani, cu Anghelina lui Nistor Mucenicu, i-a făcut trei copii şi apoi s-a prăpădit prin cele reghimente, iar Anghelina a rămas de ţi-e mai mare mila. Şi încă Anghelinei, din pricina copiilor, au trebuit să-i dea părinţii lui partea ce s-ar fi cuvenit băiatului, încît femeia tot are o căsuţă în care şade să n-o bată vînturile, pe cînd Domnica poate că n-ar apuca să facă nici copil şi, într-un caz de primejdie, ar rămînea nici fată şi nici nevastă, să ţie de urît celor dornici de alte mueri.

Pantelimon, căruia inima îi juca mai sprinten decît

mintea, nu umbla cu astfel de socoteli. El se gîndea numai că va pleca şi nu va mai vedea ochii ei căprui şi şăgalnici în care i se părea că s-au adunat toate tainele lumii şi nici gurița ei fierbinte, care-i făgăduia toate bucuriile. De aceea era acuma atît de vesel şi de amărît, şi chiuia şi se sfărîma jucînd cît ştia dînsul mai frumos, să-l vază şi să-l audă Domnica, şi să-şi aducă aminte că nu e flăcău în sat mai bine ca dînsul, şi să nu-l uite ori să îndrăgească pe altul. Domnica înţelegea că Pantelimon face toate de dragul ei, se simţea mîndră, îi strîngea mîna uneori şi se mai lipea de el, şi se uita împrejur, la oameni, parc-ar fi vrut să spuie tuturor că are să-l aştepte pe Pantelimon, orice s-ar întîmpla.

Fruntea flăcăilor totuşi era Nicolae Dragoş, fratele învăţătorului, o cruce de voinic, cu mustăcioara pana corbului, înalt şi spătos, deştept şi harnic cît patru. Nu-i lipsea decît o nevastă de seama lui, ca să fie om întreg şi fruntaş în sat. De altfel fata de la stînga lui, Gherghina lui Chirilă Păun, arăta că şi în privinţa asta e înţelept. Gherghina era singură la părinţi şi frumuşică picătură. Chirilă avea casă şi cîteva petece de pămînt şi gospodărie aşezată aici, în Amara, dar de un an se mutase în Gliganu, unde îl chemase ca logofăt arendaşul grec, cu contract şi cu leafă bună, lăsîndu-şi averea în grija tatălui său care, deşi bătuse de mult şaptezeci, era încă zdravăn şi muncea la sapă mai spornic ca un flăcău.

– Foaie verde mătrăgună,
Veselia nu-i a bună !

Un băieţandru începuse să chiuie aşa, cu ochii închişi, ca un cocoş tînăr şi fără pricepere. Pe ţiganul cu vioara nu-l răbda inima să nu riposteze pe dată :

– Foaie verde păpădie,
Viaţa-i numai veselie
Pentru cine nu-i Ilie !

Toată hora împreună cu privitorii izbucniră într-un rîs gălăgios. Rise și băiețandrul pe care-l chema Ilie Cîrlan. Incurajat de mulțumirea poporului, țiganul strigă către flăcău :

– Să nu mai zici nimic, că te iau și cu cîrlanul !

Altă năvală de rîsete de răsună văzduhul. Dar hora, un lanț de trupuri înfierbîntate, continua, șerpuia mai avîntată, parcă nu s-ar fi oprit nici un moment de cînd a început și nici n-ar mai vrea să se oprească niciodată.

În cîrciumă, așezați la o masă lungă, în fund, vreo doisprezece bărbați fruntași se sfătuiau de multișor și n-ajungeau să se înțeleagă, cu toate că își mai ajutau îndrăzneala și înțelepciunea cu pahărelele de țuică, servite de însuși cîrciumarul Busuioc cu încrederea cuvenită unor oameni de seamă și siguri de plată. Busuioc de altminteri lua parte și el la tocmeală, cît îi îngăduia negustoria, fiindcă era doar vorba de pămînt, iar dînsul, ca orice om de omenie, tot numai pămînt visa, că și de cîrciumărit s-a apucat de nevoie și cu nădejdea să agonisească ceva, să-și mai cumpere cîteva pogoane bune și să se facă om adevărat. Luca Talabă, un bărbat cît muntele, fost primar odinioară, îi adunase pe oameni la sfat. Țăranii însă erau neîncrezători și fricoși. Se gîndeau fiecare că poate să se supere boierii, că umblă să cumpere moșia cucoanei și nici pămînt de muncă n-o să le mai dea, să rămîie muritori de foame. Lupu Chiriţoiu, cel mai bătrîn dintre toți, cu pletele crescute pînă pe umeri și cărunte ca un fuior de cînepă melițată, cu ochii albaștri apoși, întrebă cu glas plin de îngrijorare :

– Toate bune și frumoase, măi oameni, dar ia să facem socoteala că boierul zice : nu pot să vă vînd vouă moșia, că voi n-aveți bani destui și nouă ne trebuie toți banii pe masă ?

Luca Talabă, sfătos și cu o energie strălucitoare pe fața-i încă tînără, îl opri :

– Stai, moș Lupule, ține-ți firea ! Păi dacă o întoarcem așa, nu mai cumpărăm noi pămînt pînă-i lume ! Că atîția bani n-om strînge niciodată să-i avem la chimir, ca să-i vărsăm pe masă cînd or porunci boierii. Apoi dumneata, că ești bătrîn, pomenit-ai vreodată una ca asta ?... Cine vrea să vîndă te mai îngăduie, te mai înlesnește, nu te strînge de gît cum crezi dumneata, moșule !

Circiumarul tocmai sosise la masa lor cu o litră pentru Matei Dulmanu, om tăcut și mohorît, din Lespezi. Sări îndată în ajutorul lui Luca :

– Cînd o fi la adicătelea, s-or mai găsi bani și în bancă, iar boierii de la bancă te ajută dacă-i rogi frumos și cînd e vorba să cumperi moșii, că banii sînt siguri și-i scoate oricînd din moșie...

– Așa-i, cum spune dumnealui ! întrerupse Luca, mai hotărît. Și în bancă găsim, dar pe urmă muncim, oameni buni, că muncim pentru al nostru. Deocamdată să punem de la mînă ce avem și ce-om mai putea aduna, noi, cîți sîntem și alții care-or vrea, să facem arvuna c-apoi nu ne-om lăsa noi de rușine să nu plătim !

Marin Stan, slab, uscat, cu figura ascuțită de pasăre, trăsnit puțin de țuicile pe care le sorbise, strigă deodată mînios, din colțul mesei unde se afla :

– Să punem noi mîna pe pămînt, că pe urmă, nici Dumnezeu nu ni-l mai ia !

Alții adăugară repede :

– Nu, nu !... Pămîntul înapoi nu-l mai dăm !

Cristea Busuioc, circiumarul, interveni iarăși, uitîndu-se cu dispreț la Marin :

– Ehe, credeți că boieru-i prost să vă dea pămîntul pînă nu se asigură de bani, ca să-l înșelați voi și pe urmă să ziceți : n-avem bani, dar moșia n-o dăm înapoi că-i a noastră, măcar că n-am plătit-o... Ei, Marine, băiete, multă țuică ai să mai înghiți pînă să păcălești tu pe boierul Miron !

– D-apoi că omul cu socoteală nici nu se poate gîndi să ia pămîntul de pomană, zise şi Luca Talabă dojenitor. Numai dumnealui crede aşa, că vorbeşte din ţuică.

Toţi aprobară din cap, în vreme ce Marin Stan, zăpăcit, se uita la ei, pe rînd, parcă nu s-ar fi putut dumeri de ce s-au supărat oamenii cînd el a spus numai ceea ce credea că gîndesc cu toţii.

Lupu Chiriţoiu, care-şi rumega aceleaşi gînduri, se adresă acuma lui Luca cu imputare :

– Măi omule, că te ştiam bărbat în toată firea şi cu scaun la cap, apoi nu vezi tu că noi vorbim şi ne tocmim, şi ne certăm, şi nici măcar nu sîntem lămuriţi dacă moşia e de vînzare ?

Luca Talabă zise aproape supărat :

– Aşa ar fi, moşule. Dar vezi, eu ştiu că-i de vînzare de la Chirilă Păun, care-i mîna dreaptă a grecului de la Gliganu. Ai înţeles, moşule ? Ei, şi grecul i-a spus lui Chirilă, uite aşa cum îţi spun eu dumitale : la anul schimbăm învoielile, că pînă atunci, cu ajutorul lui Dumnezeu, am să cumpăr eu moşia cuconiţei pe seama mea ! Uite aşa i-a spus grecul lui Chirilă... Dar tălică, moş Lupule, trebuie să ţii minte, că eşti mai mare ca noi şi erai bărbat pe vremea aceea : n-a umblat vorba tot aşa şi cînd a vîndut fratele boierului Miron ?

– Multe zvonuri s-au purtat ş-atunci, încuviinţă moşneagul. Cine să le mai ţie minte pe toate ! Dar să ştiţi, oameni buni, că boierii nu poftesc să vîndă la oameni moşiile, că dacă or avea şi oamenii pămîntul lor, cine să mai muncească boierescul ?

Cuvintele bătrînului împînziră o tăcere greoaie. Se auzeau de afară tropotele jucătorilor, scîrţîitul viorilor şi glasul lui Pantelimon Văduva chiuind năvalnic. După un răstimp apoi răsună, de la tejghea, strigătul circiumarului către un ajutor duminecal, băiat mare şi prostănac :

– Bă, n-auzi ?... O jumătate pentru Serafim Mogoş, înţelegi ?... Na, du-i-o, fire-ai al dracului de nătăfleaţă !

Glasul acesta zgîrietor risipi încurcătura oamenilor şi Luca, parcă şi-ar fi recăpătat brusc graiul, vorbi mai tare :

– Aşa aţi făcut mereu şi d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie... Tot de frică să nu greşiţi să nu se supere boierii, aţi lăsat pe alţii să ne ia pămînturile de sub nas. Nu-ţi fie frică, moşule, că oameni de muncă or găsi boierii totdeauna, numai moşii să aibă, că oamenii se tot înmulţesc, dar pămîntul nu se întinde ca pelteaua.

– Ce mai atîta vorbărie, măi oameni ! strigă deodată Vasile Zidaru, care tăcuse toată vremea, fiindcă ar fi avut prea multe de spus şi nu l-ar fi lăsat ceilalţi, răcorindu-se acuma cu un glas mai vîrtos ca al tuturor. Aidem să şi plecăm la boierul cel bătrîn, să-l rugăm frumos şi să punem mîna pe moşie !

Matei Dulmanu tocmai îşi isprăvise băutura şi-şi ştergea mustăţile cafenii cu dosul palmei. Adăugă convins :

– Că doar dumnealui e părintele nostru şi n-are să ne lase...

Luca Talabă voia să facă el propunerea asta ; de aceea şi chemase pe oameni la sfat. Auzind acuma gîndul lui din gura altuia, avu o poticnire ca o gloabă care se opinteşte din toate puterile să urnească din loc căruţa şi e cît p-aci să vie peste cap, deoarece căruţa e goală. Se scărpină în ceafă, zicînd :

– Ia staţi niţel, măi fraţilor, că nici la boier nu te poţi duce ca la moară, ci trebuie să ştii bine ce vrei, că dumnealui are să te întrebe şi să te sucească, ş-apoi dacă-i sta ca prostul, are să te ocărască şi să se supere, ş-atunci degeaba ne-am mai răcit gura, că ne-om întoarce mai rău de cum ne-am dus !

Izbuti să stîrnească o nouă nedumerire, pe care pe urmă nici el n-o mai putu risipi. În sufletele oamenilor se strecurase frica şi laşitatea, care înăbuşeau dragostea de pămînt. Consfătuirea se înmuia şi se lăbărţa. Zadarnic încerca Luca s-o dreagă cu „staţi, măi fraţilor, să ne înţe-

legem". Vorbele oamenilor se împrăştiau şi nu se loveau. Numai Marin Stan îşi păstrase curajul deplin şi striga din cînd în cînd răguşit, parc-ar fi vorbit singur :

– Pămîntu-i al nostru, că noi îl muncim, tot pămîntul !

Cîrciumarul, văzînd că s-au încurcat lucrurile, îşi făcu treabă la tejghea, dăscălindu-şi ajutorul cu mai multă vehemenţă. La o masă, lîngă uşă, un jandarm tînăr, cu înfăţişarea sfioasă, stătea la un pahar cu Anton Nacu, vorbind rar şi uitîndu-se cu jind afară la hora tineretului. Om prudent, Busuioc trăgea mereu cu coada ochiului într-acolo. Îi era teamă că jandarmul, sub pretext că priveşte hora, asculta ce vorbesc ţăranii şi are să se afle la curte, să-şi găsească şi el beleaua cu boierii. Cînd Marin începu să se plîngă răcnind că nu-i ajunge pămîntul, cîrciumarul se repezi la jandarm şi-l întrebă foarte zîmbitor dacă nu poftеşte să intre în horă. Jandarmul se roşi ; inima îl îndemna, dar frica de plutonier îi oprea avîntul. Răspunse oftînd că nu-i place jocul şi primi în schimb să-i mai aducă o măsură. Asigurîndu-se astfel din partea jandarmului, Busuioc trecu iar la masa oamenilor :

– Văd că bateţi apa-n piuă şi n-ajungeţi la nici o isprăvă, iar Marin colea se vaită şi nu-i dă prin mintea lui cea de pasăre că omul harnic nu se boceşte ca muierea, ci se apucă de muncă şi...

Marin Stan îl întrerupse mînios :

– Apoi tălică-ţi vine uşor să dojeneşti pe alţii, că pămînt ai, negustoria-ţi merge, cu boierii eşti bine – ce-ţi pasă !

– Ce-mi pasă, vezi bine ! se supără cîrciumarul. Că tare-i plăcut să te slujesc eu pe tine pînă-ţi întunecă ţuica mintile, în loc să mă slujească alţii pe mine ! Dar tu eşti beţiv şi ticălos, Marine, şi mă mir cum te rabdă dumnealor să-i faci de ruşine cu prostiile tale !

– Da ce, beau din averea dumitale ?

– Ai bea tu dacă ţi-aş da, numai că...

– Ia lăsați, lăsați sfada, măi fraților, că nu ne lipsește ! strigă Luca Talabă, deodată, sculîndu-se. Și haidem să mergem la curte ! Ce-o fi să fie !

Toți se ridicară, parcă energia lui ar fi șters toate șovăirile lor. Cîrciumarul constată dintr-o privire rotundă că n-a rămas nimeni neplătit și zise liniștit :

– Duceți-vă cu Dumnezeu ! Și luați seama la Marinică să nu vă facă vreo rușine, că dînsul a cam pus-o de mămăligă !

Marin Stan rîse. Îi trecuse supărarea.

– Uite pe nea Petrică !

Un copil strigase și o femeie auzise. Întoarse capul și-l văzu, și repetă :

– Uite pe Petrică !

Venea de sus, pe ulița zbicită, cu pălăria pe ceafă, cu lădița în spinare. Fața lui negricioasă părea mai smeadă. În ochi însă îi strălucea o bucurie mare.

Capetele se întorceau pe rînd spre Petre Petre, care se apropia zîmbind. Pantelimon Văduva se desprinse din horă și alergă înaintea lui, urmat de alți flăcăi. Jocul se sparse și toată lumea se îngrămădi în jurul celui ce sosea cu întrebări, cu strigăte, cu mirări. Lăutarii mai continuară a cînta un răstimp, ca să-și facă datoria, apoi se amestecară și ei printre oameni.

Petre nu biruia cu răspunsurile. Tot satul îl iubea fiindcă era bun, și liniștit, și săritor la nevoie. Pantelimon îi luase lădița, să i-o ducă el pînă acasă. Stătea lipit de dînsul, apărîndu-și locul cu îndîrjire și repetînd mereu pînă ce în sfîrșit fu auzit :

– Tu vii, Petrică, iar eu, azi-mîine, trebuie să plec !

– Lasă că are să-ți ajute Dumnezeu și ție ! îi spuse Petre, privindu-l în ochi cu o căldură mîngîietoare.

Apoi schimbînd cîte o vorbă cînd cu unul, cînd cu altul, Petre ajunse în bătătura dinaintea cîrciumii, între bărbații care începură a-l descoase despre noutățile de la oraș.

Insuşi cîrciumarul Busuioc, foarte curios din fire, îşi părăsi o clipă tejgheaua ca să afle şi el cîte una-alta. Fiindcă Petre vorbea mai mult despre întîmplări de la armată, Ignat Cercel îl iscodi deodată cu glasul lui tînguitor :

– Dar boierii de la Bucureşti ce gînduri mai au cu alde noi, sărăcimea ?

– Apoi cu boierii te învoieşti oriunde, dacă eşti supus şi ascultător, răspunse Petre.

Răspunsul nu-i plăcu lui Ignat, deşi clătină din cap aprobativ.

– Omul cît poate tot rabdă, că altfel ar trebui să-ţi iei lumea-n cap ! observă Serafim Mogoş, amărît.

Atunci Ignat, apropiindu-se mai tare şi cu glas mai scăzut, parcă n-ar fi vrut să-l audă toţi, urmă :

– Despre pămînturi n-ai aflat nimic, Petrică ?... Pe aici se aude că vodă vrea să împartă moşiile la oameni şi că boierii nu-l lasă ?

– Aşa spune şi Marin Vîlcu de la Izvoru c-ar fi auzit de pe la fecioru-său care învaţă carte la Alexandria şi umblă să se facă popă ! adăugă Leonte Orbişor, întinzînd gîtul, ca şi cînd mărturia lui ar fi fost hotărîtoare.

Toader Strîmbu zise aproape cu mînie :

– De spus se spune mereu, dar văd că tot nimic nu se face ! Că şi la Piteşti, deunăzi, cînd fusei la judecată, nişte oameni se jurau că pînă-n primăvară toţi trebuie să avem pămînt, că aşa a dat porunci vodă ; ba s-au şi supărat şi m-au ocărît pentru că n-am vrut să-i cred...

Petre, întărîtat puţin de scăpărările lacome din ochii tuturor, murmură :

– Se poate, cum nu... Că multe vorbesc oamenii şi la Bucureşti. Unii într-un fel, alţii într-alt fel. Nici boierii nu ştiu cum ar fi mai bine şi cum ar face să împace pe toţi oamenii. D-aia se tot sfătuiesc şi se sfădesc, iar pînă nu s-or înţelege dînşii...

– Ehe, greu îți vine să dai cînd ai de la Dumnezeu prea mult ! bolborosi Ignat.

– Numai vodă să dea poruncă, și apoi n-ai grijă că și-or lua ei oamenii ce li se cuvine, fie c-or vrea boierii, fie că n-or vrea ! făcu iarăși Toader Strîmbu cu o flacără aspră în privire.

Circiumarul Busuioc zise batjocoritor :

– Apoi, dacă vodă te-ar asculta pe tine, așa ar fi negreșit, numai vezi că vodă cu boierii trăiește și n-are să se certe cu boierii de dragul tău, măi Toderică !

Cîțiva rîseră, în vreme ce Leonte Orbișor spunea :

– Dacă ar ajunge glasul nostru pînă la vodă...

În clipa aceea, prin mulțimea dimprejurul lui Petrică, își croi drum cu coatele maică-sa, strigînd și plîngînd :

– Petrică, Petrică, dragul mamei și bunul mamei !... Cum mi te-a adus Dumnezeu tocmai cînd mi-e viața mai amară. Of, bine că ți-a ajutat Dumnezeu și Maica Precista...

Îl îmbrățișă și-l sărută, lăcrimînd și bolborosind necontenit. Flăcăul îi cuprinse mijlocul cu un braț, șoptind blînd :

– Taci, mamă, taci și nu mai plînge !

Smaranda, vestejită înainte de vreme, își șterse lacrimile cu colțul basmalei, și zîmbi fericită un moment. Plînsul o podidi iarăși îndată ce deschise gura să-l întrebe cum a venit, spăimîntată la gîndul c-o fi umblat tot pe jos ori o fi flămînd. Feciorul o liniști că nu e ostenit de loc, fiindcă în gara Burdea, cînd a coborît din tren, a avut norocul să întîlnească pe Ștefan Oanță, care l-a adus cu căruța pînă la Lespezi, așa că a călătorit ca un boier.

– Dar hai să mai mergem și pe-acasă, mamă, că am zăbovit destul cu dumnealor, zise apoi Petre, luîndu-și rămas bun.

Pantelimon îl însoți cu lădița. Casa lor era din jos de curte, aproape de capul satului, înspre Ruginoasa. Îndată ce se depărtară puțin de horă, Petre întrebă :

– Marioara pe unde-o fi, mamă, că n-am zărit-o printre fete ?

Pe cînd Smaranda îi spunea că pe Marioara a luat-o la curte mătușă-sa Profira, bucătăreasa, și are o simbrie bună și muncă ușoară, Pantelimon își aduse aminte că, de dragul lui Petrică, a uitat pe Domnica. Din urmă se auzea iar cîntecul lăutarilor, semn că hora reîncepuse.

Pe lavița de lîngă poarta ogrăzii, la sediul postului de jandarmi, plutonierul Boiangiu ședea de vorbă cu perceptorul Constantin Bîrzotescu, lung, slab, deșirat și spînatic. Petre scoase pălăria, salutînd milităreşte :

– Trăiți, don' plutonier !

– Venișî, Petre ? răspunse Boiangiu prietenos.

Petre se apropie respectuos, îi spuse cum domnul căpitan i-a dat drumul cu cîteva zile mai înainte fiindcă s-a purtat bine și n-a avut nici o pedeapsă. Plutonierul îi mai puse cîteva întrebări, mai oftă după viața de la București, unde a petrecut și el de vreo două ori înainte de a se însura și apoi strigă către Pantelimon :

– Uite-așa să te porți și tu, băiete, ca dînsul, nu să-mi umbli cu rebeliuni !

Îl amenință, rizînd, cu degetul, apoi strînse mîna lui Petre :

– Într-un ceas bun !

3

– Ia s-auzim, măi băieți, ce vă doare ? zise Miron Iuga către țărani care, cu capetele goale, îl întîmpinaseră cu respectuoase „sărut mîna".

Oamenii se uitară o clipă unii la alții, îndemnîndu-se. Pe urmă Luca Talabă spuse tare lui Lupu Chiriţoiu :

– Începe tălică, moș Lupule, că ești mai mare și mai iscusit la vorbă !

– Scurt, moșule, că-i răcoare și-s îmbrăcat subțirel ! făcu Miron nerăbdător, întrerupîndu-l curînd pe bătrînul Lupu, care o luase de la Adam.

Atunci Luca, încurajat, interveni simplu :

– Așa-i, boierule ! Vorbă multă-i sărăcie... Vrem să cumpărăm noi moșia cuconiței ca s-o muncim fiecare cît ne-o veni partea. Și venirăm la dumneavoastră să ne rugăm să ne ajutați și să vă fie milă de...

– Că doar dumneavoastră sînteți părintele nostru ! făcu Matei Dulmanul liniștit, parc-ar fi avut siguranța că prin vorbele acestea l-a și înduplecat.

– Altfel nu-i chip să mai trăim, boierule, că prea ne-a cotropit calicia ! spuse și Vasile Zidaru blînd și moale, încît abia își mai recunoștea glasul.

Erau doisprezece și fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă cîte o vorbă sau măcar un oftat.

Miron Iuga îi privea mirat, ca și cînd i-ar fi văzut întîia oară sau ar fi ascultat cuvinte străine, neînțelese. Tocmai într-un tîrziu, după ce oamenii își epuizaseră rugămințile, întrebă clipind repede :

– Care moșie ?... (Își luă seama și adăugă :) Adică da... Știu. Am înțeles.

Pe cînd spunea c-a înțeles, simțea cum i se umple sufletul de o amărăciune dureroasă. I se părea jignitor pentru mîndria lui că înșișî țăranii de pe pămînturile familiei Iuga cutează să se ofere a cumpăra frînturile moșiei care i-a hrănit generații de-a rîndul. Dacă ar fi fost după pofta inimii sale, ar fi pus slugile să-i dea pe mîna jandarmilor, să le înmoaie oasele și să le scoată din capete asemenea obrăznicie. Se stăpîni și zise rece :

– La mine degeaba veniți, că eu n-am moșii de vînzare.

Oamenii se zăpăciră. Numai Marin Stan ridică glasul :

– Apoi conița nu mișcă fără voia dumneavoastră, boierule !

Luca Talabă iar prinse curaj :

– Noi pe dumneavoastră vă cunoaștem stăpîn și de la dumneavoastră așteptăm mila !

Miron Iuga avu un surîs disprețuitor :

– Da, da... De data asta însă e mai bine să vorbiți cu dumneaei, că eu nici nu știu că vrea să-și vîndă moșia... Iacă, de la voi aflu !

Țăranii, crezînd că glumește, zîmbiră. Boierul continuă :

– De altfel dumneaei trebuie să pice dintr-un moment într-altul. Așa ne-a anunțat încă de aseară, prin telegraf, că sosește azi cu automobilul. Chiar o așteptăm.

Lupu Chiriţoiu bolborosi trist :

– Se vede, cuconașule, că n-aveți poftă să ne vindeți nouă și d-aia ne trimiteți la cuconița, care nici nu ne cunoaște, nici n-o cunoaștem... Le-am spus eu oamenilor înainte de a porni încoace, dar n-au crezut. Acu, iată, să bage la cap !

Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă moșneagul îi citise în suflet. Zise răstit :

– Ești cărunt, Lupule, și ai minte de vrabie !... Doar n-ați vrea să vă vînd eu o moșie care nu-i a mea ?

Luca sări îndată împăciuitor și cu glas supus :

– Acu nu vă mai supărați, conașule, și iertați-ne, că noi sîntem proști și nu știm bine rînduielile. Ne-om duce și la cuconița cînd va aduce-o Dumnezeu și om stărui și ne-om ruga, c-ar fi păcat să ne ia alții pămînturile pe care le muncim tot noi din moși-strămoși. Că sîntem nevoiași de te miri cum mai răsuflăm dacă n-avem pămînt destul...

– Destul nu-i niciodată ! zise Miron Iuga mohorît, adăugînd după o pauză : Dar pînă acuma cum v-ați ajuns ?

– Am tot răbdat, conașule ! strigă Marin Stan. Și tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie, dacă n-avem pămînt...

– Pămînt, pămînt ! mormăi Iuga. Cei din bătrîni nu rîvneau la pămînturile boierilor şi au trăit mai bine.

– Alte vremuri erau pe-atunci, conaşule ! zise Vasile Zidaru.

– Am fost robi, boierule ! strigă iar Marin Stan. Luaţi-ne iar în robie, că poate aşa o fi mai bine de noi !

– Ba v-aţi învăţat să umblaţi numai cu cerşitul ! strigă Miron Iuga, enervat puţin de stăruinţa ţăranilor.

– D-apoi noi ne-am tot rugat şi ne rugăm, că atîta putere avem, făcu foarte umil Lupu Chiriţoiu. Cu rugăminţile nădăjduim şi noi să dobîndim mai multă milă !

Văzînd strălucirile flămînde care răzbăteau prin obişnuita plecăciune a privirilor lor, bătrînul Iuga avu pentru întîia oară impresia că oamenii aceştia, pe care i-a socotit totdeauna credincioşi, îi sînt vrăjmaşi în inimile lor. Îi păru rău că i-a primit şi mai ales că le-a îngăduit să se întindă la vorbă. Dar îşi da seama că nu mai poate drege greşeala cu răul. Murmură morocănos :

– Aide, lăsaţi gura, c-aţi trăncănit destul ! Nu mai aveţi nici ruşine, nici bunăcuviinţă...

Apoi îi măsură pe rînd, încet şi rece, şi pe toate feţele citi limpede aceeaşi dorinţă mare. Privirile lor stăruitoare îl frigeau. În tăcerea neliniştită răsună atunci deodată aspru, prelung : „Huo, boală, fire-ai a dracului !“ Un argat adăpa vacile. Erau în ograda conacului. Cîrduri de galiţe scormoneau şi ciuguleau. O găină începu a cotcodoci sîcîitor.

– Aşa, măi oameni ! zise Miron liniştit, ca şi cînd injurătura argatului l-ar fi smuls dintr-o toropeală. Să vorbiţi cu coniţa dacă n-o să vă luaţi seama, că dumneaei e stăpîna moşiei. De altfel mă bate gîndul s-o cumpăr mai bine eu...

– Aoleu ! Atunci degeaba ne mai străduim noi ! făcu Luca Talabă speriat.

– Ba de ce ? continuă boierul. Luptă dreaptă. Vreţi voi pămînt, dar vreau şi eu. Şi mai drept ar fi s-o cum-

păr eu moșia, că a noastră a fost, trup din trupul pămînturilor mele. Tu, Lupule, trebuie să-ți aduci aminte, că ai muncit în tinerețe la noi, cînd trăia tata?... Așa e cinstit, măi băieți! Boierul să cumpere de la voi, nu voi de la boier!

Cîțiva încercară să mai spună ceva, dar Miron Iuga își pierdu răbdarea :

– Acum hai, plecați! Am isprăvit. Că voi nu știți ce-i omenia!

Țăranii mormăiră „sărut mîna" și se cărăbăniră spre poartă. Îndepărtîndu-se, Lupu Chirițoiu le spuse așa încît să audă și boierul :

– Are dreptate dumnealui, că moșia una a fost de la Izvoru pînă la Șerbănești. Că-mi aduc bine aminte că odinioară...

În același timp însă, Matei Dulmanu bufni printre dinți cu ură înăbușită :

– Nu-l mai satură Dumnezeu de moșii, mînca-l-ar viermii să-l mănînce!

Miron Iuga rămase pe loc ca un stîlp. Se uita după dînșii și nu mai auzea nici cîrîitul găinilor, nici răgetul unei vaci care-și chema vițelul despărțit. Prin creieri îi alerga mereu același gînd :

„Pămînt și iar pămînt, atîta știu netrebnicii!"

Cînd se întoarse, în portița dinspre conac, văzu pe Grigore cu Titu Herdelea. Hoinăriseră pe cîmp ca să profite de vremea frumoasă.

– Ce faci aici, tată? zise Grigore. Încă n-a sosit Nadina?

– Nadina n-a sosit, dar i-au venit cumpărători la moșie, răspunse bătrînul.

– Ce spui? făcu tînărul mirat. Și anume cine, cine?

Miron Iuga îl privi o clipă și pe urmă spuse întorcînd capul :

– Țăranii!

– Dă-te jos de acolo, măi băiete, că-mi dărîmi portița, fire-ai al dracului ! strigă baba Ioana, bosumflată ca totdeauna, către copilul lui Vasile Zidaru, care se legăna, cățărat pe ulucile portiței, lălăind cît îl țineau plămînii.

Ioana dădea de mîncare purcelului mai în fundul ogrăzii, care era una cu grădina. Îi ținea ceaunul cu lături și-l îndemna : „Mănîncă, băiețelul mamei, hai mănîncă !“ Porcul însă își scoase deodată rîtul din zeama de tărîțe și trecu la celălalt ceaun gol, scormonind după rămășițe. Baba se supără : „Nebun ești, ori nu ți-e bine, măi porcule ?... Na, aici, crapă, mînca-te-ar ciinii !“ În vreme ce porcul își scufunda iarăși rîtul pînă-n ochi în lăturile grase, ciinele cel alb, cu mari pete negre, îndrăzni să se apropie de ceaunul gol, să vază de a mai rămas ceva și pentru el. Baba Ioana îl alungă : „Ia mai du-te dracului și tu și nu-ți băga botul !“ Ascultător, ciinele se retrase și dădu din coadă fără a pierde nădejdea, uitîndu-se cu jind și la porc, și la stăpînă, și la celălalt ciine, o corcitură de șase luni, care sărea pe la spatele babei și hămăia arar, ca un copil jucăuș.

Cînd văzu baba Ioana că porcul, în loc să soarbă, mai mult se hîlborește, ii luă ceaunul, mormăind : „Văd că te-ai săturat și-ți arde de joacă, nebunule, și mă ții aplecată de mă dor vinele de la picioare !“ Drept răspuns, purcelul grohăi mulțumit și începu să caute pe jos dacă n-o fi căzut vreo bucată mai bună. Negăsind nimic, vru să plece după stăpîna-sa, dar, legat cu sfoară de un pociumb, trebui să-și oprească avîntul. Ciinii însă se țineau după Ioana care, ajungînd la ușa casei, așeză ceaunurile lîngă prag zicînd : „Na, mîncați și voi, lua-v-ar dracii !“ Cel mare se repezi la ceaunul gol, își dete seama c-a greșit, se strîmbă la cățelul care nimerise mai bine și, negăsind ascultare de bunăvoie, îl înșfăcă de ceafă și-l tăvăli puțin, ca să-l învețe minte, iar pe urmă se apucă

de mîncare, fără să se sinchisească de chelălăiturile tovarăşului mai mic şi nici de baba care îl probozea : „Nu vă învoiţi, ai, fire-aţi ai dracului !"

Copilul lui Vasile se hăţănea mereu pe portiţă, parcă nici n-ar fi vorbit cu el adineaori baba Ioana.

– N-auzi tu, măi drace, că-mi rupi ţiţînile ? strigă baba mai mînioasă. Mai du-te şi pe-acasă, şi lasă-mă să răsuflu, că destul mi-aţi mîncat sufletul toată vara cu celălalt smintit dimpreună ! Ori tu n-ai părinţi să te strîngă de pe uliţe şi din curţile oamenilor ?

Totuşi copilul nu s-ar fi speriat de mînia ei, dacă nu intervenea alt glas :

– Nicule maică, vin' la mama !... Auzi tu, Nicuşor ?... De ce stai să te blesteme dînsa ?

Vasile Zidaru şedea peste drum şi avea o muiere cît un granadir şi rea de gură, de nimeni nu-i stătea înainte. Copilul, bălan şi durduliu, nu ştia decît de frica ei ; altfel, toată casa îl răsfăţa şi-i răbda orice năzdrăvănii. Zidaru avusese trei fete şi nici un băiat. De-abia după ce şi-a măritat fetele a venit pe lume Nicu, de-i era ruşine femeii că a mai pedepsit-o Dumnezeu să nască tocmai la bătrîneţe şi să se trudească iar cu copil mic.

Pe cînd Nicu scobora de pe portiţă şi trecea drumul, baba Ioana luă din casă două oale şi merse la fîntîna ce se afla niţel mai încolo, lîngă casa jandarmilor, la marginea uliţei. Cîinii o însoţiră voioşi, grăbindu-se să miroase toate porţile şi şanţurile, parc-ar fi uitat ceva. Nicu, deşi abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Îşi luă biciul şi porni săgeată după babă. Îşi aduse aminte însă că şi ei au cîini şi se întoarse înapoi. Era o căţea albă, şchioapă de cînd o împuşcase într-o noapte jandarmii, şi atît de rea că o ţineau ziua legată ca să nu muşte pe vreun trecător. Pînă să deznoade el sfoara, Ioana se înapoia cu oalele pline. Copilul o interpelă, urmînd-o în ogradă :

– Ne lași să ne jucăm cu ciinii matale și cu căteaua noastră ?... Ai ?... Ne lași ?

Baba nu răspunse. Băiețelul se obișnuise la ea, fiindcă pînă deunăzi a ținut aci pe nepotu-său Costică, tot de vreo cinci ani, negru ca un pui de țigan și strengar de n-avea pereche în sat. Rămas acum singur, Nicu își găsea petrecere cînd cu ciinii, cînd cu găinile sau cu pisica. Ioana însă îl ocăra și-l alunga, dar numai din gură, căci îi erau dragi copiii și-i plăcea să simtă ființă de om pe lîngă căsuța ei, cum avusese parte toată viața.

Numai de un an stătea aici, vecină cu ograda conacului. Avea casa ei mare și frumoasă în ulița cealaltă, dincolo de conacul arendașului Cosma Buruiană. Acolo și-a petrecut zilele cu bărbatul ei Ioniță Crăciun, pe care l-a strîns Dumnezeu acum vreo zece ani. Nu s-a speriat însă de văduvie, căci ea a purtat de grija gospodăriei și cînd trăia Ioniță. El cam avusese darul beției și, ca să poată petrece fără supărare, s-a ținut tot de slujbe pe afară, ba primar, ba pîndar, ba cine știe ce, de a avut mereu leafă de cheltuit prin circiumi. Ioana a crescut copiii și i-a așezat pe toți bine. Feciorul a ajuns grefier la București, două fete le-a măritat după preoți, iar pe cea mai mică, pe Florica, cu Pavel Tunsu, în sat. A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrînețelor și i-a luat în casa ei, să trăiască toți împreună. O chema feciorul mereu la București, la dînsul, ca să nu se mai trudească și să fie tihnită după atîta amar de muncă. N-a vrut să se înstrăineze de pe locurile unde s-a născut și a îmbătrînit. Împlinise șaizeci de ani, dar se simțea încă zdravănă, măcar că i se cocîrjise puțin spinarea. Se hrănea bine, nu-i lipsea ciocănașul de țuică la nici o masă, porc avea, păsări avea, porumb avea, era grăsună și voinică, nu ca alte femei de vîrsta ei.

Cînd a înțeles că nu se poate învoi cu Florica, după ce a răbdat și a înghițit șapte ani, s-a hotărît să o lase în plata domnului și să-și înjghebeze altă gospodărie. Mai

bine orice sărăcie, decît necontenită zarvă, şi sfadă, şi inimă grea. Noroc că nu apucase să împartă toată averea copiilor şi-şi păstrase pe seama ei cîteva petece de pămînt, să le aibă de s-ar întîmpla ce nu dorea şi ceea ce totuşi s-a întîmplat. S-au despărţit anul trecut prin bună înţelegere. Ginerele a ajutat-o mai mult decît fata. Fiindcă avea locul acesta, lîngă conac, la uliţă şi-a durat aici o căsuţă dintr-un coşar de porumb, adus pe roate, cu doisprezece boi. Ea singură l-a lipit cu lut pe dinafară şi pe dinăuntru, l-a văruit. Un om i-a cîrpit coperişul şi i-a făcut o vatră cu o închipuire de horn, un coteţ pentru galiţe şi altul pentru purcel. Un vecin i-a dăruit două ferestruici care nu-i mai trebuiau. Numai trei ochiuri aveau sticlă : celelalte le-a astupat cu hîrtie de la popa... Florica, după ce a văzut cum s-a aşezat maică-sa, s-a supărat că o face de ruşinea satului. Bătrîna i-a răspuns cu puţină amărăciune :

– De, draga mamei, v-am răbdat destul...

Pe urmă s-a împăcat cu Florica şi, de cum s-a desprimăvărat, a trimis pe băieţelul cel mai mărişor, pe Costică, să mai stea pe la bunică-sa, să-i ţie de urît şi să scape de un mîncător. Copilul a necăjit-o pe Ioana toată vara şi toamna, pînă deunăzi, i-a întors pe dos căsuţa, stringînd după dînsul o liotă întreagă de alţi nebunatici. L-a ţinut însă, tocmai ca să arate că ei au nevoie de ea, nu ea de ei.

Guralivă n-a fost baba Ioana niciodată, ci mai mult morăcănoasă, deşi avea o inimă ca untul cel proaspăt. Mai bucuroasă boscorodea singură ori cu dobitoacele, care o înţelegeau şi o ascultau mai bine ca oamenii. Se mulţumea să preîntîmpine orice pornire pe sfadă cu un „fire-ar a dracului" modulat după cerinţele împrejurărilor.

– Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoş ! zise deodată Nicu, care voia să lege şi pe cîinele babei de sfoara căţelei şchioape, ca să se joace cu ei de-a caii.

– Huo, potaie, ce ai cu cocoşul ! făcu Ioana fără însă a se uita, zorită cum era să pregătească mîncarea găinilor ce începeau a se aduna acasă de pe unde hoinăreau toată ziua, fiindcă începea să se însereze.

Mai trecu un răstimp pînă ce se putu aşeza pe pragul casei, cu blidul mare în poală, strigînd cum făcea în fiecare seară :

– Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...:

Găinile şi puicile veniră din toate părţile ca nişte copii ascultători ; se îmbulzeau şi se ciocăneau la picioarele ei. Le numără. Lipseau două bătrîne şi cocoşul. Deşertă blidul, goni ciinii să nu mănînce porţia galiţelor şi porni spre uliţă, chemînd mai prelung :

– Păsărelele mamii, păsărele, păsări, păsă...:

Cînd deschise portiţa, auzi din sus un uruit zgomotos şi o trîmbiţă care tutuia ameninţător. Zări în marginea cealaltă a uliţei găinile scăldîndu-se într-o pojghiţă de pulbere, cu cocoşul lîngă ele. Strigă necăjită :

– Păsărelele mamei...

Automobilul se apropia în goana mare şi găinile nici nu se sinchiseau. Desperată brusc că o să dea maşina peste ele, baba se repezi să treacă, să le ferească de primejdie. Nu apucă însă să ajungă decît pînă în mijlocul uliţei. Şoferul răsuci aprig volanul şi automobilul ţîşni pe lîngă ea ca o săgeată, gata să intre în şanţ ca să n-o calce. Ţipete de femei izbucniră din maşină, iar de peste drum, glasul nevestei lui Vasile Zidaru :

– Nicule, unde eşti, că te omoară maşina !

Baba Ioana încremenise pe loc. Cele două găini fugeau cotcodăcind speriate, cocoşul însă, care stătuse să le apere, era prefăcut într-o grămăjoară de pene însîngerate. Bătrîna îl luă de o aripă şi îl tîrî spre casă, bodogănind înăbuşit :

– Fire-ar ai dracului !

5

Cu un viraj îndrăzneț, automobilul stopă scurt în fața scării. Grigore, care auzise zgomotul eșapamentului și semnalele sirenei, aștepta pe trepte împreună cu Titu Herdelea. Șoferul închise motorul, sări jos și se repezi de deschise portierele să poată coborî boierii cotoșmăniți în blănuri, pleduri, măști și ochelari ca niște exploratori polari.

Cel dintîi, Gogu Ionescu izbuti să se descurce din învelitori și să ia contact cu pămîntul. Stătuse lîngă șofer. Era enervat și plictisit din pricina emoțiilor călătoriei. Strînse mîna lui Grigore, declarînd ursuz :

– Dragul meu, bine te-am găsit, dar să știi că pe mine nu mă mai prindeți pentru astfel de experiențe ! M-am săturat !

– Ce s-a întîmplat, Gogule, de ești așa de supărat ? întrebă tînărul Iuga, nepricepînd nimic.

– Dacă nevastă-ta are poftă de emoții tari, să-și aleagă alți clienți, nu pe mine, urmă Gogu Ionescu, smulgîndu-și ochelarii de pe față.

– Gogule, ești un caraghios ! strigă un glas vesel de femeie. Ți-e frică să mergi cu automobilul !... Să-ți fie rușine !

Toți rîseră, numai Gogu se înfurie :

– Desigur. Eu n-am temperament pentru aventuri și nici n-am chef să-mi fring gîtul pe șosele de dragul sportului automobilistic !

Supărarea lui înveseli pe ceilalți, care între timp își scoaseră măștile și ochelarii. O clipă mai stătură în fundul mașinii toți trei, așa cum călătoriseră, Nadina la dreapta, Eugenia la stînga și între ele Raul Brumaru. În sfîrșit, Nadina se ridică în picioare, zicînd :

– Toate ca toate, dar cu baba, adineaori, a fost serios ! Dacă Rudolf n-avea prezență de spirit, ori intra ea sub

roate, ori intram şi ne răsturnam noi în şanţ... Bravo, Rudolf !

Şoferul zîmbi recunoscător, iar Nadina se aruncă drept în braţele bărbatului ei, continuînd cu glas convenţional tandru :

– A, Grig, micule, ce dor mi-a fost de tine !

Grigore îi sărută obrazul, jenat de cuvintele ei şi mai ales de felul cum le-a rostit. Numai acuma recunoscuse pe Brumaru. În acelaşi moment privirea lui alunecase dincolo de maşină, pe rondul cu flori roşii, inima înflorită pe care iubirea lui o aşternuse în faţa cuibului Nadinei. Întinse mîna lui Brumaru, murmurînd nehotărît :

– Tu erai ?... Nici nu te recunoşteam sub deghizarea asta...

Nadina interveni repede cu explicaţia :

– L-am cules şi pe el, ca să fim compania mai mare... Nu te superi ?

– O, se poate ? Din...

Vruse să zică „dimpotrivă", îşi luă seama, se întrerupse, ocoli maşina pe la spate, şi, sărutînd mîna Eugeniei, o ajută să coboare. Cîţiva servitori se învîrteau să descarce lucrurile şi nu ştiau ce să facă. Nadina observă şi zise şoferului :

– Vezi, Rudolf, să nu se piardă ceva de-a coniţei Jenny !

Titu Herdelea stătea deoparte foarte ruşinat că nimeni nu-l băga în seamă. Grigore îl văzu, îşi aduse aminte de el şi se grăbi să-şi repare greşeala :

– Daţi-mi voie !... L-am uitat, uita-l-ar necazurile !... Să vă prezint pe prietenul şi mosafirul meu Titu Herdelea !...

Tînărul se înclină surîzind discret. Nadina îl examină o secundă şi-i întinse mîna. Titu nu se uitase bine la ea ; numai atîta văzuse, că e foarte frumoasă.

Eugenia îi surise drăgălaş, zicînd :

– Ce surpriză !

– De altfel voi trebuie să-l cunoașteți, că doar v-ați întîlnit împreună ! spuse Grigore lui Gogu, observînd că privește pe Titu ca pe un străin necunoscut. E cumnat cu Jenny și face poezii !

– A, da, firește ! făcu Gogu apropiindu-se de tînărul Herdelea. Așa-i !... Ce mai faci ?

Tot nu-și amintea de el, dar nu voi să arate că nu l-a recunoscut. Se jena să pară că n-are memorie, fiindcă asta ar fi semn de bătrînețe. Titu văzu încurcătura lui și avu un cuțit în inimă, gîndindu-se cum l-a mai invitat astă-vară să vie încoace și să stea la dînsul și toată ziua numai poezii să scrie. Schimbară două vorbe și apoi Gogu se întoarse iar la Grigore :

– Puiule, noi nici nu ne mai urcăm, ne ducem acasă, la Lespezi, că am dat ordin să facă foc și să ne pregătească masa... Of, și cînd mă gîndesc că tot cu mașina trebuie să mergem !

Tînărul Iuga protestă că nu poate să nu se odihnească măcar cîteva minute, fără să mai puie cît s-ar mîhni bătrînul.

– Se vede că te-a zdruncinat rău de tot mașina dacă-ți trece prin minte să faci asemenea mojicie ! observă batjocoritor Nadina, adăugînd apoi simplu : Aideți înlăuntru !... Jenny dragă, te rog !... Raul !

În hol ardeau lămpile și era călduț, iar dulceața aștepta oaspeții. Curînd apăru și bătrînul Iuga, care îmbrățișă foarte afectuos pe Nadina :

– În sfîrșit, am mai pus și noi mîna pe tine, strengăriță frumoasă și nestatornică !

Ea, măgulită, îl sărută, murmurînd drăgălaș :

– Cine-i mai dulce și mai adorabil ca tăicuțul nostru ?

Gogu profită să se plîngă iarăși de peripețiile călătoriei. Au avut trei pane de cauciuc și două la motor. Au omorît nenumărate gîște, rațe, găini și un purcel. Erau să calce nu se știe cîți oameni și să se ciocnească cu diverse care și căruțe. Și asta se cheamă, pentru Nadina,

plăcere. De vină însă e numai Grigore, fiindcă i-a permis să-şi cumpere automobil cînd în toată ţara de-abia sînt două-trei duzini de descreieraţi cu asemenea dihănii periculoase. Nu e păcat să cheltuieşti o avere ca să plăteşti întîi maşina şi pe urmă o leafă de profesor universitar unui pîrlit de neamţ, care să o conducă, în loc să mergi binişor cu trenul ca toată lumea cu scaun la cap ?

– *Mais voyons,* Gogule, *si c'est sérieux tu es plus que ridicule !*[1] zise Nadina. Cred că-mi pot permite şi eu o plăcere cum vă permiteţi voi atîtea ! Mîine-poimîine, cînd şi bărbierii vor avea automobilul la uşa frizeriei, n-are să mă mai intereseze. Azi însă un „Benz" solid şi elegant poate să-ţi dea frisoane !

– Mersi, eu renunţ la frisoane d-astea ! strigă Gogu cu mîinile spre tavan, stîrnind ilaritate generală.

Peste cîteva minute îşi luă rămas bun. Eugenia invită pe Titu să meargă şi pe la ei, deşi ei nu sînt aşa de bine aranjaţi la Lespezi.

– Ai să ne faci plăcere, adăugă ea cu un surîs bun. Dar să nu amîi, că noi nu zăbovim pe aici mai mult de cîteva zile !

– Am să viu chiar mîine ! murmură Titu Herdelea fericit.

– Foarte bine !... Nu-i aşa, Gogule ? zise Eugenia către bărbatul ei.

– Mai încape vorbă ! aprobă dînsul. Ce zici tu e sfînt !

După plecarea lor, Nadina povesti cîte ceva din viligiatura ei prelungită, adresîndu-se însă mai cu seamă bătrînului Miron. Apoi deodată se întrerupse şi spuse lui Grigore :

– Micule drag, nu vrei tu să te ocupi puţin de Raul, să-i dea o cameră, să se instaleze ?... Te rog, dragul meu... El e mai străin ! Tînărul Iuga conduse pe Bru-

[1] Dar, Gogule, dacă e serios, atunci tu eşti mai mult decît ridicol ! (fr.).

maru. Titu Herdelea îi însoți de teamă să nu fie aici de prisos. Observase puțin pe Nadina și i se părea tot frumoasă, dar de o frumusețe care îl uluia și-l cutremura.

Miron Iuga rămase în patru ochi cu Nadina, o privi un răstimp atît de scrutător, că ea se miră și întrebă :

– Vrei să-mi spui ceva, tăicuțule ?

– Da ! făcu bătrînul cu seriozitate. Am aflat că vrei să vinzi Babaroaga !

– A, asta e ? zise Nadina cu un fel de decepție. Te interesează ?

– Trebuie să-ți închipui cît de mult, răspunse Miron. Poate c-aș cumpăra-o eu.

– Bine, să stăm de vorbă ! surîse Nadina. Deși nu-mi place să fac afaceri cu rudele, dar tăicuțul drag merită o excepție. Vrei o arvună de la mine ? Uite !

Îl sărută pe amîndoi obrajii. Bătrînul îi luă capul în mîini, o privi în ochii lunecoși :

– E foarte serios, Nadino !

– Evident ! confirmă ea cu același surîs indiferent.

Miron Iuga nu era tocmai mulțumit cu răspunsurile ei. I se părea că prea a luat în glumă propunerea lui. Poate că pentru ea vînzarea unei moșii n-are importanța unei tranzacții serioase, dar se mai poate să fie și un fel de a se strecura... Se retrase, ca s-o lase să-și odihnească puțin și ea oboseala drumului. Astfel Grigore, cînd se întoarse, o găsi singură într-un fotoliu, cu ochii închiși, parc-ar fi dormitat.

– De ce l-ai adus aci pe ăsta ? îi zise el cu imputare, observînd că ea e trează.

– Care ăsta ? se miră ea. Apoi rîse scurt, ironic : Pe Raul ?... O, o !... Iar ești gelos, Grig ? Nu te mai vindeci de boala asta urîtă ?

Se sculă, întinse brațele în lături, ca și cînd ar fi așteptat o îmbrățișare. Corpul ei zvelt și nervos avea o vibrație nevăzută, care răspîndea împrejur moleșeală și ispită. Se uita la Grigore cu niște ochi blînzi în care

palpita o neastîmpărare eternă. Gura ei fină şopti melodios :

– Prostule mic... Nu mă mai iubeşti ?

Bărbatul respira aerul ei, căuta să reziste şi îşi dădea seama că se pierde. Îi trecu prin gînd cu o fulgerare dureroasă că îşi bate joc de el. Pe urmă i se topiră toate gîndurile în minte într-o singură dorinţă stăpînitoare. Ea se apropiase şi-şi lipise corpul de el cu braţele mereu răsfirate. Nu mai vedea decît ochii ei, gura ei, sînii ei. O cuprinse brusc de mijloc şi o răsturnă pe fotoliu, acoperind-o cu sărutări lacome. Nadina îi murmură la ureche cu acelaşi glas :

– Nu aici... Nu vreau aici...

Îi alunecă din braţe. Apoi îl luă de mînă. Şi el o urmă ca un cîine credincios.

6

A doua zi, îndată după dejun, Titu Herdelea se retrase să se pregătească pentru plecarea la Lespezi. Toată noaptea îşi făcuse planuri, iar dimineaţa le-a aruncat ca fiind inutile. De la Gogu Ionescu nu mai avea nimic de aşteptat. Dacă nici măcar nu l-a recunoscut !

Îşi amintea el, de cînd a venit, că satul Lespezi e aproape de tot, cam distanţa dintre Pripas şi Jidoviţa, pe care o făcea odinioară în fiecare zi de cîte două şi trei ori. Pentru orice eventualitate vru să întrebe pe logofăt. În ograda conacului dădu peste un flăcău care i se păru cunoscut şi care scosese pălăria, zîmbind.

– Ce faci pe aici, domnule căprar ? zise Titu, aducîndu-şi aminte deodată de Petre Petre de la cizmarul Mendelson.

– Iacă sosii şi eu acasă ieri şi am venit pe la curte, răspunse Petre.

Tînărul Herdelea îi dădu mîna. Flăcăul se oferi bucuros să-l conducă el pînă la Lespezi, fiindcă tot n-are nici o treabă. Sub pretext că umblă să se intereseze de despăgubirea ce o făgăduise boierul cel bătrîn pentru accidentul cu pădurea din iarna trecută, venise să vază niţel pe Marioara. Din pricina mosafirilor şi mai ales a Nadinei, însă, la curte era zarvă mare şi toate fetele alergau şi zoreau ca sfîrlezele, încît de-abia a putut schimba două vorbe cu Marioara. Era mulţumit şi cu atîta. Dăduse ochii de altfel şi cu boierul Miron, care l-a lăudat că s-a purtat vrednic la oştire.

Pe drum, din vorbă-n vorbă, Petre se răcori, tînguindu-se că ar vrea să se aşeze şi dînsul, că biata Marioara destul l-a aşteptat doi ani, dar nu ştie dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta, că o nuntă costă bani mulţi şi nici fata n-are, nici el. Titu Herdelea, fără să vrea, îşi aduse aminte de Ion al Glanetaşului, care tot aşa se plîngea de sărăcie. Îl mîngîia cu cîte o vorbă, cum se pricepea, mai mult ca să zică ceva.

– Dar poate că s-or îndura boierii să ne dea pămînt, că aşa se aude ! zise Petre, uitîndu-se la el întrebător, ca şi cînd s-ar fi agăţat de un fir de nădejde.

– Cum să vă dea boierii ? se miră Titu. De pomană ? Să împartă cu voi moşiile ?

– Apoi da, că dumnealor au prea mult şi noi n-avem de loc, făcu flăcăul. De altminteri, am auzit şi la Bucureşti pe mulţi boieri că trebuie să se împartă moşiile la oameni, că nu-i drept ca tocmai oamenii să n-aibă pămînt, care îl muncesc.

Tînărul Herdelea clătină din cap :

– De, bine ar fi să fie cum zici, dar eu, îţi spun verde, nu cred. Nimeni nu împarte de bunăvoie cu alţii ce are. Dumneata ai împărţi, spune drept ?

– Aşa-i, nici vorbă, murmură Petre abătut. Dar atunci noi trebuie să pierim, că nu mai putem duce povara.

Merseră cîteva clipe tăcuți, apoi flăcăul urmă, parcă l-ar fi chinuit un singur gînd :

– Dacă dumnealor nu se îndură de bunăvoie, cine poate să-i silească ?... Noi n-avem nici o putere...

Titu observă decepția tovarășului său de drum, îi păre rău că i-a sfărîmat o speranță și nu știa cum s-o dreagă. Din fericire ajunseră în Lespezi și astfel putu schimba vorba :

– A, dar e aproape de tot... Nici n-apuci să pornești și ai sosit !

Dintr-o ogradă le ieși în cale, grăbit și important, un om în capul gol, cu părul lung și încîlcit, cu o bărbuță cafenie, rară, cu niște ochi mari, negri, foarte vii, îmbrăcat cu un suman larg, cenușiu, care-i ajungea pînă la genunchi, desculț și cu o traistă vărgată în băț. Se adresă lui Titu, parcă l-ar fi pîndit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare :

– Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecății și are să-ți pară rău că n-ai ascultat glasul. Trîmbițele dreptății sună și oamenii nu le aud, că și-au astupat urechile cu noroiul păcatelor. Și vor veni călăreți cu săbii de foc pe armăsari albi, iar oamenii se vor minuna și nu vor pricepe că i-a trimis Dumnezeu să pedepsească lumea cea plină de rele...

Titu asculta năvala de vorbe, uluit mai ales de înfățișarea omului. Petre îl ostoi :

– Lasă, măi nene Antoane, că dumnealui n-are vreme de brașoavele tale !

Omul se încăpățînă :

– Nu-s brașoave, măi Petrică ! Numai cei nepricepuți nu pot pătrunde rostul cuvîntului, că eu nu vorbesc din capul meu, ci vorbesc după poruncile celui care știe toate cîte sînt și nu sînt !

– Bine, bine, rămîi sănătos ! făcu Petre, pornind înainte cu Herdelea și spunîndu-i pe urmă că Anton e un sărman care a fost călugăr pe undeva, s-a smintit, a fugit din

mănăstire și acuma, de ani de zile, propovăduiește năzdrăvănii și trăiește din mila oamenilor.

Conacul din Lespezi era bătrîn, modest și prietenos. În curtea largă, înconjurată de acareturi, stătea stingheră o cabrioletă cu un cal negru. Titu Herdelea recunoscu pe fiul arendașului Platamonu, pe care-l întîlnise deunăzi cu învățătorul Dragoș. Tînărul îi spuse că e aici cu tatăl său, care a venit la Gogu Ionescu, proprietarul moșiei. El n-a vrut să intre pentru că îl plictisesc conversațiile de afaceri. Între timp Petre se înțelese cu Ileana să vestească pe boieri că a sosit un domn de la Amara. Și numaidecît fetișcana pofti pe Titu în casă. Eugenia îl primi drăgălaș :

– Ai venit ?... Ce bine-mi pare !

Într-adevăr, se bucura. Avea acum douăzeci și cinci de ani și era măritată de patru. Gogu Ionescu o iubea ca și în prima zi și îi îndeplinea toate dorințele, dar avea aproape de două ori vîrsta ei. Eugenia nu-și permitea nici măcar să se gîndească la alți bărbați, socotind că datorește soțului ei nu numai credință, ci și recunoștință pentru devotamentul lui fără margini. Totuși simțea uneori nostalgii nelămurite, pe care nu i le astîmpăra viața modernă cu artificiile și convențiile ei. Nadina glumea și nu înțelegea cum poate o femeie frumoasă ca Eugenia să fie fericită cu Gogu, care a ajuns să-și vopsească și părul ca să pară mai berbant. În realitate, Eugenia, deși își însușise felul de a fi și obiceiurile lumii în care trăia, rămăsese sufletește fata preotului Pintea de la Lechința. De aceea se simți în tovărășia tînărului Herdelea parcă s-ar fi întors cîteva clipe acasă. Vorbiră despre Laura, sora lui, și despre George, fratele ei, își aduseră aminte de Sîngeorz și numai de oameni și lucruri din Ardeal. Pe urmă își luă seama, zîmbi melancolic :

– Dar Gogu întîrzie cu arendașul lui... Ia să-i spunem c-ai venit !

Întredeschise o ușă. De dincolo răspunse glasul lui Gogu :

– Gata, suflete scump...

Apăru în deschizătură, văzu pe Titu :

– A, de ce nu m-ai vestit, puișor iubit ?... Eu isprăvisem de mult cu grecul socotelile și ne-am apucat să facem niță politică !

Scutură călduros mîna mosafirului. Părea mai tînăr ca ieri și era bine dispus. Chemă dincoace și pe Platamonu, îl ocărî că l-a înșelat, dar îl pofti să mai stea, să ia o cafea bună, cu toate că nu merită decît pușcărie pe viață. Grecul rîdea cordial, se scuză că mai are puțină treabă în sat și apoi e dator să se prezinte coniței și stăpînei Nadîna. Se oferi chiar să ducă și pe tînărul Herdelea, înapoi la Amara, dacă-i face plăcere.

– Atunci mai zăbovește prin sat, zise Gogu, jovial. Că doar n-o să îndrăznești să-mi momești oaspeții cu teleguța dumitale ? De altfel fii sigur că Nadina nu e grăbită să-ți vază mutra, căci știe bine cît o înșeli și pe ea !

Conduse pe Platamonu și apoi se întoarse frecîndu-și mîinile de mulțumire :

– Ei, acuma să vedem ce mai spune poetul nostru !

Îl descusu cînd și cum a venit în țară, ce-a făcut aici, ce rost și-a găsit. Auzind deslușirile tînărului, se indignă, se scuză și strigă :

– Dar se poate una ca asta ? Un poet ardelean să nu se poată aciui în Romînia ? Revoltător !... Bietul băiat !

Tînărul Herdelea era mișcat de atîta interes, iar Gogu, în cele din urmă, declară patetic :

– Te rog să faci bunătatea și să nu fii amărît ! Asta-i una ! Iar al doilea să știi că eu, ăsta care mă vezi, voi avea grijă ca poetul familiei noastre să se simtă acasă la el în țara romînească !... nu-i așa, suflete scump ? adăugă scurt către nevastă-sa.

– Firește ! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el !

Cînd în sfîrşit reveni Platamonu să ia pe Titu, Gogu găsi un nou pretext să-l ocărască :

– Fiindcă ne-ai luat mosafirul, să ştii că am să-ţi scumpesc arenda !... Şi spune-i coniţei Nadina că mîine mergem să dejunăm la ei, ca s-o învăţ să-ţi scumpească şi ea ! Uite-aşa, Efialte !

7

Platamonu mîna calul, vorbea cu Titu Herdelea şi cu fiul său, dar gîndurile îi rătăceau în altă parte. Nu voia să arate nici chiar iubitului Aristide, lumina ochilor lui, cită zbuciumare îi pricinuia drumul acesta la Amara. De rezultatele ce le va obţine depinde viitorul familiei Platamonu. Îi era drag pămîntul nu numai pentru cîştigul ce-l produce, dacă e muncit bine şi cu chibzuială, ci mai ales pentru stabilitatea ce o oferă posesorului. A fi proprietar de moşie i se părea cea mai mare fericire şi a fost visul lui de cînd s-a apucat de arendăşie. Acuma în sfîrşit visul se apropia de împlinire. O proprietate mai frumoasă ca Babaroaga nici nu se putea. Numai la preţ să se nimerească. Pe Nadina o ştie veşnic în nevoie de bani. I-a avansat şi el de atîtea ori. Şi la proprietatea pămîntului nu ţine de loc, ba o consideră o corvoadă. Ea însăşi l-a întrebat astă-primăvară dacă nu-i poate găsi un cumpărător serios şi a adăugat că vor sta de vorbă la toamnă, cînd el a observat modest că amatori ar fi dacă ea n-ar pune condiţii prea grele, fiindcă banii s-au scumpit rău în timpurile din urmă, iar pămîntul nu mai rentează ca odinioară. Firește, făcuse aluzie că el ar fi amatorul şi ea a înţeles.

Era grec născut în ţară. Nu ştia grecește decît vreo zece cuvinte. Dragostea pentru elenism şi-a manifestat-o botezîndu-şi copiii cu nume eroice, băiatul Aristide şi fata Elena. Altfel se naturalizase şi spera că fiul său, făcînd

politică, va ajunge deputat. De aceea cheltuia cu el să studieze dreptul şi-i implinea toate dorinţele. Aristide însă nu moştenise hărnicia tatălui său. Îi plăceau mai mult petrecerile şi femeile, decît cărţile. Era de trei ani student şi încă nu luase nici un examen, pretextînd că vrea să fie perfect pregătit.

– Noroc, noroc, cucoane ! îi strigă cîrciumarul Busuioc, din prag, văzîndu-l trecînd.

Arendaşul răspunse vesel cu o glumă. Ştia să vorbească după inima ţăranilor şi se bucura de simpatia lor mai mult ca ceilalţi moşieri dimprejur. Oamenii cu necazuri întîi la grecul alergau, fiindcă el nu era mîndru, îi asculta totdeauna şi îi mulţumea măcar cu o vorbă bună.

Trase în ograda conacului, nu în faţa castelului, ca să nu indispuie pe boieri. Avusese intenţia să ia şi pe Aristide la întrevederea cu Nadina : în faţa unui bărbat nostim orice cucoană tînără vrea să rămîie numai fermecătoare. În ultimul moment se răzgîndi. Cine ştie cum se pot întoarce lucrurile şi de ce să fie băiatul de faţă dacă s-ar întoarce în rău ?

După primele schimburi de cuvinte, Platamonu îşi zise că înţelept a procedat lăsînd pe Aristide pe-afară. Nadina era cu bărbatul ei şi cu Raul Brumaru, şi îl întîmpină cu o drăgălăşie care nu-i prevestea nici o bucurie :

– Tocmai despre dumneata vorbeam... Parcă-ai dat cu bobii !

Arendaşul îşi compusese surîsul de circumstanţă şi-i sărută mîna. Bărbaţii se retraseră cu explicaţia că fiind vorba de afaceri... Îl pofti să şeazâ pe fotoliul ce-l ocupase Raul, lîngă căminul în care fosneau cu flăcări leneşe două buturugi uriaşe. Se aşeză şi ea pe celălalt fotoliu, murmurînd feciorelnic :

– Aşa... Acum putem vorbi liniştiţi !

Platamonu cunoştea ceremonialul. Excesul de gentilcţe înseamnă că are mare nevoie de bani. Încercă să previe

primejdia şi începu să-i pomenească despre recolta care... Ea îl întrerupse rîzînd :

– Ştiu, ştiu... Totdeauna recolta e sub prevederile cele mai pesimiste fiindcă a plouat sau a fost secetă, şi niciodată n-are preţ, fiindcă s-au scumpit banii. Mai bine să-ţi spun eu ceva mai interesant !

Îi spuse că în cele trei luni, cît a stat în străinătate, a avut cheltuieli exorbitante, că a trebuit să facă apel şi la bărbatul ei, deşi i-a fost penibil pentru că Grigore are amabilitatea să nu se amestece în socotelile ei şi nici ea, în schimb, nu vrea să-i ceară nimica, mai ales în cazuri cum a fost călătoria recentă, întrucîtva împotriva voinţei lui. Platamonu îşi permise să observe că dînsul a răspuns prompt la scrisoarea dumneaei şi i-a trimis cu cîteva luni de anticipaţie ciştiul de toamnă, deşi numai biet de el ştie cum a făcut rost de o sumă atît de grea în nişte vremuri atît de nenorocite. Nadina nu se tulbură. Îi mulţumi cochet şi continuă că s-a întors literalmente fără franc, ba chiar cu o datorie la fratele ei, Gogu. A venit acuma la ţară, cu toate că ar fi avut mare nevoie de puţină odihnă după atîtea osteneli, numai spre a se înţelege cu el ca să-i avanseze cît mai curînd ciştiul viitor sau cel puţin o bună parte, ca să-şi poată lichida plictiselile materiale.

Arendaşul suspină adînc. În loc de vînzare, arenda anticipată – bun noroc. Şi cu ce speranţe aşteptase el toamna asta !... Răspunse trist că a fost totdeauna dornic să-i satisfacă orice pretenţii şi a făcut toate sacrificiile ca să iasă cu faţa curată. Din nefericire împrejurările nu i s-au arătat favorabile. A muncit din răsputeri şi în zadar. E ameninţat să-şi piarză şi micul capital cu care a venit pe moşiile astea. Dumneaei vrea arenda înainte, iar el n-a putut acoperi nici pe cea veche. Se oferă să-i dovedească îndată, cu creionul în mînă, că oricît s-ar sforţa, nu e chip să realizeze, cu preţurile de azi, nici măcar trei sferturi din arendă, fără să se gîndească la un cîştig cît

de mic pentru dînsul, pe care l-ar merita, căci depune o muncă supraomenească... Nadina își pierdu drăgălășenia o clipă. Se reculese însă repede și surise : arendași sînt destui, numai moșii să fie. Platamonu confirmă că, da, sînt, dar depinde cum sînt. Ș-apoi cine cunoaște meseria nu poate oferi nici jumătatea arendei pe care el a plătit-o pentru că așa a apucat. Adevărat că prin unele părți s-au mai urcat arenzile. Dar acolo se speculează țăranii pînă la exasperare și nu se știe dacă nu vor avea urmări triste. Țăranii s-au deșteptat, vor ei înșiși pămînt și nu mai rabdă fără a crîcni înșelăciunile și neomenia. Chiar și pe aici, unde sînt învoieli cinstite și nu-i păgubește nimeni nici cu o para, se codesc, și se frămîntă, și murmură. Ce o fi pe-acolo, Dumnezeu știe...

Pe Nadina o plictisea pologhia asta. Arendașul observă și-și opri elocvența. Urmă o pauză mai lungă. Nadina îl privea cercetător, parc-ar fi vrut să afle ce se ascunde sub vorbăria grecului, care făcea o figură blîndă, aproape umilă și mai cu seamă impenetrabilă.

– În sfîrșit ! zise brusc Nadina, enervată puțin și cu un gest ca și cînd s-ar fi hotărît să puie capăt convorbirii.

Lui Platamonu i se păru că a întins prea mult coarda și aștepta un prilej să dea înapoi. O știa excesiv de ambițioasă și în stare într-adevăr să-și caute alt arendaș. Ar fi culmea ca, în loc să cumpere moșia, să o piarză de tot.

În momentul acesta intră Grigore. O anunță că au venit niște țărani care vreau să o roage să-i asculte și pe ei, că și ei ar dori să cumpere moșia. Nadina se ridică surprinsă :

– Dar nici n-am discutat cu domnul așa ceva !

Era încurcată. Grigore stăruia să-i primească. Sătenii sînt bănuitori și, dacă n-or auzi un răspuns din gura ei, se vor crede nedreptățiți. Nadina n-avusese relații cu țăranii și nici nu voia să aibă. Îi socotea sălbatici și răi. După o ezitare, zise dînd din umeri :

– Bine, dacă crezi tu, Grig... Dar vezi să nu-mi facă murdărie ori să-mi umple casa cu cine știe ce mirosuri !

Luca Talabă intră cu cîțiva tovarăși, aducînd o undă violentă de usturoi, care cuprinse repede toată odaia.

– Aideți, spuneți coniței fără frică tot ce aveți pe inimă ! îi îndemnă Grigore.

Pe țărani îi vestise adineaori cîrciumarul Cristea că grecul a trecut spre curte să mîntuie tocmeala pentru Babaroaga. După convorbirea de ieri cu boierul Miron, oamenii s-au mai sfătuit și s-au înțeles să nu se dea bătuți, ci să stăruie și la cuconița de la București. Acuma însă erau zăpăciți, mai cu seamă că se afla de față și arendașul. Într-un tîrziu, Luca Talabă, biruindu-și sfiala, vorbi uitîndu-se drept în ochii Nadinei :

– D-apoi, coniță, să nu vă supărați că am cutezat, dar noi, dacă am auzit că umblați să vindeți moșia, ne-am tot chibzuit și am socotit că de ce s-o înstrăinați, că doar noi am muncit-o totdeauna și ne-om învrednici și noi să...

Pe Nadina o indispusese întîi Platamonu, pe urmă mirosul de usturoi și vorbăria țăranului. Ea în realitate nu se gîndea să vîndă Babaroaga. A spus astă-primăvară arendașului c-ar vrea să scape de moșie, dar fără să fie hotărîtă și mai mult ca să zică ceva, fiindcă omul nu pleca și nu-l putea concedia nedelicat, tocmai cînd îi numărase o sumă de bani. Se pare că dintr-o vorbă aruncată a ieșit o întreagă poveste. Ieri, pe nepusă masă, socrul ei ; azi, țăranii. Acuma se dumeri pentru ce s-a plîns adineaori Platamonu că e prea grea arenda. Nu-și putu ascunde un surîs ironic, aruncîndu-i o privire. Ședea în același fotoliu, cu ochii la țărani, cu o mirare încremenită pe față, care voia să-i mascheze turburarea, căci în creieri îi ardeau usturător numai cuvintele : „Uite norocul meu !"

Cînd crezu că au vorbit destul, Nadina îi întrerupse, spunîndu-le că deocamdată n-are de gînd să-și vîndă proprietatea și că e mulțumită cu Platamonu, care plătește

cinstit și nu asupreşte lumea. Oamenii se grăbiră să aprobe ca să nu se supere arendaşul :

– Noi ne-am învoit totdeauna cu dumnealui, ce-i drept nu-i păcat !

Dacă s-ar hotărî, continuă Nadina, îi va asculta şi pe ei, nu-i va uita. Să nu se ia însă după zvonuri, că zvonurile le scot cei care au anume interese ori care nu sînt cu sufletul curat. Platamonu înghiţi în sec, deşi ea nu se uitase la el, şi nici ţăranii.

Rămînînd iar singuri, arendaşul întrebă blînd :

– Atunci cu mine ce faceţi, coniţă ?

Nadina răspunse simplu :

– Am să reflectez şi să văd ce pot face.

Platamonu simţea că-i fuge pămîntul de sub picioare. Încercă să insiste : cînd să mai vie ? Doamna ezita : nu ştie cîte zile mai rămîne pe aici şi...

– V-aţi supărat pe mine, coniţă ? zise arendaşul deodată, desperat.

– O, de ce ? făcu Nadina, întinzîndu-i mîna. Nu mi-ai făcut nimic. Se poate ?

Coborînd treptele, Platamonu bîigui în sine, amărît :

„Bine am nimerit-o, n-am ce zice ! Bravo mie !"

8

Marţi după-amiază începu o ploaie mărunţă, rece. A început domol ca să ţie lung, ca ploile adevărate de toamnă. Gogu Ionescu venise cu Eugenia la dejun, la Amara. A fost o masă veselă, sfîrşită cu planurile de întoarcere la Bucureşti. El trebuie să fie joi negreşit în capitală. Nu poate întîrzia nici un ceas. E doar deputat, peste vreo două săptămîni se deschide Camera şi în prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici. Propuse lui Titu Herdelea să meargă cu ei, dar Grigore protestă : se poate

să-i răpească oaspetele? El avea de gînd să-l trimită cu Nadina, ca să nu plece singură cu Brumaru.

Mai înainte de a se așeza la masă, Grigore luase la o parte pe Gogu și pe Titu la o consfătuire intimă. Cînd află Gogu despre Baloleanu, se supără. Cum își închipuie că Baloleanu va face într-adevăr un serviciu dezinteresat? Se vede că Grigoriță nu-l cunoaște, deși i-e prieten. Are să-l poarte cu vorba pînă i se va urî și va renunța!... Grigore protestă mai cu jumătate gură, adăugînd că, în orice caz, băiatul, adică Titu, nu poate rămînea în vînt și că prin urmare...

– Uite, eu te asigur că în douăzeci și patru de ore după ce sosesc în București, tînărul va fi plasat! făcu deputatul cu emfază. Are cuvîntul meu! Și eu nu sînt Baloleanu!

– Evident, dacă vrei tu să te ocupi... zise Grigore. Dar și tu ești cam lăsător, dragă Gogule, și...

– Te rog, te rog! rîse Gogu. Știu eu cînd trebuie să fiu lăsător și cînd nu!

– Ai noroc! șopti Grigore lui Titu, rămînînd pe urmă un moment în doi. Se vede că te protejează Eugenia, de l-a cuprins atîta energie!

Tînărul Herdelea nu scoase nici un cuvînt, ci numai ascultase cu entuziasm. Degeaba, s-a născut în zodia norocului, își zicea în gînd, încîntat. Și la masă a mîncat cu poftă, iar la urmă, venind vorba de doine ardelenești, a cîntat *Lungu-i drumul Clujului* și a stîrnit ovațiile tuturor. Pînă și Miron l-a felicitat, în vreme ce Nadina, care obișnuia să strîmbe din nas cînd auzea muzică românească, îi luă promisiunea să-i cînte la București toate doinele pe care le știe...

Gogu și Eugenia plecară pe ploaie. Nadina, văzînd din ușă cum răsucea firele de apă un vînt aspru, se zbîrli:

– Mi se pare că eu voi fi înaintea lor la București.

Bătrînul Iuga își freca mîinile mulțumit:

– Lasă, drăguţo, că asta e minunată pentru semănăturile de toamnă! Asta face multe milioane, multe de tot!

– O fi, papa, dar eu nu sufăr ploaia nici la oraş! La ţară barem o detest!

Grigore se schimbase de cînd sosise Nadina. Numai după ce a strîns-o iar în braţe şi-a dat seama că fără ea viaţa lui ar fi zdrobită. Îi scuză toate greşelile, acuzîndu-se pe sine pentru ele. O femeie ca ea are dreptul şi chiar datoria să trăiască, să se bucure de omagiile lumii, nu să vegeteze în umbră, cum ar fi vrut-o el dintr-un egoism meschin. Rezistenţa ei firească el a socotit-o lipsă de ataşament veritabil. I-a imputat cochetăria ca o crimă, în loc să o vadă drept ceea ce este: dorinţa firească de a străluci. El n-a înţeles că, prin persistenţa ei de a-i oferi mereu ceva nou, de a fi veşnic alta, ea căuta şi izbutea să-i fie amantă şi soţie în acelaşi timp. Dacă el n-a fost în stare să-i admită nici capriciile cele mai obişnuite, dacă i-a făcut o vină din plăcerea de a dansa sau de a călători!

De altfel şi acuma trebuia să se observe la fiece moment ca să-şi domine instinctele. Prezenţa lui Raul Brumaru continua să-l sîcîie, deşi nenorocitul făcea sforţări uriaşe să-şi dovedească utilitatea: povestea anecdote, trîntea calambururi neroade, se interesa de creşterea vitelor şi asculta ca un martir teoriile agricole ale lui Grigore, juca tabinet cu bătrînul şi se tutuia cu tînărul Herdelea, fiindcă observase că Grigore ţine la el, căuta să înveioreze pe Nadina cu glume franţuzeşti cînd o vedea prea plictisită... Totuşi Grigore nu-l slăbea din ochi şi-i urmărea discret toate mişcările, oricît recunoştea în sineşi că exagerează. Se surprindea suspectînd şi pe Nadina, chiar în clipele cele mai intime. I se părea că sărutarea ei n-a fost sinceră, că a rostit cutare cuvînt de iubire cu o intonaţie ciudată... Îi era mereu teamă că îşi bate joc de sentimentele lui.

Noua înflăcărare amoroasă îl îndemna să-şi grăbească şi el plecarea la Bucureşti. Cel mai tîrziu peste o săptă-

mînă isprăvea aici toate treburile. Încercă să momească pe Nadina să-l aştepte.

– Cred că aş muri dacă ar trebui să mai stau o săptămînă în noroaiele astea infernale ! zise ea surîzînd. De ce nu renunţi şi tu o dată pentru mine la teribilele voastre afaceri ? Să plecăm împreună.

Grigore făgădui că pînă duminecă termină, dar pe ea n-o mai reţine : nu vrea să se simtă rău ; doreşte chiar s-o ştie numai veselă şi fericită.

Hotărîră să plece joi. Ploua însă aşa de urît, că Nadina a amînat-o pentru vineri. Grigore a înţeles că a fost un pretext ca să mai rămîie o noapte. Era fermecat.

Dimineaţa de vineri vestea o zi bună. Ploaia încetase de cu noapte. Pe uliţă însă noroiul şi băltoacele erau pînă la genunchi. Automobilul trase la scară, înconjurînd rondul în formă de inimă împodobit cu flori roşii tomnatice, care rîdeau sub mîngîierea soarelui ieşit brusc din pînzişul de nori. Cînd se urcă în maşină, după ce se sărutase de mai multe ori cu Grigore, Nadina văzu florile şi-i zise drăgălaş :

– Uite inima ta, Grig.

Printre servitorii ce se îmbulzeau să fie de folos la plecare, Titu Herdelea zări pe Petre, care dădea tîrcoale curţii şi de dragul Marioarei, şi în speranţa că se va putea oploşi şi dînsul pe aici. După ce se despărţi de Miron Iuga şi mulţumi înduioşat lui Grigore, tînărul Herdelea dădu mîna şi cu Petre :

– Rămîi sănătos şi s-auzim de bine !

– Dumnezeu să vă ajute, conaşule ! răspunse flăcăul cu glas fierbinte.

Auzind glasul străin, Nadina întoarse capul. Privirea ei curioasă se încrucişă un moment cu privirea lui strălucitoare.

Maşina porni pe aleea pietruită, mergînd la pas, fiindcă Grigore îi însoţea, cu capul gol. Nadina, între cei doi bărbaţi, îi făcea bezele cu mîna înmănuşată, ridicată în

sus. Cînd ajunseră la poartă, Grigore strigă şoferului sa oprească puţin. Se sui pe scară :

– Iertaţi-mă, vă rog mult, să spun Nadinei două vorbe la ureche...

Se aplecă peste portieră, luă în mîini capul femeii şi-i sărută bumbul urechii, şoptind :

– Te iubesc !

Nadina gînguri rîzînd cu nările în vînt :

– *Mais tu es fou, petit chéri !*[1]

Apoi automobilul zvîcni ca un alergător de cursă.

Grigore se uita după el şi nu vedea decît o mînă mică plutind în aer, deasupra capetelor, ca o turturică albă.

Pe cînd maşina se depărta vertiginos, împroşcînd pînă-n marginile uliţei vîrtejuri de apă turbure cu bucăţi de noroi, tînărul Iuga auzi deodată un glas mînios :

– Fire-ar al dracului !

Baba Ioana, care venea pe marginea uliţei, era numai noroi din cap pînă-n picioare şi-şi scutura hainele bombănind.

Din jos se apropia Anghelina lui Nistor Mucenicu, desculţă, cu un copil la ţiţă şi altul, de vreo patru ani, de mînă. Băieţelul, desculţ ca şi mă-sa, împiedecîndu-se în poala cămăşii lungi cu care frămînta noroiul, se scîncea într-una :

– Mi-e foame, mamă !

Şi femeia îl ostoia, tîrîndu-l de mînă, necăjită :

– Taci, maică, taci-taci !

Maşina dispăruse cu mîna albă ca o turturică. Grigore Iuga se cutremură, parcă s-ar fi trezit dintr-un vis. Nu mai auzea decît scîncetul copilului, şi mulcomirile femeii, şi mormăitul babei :

– Fire-ar al dracului !

---

[1] Dar eşti nebun, micule drag ! (fr.).

CAPITOLUL IV

LUMINILE

1

Două zile Titu Herdelea avu să povestească ce-a pățit și cum a petrecut la țară. L-a descusut întîi doamna Alexandrescu, proprietăreasa lui, care, cînd nu vorbea de Jenică sau de Mimi, murea să afle toate despre toți și să clevetească. O seară întreagă a trebuit să refere familiei Gavrilaș, iar fiul cizmarului Mendelson, acuma civil, a venit anume să se intereseze de suferințele țăranilor și să-i explice, fierbînd de revoltă, că nelegiuirile sociale sînt atît de provocatoare, încît mulțimea exasperată va fi silită să-și facă singură dreptate și atunci se va prăbuși în foc și sînge toată baraca.

Tînărul Herdelea se lăuda și se înălța, firește, dar cu măsură. Pînă nu va vedea cu ce se va alege din mondenismele astea, nu îndrăznea să-și ia vînt. Îndeosebi despre Nadina vorbea cu mare entuziasm. I se părea ființa cea mai fermecătoare și lăsa să se înțeleagă că-l simpatizează, deși ea nu prea l-a luat în seamă și chiar în automobil abia i-a adresat cîteva cuvinte, întreținîndu-se mereu și în franțuzește numai cu Raul Brumaru.

În sfîrșit, duminecă înainte de amiazi se înființă în strada Argintari, la Gogu Ionescu. Promisese el, ce-i drept, că în douăzeci și patru de ore îi va aranja situația, dar nu strică să-i mai aducă aminte cu prilejul unei vizite obligatorii de politețe.

– Gata ! strigă triumfător deputatul. Mîine să te prezinți la *Drapelul* și să-ți începi serviciul. Întrebi de domnul Deliceanu, să nu-i uiți numele, el e directorul gazetei, și-i spui că vii din partea mea. Leafa nu e prea strălucită, dar mai tîrziu vom căuta s-o dregem.

Titu Herdelea înlemni de mirare și de bucurie. De-abia putu articula cîteva cuvinte de mulțumire și admirație. Lui Gogu îi plăcea să fie admirat. Cînd apăru și Eugenia, pe care n-o pusese în curent tocmai ca să-i ofere o surpriză, le istorisi cu mare lux de amănunte toate fazele luptei... Și-a zis : ce să se căciulească el, cogeamite deputat serios, pe la *Adevărul* și *Universul*, să rîște vreun refuz, cînd are jurnalul partidului. Deliceanu i-e coleg de Cameră și prieten. Hai la Deliceanu ! El, drăguț și fin, acceptă fără nici o dificultate, dar îl trimite să se înțeleagă cu administratorul. Hai și la el ! Acolo, răceală și văicăreală. Administratorul, un ovrei gras și cu ochelari de aur, îl ia cu teorii și cu cifre, că ziarul are cheltuieli formidabile și nu se vinde de loc, deși e scris superb, fiindcă cititorii de azi nu mai sînt capabili să guste verva stilistică și spiritul polemic. ci umblă numai după crime și scandaluri, că...

– După vreo oră de discuție mi-am pierdut și eu calmul ! făcu Gogu cu mîndrie. M-am sculat, mi-am înfipt mîinile în buzunar și am declarat ritos : „Nu vreau să știu nimic ! Doresc să fiu satisfăcut, altfel !..." Atîta a fost suficient. L-am dat gata. Zice : „Bine, coane Gogule, dacă mă iei așa nu pot să te refuz !"

Nu putea spune admiratorilor săi că atunci cînd și-a înfipt mîna în buzunar a scos portofelul și a achitat anticipat pe șase luni leafa protejatului său, suma fiind contabilizată în registre ca donație din partea domnului deputat Gogu Ionescu.

Eugenia îl îmbrățișă și-l felicită grațios, satisfăcîndu-i astfel pe deplin amorul propriu. Pe urmă amîndoi făcură

urări tinărului şi-l poftiră la masă într-o zi, după ce va fi luat contact cu jurnalul.

– Vezi, mai pune şi despre mine cîte-o notiţă din cînd în cînd ! îi şopti Gogu conducîndu-l, între glumă şi serios.

Titu Herdelea era nerăbdător mai întîi să cunoască *Drapelul*. Nu-l văzuse niciodată şi nici măcar nu auzise despre un asemenea ziar. Colindă zece chioşcuri pînă să descopere un exemplar. Îl desfăcu îndată, îl examină cu atenţie. Îl găsi idiot, gol şi fad ca un discurs parlamentar. Avu o clipă de decepţie. Altceva tîvnise dînsul. Ce are-a face acum ? Pentru început...

Acasă se aşează să citească *Drapelul* de la titlu pînă la girantul responsabil, ca să se familiarizeze cu atmosfera. Pe cînd se lupta cu un studiu kilometric, semnat de un senator, îi bătu în uşă Jean :

– Vino, monşer, niţel, să te cunoască şi soră-mea, că ţi-a făcut Lenuţa o reclamă, de parc-ai fi moaştele de la Mitropolie !

Doamna Alexandrescu, dorind să fie agreabilă familiei lui Jenică, se străduia să găsească peţitori Tanţei, mai ales că bătrînii erau foarte preocupaţi de soarta fetei, care n-avea altă zestre decît frumuseţea de la Dumnezeu. Ochise deocamdată pe Titu şi-l lăuda că plăteşte corect chiria, că nu e haimana, că umblă numai între boieri şi, fiind ziarist, mîine-poimîine îl vezi deputat, cum a ajuns şi Costel Petrescu, care a fost coleg cu bărbatul ei la şcoala militară.

– Uite ce îngeraş s-a abătut pe la noi, domnule Titu ! suspină doamna Alexandrescu, topindu-se de duioşie.

Tanţa roşi. Era înălţuţă, delicată şi avea nişte ochişori verzi cu luciri umede învăluitoare. Tînărul se zăpăci puţin. Doamna Alexandrescu observă mulţumită, şi, după cîteva minute, interveni diplomatic :

– Ei, acum noi plecăm că sîntem, vezi, şi îmbrăcaţi. Am vrut numai să o vezi şi s-o admiri. Dar lasă, nu fi mîhnit ! Uite, îţi promit că te luăm într-o după-amiază în

familia lor și acolo poți pe urmă să-i faci și curte, dacă-ți place !

Titu Herdelea reluă studiul senatorului. Dintre rîndurile plicticoase licăreau neîncetat ochii verzi ai Tanței și surîsul buzelor ei, ca o ispită neașteptată și cu atît mai atrăgătoare.

A doua zi se duse la *Drapelul*. Un băiat îl introduse la secretarul de redacție. Într-o cameră vastă, singur, la un birou voluminos, un domn neras, ursuz, cu ochelarii după urechi, manevra într-un morman de jurnale cu niște foarfeci uriașe. Aruncă o privire spre vizitator și își continuă operația. Cînd isprăvi, mătură jos resturile de gazete, ca să-și libereze masa. Aflînd că Herdelea caută pe Deliceanu, zise plictisit :

– Directorul nu dă pe la redacție decît întîmplător, așa că greu ai să-l nimerești. Dacă însă ai ceva pentru ziar poți vorbi cu primul-redactor care trebuie să pice sau poți să-mi spui și mie !

Titu îi spuse. Secretarul strîmbă din nas :

– Mhm... Ne înmulțim mereu. Avem mai mulți redactori decît cititori și totuși, dacă n-ar fi foarfecele, n-am putea ieși. La leafă e îmbulzeală, la scris *codeală*. Dar asta-i treaba direcției. Eu mi-am declinat de mult orice răspundere...

Ca să se convingă, aruncă două cuvinte pe un petec de hîrtie și trimise băiatul la administrație. Răspunsul sosi prompt și secretarul continuă :

– În regulă ! Ești angajat ! Foarte bine ! Poate că dumneata ai și mîncărimea scrisului ? Ce ?

Încetul cu încetul se mai descreți. Avea suflet bun. Se credea cel mai iscusit secretar de redacție din Romînia și, deoarece lumea nu-l aprecia ca atare, se simțea nedreptățit. Îi era scîrbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur, în vreme ce alții, nedemni să-i stea alături, se îmbuibă și se lansează prin redacțiile jurnalelor de mare tiraj.

Pentru că tînărul Herdelea era de „dincolo", secretarul îl însărcină să culeagă din presa germană și ungurească știrile despre Romînia și romînii subjugați. Îi oferi imediat un teanc impresionant de ziare virgine. Nimeni din redacție nu cunoștea altă limbă străină decît franceza, încît n-avea cine să le citească. Poate să le ia acasă, să le răsfoiască pe îndelete. Să nu mîzgălească mult. Note concise, vibrante, asta trebuie unui jurnal viu. Din nenorocire, *Drapelul*... Firește ar fi perfect dacă ar putea să-i scrie și cîte un articol de fond, măcar unul pe săptămînă. Ia să încerce. L-au sastisit politicienii tîmpiți cu colaborările constipante. Dar să nu uite că *Drapelul* e oficiosul guvernului și deci să fie prudent, mai ales că partidul, pe lîngă șeful în funcțiune, are o droaie de pretendenți la șefie care fac opoziție clandestină și abia așteaptă vreo gafă ca s-o exploateze împotriva conducerii oficiale.

– Așa, puiule! sfîrși secretarul amical. Poți să lucrezi și acasă pînă te vei obișnui cu meseria. Dimineața însă te rog să fii aci totdeauna, că poate am nevoie de tine!

Se numea D. Roșu.

Titu Herdelea se întoarse acasă, se închise în odaia lui și începu să lucreze cu pasiune. Își zicea că de acuma i s-au deschis toate drumurile. Numai vrednic să fie și să nu se descurajeze. Doamna Alexandrescu plecase cu Jean la părinții lui, la o partidă de cărți cu prelungire. Era liniște desăvîrșită; rareori pătrundea pînă la dînsul cîte un țipăt sau vreo sudalmă din curtea cu mulți chiriași. Spre seară, tocmai cînd terminase de scris, auzi pași în antreu. Își închipui că trebuie să fie eleva lui, Marioara. Se bucură. După atîtea ore de muncă, era binevenită o ființă feminină, chiar și Marioara. Se repezi la ușă, să o primească.

– Măicuța nu e acasă? întrebă foarte natural Mimi.

Tînărul răspunse surprins:

– Nu este, dar... poftim înăuntru, doamnă!... Imediat am să...

Doamna mică și blondă avu o fluturare de surîs pe buze zicînd :

– Ei, hai, fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului.

Titu se aprinse, îi sărută mîna de mai multe ori și o rugă să stea cîteva clipe, să se satureze măcar privind-o, că de cînd a văzut-o deunăzi, n-o mai poate uita... Mimi îl întrerupse, parcă nici nu l-ar fi ascultat sau pentru că știa dinainte ce are să-i spuie :

– În camera asta stăteam și eu înainte de a mă mărita, în vacanțe, cînd mă întorceam de la pension. Pe atunci măicuța nu închiria... Cîte visuri frumoase am visat în pătuceanul ăsta !

Încurajat, tînărul stăruia să-i scoată mantoul, murmurînd într-una :

– Doamnă Mimi, te rog... Nu muște, zău ! Nu muște !

Mimi izbucni în rîs :

– Te cred, fiindcă nici nu ți-aș permite... să-mi faci semne !

Pe urmă, ca să-l potolească, adăugă sentimental :

– Mi-ești simpatic, dar...

Titu își pierdu cumpătul, o luă lacom în brațe și-i închise gura cu o sărutare însetată, căutînd s-o apropie de pat. Ea primi îmbrățișarea cu o gingureală mulțumită, apoi se desfăcu ușor, șoptind :

– De ce nu ești cuminte ? Vrei să-mi pară rău c-am intrat ?... Nu se poate acuma, crede-mă ! Altă dată ! Ai răbdare !

Își îndreptă pălărioara peste buclele aurii. Era cu spatele în ușă. Spre a evita un nou asalt, puse mîna pe clanță :

– Drăguț și cuminte, înțeles ?... Fug. Trecusem numai ca să știe măicuța c-am fost aici... Pe curînd, grăbitule !

În urma ei rămase un surîs promițător.

2

Sezonul se anunța mai bogat și mai vesel ca totdeauna. Nadina era în friguri. Avea, numai pentru noiembrie, deschiderea Parlamentului, reprezentațiile Eleonora Duse și Féraudy, în afară de concertul Paderewski. Își adusese de la Paris cîte ceva, cînd s-a întors în țară, dar observa cu groază că, față cu multitudinea evenimentelor care-i reclamau imperios prezența, ea se afla de fapt dezbrăcată.

Grigore sosi de la țară cu întîrziere de cîteva zile. N-a putut scăpa de tatăl său pînă ce n-au încheiat toate socotelile, să fie liniștiți pînă în februarie. I-a convenit și lui, mai ales că era hotărît să rămîie toată iarna în capitală, lîngă Nadina.

– În sfîrșit ! zise ea cînd îi auzi hotărîrea.

Imediat îl puse în mișcare să oprească loja cea mai bună pentru spectacolele fixate, specificînd că s-ar considera dezonorată pe vecie dacă s-ar întîmpla să lipsească de la vreunul. Bărbatul alergă, se osteni. Nadina vru să-l mai cruțe :

– Dacă te plictisesc cursele, să-l trimitem pe Raul. Ei e foarte abil în lucruri d-astea.

Grigore protestă că nu-l plictisesc de loc, deși îl plictiseau. Ținea să îndepărteze din preajma ei pe Raul, fără să se bage de seamă. Nu din gelozie, își zicea el, ci pentru că e prea imbecil. Noua lui iubire disprețuia gelozia. Trebuie însă să fie soț și amant, cum e și ea, ca s-o păstreze.

Nadina era prea prinsă în vîrtejul preocupărilor mondene și nu observa străduințele lui Grigore. De altfel, nici în alte împrejurări n-ar fi observat. I se părea natural și obligatoriu să fie iubită. Așa a fost obișnuită de totdeauna, începînd cu tatăl ei, care a idolatrizat-o și chiar azi se înviorează cînd o vede. În fond, nu avea sentimente de dragoste decît pentru sine însăși. Nu-și refuza nimic, socotind că i se datorează tot. Nici măcar plăcerile nu le putea gusta în bucuria inimii sau spre a-și satisface o

tentație, ci numai pentru că îi apăreau ca atributele firești ale frumuseții ei. Niciodată n-a înșelat pe Grigore dintr-o pornire de pasiune, întocmai precum nu fuma de dragul beției tutunului. Se credea obligată să facă tot ce e susceptibil să o ridice deasupra altor femei ca o statuie divină. Se contempla în oglindă îndelung, goală din cap pînă-n picioare, și se minuna cum s-au putut îmbina atîtea forme și linii superbe într-un singur corp. Umbla goală în apartamentul ei toată dimineața ca să se poată admira în voie.

Raul Brumaru era ca un capriciu și o codiță, necesar unei femei elegante ca un cățel sau un talisman. El ofta de mult, ca și alții. În cele din urmă l-a acceptat, nu din iubire, ci din indiferență. Conta în lume ca un băiat spiritual și făcea figură onorabilă în suita ei. Se jena mai puțin de el decît de Grigore. Pentru soțul ei păstrase orișicum un respect cel puțin teoretic. Față de Raul nu simțea nevoie de nici un fel de menajament sufletesc. Nici el nu pretindea așa ceva și se mulțumea cu firimiturile ospățului. Era mai ales dansatorul ei și, în calitatea aceasta, util.

Grigore avea o repulsie instinctivă de bărbații în genul lui Brumaru. Îi disprețuia. Socotea sincer că Nadina se compromite tolerînd pe lîngă ea asemenea cavaleri. Se învinovățea pe sine că n-a știut să împiedece alunecarea aceasta, nu prin scene care să o fi înverșunat în perseverare, ci printr-o iubire mai comprehensivă. Dacă el ar fi știut s-o înțeleagă dintru început, nu ar fi pierdut patru ani de fericire și n-ar fi îngăduit să se creeze între ei un gol peste care acuma trebuie să clădească punți noi de comunicație.

În clipa cînd și-a recunoscut greșeala, în mod firesc, și-a luat hotărîrea de a repara generos tot trecutul. Nadina să fie ferită de orice tentații, nu prin abaterea lor, ci prin prezența lui gata de a le satisface. Înțelegînd acuma frămîntările ei materiale, se oferi spontan să le împlinească, găsind o explicație măgulitoare :

– Nevasta mea vreau să fie cea mai strălucitoare !

Nadina nu-şi credea urechilor. Era obişnuită ca el, sub forme delicate, cu motive plauzibile, să se dezintereseze de mondenismul ei prea costisitor. Totuşi răspunse cu indiferenţă :

– Eşti drăguţ, şi-ţi mulţumesc, dar mi-e să nu te sperie cifrele.

– Pentru tine nici o cifră nu mă poate speria ! replică Grigore cu o privire în care ardea focul unei iubiri supuse.

Ce nu făcuseră în cursul căsniciei lor pînă azi, făcură acuma : se consultară foarte grav despre toaletele Nadinei. Ea îi etală cele mai noi numere din revistele de modă, îi explică detalii de croială, de ştofe şi de garnituri, iar el se interesa de aproape şi cu toată seriozitatea, parcă ar fi fost vorba de probleme vitale. Consfătuirile continuară zile de-a rîndul şi Nadina descoperi cu uimire că Grig are şi în materie de îmbrăcăminte feminină un gust delicat şi idei originale. Îi şi zise odată :

– Credeam că numai agricultura te pasionează. Văd că m-am înşelat.

Grigore surise :

– Tu ai fost adevărata mea pasiune, de cînd te-am întîlnit. Trebuie să mă fi înşelat şi eu cînd am putut crede altfel.

În zilele acestea, vreo două săptămîni după stabilirea lor în Bucureşti, se anunţă iar Platamonu. Nadina ezită să-l primească. Din moment ce Grigore s-a oferit s-o ajute, nu mai avea nevoie imediată de serviciile arendaşului, fiindcă Gogu o va mai păsui pentru plata datoriei ce-a făcut-o la el în străinătate.

Platamonu îşi motivă mai întîi venirea în capitală : a profitat că fiul său trebuie să se prezinte să-şi facă inscripţiile la universitate şi l-a însoţit cu gîndul să împrăştie norii neînţelegerilor regretabile dintre dînsul şi Nadina. Cu băiatul a isprăvit repede, fiindcă se întoarce acasă unde poate mai bine să citească pentru examenele ce vrea

să le dea negreșit după Crăciun. Astfel i-a rămas timp de alergătură, s-a străduit și a încherbălit jumătate din cîștiul de primăvară și l-a adus ca să-i dovedească stăpînei că e în stare să facă și imposibilul spre a fi pe placul ei. Nu cere decît o mică favoare și e sigur că, văzînd ea credința lui, nu i-o va refuza. Firește, e vorba tot despre Babaroaga. El a auzit deunăzi din gura ei că deocamdată nu intenționează să vîndă. Totuși, pentru că zvonurile stăruie (de la țărani a aflat că și boierul Miron ar umbla să cumpere), îndrăznește și dînsul să se declare amator. O roagă deci ca, primind avansul pe arenda anului viitor, să menționeze că în cazul înstrăinării moșiei și în cazul cînd, eventual, oferta lui ar fi mai avantajoasă și acceptată, suma aceasta să fie socotită în arvuna prețului de cumpărare. Pentru ea e o simplă formă, pentru el o vagă asigurare, prețioasă mai mult ca o indicație de încredere și recunoaștere a vechilor lui servicii leale.

Nadina l-a lăsat să vorbească în voie. Important i se părea numai că Platamonu a adus bani. De la tatăl ei știa că banii nu se refuză niciodată. Favoarea ce i-o reclama era fără obiect, de vreme ce ea nici nu se gîndea să vîndă Babaroaga. Vînzarea ar fi și mai plictisitoare ca arendarea. Plictiselile au început chiar numai la zvonul că ar avea de gînd să vîndă.

– De unde veniți toți să-mi scoateți în vînzare moșia ? zise Nadina. Toată lumea știe că vînd și-mi face propuneri, numai eu nu știu nimic. Și poate s-ar cuveni să știu și eu ceva... Ei bine, domnule, îți spun dumitale, care ești mai de înțeles : nu vînd, categoric nu, și nici nu intenționez ! E clar, precis și definitiv ?

– Cu atît mai puțin vă poate deranja mica mea rugăminte ! insistă Platamonu onctuos, adăugînd în sine că la cucoane nimic nu e definitiv și clar, și cum a vrut ieri și nu vrea azi, poate să vrea iarăși mîine.

– Atunci... făcu ea nepăsătoare. Bine. Cum vrei. Am ținut să te previn, să nu zici mai tîrziu că...

Îi povesti şi lui Grigore pe urmă aranjamentul cu arendaşul. Nu voia să-i ascundă asemenea lucruri şi îndeosebi că a primit o sumă importantă şi deci cheltuiala lui cu ea va fi mai mică. Grigore îi repetă, ca totdeauna, că ea e stăpînă deplină pe veniturile ei şi el nu doreşte să se amestece în gospodăria ei. Părerea lui însă ar fi că nu trebuia să-i dea lui Platamonu nici măcar asigurarea platonică. De ce să-şi lege ea mîinile pentru viitor?

Nadinei îi păru rău că i-a spus. „Degeaba, Grig e tipicar şi agasant." El observă neplăcerea ei şi se grăbi să adauge:

– Poate că eu exagerez... Nu te supăra, Nadina, te rog!... Fii veselă! Surîsul tău e viaţa mea!

3

– Măi Chirilă, tu nu ştii carte? Păcat!... Ia vino-ncoace să-ţi arăt ceva!

Într-o odăiţă cu o masă de brad şi cîteva scaune fără spetează, unde avea cancelaria moşiei – în corpul caselor de argaţi – Platamonu scoase din portofelul umflat o hîrţoagă albă şi o flutură sub ochii logofătului.

– Vezi tu zdreanţa asta, Chirilă?... O vezi bine... Uită-te!... Ei, asta e Babaroaga, băiete! strigă arendaşul cu o bucurie exuberantă. Uite asta! Poţi să le şi spui oamenilor, ca să ştie şi să nu-şi mai bată picioarele de pomană pe la curte!

– S-o stăpîniţi sănătos! zise Chirilă cu respect.

– Să dea Dumnezeu! mulţumi Platamonu. Am muncit, Chirilă, toată viaţa şi merit să am la bătrîneţe o bucată de pămînt. Nici noaptea n-am odihnă, că tu ştii, şi alerg, şi mă zbat, şi nu mă codesc a pune osul alături de voi, nu ca alţi boieri, care beau cafea în cerdac şi aşteaptă să le vie toate de-a gata. Şi totuşi oamenii nu încap de mine şi umblă să mă dea la o parte. Apoi asta-i drept, măi Chirilă? Spune tu, că eşti om cu chibzuială!

– Oamenii nu s-au ridicat împotriva dumneavoastră, conașule ! protestă logofătul. Dar de, boierule, nici ei n-au pămînt, și de aceea se tot sfarmă să cîștige.

– Nici eu nu zic să nu cîștige, s-ar putea ? făcu arendașul împăturîndu-și la loc hîrtia. Să cîștige, Chirilă !... Dar tocmai moșia mea, Chirilă ?

Platamonu de mult aștepta să se răcorească.

I se părea că țăranii au fost nerecunoscători cînd s-au prezentat Nadinei să-l concureze. Chitanța însă n-o socotea chiar așa de pretențioasă cum se arăta și deocamdată o întrebuința numai pentru consolidarea prestigiului său în fața lumii lui sătești. Avea nevoie de mîngîierea aceasta și din pricina lui Aristide. Faptul că băiatul a ținut să se întoarcă acasă, în loc să se bucure a petrece în București, umplea pe Platamonu de o îngrijorare cu atît mai urîtă, cu cît n-o putea împărtăși nimănui, nici nevestei sale, care era slabă de înger. Îi era frică să nu se fi încurcat cu vreo fată de pe aici și să-și prăpădească viitorul sau să facă vreo nebunie. Aristide era extrem de discret și nu-i spunea niciodată nimic, iar lui, ca părinte, îi venea greu să-l descoasă și astfel, poate, să-l jignească. Numai inima îl ustura și-i tremura.

Chirilă Păun ardea acuma să spuie oamenilor vestea auzită de la Platamonu. Peste săptămînă nu putea lipsi din Gliganu, de la curte. Numai duminecă avu răgaz să se repeadă pînă acasă, în Amara, să-și mai vază de necazuri și să-și descarce sufletul. Opri căruța la cîrciuma lui Busuioc, unde se strîngeau totdeauna oamenii după biserică, și se dădu jos, iar pe muiere și pe fată le trimise înainte acasă. Pe afară, pe sub streșini, cîțiva mai oropsiți se fereau de ploaie și-și spovedeau oftînd nevoile. Chirilă dădu binețe și trecu înlăuntru. Luca Talabă se hărțuia cu primarul în mijlocul unei îngrămădiri de oameni care mai mult tăceau. Cum văzu pe Chirilă, Luca strigă bucuros, parcă i-ar fi sosit un ajutor :

– Bine că te aduse Dumnezeu, Chirilă !... Ia hai, că tu trebuie să ştii !...

Circiumarul profită de ocazie să-şi organizeze clientela :

– Da de ce staţi în picioare, măi creştini, şi încurcaţi locul, de nici nu mai poate să se mişte lumea ? Aşezaţi-vă la masă, că nu vă muşcă şi nici nu vă cer parale ! Uite colea !... Haideţi binişor, fraţilor ! Hai, mă dom' primar, că după tine se iau şi ceilalţi !

Izbuti să-i aşeze şi să le servească cîte ceva.

Ion Pravilă se înverşuna în gura mare, vorbind despre Babaroaga, că nu-i drept ca unii care-s mai înstăriţi de la Dumnezeu să mai ia pămînt, iar cei săraci să rămîie necăjiţi.

– Uite-aşa mă fierbe de un ceas ! făcu Luca supărat, către Chirilă Păun.

– D-apoi că are dreptate primarul, se amestecă iarăşi Trifon Guju. Ce faci nu faci bine, măi nea Luca ! Nu, nu !... Că dacă dumneavoastră umblaţi să cumpăraţi, cum o să mai împartă vodă pămînt la oameni ?

Faţă de murmurul de aprobare dimprejur, Talabă întrebă aspru :

– Cine ţi-a spus ţie, măi creştine, că vodă împarte pămînt la oameni ?

– Toată lumea ştie, numai voi nu auziţi ! răspunse Trifon cu imputare.

– Trebuie să împartă, că altfel nu mai putem trăi ! adăugă un glas gros şi înăbuşit, parc-ar fi răbufnit din adîncurile pămîntului.

Luca Talabă înţelese că mulţimea e împotriva lui şi urmă cu alt glas :

– Bine-ar fi să fie cum credeţi voi, fraţilor, dar mă tem că noi om rămînea cu vorbele şi alţii cu pămînturile !... C-apoi eu dacă mă lupt, pentru mine lupt, măi Trifoane ? Ori pentru toţi ?... Eu, slavă domnului, tot mă mai chivernisesc... Dar, zic, de ce să ia alţii moşia muncită de noi şi de ce să n-o cuprindem noi, toţi dimpreună ?

Că doar n-am s-o împart eu numai cu Marin Stan, ci cu toți oamenii de omenie care vreau să muncească. Și cu tine, Ignate, și cu tine, Trifoane, și cu care vă poftește inima, numai să ne ajute cel-de-sus să punem mîna pe ea... Așa-i, măi oameni buni ?

Explicațiile fură lungi. Primarul zîmbea batjocoritor. Era jignit că s-au ascuns de el. Chirilă Păun însă se simțea rușinat. Tot îi venea să oprească pe Luca și tot nu îndrăznea, văzîndu-l atît de încrezător. În sfîrșit, cînd îl auzi spunînd că grecul a umblat și pe la București să stăruie pentru Babaroaga, socoti momentul potrivit și îngăimă :

– A umblat și pare-mi-se că n-a umblat în zadar !

Luca își curmă brusc însuflețirea. Se apropie și Busuioc de la tejghea să asculte.

– De ce tăcuși, bre, și ne-ai lăsat să ne tocmim și să ne sfădim, dacă grecul are hîrtia în portofel ? se bosumflă chiar Pravilă, după ce Chirilă le povesti ce-a aflat din gura arendașului.

Cîțiva mormăiră ceva pe de lături. Primarul, uitîndu-și jignirea, făcu îngrijorat :

– De...

Atunci Luca Talabă, parcă uluirea i-ar fi schimbat glasul și înfățișarea, se ridică de pe scaun, fără voia lui, și vorbi printre dinți :

– Apoi nici să fim batjocoriți așa, nu ne-om lăsa !

Și alte glasuri, care mai molcome, care mai dîrze, repetară :

— Nu, nu !...

4

Capitala rîdea vesel în podoaba steagurilor tricolore ce fîlfîiau pe clădirile principale. Calea Victoriei era presărată cu nisip fin, cenușiu. Mulțimea invadase trotuarele.

Soarele galben privea indiferent printre nouri. Cortegiul regal înainta agale spre Mitropolie. Copitele escadroanelor de escortă pîriiau prelung pe macadamul străzii. În frunte, într-o trăsură, prefectul poliției, în picioare, cu cilindrul pe ceafă, se agita țanțoș, strălucitor, ca un capelmaistru răsfățat, uitîndu-se înapoi în răstimpuri.

Camera zumzuia discret, ca un stup în ajunul roitului. Tribunele pline de doamne păreau niște straturi de flori multicolore. Briliantele licăreau ca stropii de rouă, dimineața, pe petalele catifelate. Însăși tribuna diplomatică era înflorită de uniformele atașaților militari, printre care miniștrii străini, în costumul internațional al breslei lor, făceau impresia unor rozete bătrîne și ursuze.

În incintă străluceau plastroanele, cheliile și decorațiile. Sute de mîini se întindeau și se strîngeau. În fața estradei prezidențiale era un vălmășag de fracuri. Ici-colo, cîte un reprezentant al națiunii ridica ochii spre tribune, căutîndu-și invitații sau schimbînd bezele cu vreo floare zîmbitoare.

– Uite pe Gogu ! șopti Eugenia mișcată, Nadinei, care avea pe figură un surîs de satisfacție.

De jos, Gogu Ionescu, jovial, făcea niște semne pe care nimeni nu le înțelegea, dar la care Nadina, închipuindu-și că întreabă dacă e mulțumită cu locurile ce i le-a procurat, răspunse fără glas și numai din buze :

– Foarte bine. Mersi. Perfect. Ai fost încîntător.

Gogu dispăru printre fracuri. Peste cîteva clipe însă apăru din nou de mînă cu Raul Brumaru, care saluta de zor și spunea ceva ce nu se auzea.

– Dar ăsta ce caută în incintă ? întrebă, din spatele Eugeniei, Grigore.

– Cum ce caută ? zise Nadina firesc. El nu lipsește de nicăieri. Și pe urmă are foarte multe relații, încît intră pretutindeni...

Deodată se făcu o mișcare în incintă. Pe ușile laterale alte fracuri se îmbulzeau înăuntru. Din dreapta intrau

arhiereii, ceremonios, lucind de podoabe, din stînga, în uniforme de gală, numai fireturi și strălucire, generalii. Pe estradă domni gravi se înșirau în ordine. Un glas speriat răcni lîngă ușă :

– Maiestatea sa regele !

O clipă de tăcere frămîntată, urmată brusc de o răpăială furtunoasă de aplauze, ce nu mai încetară decît atunci cînd regele, luînd o hîrtie din mîna șefului guvernului, scoase ochelarii, îi așeză tacticos pe nas și începu să citească :

– Domnilor senatori ! Domnilor deputați !

La mai fiecare frază aplauzele reizbucneau, cînd mai liniștite, cînd mai impetuoase, și regele trebuia să se oprească și se uita pe deasupra ochelarilor la mozaicul de figuri cu privirile îndreptate spre dînsul, ca mii de raze în focarul unei lentile miraculoase...

– ...grija mea statornică pentru propășirea țărănimii muncitoare, temelia puternică și sănătoasă a statului, de care depinde viitorul națiunii.

În ropotul aplauzelor se amestecă acuma glasul lui Grigore, uscat de emoție :

– Bravo ! Bravo !

Nadina întoarse puțin capul spre el cu o mică privire dojenitoare.

Apoi lectura se sfîrși, ovațiile petrecură pe rege pînă la ieșire și toată lumea se urni să plece.

– Foarte nostim spectacolul ! murmură Nadina pe culoar. Nu-i așa ?... Și regele ce bine a fost !

Afară, trăsuri elegante, automobile zgomotoase, zîmbete multe și strîngeri de mîini. Și muzica militară a companiei de onoare cîntînd un marș martial...

Ciinele lătra să se omoare. Ploua virtos.

– Ia ieși, măi bărbate, să nu muște cățeaua pe cineva, să mai pățim altă poznă !

Ignat Cercel se urni de pe laviță bombănind. Cînd deschise ușa spre tindă, porcul, care rîciise într-una să intre, dădu buzna printre picioarele lui în odaie. Ieși făcînd : „Acu lasă-l dracului !“ În ușa tinzii strigă :

– Huo, potaie, fire-ai a dracului să fii tu cu neamul tău!

De-acolo văzu în mijlocul ogrăzii, bălăcind prin noroi și apărîndu-se cu umbrela deschisă de cîinele ce se repezea mereu, pe perceptorul Bîrzotescu urmat, la cîțiva pași, de straja satului.

– Așteptași, măi Ignate, să viu eu la tine și încă pe vremea asta, ai ? Nu ți-a fost milă de ostenelile mele, ai ?

Țăranul uluit aruncă întîi după cîine :

– Huo, javră ! Nu pricepi de vorbă !

Pe urmă își îndulci glasul :

– Ce să aștept, domnule, păcatele noastre ! Da uite, ne ține sărăcia în brațe de nici nu ne mai lasă să răsuflăm... Că altfel veneam, vai de mine, cum să nu viu ! Că doar știu destul de bine unde-i primăria și nici picioarele nu mă dor, slavă domnului.

Perceptorul ajunse la el. Închise umbrela, scuturînd-o binișor de ploaie și zicînd :

– La plata birului hop cu sărăcia, altfel însă dă-i cu circiuma ! Lasă că vă știu, Ignate ! Pe mine nu mă prostiți, degeaba ! Cu voi îmi prăpădesc tinerețea și sănătatea !

– Ce circiumă ? protestă țăranul. N-am mai pus țuică-n gură de nici nu mai țiu minte, că unde să ne mai ardă de băut dacă...

– Ia lasă vorba, că n-am venit la taifas ! îl întrerupse Bîrzotescu intrînd în casă.

Muierea încremenise lîngă vatră, cu cei patru copii lîngă ea, ca o cloșcă speriată de uliu. Porcul grohăia mulțumit și ridică rîtul mirat... Perceptorul se înțepeni în mijlocul odăiței și se uita împrejur cercetător. Lung și deșirat cum era, ajungea cu capul pînă în grinzile tavanului. Luă registrul de la strajă, însemnă ceva și rupse o foaie.

– Ascultă, Ignate ! zise pe urmă sever. Acu ți-am scris porcul, că altceva de preț văd că n-ai. Ai auzit ? Nu-l iau deocamdată, să nu zici că-s rău. Dar să nu crezi că am să te aștept mai mult de o săptămînă, că nici pe mine nu mă așteaptă cei mari, și nici n-am să mai viu pe aici să-mi stric ghetele prin cele băltoace, că voi nu-mi cumpărați altele și m-ați lăsa să umblu desculț... Așa, Ignate, să vii curînd-curînd, că altfel vine porcul la mine și nici nu se mai întoarce !

Atunci femeia izbucni amărîtă :

– Aoleo, doar n-o să ne iei purcelul, domnule, să-mi rămîie copiii flămînzi, că atita avem și-am rupt de la gura noastră să-l cresc, că vite nu putem ținea dacă nu-i nutreț și porumbul...

Bîrzotescu, parcă nici n-ar fi luat notă de existența ei, ieși plecindu-se adînc, să nu se lovească cu capul de pragul de sus. Ignat îl petrecu după cuviință pînă-n ogradă, abătut, bîiguind mereu ca o scuză și o plîngere :

– Apoi ce să facem, dom' perceptor, ce să facem ?

Aristide Platamonu trimise servitoarea să cheme puțin pe fata logofătului, pe Gherghina. Ea are să știe să-i calce pantalonii frumos, cu dungă, nu ca toantele astea care nu-s în stare nici măcar să încălzească bine fierul.

Era singur acasă. Bătrînul avea un proces la Costești, la judecătorie, și pusese martor și pe Chirilă Păun. Plecase cu brișca de dimineață împreună cu doamna Platamonu, luînd și pe Chirilă cu nevastă-sa. Au vrut să-l plimbe și pe Aristide puțin, dar el a refuzat. Tocmai va profita de singurătate ca să citească serios. Soră-sa se afla de o săptămînă la Pitești, într-o familie prietenă, să se mai distreze.

Gherghina intră cu sfială în camera tînărului stăpîn, împreună cu servitoarea.

– Uite, fetițo, tu ești deșteaptă și îndemînatică și ai să-mi faci un serviciu...

Aristide îi explică. Fierul se încălzise. Pe masă erau întinşi pantalonii alături de cîrpa udă. Izgoni pe servitoarea neghioabă, să n-o vază în ochi.

– Eu am să încerc, conaşule, zise Gherghina speriată şi ea de cearta servitoarei. Dar nu ştiu dacă am să pot bine...

Se apucă de lucru. Aristide, lîngă ea, o privea. Trupul ei mlădios era plecat uşor peste fierul de călcat. Basmaua roşie, legată la spate, îi strîngea capul şi-i lăsa gol gîtul plin şi puţin îndoit. Printre umăr şi capul lăsat într-o parte tînărul îi vedea, sub iia subţire şi descheiată, sînii rotunzi, mărişori, cu nişte sfîrcuri ca mugurii plăpînzi. Se aplecă uşor şi-i atinse gîtul cu buzele. Gherghina tresări şi întoarse spre dînsul doi ochi plini de spaimă.

– De ce crezi că te-am chemat, Gherghino? şopti Aristide, luîndu-i fierul din mînă şi aşezîndu-l pe un suport. Pentru astea? urmă apoi arătînd dispreţuitor fierul. Pe o fată frumoasă ca tine?

Gherghina se retrăgea spre uşă cu aceiaşi ochi în ochii lui. El o apucă de mînă:

– Ţi-e frică de mine?... Spune drept!... Se poate?... Şi eu numai pentru tine n-am rămas la Bucureşti, de dragul tău...

Fata încercă iar să se apropie de uşă. Atunci tînărul întoarse cheia în broască şi o cuprinse de mijloc, continuînd cu acelaşi glas lacom şi fierbinte:

– De ce nu vrei să rîzi niţel, Gherghino?... De ce te uiţi aşa? Nu, nu, nu vreau să te uiţi aşa!

Îi sărută gura, ochii, obrajii. Gherghina murmură:

– De ce-ţi baţi joc de mine, conaşule?

Şi simţindu-se dusă spre colţul unde văzuse canapeaua, adăugă:

– Nu vreau!... Nu vreau!... Ţip!... Să ştii că ţip!...

– Nu fi proastă, Gherghino!... Nu, nu! bodogăni Aristide crîmpoţindu-i gura cu gura lui.

Cortina căzu în ropote de aplauze. Luminile țîșniră brusc în sala încinsă de căldură și de miros de oameni mulți. Cîteva minute urmară rechemările actorilor, apoi lumea se liniști și intrară în funcție binoclurile. Nadina trona în loja ei ca un idol satisfăcut de adorația credincioșilor. Își aluneca alene ochii peste parter, schimba saluturi cu cîte o lojă. După primul examen sumar, spuse încet lui Grigore :

– Ai văzut ? Pînă și Predelenii sînt toți în păr... Ce-o fi pățit zgîrcitul de-a cheltuit atîția bani ?

– Și nici măcar n-am trecut pe la ei ! zise bărbatul cu regret. Nu știam că s-au întors de la țară...

Începură defilările. Loja se umplu de extaz :

– A, a fost superb !... Ce mare artist !... A jucat încîntător !... Am văzut piesa și la Paris... Da, tot cu el...

Grigore profită de îmbulzeală și se repezi la loja lui Predeleanu. După primele cuvinte, Tecla observă cu mirare :

– Dar te-ai schimbat de tot ?... Parcă ești alt om !

– Se cunoaște ? făcu Grigore. Mi-e cam rușine și totuși... Sînt îndrăgostit rău !

Olga îi aruncă o privire cu un surîs strengăresc. Tecla, însă, uitîndu-se o clipă la loja Nadinei plină de o diversitate de admiratori, murmură pe gînduri :

– Ce-i drept, parcă s-a făcut mai frumoasă și mai fermecătoare...

Tînărul Iuga îi sărută mîna, recunoscător.

Cînd se ridică iar cortina și se întunecă sala, Nadina șopti :

– Unde mergem după spectacol, Grig ?

Și mai tîrziu, în momentul culminant al dramei de pe scenă, continuă cu drăgălășenie :

– A descoperit Raul un local nou, absolut parizian și retras, unde nu merge decît lumea cea mai bună... L-am trimis să ne rezerve o masă și să fie aici, la sfîrșit, să ne conducă. Am făcut bine ?... Vine și Gogu cu consoarta lui...

– Tot ce faci tu e bine! răspunse Grigore mîngîindu-i pe furiș brațul gol rezemat pe speteaza fotoliului.

Un mic restaurant de noapte, într-o străduță dosnică. Exterior modest. Înăuntru însă lumină orbitoare, lux căutat, atmosferă caldă, chelneri francezi pur-sînge și cîteva atracții senzaționale. Patronul, om dintr-o familie boierească, cu nume distins, care și-a mîncat o avere imensă la Paris și din resturi a înjghebat localul de curînd, ca să aibă o ocupație, își primește clienții personal și ceremonios ca un senior pe invitații săi la o recepție selectă. Raul Brumaru, firește, prieten cu proprietarul, face spiritual prezentările. Și Nadina surîde încîntată și repetă într-una :

– Ah, *oui, c'est vraiment très chic, très parisien!*[1]

Mica sală s-a umplut de domni în frac și doamne decoltate. Chelnerii se strecoară ca umbrele, echilibrînd tăvi de argint încărcate. O dansatoare spaniolă, într-un pătrat rezervat, acompaniată de o orchestră specială de chitariști spanioli, își învîrtește temperamentul cu stridente vibrații de castaniete. Orchestra mai continuă un răstimp cu arii madrilene și sevilane, apoi dispare pe urmele dansatoarei, făcînd loc unui pianist care preludează somnolent și nonșalant, pregătind intrarea unui șansonetist francez, drăguț, elegant și foarte răsfățat, primit cu ovații frenetice de publicul cunoscător. Cîntărețul surîde galant în dreapta și în stînga, lumina se stinge, rămîn numai cîteva becuri albastre – e romanța reveriei. Urmează altele, fiecare cu lumina ei. Apoi un chelner îi oferă o chitară, lăsată pe colțul pianului de un spaniol, se face lumină trandafirie și răsfățatul publicului se apropie de Nadina și cîntă înfiorat cupletul amorului fără speranță.

Aerul s-a îmbîcsit de fum și de aburi de vinuri grele. Ochii lucesc. Lumina albă tremură pe fețele obosite. Glasurile bîjbîie distrate...

[1] Ah, da, este într-adevăr foarte frumos, foarte parizian! (fr.).

În trăsură, îmbondorită în blană, Nadina spuse bucuroasă :

– Bine c-au început și Bucureștii să devie oraș mai civilizat, nu tot mititei, și lăutari, și mojicie !... Nu-i așa, Grig ?

– Da, sigur !

– Și șansonetistul foarte interesant ! adăugă ea după o pauză. Ai văzut că numai mie mi-a cîntat ?

Grigore o simțea lîngă dînsul, fericită și caldă. Zise cu o voce avidă și supusă :

– Tu ești cea mai frumoasă !

– Tu ești, Petrică ?

– Eu, eu ! Hai, deschide, mamă, hai !

Intră. În casă era întunerec. Numai focul din vatră răspîndea un rotocol de lumină roșcată.

– Mi se pare că nici nu dormeai ? întrebă Petre.

– Ce să dorm ? Că pînă le-am dat de mîncare, pînă s-au culcat ei, a trecut vremea, zice maică-sa horobăind pe lîngă foc. Dar și tu, dragul mamei, tîrziu mai vii și greu mi-e și mie că sînteți mulți și nu mai știu cum să împart ca să-ți opresc și ție, să-i satur și pe ei, of, doamne !

Petre se așează pe laviță. Oftă :

– Apoi nu stau nici eu de bine și de petreceri, mamă !

Smaranda îi puse pe masă o farfurie cu mîncare. Un răstimp nu se mai auziră decît sorbiturile lui flămînde și molfăitul fălcilor. Pe altă laviță, într-un pat și pe cuptor dormeau ceilalți copii, cu respirații grele. Pe urmă, după ce își mai potoli puțin foamea, Petre începu să-i spuie, printre îmbucături, că tot n-a izbutit să o rupă la boierul cel bătrîn nici așa, și nici așa. Logofătul zice mereu c-o fi, c-o păți, că boierul se ține de vorbă cînd făgăduiește, că lui i-a spus atunci, astă-iarnă, să plătească boul, dar n-a spus să nu oprească datoria...

– Așa m-a purtat și pe mine, de au trecut săptămînile și lunile, că în curînd se împlinește anul de cînd s-a prăpădit bietul tată-tău ! bolborosi femeia cu glas lăcrimat.

– Ei, dar de lăsat nu mă las, să știu de bine că se întîmplă orice ! făcu flăcăul hotărît. Nu las, că-i dreptul nostru și nu cerem de pomană, că taica pentru dînșii a muncit pînă l-a luat Dumnezeu...

Sorbi ultimele linguri din farfurie. Tăcu îndelung. Se uita la flăcările roșii ce filfîiau în vatră cu un duduit leneș. Apoi cu glas mai molcom zise iarăși :

– Rabzi, rabzi și oftezi, pînă nu mai poți, ș-apoi...

Iar tăcu și, după un răstimp, urmă ginditor :

– Că spuneau și oamenii și se sfătuiau cum să mai facă și ce să facă ? D-aia am și întîrziat așa...

Se întrerupse, parcă și-ar fi adus aminte, și întrebă :

– Da de ce nu aprinseși lampa, mamă ? Ori nu mai e gaz ?

– Ba mai e nițel, dar ziceam că e destulă lumina focului...

Petre dădu din cap, apăsînd :

– Că bine zici, face și focul lumină cînd nu-i alta !

O flacără trosni aținîndu-le și pe celelalte. Fața lui Petre se roși. Umbra lui juca pe perete și peretele parcă se clătina.

5

Titu Herdelea scrise acasă despre toate prin cîte a trecut pînă ce acum poate zice că i-a ajutat Dumnezeu de s-a aranjat bine de tot. Se lăuda în scrisoare și lăuda *Drapelul* ca fiind un jurnal foarte important. Îi trimise bătrînului Herdelea, pentru că îl știa mare amator de ziare, un pachet voluminos cu diferite foi, avînd grijă să încadreze cu roșu în *Drapelul* tot ce scrisese dînsul și mai ales cele două articole de fond în care se lupta vi-

guros cu însuși contele Apponyi. Nu uită, firește, să ridice în slavă pe Grigore Iuga (a cărui nevastă e o minune de frumusețe și eleganță, de s-ar prăpădi de admirație toate domnișoarele de prin Amaradia și împrejurimi cînd ar vedea-o), să povestească cum a petrecut la castelul lor de la țară, ceva în felul castelului grofilor de la Beclean, și cum s-a întors la București cu automobilul, o distanță cam cît de la Bistrița pînă la Cluj. Transmise bătrînului complimente prietenești de la Gavrilaș, care este pentru dînsul ca un părinte, iar din parte-i salutări tuturor cunoștințelor și îndeosebi preotului Belciug, fiindcă în cele din urmă s-a purtat așa de frumos, încît trebuiesc uitate micile neînțelegeri din trecut. Adăugă că îl așteaptă pe Belciug să vie în țară, cum a făgăduit pe cînd se muncea cu clădirea bisericii noi din Pripas ; cum e el văduv și cu stare, poate veni lesne și nu-i va părea rău de cheltuială, căci Bucureștii e un oraș mai simpatic ca Budapesta, afară că e inima romînismului. Felicită solemn pe Ghighi pentru logodnă și o îndemnă să fie bucuroasă de Zăgreanu, care e un băiat eminent. Rău îi pare că va lipsi de la nuntă, dar are acuma atîtea ocupații, că nici nu se poate gîndi să le întrerupă, mai ales că nici banii nu prea îl dau afară din casă, deocamdată.

Nu pomeni însă nimic despre micile lui afaceri amoroase, deși știa că, în special pe Ghighi, ar interesa-o grozav. Nu voia să se mai afle prin Amaradia că el și aici umblă după lucruri neserioase, deși în ultimele săptămîni, de cînd a scăpat de grija vieții de toate zilele, tocmai lucrurile acestea îl preocupau mai mult.

Doamna Mimi s-a ținut de cuvînt și a revenit să-și vază camera de fată într-o după-amiază cînd știa că mamă-sa nu e acasă. S-a dezbrăcat singură și îndată s-a vîrît în pătuceanul ei de odinioară. Pe urmă, de cîte ori venea, se dezbrăca la fel, lepădîndu-și acuma și cămașa, încît rămînea goală cum a născut-o doamna Alexandrescu ; își admira nudul în oglinda mare cu ramă de nuc, tot de pe

vremea fecioriei ei, şi apoi repede se ascundea în pătuceanul cu visurile.

Titu a primit-o cu emoţie mare întîi şi s-a simţit mîndru că a cucerit o femeie atît de încîntătoare. Curînd însă a înţeles că nu este el singurul mîndru şi fericit, că lui îi revin numai rămăşiţele şi că cucerirea lui se datora unui capriciu întîmplător al ei de a fi iubită de un poet. De altfel Mimi însăşi nu s-a sfiit să-i spuie clar că nu trebuie să fie pretenţios şi nici să o plictisească cu gelozia, fiindcă destul o sîcîie bărbatul ei cu d-astea. Firește, tînărul s-a resemnat cu situaţia. Îşi zise că, la urma urmelor, ea îi dăruieşte ce poate şi de ce ar refuza el pe o femeie drăguţă, cînd nici nu-l costă nimic.

Totuşi, se iviră şi inevitabilele mici complicaţii. Eleva lui, Marioara, a mirosit ceva şi a început să-i facă imputări că ea nu e fată de pe străzi, că dacă n-o iubeşte cu adevărat, pentru ce nu-i spune pe faţă, nu să-şi bată joc de ea înşelînd-o cu cine ştie cine, şi sfîrşind printr-o discretă ameninţare că se va plînge doamnei Gavrilaş de purtarea lui neleală. O seară întreagă a trebuit să-i explice şi să-i jure că numai pe ea o iubeşte, ca s-o astîmpere.

Ba într-o zi s-a pomenit cu doamna Alexandrescu că îl apostrofează atît de jalnic, de parcă ar fi părăsit-o Jenică :

– Domnu Titu, din suflet te rog şi te implor, ia seama să nu se nenorocească din pricina matale biata Mimi !... Ea te-o fi iubind, sărăcuţa, c-am observat de atunci că îi eşti simpatic, dar dumneata trebuie să fii mai cuminte şi s-o fereşti, să nu care cumva să prindă de veste Vasile, că se întîmplă o nenorocire... Nu zic şi nu-ţi reproşez, că pasiunea aşa vine, pîrdalnica, şi Mimi, sărmănuţa, nu-i de mirare că i s-a urît şi ei cu un bărbat ciufut şi mojic, dar...

Tînărul Herdelea ascultă cu resemnare lamentaţiile gazdei sale şi numai la sfîrşit articulă un slab protest, menit mai mult să-i evidenţieze cavalerismul decît să fie crezut. În realitate se jena de doamna Alexandrescu din pricina Tanţei, căreia începuse a-i face curte foarte stăruitor.

Doamna Alexandrescu l-a dus deunăzi la părinții fetei, l-a prezentat și l-a lăudat, iar pe urmă el a devenit un mosafir asiduu în casa din dosul gării, proprietatea domnului Alexandru Ionescu, șef de birou la Finanțe. Tanța era acum iubirea lui cea frumoasă și adevărată. Grație ei i-a revenit inspirația poetică. În fiecare seară, scăpat de obligațiile pentru *Drapelul*, învăluit într-un nour de fum de țigări, scria versuri de glorificare a făpturii divine. De altfel Tanța răspundea cu aceleași sentimente. Deși sfioasă, i-a mărturisit că nici n-ar mai putea trăi fără el. Trei zile dacă nu-l vedea, născocea motive să fie la Lenuța, confidenta dragostei ei, care, firește chema pe Titu.

Toate acestea nu-l împiedicau să-și împlinească meseria, ba chiar îl stimulau. În fiecare dimineață se prezenta conștiincios la *Drapelul*, cu manuscrisul pregătit. Găsea totdeauna numai pe Roșu, la același birou, parcă nici nu s-ar fi clintit de-acolo. Spre amiazi își mai făceau apariția reporteri, redactori, veșnic grăbiți și agitați și nemulțumiți, discutînd violent și abținîndu-se permanent de a scrie. Altminteri însă, Herdelea era singurul tovarăș redacțional al lui Roșu, care îi spunea deseori :

– Să știi, puiule, că tu ai să ajungi ! Ascultă-mă pe mine ce-ți vorbesc, că eu nu vorbesc fleacuri ca domnișorii ăștia care vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint și nu-s capabili să scrie un rînd cumsecade. Ai să ajungi, băiete, pentru că îți place munca și nu te codești ! Să știi !... Ai și talent, ești și sîrguitor, tocmai ce trebuie unui gazetar bun. Nu zic, se poate să te lași de meseria asta, că te văd băiat cinstit și corect, și anevoie răzbești în gazetărie cînd ești așa, dar oriunde te-ar duce destinul, ai să faci treabă, să știi de la mine !

Titu Herdelea se credea la rîndu-i obligat să-i raporteze cînd a luat masa la Gogu Ionescu sau cînd a fost poftit la Grigore Iuga, și alte asemenea evenimente de ale sale de interes mai public. Secretarului nu-i plăceau și le considera

apucături de arivism, enunțînd dogmatic că ziaristul să rămîie în lumea lui, să nu se vîre printre ciocoi, să-și adoarmă conștiința. Gazetarul trebuie să-și păstreze virgină facultatea de a protesta și a biciui necontenit, mai cu seamă în țara noastră, unde fărădelegea e singura lege perfect valabilă.

– Deschide ochii, puiule, și uită-te împrejur! Te-ai plimbat la țară în automobil și prin castele ciocoiești și n-ai pus urechea la pămînt să asculți glasurile care nu se aud. Din automobil nu se vede și nu se aude nimic. Și nici pe trotuarele Bucureștilor. E falsă și artificială toată aparența asta de lux și civilizație. Realitatea e alta, tinere! Exportăm zeci de mii de vagoane de cereale și cîteva milioane de țărani n-au nici porumb pentru mămăliga cotidiană! Înțelegi ce va să zică asta? Cu luminile Bucureștilor ne înșelăm pe noi înșine. Nu ne aruncăm privirea dincolo, fiindcă știm că dincolo e prăpastia și numai privind în ea ne-am cutremura... Nu lux, nu automobile și castele, puiule! Astea-s pojghița care acoperă un vulcan de dureri. Ca mîine se sparge pojghița și atunci!...

Titu se obișnuise deja cu catastrofismul. Nu era om să nu lăcrimeze, de îndată ce venea vorba de stările generale, asupra durerilor țărănimii, completîndu-le cu profețiile crîncene de rigoare. Așa a fost probabil totdeauna și va fi totdeauna. Orășenii, care cunosc țara din vilegiaturi pitorești, au o mare predilecție pentru țăranii veșnic porniți să se revolte, tocmai pentru că sînt asigurați că țăranii romîni nu sînt în stare să se revolte aievea niciodată.

6

– Ce-ar fi, Grig, să facem Crăciunul la țară? zise Nadina cu mare voioșie într-o zi cînd se apropiau sărbătorile.

Grigore Iuga răspunse numai cu o privire plină de recunoștință. Propunerea o considera o atenție delicată pen-

tru dînsul. Nimic nu l-ar fi putut bucura mai mult decît dovada aceasta de apropiere sufletească. Iubirea lor ajunge astfel să se cimenteze prin înţelegerea reciprocă. Pasiunea trupească devine în sfîrşit durabilă, fiindcă se alimentează din esenţa inepuizabilă a sufletelor. Dacă ar fi adoptat de la început faţă de ea atitudinea de azi, cîte amărăciuni şi-ar fi cruţat unul altuia ! Fericirea n-o poţi gusta decît cînd te-a purificat nefericirea.

Detaliile le stabiliră uşor. Grigore se mulţumea să înregistreze dorinţele ei, ca să-i fie toate împlinite cu sfinţenie. Primul punct era că vor petrece Crăciunul la Amara, dar revelionul îl vor face negreşit în capitală. Acceptat. Al doilea că trebuie să fie un Crăciun vesel, cu lume multă şi lăutari buni. Acceptat, firește. Vor fi prezenţi toţi vecinii lor mai subţiri de la ţară. Despre asta va îngriji bătrînul, care are să fie plăcut surprins de hotărîrea lor. Îi va scrie să poftească şi pe prefectul judeţului, de la Piteşti, ca să fie reprezentat şi guvernul la veselia lor. Nadina surîse ; i se părea comic cu prefectul... Grigore întrebă :

– De la Bucureşti luăm pe cineva sau mai bine nu ?...

– A, s-ar putea ? se miră Nadina. Apoi dacă ar fi numai moşieri şi arendaşi, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereţi de plictiseală ! Trebuie să conteze neapărat pe Gogu şi Eugenia, care au invitată la ţară şi familia unui frate al ei, profesor, sau aşa ceva, la Giurgiu. Evident au să vie împreună cu musafirii lor. Pe urmă cîţiva băieţi mai spirituali, să aibă cu cine sta de vorbă. Măcar doi-trei. Cînd rosti numele lui Raul Brumaru, observă, sau i se păru, o uşoară crispare pe figura lui Grigore încît adăugă repede : Dacă nu-ţi convine, renunţ, Grigule !... M-am gîndit însă la Raul pentru că e totdeauna vesel şi...

– O, de ce ? Foarte bine !... Bietul Raul ! zise bărbatul cu o compătimire dispreţuitoare.

– Uite, poate să vie şi tînărul cela, cum îl cheamă, din

Ardeal? continuă Nadina. Îl vom pune să ne cînte colinde ardelenești...

Crăciunul cădea într-o joi. Nadina hotărî să plece cu toții marți după-amiază la Amara, să doarmă acolo în tihnă, ca să fie odihniți pentru seara din ajun. În Gara de Nord îi aștepta numai Raul; ceilalți cavaleri mondeni se scuzaseră în ultimul moment. De-abia dincolo de Chitila apăru și Titu Herdelea, radios și aferat. Minți că a sosit chiar cînd a plecat trenul și s-a instalat în alt compartiment. De fapt venise cu o jumătate de oră înainte și și-a asigurat un loc bun în clasa a treia, deoarece călătorea pe buzunarul lui și de ce să-și risipească gologanii.

Numai Grigore îi ascultă scuzele și explicațiile. Nadina îi surise indiferentă, rămînînd atentă la Brumaru, care îi relata o povestire picantă după *Vie Parisienne*[1], fără a se întrerupe decît o secundă pentru a întinde lui Titu mîna stîngă și a-i zice: „Ce mai faci, monșer?" Tînărul Herdelea mai făcu puțină politică cu Grigore, află că Gogu Ionescu e la Lespezi de trei zile și se bucură că se va întîlni cu Alexandru Pintea, pe care-l cunoscuse de asemenea la Singeorz. Pe urmă găsi un pretext să se retragă în compartimentul său, fiindu-i frică să nu dea conductorul peste el și să-l facă de rîs, că stă la clasa întîia cu bilet de a treia.

Zăpada ce o lăsaseră în București era o jucărie față de ce găsiră la Amara. La sosire, în Costești, îi așteptau sănii. Nadina tresălta de bucurie. Cum ajunseră acasă, porunci pentru a doua zi o plimbare cu sania prin împrejurimi.

Grigore se sculă mai devreme, să îngrijească de plimbarea proiectată. Avu însă o surpriză neplăcută. Aseară, Ichim, bătrînul vizitiu de nădejde, după ce a deshămat iepele de la sania cea bună și le-a adăpat, cînd le-a băgat în grajd să le lege la ieslea lor, nu se știe cum și ce, dar s-a pomenit cu iapa roaibă, sperioasă, că începe să sară

[1] *Viața pariziană* (fr.)

în două picioare, şi-apoi să zvîrle din copite pînă tot l-a zdrobit pe bietul om de l-au scos pe cergă afară. Aşa că nu-i chip să mai iasă dînsul cu sania, iar ceilalţi vizitii nici unul nu s-ar încumeta să miie iepele prea buiestre. Grigore era plictisit şi pentru Ichim, dar mai cu seamă din pricina Nadinei care, fiind amatoare de iuţeală, nu ar fi mulţumită să o plimbe cu caii de purtare. Atunci logofătul Bumbu îşi dădu părerea că ar putea chema pe Petrică al Smarandei, c-a fost doar căprar la artilerie şi a strunit tot felul de cai, încît are să se joace cu iepele. Îl chemară degrabă.

Totuşi, abia spre amiază porniră. Nadina luă lîngă ea pe Titu, pe Raul îl trecu în sania a doua cu Grigore, care o sărută în gînd pentru acest gest. După indicaţiile lui Grigore, sania Nadinei o luă înainte avînd să facă circuitul Ruginoasa, Bîrlogu, Babaroaga, Gliganu, Lespezi şi acasă. Înfăşuraţi în bunzi imense, cît nişte pelerine medievale, acoperiţi cu pleduri groase şi îmblănite, sfidau gerul aspru ce dăinuia de peste o săptămînă. Cum ieşiră din Amara, cîmpia albă se desfăşura în faţa lor ca o nesfîrşită mantie de hermină, scînteind în lumina soarelui muşcător. Şoseaua tăia o dîră lucioasă, rectilină, pe care sania aluneca vertiginos. Petre, în picioare, puţin plecat înainte, îndemna iepele arar, cu un plescăit de limbă, energic. În sumanu-i cenuşiu, cu căciula neagră de miel pe o ureche, părea mai înalt şi mai voinic de cum era.

Nadina nu mai tăcea din gură, atîta era de entuziasmată. Aci spunea ceva lui Titu, aci scotea un strigăt nearticulat, aci lălăia un început de galop cantabil şi din cînd în cînd striga către vizitiu cu o încurajare aţîţătoare :

– Hai, băiete, hai, nu şovăi !

– Nu şovăiesc, coniţă, n-aveţi grijă, mormăia Petre fără a se întoarce, cu glas în care tremura un ris puţin batjocoritor.

Goana vijelioasă ţinea de un ceas. Trecură prin Ruginoasa, prin Bîrlogu, prin Babaroaga, prin Gliganul. Pe

cînd alergau acum spre Lespezi, văzură de departe un cîrd de ciori, poate cîteva sute, de-a curmezişul şoselei, o împroşcătură de cerneală pe o colosală coală de hîrtie. Flămînde şi obraznice, ciorile numai cînd sania era să dea peste ele zbucniră brusc de pe pămînt cu zgomotos fîlfîit de aripi şi croncăneli. Iapa înaintaşă, într-un acces de spaimă, făcu o săritură în dreapta să se ferească parcă de primejdie. În aceeaşi clipă Petre o croi cu biciul peste burtă. Durerea o sperie mai tare, încît zvîcni drept înainte, pe şoseaua netedă, într-un galop furios, stîrnind şi frica tovarăşei sale de oişte.

– Ce faci ? Ce faci ? ţipă deodată Nadina. Ne omoară !... Ajutor !

Se agăţă îngrozită de gîtul lui Titu, în vreme ce caii, sforăind şi ciulind urechile, goneau nebuneşte, izbind deseori cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al sanici. Atunci răsună glasul lui Petre, încrezător :

– Nu vă speriaţi şi nu vă fie frică, coniţă, dacă sînteţi cu mine !

Glasul acesta aspru şi ciudat îi împrăştie deodată orice teamă. Auzi acuma şi pe Titu, care nu-şi pierduse cumpătul, zicînd :

– Doamnă, doamnă, nu e nimic, fiţi liniştită !

Încercă să zîmbească, parcă i-ar fi fost ruşine de spaima trecută. Petre, cu spinarea îndoită uşor înapoi, ţeapăn ca o stîncă, strîngea hăţurile, repetînd lin şi totuşi poruncitor :

– Hohoho !... Hohoho !...

Privindu-l, Nadina parcă vedea cum i se încleştează muşchii braţelor ca nişte cîngi de oţel şi cum îi cresc mereu puterile, cu cît îşi înfige picioarele mai dîrz în pămînt. Îşi recăpătă calmul complect. Ajunse iarăşi veselă în Amara şi, coborînd din sanie, rîse de toată întîmplarea, ciripind gălăgios :

– Am tras o spaimă neroadă... Bine c-am avut un vizitiu energic !

Petre își întoarse spre ea fața îmbujorată de bătaia gerului, cu mustăcioara aburită și pișcată de sloiuri, cu ochii mici, sfredelitori, în care se jucau licăriri vii de bucurie. Spuse :

– Apoi iepele-s buiece, coniță, că-s iepe boierești, toată vremea numai odihnesc și mănîncă bine și nu muncesc. Cum să nu le ardă de nebunii ?

Și scuipă triumfător între crupele pline ale iepelor extenuate.

– Bravo, Petre, bravo ! strigă Titu Herdelea, care în sfîrșit izbutise a se descotoșmăni dintre blănuri și, sărind jos, îl bătu protector pe umăr.

Nadina povesti la dejun întîmplarea, complectînd-o cu mici înfloriturî pe care Titu, galant, le confirmă. Înfloriturile se înmulțiră și întîmplarea deveni o aventură, iar Nadina însăși o eroină cînd repetă povestirea de mai multe ori invitaților ce începură să sosească mai spre seară. Cu cît observa mai mare îngrijorare la interlocutori, cu atît era mai mîndră, rîdea și declara nepăsătoare că îi plac grozav emoțiile violente și îi pare bine c-a văzut și moartea cu ochii.

– Era să mă pierzi, Grig dragă... M-ai fi regretat ? zise sentimental, într-un moment soțului ei, care răspunse mîngîind-o ca pe un copil nepriceput :

– Asta înseamnă că trebuie să fii prudentă cu plăcerile, oricît te-ar tenta !

– O plăcere prudentă nu mai e plăcere ! ripostă Nadina răsfățată.

Miron Iuga își primi oaspeții cu o bonomie ce-i ședea bine. Nu poftise dintre vecini pe Platamonu, deși Grigore crezuse că ar fi fost delicat de vreme ce e arendașul Nadinei și al lui Gogu, și nici pe Cosma Buruiană, căruia încă nu-i iertase minciuna cu furtul, oricît arendașul, ca să-l îmbuneze, răsplătise pe țăranii anchetați și bătuți de pomană cu cîte un sac de porumb.

Pe la şapte seara, sosiră, ultimii, prefectul Andrei Boerescu şi generalul Dadarlat, amîndoi cu nevestele, venind direct de la Piteşti şi urmînd să plece pe urmă de aici fiecare la moşia lui, unul la Rociu, celălalt la Humele, unde aveau să petreacă sărbătorile. Prefectul era un bătrînel mărunţel şi rotofei cam de vîrsta lui Miron, plin de viaţă şi de vioiciune. Studiase odinioară medicina şi chiar avea tăbliţa cu titlul pe zidul casei la Piteşti, dar n-a practicat niciodată, simţind o repulsie fizică faţă de boli şi suferinţe. Nevastă-sa îi semăna, parcă i-ar fi fost soră, şi la înfăţişare, şi la temperament. Generalul Dadarlat în schimb, cu toate că avea o inimă ca untul proaspăt, părea fioros ca un haiduc mai ales din pricina mustăţilor mari, negre, vopsite, cu vîrfurile răsucite dîrz, care contrastau cu părul de pe cap, rar şi cam cărunt. Doamna general, voinică şi înaltă ca şi bărbatul ei, era mai tînără mult ca dînsul şi încă cochetă.

Marele hol ajunsese aproape neîncăpător. Prefectul, neuitîndu-şi calitatea, îşi luă pentru început un aer de gravitate pe care însă îl lepădă repede, ca să nu-şi strice pofta de mîncare. Cînd află că Titu Herdelea e ziarist din Bucureşti şi încă de la gazeta guvernului, îl trase într-un colţ şi-l chestionă amănunţit asupra situaţiei politice, demonstrîndu-i că în judeţul lui lucrurile merg strună şi că el e popular şi iubit.

În centrul interesului general continuă să rămîie aventura Nadinei, constituind de altfel şi un subiect la care putea participa toată lumea cu deplină competenţă. Însuşi Ioniţă Rotompan, o fire mai închisă, şi chiar ursuz, trăind singuratic la moşia-i Goia de cînd şi-a măritat fata, îi puse cîteva întrebări şi dădu din cap ocrotitor. Colonelul pensionar Ştefănescu, arendaşul moşiei Vlăduţa, îşi adusese toate trei fetele, deopotrivă de drăgălaşe, în speranţa că Nadina, cu relaţiile ei în lumea bună, va fi adus de la Bucureşti şi tineri serioşi. Nadina le-a îmbrăţişat într-adevăr foarte amabil şi a poruncit lui Raul să le facă

curte, însărcinare de care el se achita conștiincios și cu cîte-o privire tainică desperată după Nadina. Căpitanul Lache Grădinaru, crezîndu-se irezistibil pentru că numai cu săbioara lui a cucerit proprietatea Cantacuzu, de peste trei mii de pogoane, ca supliment la o nevastă urîțică și prostuță, bătea zelos din pinteni pe lîngă Nadina și-și sublinia străduințele cu cîte un suspin însoțit de întoarcerea ochilor pe dos. Ca să scape de el, Nadina fu obligată să se retragă puțin deoparte cu Titu Herdelea.

– E idiot rău căpitanul ăsta ! zise ea plictisită.

Titu se socotea întrucîtva tovarăș și complice. Aflîndu-se acuma între patru ochi cu ea, i se păru și mai frumoasă, decoltată adînc și cu brațele goale cum era, și cu o strălucire stranie pe figura-i enigmatică. Îi șopti cu entuziasm reținut :

– M-am ales și eu cu ceva din pățania de azi, că v-ați încolăcit brațele pe gîtul meu cu atita ardoare de parcă...

– Vezi, nici nu mi-am dat seama, zîmbi Nadina. Îți închipui, însă, că n-a fost cu intenție...

– Din nenorocire ! făcu tînărul Herdelea.

În clipa cînd să se așeze la masă, afară, sub ferestre, răsună o colindă. Toată lumea o ascultă cu plăcere. Mai urmară două. Era corul de fete și flăcăi înjghebat de învățătorul Dragoș înadins, pentru a face o surpriză bătrînului Iuga, care fu într-adevăr mulțumit. Porunci să-i ospăteze bine pe toți, iar pe Dragoș îl felicită și-l opri la masă.

Firește, cina se prelungi pînă spre miezul nopții, stropită cu vinuri variate, animată de muzica vestitului Fănică de la Pitești și de inevitabilul toast al prefectului, pe care bătrînul colonel pensionar Ștefănescu se simți dator să-l complecteze cu complimente galante la adresa Nadinei și a celorlalte cucoane prezente... Pe urmă Nadina ceru să danseze și dansul se generaliză fără să se ridice masa. Peretele de sticlă dinspre hol se dădu în lături, lăutarii trecură la mijloc și astfel fură împăcați și cei rămași în

jurul mesei, și dansatorii care se puteau frămînta în largul lor dincolo.

Nadina reuși să înduplece pînă și pe Miron Iuga să facă un vals bătrînesc cu ea. Totuși aici rolul principal revenea lui Raul care, pentru a fi pe placul Nadinei, dansă pe rînd cu toate cucoanele. Singură soția prefectului îl refuză, scuzîndu-se amabil că nu mai e în vîrsta cînd unei femei îi șade bine să-și arate grațiile. Gogu Ionescu, în ciuda celor aproape cincizeci de ani, făcea o concurență redutabilă lui Raul ; adevărat că el juca mai mult cu Eugenia și de dragul ei. Nici Titu Herdelea nu vroia să rămîie mai prejos, îndeosebi pentru plăcerea de-a dansa cu Nadina, căreia îi și spuse languros în timpul unui boston :

– Soarta mă răzbună pentru azi-dimineață... Și-i strînse mijlocul.

Nadina îi zise cu indiferență :

– Ia seama, că pornești pe urmele căpitanului !

Tînărul se pleoști, parcă ar fi primit un duș rece. Îi era rușine că a fost fără tact și se retrase la masă, așezîndu-se modest lîngă învățătorul Dragoș. De acolo urmări un răstimp pe Nadina, care acuma dansa cu Brumaru.

– Cel puțin sper că observi cît mă sacrific ? întrebă Raul ajungînd cu ea într-un colț mai depărtat.

Nadina se lipi de el, fără să-l privească, în loc de răspuns.

– Sînt exasperat... Nu mai pot !... De ce mă chinuiești așa ? continuă Raul, strîngînd-o și alunecîndu-și brațul pe spatele ei.

– Ai răbdare ! murmură Nadina. Nu mă strînge așa, că ne observă lumea...

– Mi-ai promis solemn, Nada, nu-i așa ? insistă el. Te aștept, Nada, auzi ?... Vii ?... Vii ? Te rog... Nada...

– Da, da... Sss... Taci ! șopti ea, încleștîndu-și nervos mîna stîngă pe brațul lui, fiindcă în aceeași clipă auzi

aproape glasul căpitanului întovărășit de vijelioase bătăi din pinteni :

– Coniță, mai fie-vă milă și de noi ăștia care...

Nadina părăsi pe Brumaru și trecu în brațele căpitanului, ciripind :

– Domnul are dreptate... Tu așteaptă, Raul ! Să te mulțumești cu sfîrșitul !...

Căpitanul Grădinaru, încîntat, se depărtă cu ea într-un elan furtunos și triumfal.

Titu Herdelea văzu pe Brumaru rămas în mijlocul holului, cu ochii după perechea ce dispărea. Zîmbi în sine satisfăcut că și Raul o fi pățit ca dînsul sau ceva similar și-și zise cu admirație : „Minunată femeie !"

Lîngă el, la masă, discuția era în toi. Prefectul Boerescu adusese vorba despre guvern, lăudîndu-l negreșit și astfel stîrnind criticele din ce în ce mai vii ale colonelului pensionar Ștefănescu, care nu se sfia să declare că „mergem spre dezastru sigur dacă se tolerează anarhia". El nu face politică și nu-i pasă ce partid e la putere, dar pretinde ca guvernul să fie energic, să știe ce vrea și să păstreze ordinea și disciplina, altfel ne prăpădim.

Lasă colonele, că anarhia numai dumneata o vezi pentru că ești în opoziție, zise prefectul cu superioritate. Degeaba spui că nu faci politică. N-ai votat cu dumnealor acum doi ani ?... Care va să zică ?...

– Domnule prefect, eu votez cu cine-mi spune conștiința mea de cetățean cinstit ! strigă colonelul aprins. Nu sînt înscris în nici un partid, nici la ei, nici la dumneavoastră, tocmai ca să-mi păstrez libertatea judecății !

– Nu te supăra, colonele, degeaba ! reluă Boerescu blajin. Eu nu te acuz că ai votat cum ai vrut, dar nu pot admite să fim denigrați pe nedrept. Atît !

Apoi, fără a mai aștepta să-și vie în fire pensionarul, se adresă deodată, parcă printr-o inspirație fericită, învățătorului Dragoș, care tăcuse pînă atunci :

— Ascultă, domnule... ăsta... cum te cheamă, că ți-am uitat numele... domnule învățător!

— Dragoș! complectă învățătorul.

— Da, Dragoș... Spune dumneata, că trăiești în mijlocul țăranilor și ești ieșit din popor, dar spune deschis, fără nici o sfială: este liniște și ordine pe aici ori e cum zice dumnealui? Poftim! Te rog!

După o ușoară ezitare, învățătorul răspunse uitîndu-se drept în ochii prefectului:

— Este pace și liniște, dar e și multă sărăcie!

Boerescu se încruntă puțin:

— Sărăcie, da, firește... Sărăcia însă nu intră în atribuțiile guvernului. Asta depinde de împrejurări și de oameni. Guvernul trebuie să țină cumpănă dreaptă și atît!

Dragoș, ca o justificare, continuă mai viu:

— Desigur, dar vedeți dumneavoastră, sîntem de-abia la Crăciun și marea majoritate a oamenilor nu mai au porumb... E îngrozitor! Gîndiți-vă ce vor face nenorociții pînă în toamna viitoare? Sînt siliți să cerșească pur și simplu. Ce-a fost azi aici, la domnul Iuga, o jale... Zeci de femei și de bărbați să se milogească pentru porumb, numai pentru porumb, și să se îndatoreze peste puterile lor. Și ce-a fost aici e pretutindeni, dacă nu și mai rău...

Colonelul Ștefănescu își redobîndi încrederea și-l întrerupse, adresîndu-se prefectului:

— Va să zică întocmai ce afirmam eu, iubite domnule prefect! Exact! Oamenii nu se ajung, și murmură, și se agită, și amenință. Asta nu e anarhie, pentru Dumnezeu, domnilor?... Și încă am avut un an mai bunișor, de s-au făcut de toate, potrivit. Închipuiți-vă, însă dumneavoastră ce s-ar întîmpla dac-ar da Dumnezeu o secetă sau altă pacoste! Ei, ce să vă mai spun, cred că țăranii s-ar năpusti, fără multă vorbă, la hambarele boierilor, dacă nu și mai rău!

Boerescu era încurcat mai ales din pricina lui Titu Herdelea, care s-ar putea să bată toba pe la București ce-a

auzit în județul lui și să-i scoată faima că e prefect slab. Se gîndea la o replică zdrobitoare, nu-i venea nimic în minte și se enerva. Între timp, Miron Iuga observă liniștit :

– Toate astea sînt efectele demagogiei deșănțate ce se face la orașe. De acolo pornește răul și se propagă nemulțumirea țăranilor și spiritul de dezordine. Cînd oamenii pretinși serioși proclamă că țăranii nu pot trăi fiindcă n-au pămînt, cum să nu ceară țăranul pămînt și cum să mai respecte învoielile ? Aici e buba.

– Coane Miroane, vorbești din inima mea ! strigă colonelul. Țăranul șade la circiumă, își bea acolo toată munca și pe urmă se vaită că nu se ajunge...

Învățătorul nu se putu opri să nu zică :

– Adevărat, sînt mulți bețivi, dar nu...

Pensionarul nu-i dădu voie să sfîrșească și continuă :

– Toți sînt îndărătnici și lacomi, domnule ! De aceea trebuie o mînă de fier să-i dezmeticească, altfel...

Prefectul întrerupse batjocoritor, parcă și-ar fi găsit replica definitivă :

– Dumneata vrei un guvern care să-ți dădăcească țăranii, colonele ! Ei, bată-te să te bată ! De ce nu spuneai ?... Ai văzut ce cere dumnealui de la guvern, domnule Herdelea ? Ia să scrii asta la *Drapelul*, să-și dea seama și cei mai mari cîte de toate ni se cer nouă, care îi reprezentăm !

Titu Herdelea surîse înțelegător, iar prefectul trase cu ochiul.

Atunci însă doamna Pintea dădu semnalul plecării la care se ralie îndată și soția prefectului. Grigore și Miron zadarnic mai încercară să se împotrivească. În cîteva minute toți oaspeții, spăimîntați că orele sînt aproape patru, se ridicară. Se ivi totuși o problemă gravă, pusă de doamna Pintea însăși : cum să facă oare cu cei trei copii ai ei pe care îi culcase îndată după cină și acuma dormeau duși ? Îi era milă să-i scoale și frică să nu se îm-

bolnăvească ieşind, încălziţi, în gerul de afară. Toată lumea luă parte la dezbatere cu diferite soluţii. Grigore hotărî să rămîie şi soţii Pintea să doarmă aici, iar miine vor trece la Lespezi unde au stat şi vor mai sta destul. Au la dispoziţie o cameră bună chiar alături de a copiilor, care e lîngă a Nadinei, aşa că vor fi ca acasă...

După ce, încetul cu încetul, mosafirii se risipiră şi Miron Iuga se retrase în vechiul conac, cei rămaşi se suiră împreună la etaj. În hol mai stătură de vorbă cîteva minute, apoi se despărţiră. Soţii Pintea, cu precauţia necesară, îşi aruncară ochii în odaia copiilor înainte de-a se retrage în odaia lor. Titu Herdelea şi Brumaru, ale căror camere erau alăturate şi dincolo de deschizătura mare a verandei cu geamlîc albastru de deasupra intrării principale, trecură de asemenea la culcare. Cum prin geamlîcul verandei pătrundea lumina lunii pline, Titu se opri un moment în mijlocul holului şi de acolo, întorcîndu-se spre Nadina şi Grigore, zise melancolic, cum şade bine unui poet :

– Ce noapte divină !

Nadina deschisese uşa iatacului ei. În lumina palidă a candelei se vedea patul mare, alb şi cald, cu portretul ei deasupra. Grigore întrebă încet :

– Eşti mulţumită, iubirea mea ?

– M-am amuzat foarte, foarte bine, murmură Nadina şi, după o mică pauză, abia stăpînindu-şi moleşeala, adăugă : Dar acuma sînt aşa de obosită că...

Bărbatul o privea. Îi era milă de extenuarea ei vădită. Îi şopti blînd :

– Ai dansat prea mult... Ce are a face ! Bine că eşti mulţumită... Eu te las, inima mea ! Noapte bună !

O strînse în braţe şi-i sărută buzele fierbinţi ca flacările. Desfăcîndu-se alene din strînsoarea lui, Nadina zîmbi :

– Cît eşti de drăguţ că nu... Noapte bună, Grig drag !

Grigore rămase o clipă în faţa uşii ce se închise. Auzi

de jos şoapte şi paşi, servitorii care făceau puţină ordine înainte de-a se duce la odihnă. Stinse lampa ce atîrna din tavan. Razele albăstrite ale lunii se înginau cu întunerecul negru. Îşi cunoştea prea bine drumul prin coridorul mic şi îngust la dormitorul lui obişnuit, aflat mai în fund, cu fereastra spre conacul vechi.

Se dezbrăcă, se trînti pe pat. Somnul nu venea. Inima-i era plină de o bucurie neastîmpărată. Dorea pe Nadina cum n-o mai dorise de mult. Şi totuşi s-a retras aici singur. Dacă ar fi insistat... Dar e mai bine aşa. Altfel ce deosebire ar fi între iubirea lui şi a unui bădăran care nu cunoaşte decît împlinirea poftei cu orice preţ.

Gîndurile îi alergau, se împleteau, se goneau, făureau planuri, le sfărîmau, stîrneau speranţe... Trecuse mai bine de un ceas şi nici urmă de somn. Poate e şi prea cald în odaie. Se sculă, îmbrăcă un halat, aprinse o ţigară. Trebuie să se răcorească puţin. Întunericul era acuma mai negru. În hol razele lunii se zvîrcoleau neputincioase. Ajunse bîjbîind în deschizătura verandei unde erau cîteva fotoliuri şi mescioare. Îşi pipăi un jilţ şi se aşeză încet, cum şi venise, parcă i-ar fi fost teamă să nu turbure somnul celorlalţi. Şedea cu spatele spre peretele care-l despărţea de iubirea lui. În faţă, pieziş, prin sticla albastră, îl privea discul enorm, speriat şi curios al lunii. Tăcerea, mai mare aici decît în dormitorul lui, îi făcea bine ca şi răcoarea ce-l înconjura şi-i mulcomea bătăile inimii. Lăsă capul înapoi pe rezemătoarea fotoliului şi închise ochii, zicîndu-şi amuzat: „Ce nostim ar fi să adorm aşa!" Din cînd în cînd însă trăgea din ţigară schiţînd cîte un rotocol de lumină roşiatică.

Deodată i se păru că o uşă s-a deschis şi s-a închis atît de domol, că nici nu i-a auzit zgomotul. Ascultă o clipă, apoi, nemaiputîndu-şi stăpîni răbdarea, se ridică brusc în picioare. Jilţul se lovi de perete cu zgomot lînced de vată. Se uită întîi în stînga, spre iatacul Nadinei, pe urmă în dreapta. Pe zidul dintre uşa lui Herdelea şi a lui Bru-

maru parcă tremura o umbră cenușie în bezna complectă. Grigore se apropie intrigat. Umbra era lipită cu brațele întredeschise. O apucă de umărul gol și-n aceeași secundă, recunoscînd-o :

– A tu ?... Credeam, că vreo servitoare...

Simți umărul moale, rece și puțin jilav. Își smulse mîna, parcă ar fi atins o piele de șarpe. Cuprins de scîrbă șopti :

– Tîrfă !

Apoi întoarse spatele și porni prin întunericul îngroșat spre fund, grăbit, ca și cînd un val de frig ar fi amenințat să-i înghețe inima...

A doua zi Raul Brumaru, mai matinal decît toți, cobori spilcuit, fericit, fredonînd vesel o arie nouă care făcea furori la Paris. Jos, dădu peste Grigore.

– A, Grig ?... M-ai întrecut, monșer... Credeam că voi fi cel dintîi ! strigă apropiindu-se cu mîna întinsă.

Grigore, fără să-i observe mîna, răspunse întunecat :

– Pleci imediat la București !... Sania e la scară.

Brumaru îngălbeni, bolborosi vorbe fără șir, se miră. Grigore insistă :

– Ai un sfert de oră. Grăbește-te !

Peste un sfert de oră Raul era îmbrăcat. Petre, care ținea încă locul lui Ichim, ridică biciul. Pe cînd porneau, din capul scării Grigore strigă :

– Ia seama, Petre, cu iepele !

CAPITOLUL V

FRIGURI

1

Toată lumea regretă a doua zi plecarea subită a lui Brumaru, o comoară de bună dispoziție. Totuși lipsa lui nu împiedecă să domnească o veselie atît de deplină, că doamna Pintea, văzînd că soțul ei se întinde la conversație cu Miron Iuga și cu Titu, trebui să fie energică :

– Aidem să plecăm, Alexandre dragă, altfel ne apucă aici a doua noapte !

Nadina, ca să ia niței aer și să se mai dezmorțească, îi însoți pînă la Lespezi. Se întoarse tîrziu, tocmai la masă.

După programul stabilit, ziua a doua de Crăciun urmau să o petreacă toți la Gogu. Bătrînul Iuga avea să rămîie singur ; el nu-și schimbă obiceiurile de-a nu se mișca de acasă în zilele de sărbători. Acuma însă Grigore anunță că nici el nu se va putea duce, fiindcă trebuie să se repeadă negreșit pînă la Pitești, unde a fost chemat de niște afaceri foarte importante și care nu suferă amînare.

Titu Herdelea se bucură că va întovărăși singur pe Nadina, deși ea părea cam plictisită. La Lespezi, unde au fost opriți și la cină, s-a plîns de bărbatul ei, spunînd că sensibilitatea firească îi e maltratată în căsnicia asta în fiece moment. Spre seară s-a mai înviorat, iar la întoarcere a fost drăguță și veselă, a ciripit tot timpul, a rîs de glumele lui Titu, a oprit sania ca să admire luna și a lălăit felurite cîntece franțuzești cu glasul aburit de ger.

Nadina într-adevăr se simțea într-o situație încurcată și nu știa ce atitudine să aibă din pricina lui Grigore care, fără să bage de seamă ceilalți, nu i-a mai adresat nici un cuvînt, necum să-i ceară vreo explicație. Bănuia că Grig s-a dus după Brumaru, ca să se bată în duel. Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorțul. Dacă se înlătură duelul, atunci poate Grigore a găsit alt aranjament, mai puțin romantic. De aceea a și vorbit ea la Gogu despre căsnicia ei într-un ton care să justifice orice eventualitate ulterioară...

A treia zi de Crăciun, pe cînd se întorcea dintr-o plimbare pe jos, un grup de țărani o întîmpină în curtea conacului. Se roși și se enervă. Între țărani era și Petre, pe care oamenii îl luaseră socotind că are să fie ascultat cu mai multă bunăvoință, fiindcă a purtat-o cu sania. Flăcăul însă n-apucă să rostească nici trei vorbe că Nadina îl și întrerupse cu asprime :

– Ce, ați început acuma să-mi ațineți calea ? Nu v-am spus că nu vînd ? Atunci ce mai vreți ? De ce nu mă lăsați în pace ? Eu am venit aci să fiu liniștită, nu să...

Trecu înainte și urcă treptele mînioasă :

– Atîta necuviință nici n-am mai pomenit !

Tînărul Herdelea o urmă speriat și clătinînd din cap. N-ar fi crezut-o capabilă de o izbucnire așa de energică.

Țăranii rămaseră pe loc. Se uitară unii la alții nedumeriți. Într-un tîrziu Marin Stan, potrivindu-și căciula, făcu glumeț :

– Îndrăcită muiere !

Petre însă bombăni mohorît :

– Apoi stai, cucoană, c-om mai vorbi noi împreună !

După-masă, la Dragoș, Titu Herdelea trebui să asculte iarăși durerile satului.

În același timp, Miron Iuga discuta mai pe îndelete cu Nadina, firește despre Babaroaga.

În sfîrșit duminecă, a patra zi, pe înserat, sosi Grigore. Se scuză că a lipsit atîta vreme și era vesel, parcă toate

i-ar fi mers în plin. Înainte de cină spuse Nadinei că ar dori să-i vorbească. Simțind în glasul și în ochii lui o vioiciune melancolică, Nadina întrebă cu un zîmbet de ispitire :

— Vrei să mergem sus la mine ?

— Nu, nu ! protestă bărbatul, închizîndu-se brusc ca în fața unei primejdii.

Se retraseră într-un salonaș unde Grigore zise liniștit și simplu :

— Iată ce-am hotărît definitiv !

Că mîine, luni, cu acceleratul de după-amiazi, ca să aibă timp să se pregătească, va pleca la București. Se va pune fără zăbavă în legătură cu un avocat și va face ea cererea de divorț. Motivul l-a creat el : părăsirea domiciliului. N-a fost bineînțeles, la Pitești, unde n-avea ce căuta în zilele de sărbători, ci la București, să-și mute toate lucrurile personale la mătușă-sa Mariuca, văduva generalului Constantinescu. A făcut gestul, oricît i-a venit de greu, spre a evita scandalul. Cu condiția ca ea să nu tărăgăneze divorțul. Altminteri n-ar garanta că va rămînea pasiv pînă la capăt. Tînărul Herdelea o va întovărăși, ca să nu călătorească singură. A luat el biletele la Costești, așa că n-au decît să se urce în tren.

Nadina îl privise întîi intrigată, pe urmă l-a ascultat calm, cu o ușoară fluturare de ironie în colțurile gurii.

— Bine ! făcu la sfîrșit și ieși urmată de aproape de Grigore.

La masă declară că i s-a urît și mîine pleacă acasă. Miron încercă s-o mai oprească. În zadar. Îl lasă însă pe Grig aici, dacă domnul Herdelea vrea să-i fie tovarăș de drum. Firește, domnul Herdelea primi cu entuziasm și de dragul ei, și de bucurie că poate să economisească cheltuiala de tren.

Despărțirea se făcu în hol. Afară era un ger năprasnic. Nadina, înmănușată și îmbondorită, întinse mîna natural :

— La revedere, Grig !

– Adio! şopti aproape imperceptibil Grigore de-abia atingînd mănuşa, parcă i-ar fi fost frică.

Bătrînul Miron o conduse pînă la uşa care rămase un răstimp deschisă, lăsînd să pătrundă înlăuntru un val de aer proaspăt şi înviorător.

– Ce femeiuşcă nostimă şi simpatică! murmură bătrînul, frecîndu-şi mîinile. Păcat că ai lăsat-o să plece aşa curînd, Grigoriţă!

Cînd află despre divorţ, Miron se cruci. Nu se poate! Asta e nebunie. Toate explicaţiile lui Grigore fură zadarnice, mai ales că el nu-i mărturisea tocmai motivul hotărîtor. Bătrînul refuză să admită, deşi nu spunea, socotind că prin divorţ ar pierde speranţa de-a mai fi preferat la vînzarea Babaroagei.

– Cred că ea e mai înţeleaptă ca tine şi nu va cere despărţirea! făcu Miron luga.

– Ar fi mai dezagreabil pentru ea! zise Grigore.

2

Gerul ţinea de patru săptămîni, dinainte de Crăciun, şi nici gînd să se mai înmoaie. Satul părea îngropat în zăpada pînă-n brîu. Focul în vatră nu se putea stinge. Boierul Miron s-a îndurat de suferinţa oamenilor şi i-a lăsat să-şi aducă din pădurea lui, crengi, uscături, fără parale şi fără să-i însemne în catastife. Dar iarna se lungea şi uscăturile, puţine în pădurea boierească. Unii începură să-şi puie pe foc gardurile, alţii să-şi taie pomii de prin grădini.

Dumineca următoare primăria se umplu de oameni. Primarul Pravilă, venit mai devreme, a aşteptat liniştit să se adune lumea şi n-a vrut să spuie nimănui ce porunci are de vestit. Numai cînd a văzut că şi tinda e ticsită şi nici în cancelarie nu mai încap alţii, a început să vorbească cu glasul uşor tremurat de sfertul de ţuică ce-l dă-

duse repede peste cap la Busuioc, trecînd încoace, ca să-şi dreagă energia. După ce se lăudă că e un om milos, că se poartă bine şi creştineşte cu lumea şi că acoperă multe greşeli, se plînse că totuşi Amara ar fi pe cale să ajungă satul hoţilor, fiindcă de la Crăciun n-a fost noapte să nu se întîmple vreun furtişag. Arendaşul Cosma Buruiană e jăcmănit ca-n codru şi e ameninţat să rămîie fără porumb de sămînţă.

– Apoi ne-au omorît destul jandarmii astă-toamnă din pricina dînsului ! mormăi Serafim Mogoş, de-l auziră toţi.

Primarul recunoscu, dar scuză pe arendaş, că a despăgubit pe toţi anchetaţii de atunci, deşi n-ar fi fost obligat. Leonte Orbişor strigă din tindă :

– Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar !

Cosma Buruiană, totuşi, n-a reclamat ca să nu mai afle boierul cel mare şi să iasă iarăşi pacoste pe oameni. De vreo săptămînă răufăcătorii dau tîrcoale şi pe la curtea boierului Miron. Şi încă boierii ca boierii, că omul ciupeşte de la boier şi zice că nu-i păcat, că tot din munca lui vine. Dar s-a furat şi de la oameni, cutăruia o găină, cutăruia porumb... Părintelui Nicodim, barem, ştie tot satul, acum trei zile i-au luat toată carnea de la doi porci tăiaţi de Crăciun. Ginerele dumnealui, Filip Ilioasa, e de faţă ; să spuie dacă e adevărat !... Primarul făcu o pauză, ca să dea răgaz ginerelui să răspundă. Filip, greoi şi tihnit, se scormoni, tuşi, dădu din cap, pregătindu-se să dojenească mai aspru pe ticăloşii care au păgubit pe însuşi slujitorul bisericii. Pînă să deschidă el gura, Ignat Cercel zise în doi peri :

– Cine fură fură de la cine are... Că de la alde mine ce să fure ? Sărăcia ?

Cîţiva riseră, şi în cancelarie, şi mai cu seamă în tindă. Primarul se supără :

– Lasă gluma, Ignate, că nu v-am strîns eu aci pentru glume, să ştii !

– Nu-i glumă, dom' primar ! făcu ţăranul, reluîndu-şi

glasul umil obișnuit. Că porcul mi l-a luat perceptorul la bir, porumb n-avem, lemne n-avem și-mi țipă copiii toată ziua de foame și de frig...

– Nu mai putem, oameni buni! strigă deodată și Leonte Orbișor, încurajat parcă. Din iarna asta nu-i chip să ieșim. Ori murim, ori...

– Așa-i, așa-i! întăriră mai multe glasuri în tindă. Murim!

Din vălmășag se desprinse mai clar o voce ascuțită:

– De trei zile n-am băgat nimica-n gură, de nici nu știu cum mă mai țin pe picioare, uite asta mi-e crucea!

Primarul, ca să-și redobîndească autoritatea, răcni mînios:

– Ho!... Ho!... Destul! și, potolindu-se puțin zgomotul, urmă iarăși mai blînd: Sărăcie este, c-o vedem, și foame berechet, n-am ce zice. Dar așa mîine ai să-mi pui mîna-n beregată, că ți-e foame. Se poate?

– Apoi, da, făcu glasul ascuțit de adineaori cu un ton care putea fi și afirmativ, și negativ.

Era Melente Heruvimu, înalt, supt, cu fața galbenă, parc-ar fi fost bolnav de lingoare și cu niște ochi negri, aprinși de desperare. Avea acasă trei copii și o nevastă care zăcea de astă-toamnă de nici nu trăia, nici nu murea.

Pravilă primi răspunsul în înțelesul bun și, reluînd firul de unde se încurcase, declară că de azi încolo el se spală pe mîini și va da pe mîna jandarmilor orice nelegiuire, să descopere ei pe făptași și să facă ordine în sat. Serafim Mogoș iar mormăi, ca și cînd ar fi avut un spin în inimă:

– Că nici jandarmii nu-s puși să batjocorească și să chinuiască degeaba pe oameni!

– Dar și oamenii să fie de omenie, Serafime! replică primarul energic. Și de altfel – continuă către ceilalți – eu am isprăvit de spus. Să mai spuneți și dumneavoastră ce știți și cum socotiți. Numai pe urmă să nu zică nimeni că-s om rău și că n-a știut!

Porniră mai mulți deodată să vorbească, fiecare despre altceva. Petre Petre care stătea lîngă Nicolae Dragoș, strigă milităreşte :

– Staţi, oameni buni ! Unul cîte unul să spuie ce vrea, ca să ne putem înţelege ca oamenii !

Începu Luca Talabă fără a zăbovi însă cu nici un cuvînt asupra grijilor primarului, ci ocupîndu-se îndată de Babaroaga, care nu-l lăsa pe el să doarmă. Iarna, oricît de grea, trece ca părerea, ca mîine se desprimăvărează şi vin muncile :

– Ce facem, măi oameni ? Stăm aşa cu braţele încrucişate şi ne uităm cum o ia grecul ?... Cucoana ne prosteşte cu vorba, ba ne şi ocărăşte cînd o luăm mai de scurt. Apoi dacă stăm şi nu ne mişcăm, să nu se mai vaite nimeni de sărăcie, că sărăcia are să ne mănînce capul !

Petre socoti trebuincios să comunice o lămurire care complica lucrurile, anume că cuconiţa se desparte de cuconul Grigoriţă. I-a spus Marioara Irinii, nepoata bucătăresei de la curte. Aşa că cine ştie cînd şi cum va mai veni cuconiţa pe-aici, ca să mai poată vorbi cu dumneaei.

Vestea aceasta încurcă mai rău limbile. Se încinse o gălăgie ca la circiumă. Imputările se îngroşau. Trifon Guju, mai încruntat şi cu glas mai ursuz ca totdeauna, aruncă în obraz primarului că pînă mai deunăzi şi el a spus că nu-i bine ce face Luca, iar azi o întoarce pentru că simte rost de chilipir. Pravilă se roşi, răcni, se dezvinovăţi, dar Toader Strîmbu îi acoperi glasul, strigînd din tindă :

– Decît să umblaţi împotriva sărăcimii, mai bine ne-am duce cu toţii la boierii cei mari să-i rugăm să împartă moşia la oameni, dacă tot nu-i mai trebuieşte cucoanei şi o leapădă !

– Uite-aşa, da ! aprobă ascuţit Leonte Orbişor. Asta-i vorbă înţeleaptă !

În mijlocul vălmășagului stîrnit se auzi iar glasul lui Trifon Guju, mai pătrunzător :

— Ne ducem și pînă la vodă să ne facă dreptate !

Primarul se răcorise răcnind ; continuă deci mai liniștit și chiar cu o undă de batjocură :

— Măi oameni, măi oameni, de ce vorbiți voi numai prostii ? C-altminteri parc-ați fi oameni de treabă ca toți oamenii ! Unde-ați mai pomenit voi ca un boier să-și arunce moșia cum arunci gunoiul ? Că Trifon ăsta, care pălăvrăgește, nu ți-ar da o coajă de mămăligă, dreptu-i că nici n-are, ș-ar vrea ca alții să-i dea lui o moșie întreagă : „Na, măi Trifoane, bagă plugul !...“ Iacă, sînt și eu om în toată firea, dar d-astea n-am pomenit. Și nici dumnealor, nici Luca, și doar a fost primar înaintea mea, nici Filip, nici moș Dragoș, nici moș Lupu, măcar că-i mai bătrîn ca toți... Numai bărbați de omenie, și n-au pomenit !

— Apoi cine are de toate nu mai aude nimic, dar cine n-are nimic ascultă la toate și trage nădejde ! se tîngui Ignat Cercel. C-altfel am pieri sau cine știe ce am mai face.

— Rău, Ignate ! Foarte rău ! se înflăcără iarăși primarul. Omul zdravăn pune umărul și scoate carul din șanț, nu stă să i-l scoată alții.

— Muncim, slavă domnului, pînă ne crapă ochii și tot degeaba ! bombăni Melente Heruvimu, amărît.

— Negreșit, Melente, trebuie să muncim, că d-aia sîntem oameni și nu hoți ! urmă Pravilă grav, adăugînd îndată cu alt glas : Dar văd că una am vorbit eu și la altele ați ajuns voi. Acu nu-i nimica, numai să știți că de aci înainte eu nu mai acopăr pe nimeni, ci vă las pe seama jandarmilor !

— D-apoi o viață avem, nu o sută ! bufni Serafim Mogoș.

Răspunsul lui Mogoș supără însă atît de rău pe primar, deși fusese dat cu glas mai liniștit ca altele, încît izbucni :

– Ei, ş-acu să ieşiţi afară ! Că la voi vorba bună e ca ovăzul la gîşte !

Oamenii ieşiră încetinel, se mai opriră în ogradă, apoi în uliţă, grupuri-grupuri, chibzuind şi sfătuind.

– Nu le vine la socoteală, cum să le vie, să asculte durerile oamenilor ! zise Ignat Cercel într-un grup mai gălăgios.

– Vezi bine că nu, făcu şi Toader Strîmbu. Că dacă stăpînirea împarte moşia, apoi are s-o împartă la cei săraci şi fără pămînt, iar dînşii suflă a pagubă !

– D-aia tot umblă s-o ia dînşii, ca să n-apuce stăpînirea să ne-o împartă nouă ! complectă mînios Trifon Guju. Dar lasă, că nici noi n-om dormi...

Petre plecă cu fratele învăţătorului şi cu cîţiva bătrîni. Ardea să aducă iar vorba de conul Grigoriţă, ca să spuie oamenilor cît s-a purtat de frumos cu dînsul şi cum deunăzi, cînd s-a întors de la Costeşti de dusese pe cuconiţa la gară, după ce l-a ascultat din fir în păr, a chemat pe Leonte Bumbu, logofătul, şi i-a poruncit să şteargă din catastife toată datoria tătîne-său şi să-i plătească numaidecît preţul unei perechi de boi, nu numai a celui omorît de pădure, pe deplin.

Pomenindu-se despre despărţirea boierilor, Petre se grăbi să dea amănuntele puţine ce le cunoştea de la Marioara lui şi să adauge :

– Cucoana e ţifnoasă şi îndrăcită cum nu se mai poate, dar conul Grigoriţă, cum îl ştiţi, drept şi milostiv şi bun de parcă nici n-ar fi boier. Că binele ce mi l-a făcut mie n-am să-l uit nici în mormînt...

3

Titu Herdelea află în tren de la Nadina vestea divorţului. Nu credea. De-abia, cînd, peste vreo zece zile, i-a confirmat-o Grigore, s-a convins. Şi a exclamat cu multă părere de rău :

– Cu toate astea ce femeie drăguță !

– Prea drăguță ! a surîs Grigore.

Oricît de mult ținea însă la Grigore Iuga și oricît admira pe Nadina, tînărul Herdelea nu mai avea răgaz să se ocupe deosebit de încurcăturile lor. Se întîlnea deseori cu Grigore, se ducea pe la dînsul și mîncau cîteodată împreună. Vedea și pe Nadina uneori la cîte-un spectacol sau la Gogu Ionescu, cînd era poftit la masă. Altfel însă vîltoarea ziaristicii îl absorbea tot mai mult. Sub pretexte că evenimentele politice se intensifică, Roșu îi multiplica într-una însărcinările. Ca să ridice *Drapelul*, ambițiosul secretar de redacție voia să-l doteze cu diferite rubrici noi și, neavînd alți redactori docili, punea pe Herdelea la contribuție, iar el, zelos, primea fără a crîcni. Așa a devenit titularul unei rubrici de curiozități, al alteia de ecouri politico-mondene și al cronicii teatrale, singura pe care o făcea cu plăcere, fiindcă îi era drag teatrul și acuma se putea duce mai des și gratis.

Dar îndată ce s-a întors de la Amara, a avut o surpriză din partea doamnei Alexandrescu, gazda lui limbută și amoroasă. Tot descosîndu-l cum a petrecut la țară și neascultîndu-l cu atenție, ceea ce pe el îl cam jignea, se pomeni deodată că-i zice foarte încîntată :

– Știi că în lipsa dumitale Tanța a fost mereu pe aici și mereu mi-a vorbit despre dumneata... Ce fată, domnu' Titu ! Nici nu-ți închipui dumneata... Numai Mimișor a mea a mai fost ca ea, cuminte, și frumoasă, și deșteaptă !

Apoi, după ce îl stîrni iar să povestească, peste două minute iar îl întrerupse, amenințîndu-l cochet cu degetul și învăluindu-l în niște priviri de complicitate :

– Hoțomanule, hoțomanule ! Mi se pare că ai pus gînd rău Tănțichii noastre ? Ce să-ți spun, n-ai gust prost ! Fete ca Tănțica nu se găsesc pe toate potecile – și frumoasă, și de familie bună, și cu educație... De ! Adevărat că și dumneata ești băiat bine, cu un cîștig bun,

cu viitor mare... Ați fi o pereche cum nu se poate mai potrivită, numai să dea Dumnezeu să iasă cum cred eu!

Și vreo jumătate de oră Titu trebui să asculte aiurit explicațiile, combinațiile, planurile, sfaturile, îndemnurile ei într-o succesiune vertiginoasă și amețitoare. Se înfricoșă. Iubea pe Tanța fără să-i fi trecut măcar prin minte posibilitatea însurătoarei, care, în situația lui, i s-ar fi părut cel puțin ridicolă.

Tanța într-adevăr venea mai în fiecare după-amiazi la doamna Alexandrescu și Herdelea se simțea din ce în ce mai încurcat. Ca o salvare posibilă îi licărea numai o mutare subită, care să-i piarză urma. Într-o zi însă pe cînd se afla la doamna Alexandrescu de vorbă cu Tanța și tocmai cînd doamna Alexandrescu își căuta un pretext să-i lase singuri, fiindcă ochii verzi ai Tanței își îndeseau implorările drăgălașe, se auzi deodată o timidă bătaie în ușă, după care, fără să mai aștepte răspuns, intră Marioara.

– Vă rog să mă scuzați, zise ea puțin speriată mai ales observînd pe Tanța, căci de doamna Alexandrescu nu se jena. Venii pentru lecție și găsii încuiat și...

– E cheia în ușă, dragă Marioară! sări Titu roșindu-se și vrînd să meargă spre ea.

– Așa? N-am observat... Atunci trec dincolo... Scuzați! făcu fata dînd ușor din cap și retrăgîndu-se cu un mic surîs către Herdelea.

Cum se închise ușa, Tanța, palidă, se sculă și-și luă haina să plece. Zadarnice fură explicațiile îmbelșugate ale doamnei Alexandrescu. Tanța se declara înșelată: de ce nu i-a spus nimica despre „stîrpitura" asta care intră în camera lui ca la ea acasă? Plînse și se liniști puțin, dar nu vru să mai rămîie. Plecă posomorită ca o martiră.

– Vezi ce-mi făcuși? îi impută pe urmă doamna Alexandrescu. Mă așteptam că ai s-o pățești odată cu lecțiile dumitale, că nu te mai astîmperi și n-ai răbdare de loc...

Ei, acuma ce te faci ? Trebuie să fii delicat cu Tanța, că ea e foarte sensibilă și inimoasă !

Dincolo îl aștepta altă scenă cu Marioara, pe care însă o îmbună mai repede.

Seara, încheindu-și bilanțul zilei, fu totuși mulțumit. O întîmplare neprevăzută i-a adus o soluție. Tanța s-a supărat, aventura s-a încheiat. A doua zi Tanța n-a mai venit. Nici a treia. S-a isprăvit.

Era sîmbătă, pe la începutul lui februarie. Titu Herdelea avea de scris un articol important pentru *Drapelul*. Directivele i le-a dat însuși Deliceanu și, deci, ținea enorm să se prezinte cu ceva excepțional, să se convingă și directorul că are într-însul un colaborator meritos. De aceea fu vesel cînd doamna Alexandrescu îl anunță că se duce cu Jean, la părinții lui, unde vor sta tîrziu și deci să aibă grijă de casă, iar dacă iese, să încuie bine și să ascundă cheia la locul ei.

Se dezbrăcă. Își puse un halat vechi și niște papuci ieftini, își pregăti cîteva țigări și se așternu pe muncă. În odăiță făcuse călduț. În soba de tuci duduia focul. Acoperi mai multe file cu o lesniciune de parcă i-ar fi dictat cineva. Gîndurile i se înșirau ca mărgelele pe ață. Fumul de tutun îi învăluia capul ca un nouraș de vată, iar pe dușumele mucurile aruncate la întîmplare punctau pauzele inspirației lui ziaristice. Pe la cinci, cînd începea să se întunece, nu-i mai lipsea decît o încheiere de efect. Ca să-și scormonească avîntul reciti tot articolul, mormăind și cu glas cîte o frază ce i se părea mai sonoră și mai rotundă.

„Bravo ! își zise la urmă. Perfect ! Dacă nici asta nu face senzație, atunci..."

Sfîrșitul de efect însă tot nu-i venea. Căutîndu-l în rezervorul minții, se ridică, luă lampa de pe noptieră și o duse pe masă să aprindă lumina. Scoase abajurul, apoi sticla, cu multă băgare de seamă, mereu îngîndurat. Ui-

tîndu-se după cutia de chibrituri i se păru că aude un ciocănit sfios în ușă. Pînă să se întoarcă, ușa se deschise.

– Tanța ! făcu dînsul atît de mirat, că-i fu în aceeași clipă rușine de tonul întrebării.

Tanța rămăsese lîngă ușă, cu ochii mari asupra lui, parc-ar fi nimerit într-o casă străină.

– Iartă-mă, Tănțico ! reluă Titu dezmeticit. Uite cum mă găsești !... Lucram, voiam să fac lumină și...

Pentru că pornise spre ea, îl opri un gest instinctiv și, după cîteva secunde șopti :

– Așteptai pe cineva ?

Cînd tînărul vru să răspundă, altă întrebare îl iscodi cu un surîs tulbure :

– Nici pe mine ?

El tăgădui din cap.

– Și vezi, eu totuși am venit ! murmură ea cu o privire stranie.

Înfășurată în haina de iarnă, cu blana de vulpe în jurul gîtului, cu o căciuliță de catifea înfundată pe cap, fata parcă răspîndea o lumină vaporoasă în odaia ce se lupta cu amurgul.

– Ai adus bucurie în camera asta mohorîtă...

Titu Herdelea amestecase o tremurare romanțioasă în cuvinte, ceva teatral și prefăcut, deși inima îi era într-adevăr sinceră. Tanța auzi numai glasul inimii și se apropie cu brațele întinse, recunoscătoare :

– N-am să te deranjez... Mă mulțumesc numai să te privesc cum scrii, să fiu aici cu tine...

– În orice caz...

Glasul lui Titu se schimbase. Apropierea ei îl tulbura. Nici nu putu sfîrși. Îi cuprinse amîndouă mîinile și le strînse la inimă. Apoi, fără trecere, îi scoase haina în timp ce ea însăși își lepăda căciulița.

Întunericul se infiltra nesimțit în casă. Lucrurile luau înfățișări mai rotunde, își pierdeau contururile, se confundau. Numai fereastra ce dădea în curte păstra o culoare

alburie şi în cadrul ei se îmbulzeau şi se întreceau fulgii strălucitori de zăpadă, ca un roi de fluturi albi în căutarea unui adăpost împotriva frigului şi întunericului.

– Unde să stăm? întrebă Titu, cuprinzîndu-i mijlocul. Vezi, aici la mine nici n-avem unde să stăm împreună alături...

Tanţa purta pe faţă un surîs curat de fericire. Ei toate i se păreau acuma fermecătoare. Se aşează simplu pe marginea patului, uitîndu-se cum Titu punea două lemne în sobă, cum întorcea cheia în broască... De-abia cînd el îi luă capul în mîini şi o sărută pe buze mai apăsat ca altă dată, avu o tresărire şi murmură cu o imputare şovăitoare :

– De ce-ai încuiat uşa?

Întrebarea însă rămase suspendată în aerul îmbîcsit de tutun. Titu alunecase în genunchi la picioarele ei, şi-şi ascunsese obrajii în poala ei, încolăcindu-i şi mîngîindu-i şoldurile cu braţele. Ea se simţea mîhnită că i-a lăsat întrebarea fără răspuns şi începu să-şi plimbe nervos degetele prin părul lui. Ochii ei priveau în neştire jocul funigeilor în fereastră, prin creieri îi trecea necontenit uşa încuiată şi gîndul că trebuie să plece numaidecît. În aceeaşi vreme totuşi buzele ei şopteau strîns :

– Titule drag, te rog mult, fii cuminte... foarte cuminte...: Îmi promiţi?... Promite-mi !

El se sculă brusc, ca şi cum s-ar fi trezit din vis şi zise aspru :

– Îţi jur !... Jur !

Se aşează lîngă ea, pe dunga patului. Jurămîntul li se părea acuma amîndurora exagerat. Cuvîntul parcă destrămase din vraja ce se ţesea în jurul lor. Tanţa, ca o scuză şi un îndemn, se crezu obligată să dea lămuriri. Nu se gîndise să vie pe aici nici azi. De ce să mai vie dacă el n-o iubeşte mult, nespus de mult. Cînd a văzut însă că Lenuţa cu Jenică au picat la ei şi au să stea cine ştie cît de tîrziu, a înţeles că trebuie să fi rămas singur

şi atunci şi-a zis că el nu-şi dă seama cît îl iubeşte ea şi de aceea nu-i preţuieşte suficient iubirea... Ce să mai asculte aceleaşi clevetiri ale cucoanelor bătrîne cînd ar avea atîtea de vorbit cu el? Şi fiindcă de mult trebuia să întoarcă vizita unei prietene, a ieşit repede şi...

Nu se uita de loc la Titu, care ascultase fără a înţelege vorbele, şi se lipise tot mai strîns de ea, auzindu-i bătăile inimii din ce în ce mai clar, simţindu-i uneori tresăririle trupului. Apoi deodată, Tanţa se întrerupse, năpădită parcă de o frică mare, şi se ridică murmurînd :

– Acuma însă trebuie să plec... Lasă-mă, te rog, Titule drag! Unde mi-ai pus haina?

Titu Herdelea se spăimîntă. Îl durea numai închipuirea că va rămîne iarăşi singur, cu articolul neterminat, în căutarea frazei de efect. Acuma tot ce nu era Tanţa i se părea fără importanţă. Nimica-n lume nu poate înlocui încîntarea ce a vrăjit-o prezenţa ei în odăiţa năclăită de fumul ţigărilor. În clipa aceasta tot rostul şi toată înţelepciunea lumii se aflau pentru dînsul în verdele cald al ochilor ei, în glasul blînd şi şoptit care picura cuvinte misterioase, în corpul fierbinte, cu tresăriri speriate. Desperat că ar putea-o pierde, îi aţinu calea, o îmbrăţişă şi, scufundîndu-şi privirea în ochii ei, îngînă răguşit :

– Nu se poate să pleci... aşa...

Îi fu ruşine de ce a spus, dar ea, parc-ar fi fost un ecou al inimii ei, răspunse cu un surîs mirat, care repeta întocmai vorbele lui. Mîinile lui se încurcară în bluza ei subţire şi albă, prinsă în faţă cu cîteva copci. Cu acelaşi surîs mirat, Tanţa îi ajută să descheie bluza, şoptind totuşi instinctiv o imputare :

– Lasă bluza, Titule... Nu, nu, te rog... vreau să plec...

Titu spunea şi el ceva, cu glas uscat, fără să-şi dea seama ce. Cuvintele lor se împreunau într-un susur de bucurie ascunsă.

Pe urmă, Tanţa rămase dreaptă, cu picioarele strînse, numai în cămaşa scurtă, din sus de genunchi, lipită de

corpul gol ca o apărare inutilă. Brațele ei se încrucișau pe piept să ascundă sînii care, cu sfîrcurile lor mici, păreau singurul sprijin al cămășii gata să alunece.

– Mie frig... suspină Tanța aproape imaterial.

Tînărul o luă în brațe ca pe un copil somnoros, o așeză în pat și o înveli. Acolo ea rămase cu fața-n sus, cu ochii în ochii lui Titu, care-i potrivea mereu învelitoarea. Apoi deodată se pomeni cu el alături. Mîinile lui reci îi netezeau sînii împietriți, coborau pe pîntecele fierbinte. Atunci ea începu iarăși să bolborosească în neștire „nu, nu, nu", răsucindu-se înspre el și încolăcindu-i gîtul cu amîndouă brațele. Mai simți un genunchi străin desfăcîndu-i picioarele...

Într-un tîrziu se dezmetici. Titu ședea pe marginea patului, îi săruta lacrimile de pe obraji. Îi auzi glasul :

– Îți pare rău, Tanța ?... Nu vreau să-ți pară rău !

Ea deschise ochii, care parcă luceau în întunericul ce umpluse odaia. Își legăna capul pe pernă, zicînd cu o dulceață nouă în voce :

– Nu...

Iar după un răstimp ca întrebă :

– Acuma mă mai iubești ?

Titu răspunse cu un val de sărutări. Îl opri cu o nouă întrebare :

– Acum crezi că te iubesc ?

– Nu m-am îndoit niciodată, făcu tînărul Herdelea. Numai tu te-ai îndoit de iubirea mea.

– Să nu mă mai îndoiesc ? murmură Tanța.

– Nu ! zise Titu, crîmpoținduși buzele.

Cînd rămase singur, Titu Herdelea lăsă perdeaua și aprinse lampa. Lumina gălbuie, neputincioasă, îl readuse la realitate. În cameră mai plutea parfumul corpului ei, amețitor și misterios, precum pluteau cuvintele, gemetele și zvîrcolirile ei... Își dădu seama acuma că dragostea aceasta a luat o întorsătură plină de răspunderi. Și tocmai cînd el a început să-și croiască de-abia un rost în lume !

O iubește pe Tanța, negreșit, dar are el dreptul să-i zdrobească viața, legînd-o de destinul lui atît de puțin asigurat din toate punctele de vedere ? Cum va fi el în stare să întreție o soție cînd întreținerea lui în viitor e numai semne de întrebare ?... Își găsi îndată scuze : că el a rezistat, că Tanța însăși a venit, că nu orice iubire, cît de mare, trebuie să ajungă la ofițerul stării civile, că și alte cazuri... Își curmă însă gîndurile de scuză, scîrbit de ele și-și zise cu dojană :

„Ești un ticălos, Titule ! Să-ți fie rușine !"

4

Grigore Iuga nu mai putea sta la țară. Singurătatea îl îngrozea tot atît ca și stăruințele tatălui său să nu-și distrugă căsnicia pentru neînțelegeri firești și trecătoare. Îi era rușine și silă să-i mărturisească adevărul. Se credea umilit în bărbăția lui, că în cinci ani n-a fost în stare să inspire soției sale măcar respectul elementar să nu-l înșele chiar în propria-i casă. Totuși nu se simțea sigur nici de inima lui. Se surprindea căutînd scuze Nadinei, parcă iubirea lui încă n-ar fi murit și ar aștepta numai un pretext ispititor pentru a uita și a continua. Se disprețuia și se temea de slăbiciunea lui. Cel puțin în vacarmul Bucureștilor nu va fi singur.

Și-a reluat camera în care a stat cînd era student la mătușă-sa Mariuca. A găsit-o aranjată cu o grijă meticuloasă. Văzînd că-i place, mătușă-sa îi zise încîntată :

– Îți place, Grigoriță ?... Eu am aranjat-o. Vreau să te simți la mine ca acasă și să nu-ți lipsească nimica, să nu regreți că...

Tăcu. Știa că Grigore știe cît n-a iubit-o ea pe Nadina și nu voia să-i pomenească tocmai acuma despre ea. Grigore, ca niciodată, răspunse :

– În privința regretelor, fii liniștită, dragă tanti!

Tînărul Iuga ceru o întîlnire lui Gogu Ionescu. Se întîlniră a doua zi la club. Gogu era consternat. Nu pricepea nimic. A rămas îngrozit cînd i-a spus Nadina. Cum e posibil? El îi credea în cea mai dulce armonie. Nu-și permite să se amestece și nici să dea sfaturi în asemenea chestie gingașă, dar... Lui i-e drag Grigoriță ca un frate și-i va fi totdeauna, indiferent de legăturile de familie. Firește, Nadina e o femeie cam dificilă. Oricît obișnuiește dînsul să fie de rezervat față de afacerile intime chiar ale rudelor, ei i-a spus de mai multe ori, ca unei surori, că exagerează cochetăria și abuzează de toleranța amabilă a bărbatului ei... În sfîrșit, se însărcină să se intereseze, din partea lui Grigore, la Nadina, dacă a început demersurile divorțului și-n ce stadiu se găsesc, înțelegînd perfect că Grigore, din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea pentru o mie și unu de motive. Ziua următoare se revăzură în același loc și Gogu Ionescu îi relată amănunțit că Nadina, îndată ce s-a întors de la țară, deci cu vreo zece zile în urmă, a chemat pe avocatul Olimp Stavrat și l-a rugat să introducă neîntîrziat cererea de despărțire. E probabil că în clipa aceasta hîrtiile se află la tribunal. Grigore îi mulțumi, transmițînd mulțumiri și Nadinei cu asigurarea că va accelera lucrurile cu toate stăruințele posibile, fiind în interesul amîndurora să termine cît mai curînd toate formalitățile și să-și recapete libertatea.

Grigore se duse la Baloleanu. El încă nu știa nimic. Se miră. Regreta. Melania de asemenea. Îl opriră la dejun. Trebuie să rămîie. Acuma nu mai are pretext... Grigore se înarmase cu o cuirasă împotriva tuturor consolărilor. Înainte de a trece în sufragerie din cancelaria lui somptuoasă, Baloleanu își luă o mutră oficială:

– Va să zică e serios și irevocabil, Grigoriță?

– Bine, dragă Alexandre, dacă tu crezi că eu pot glumi cu astfel de...

— Atunci am să mă ocup și eu nițel de afacerea asta și te asigur că vei fi divorțat în minimum de timp admisibil! zise avocatul cu o siguranță gravă, adăugînd însă, după cîteva clipe, iarăși jovial: Fiindcă la Palatul de justiție sînt totdeauna la putere grație modestului meu talent!

— Sper însă că intervenția ta nu va fi tot atît de promptă cum a fost pentru prietenul meu ardelean, ți-aduci aminte? glumi Grigore Iuga.

Baloleanu se uită perplex o fracțiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală:

— Se poate, Grigoriță, să-mi pomenești numai acuma de tînărul acela, am și uitat cum îi zicea?... N-a fost vorba să vie pe la mine, să...: Bine, puiule, de ce nu vine băiatul?

— Acu lasă-l pe el, că l-am băgat la *Drapelul* încît...

— Aha, l-ați și acaparat pentru partid! rîse Baloleanu. Și tot voi ne faceți pe noi sectari.

Tînărul Iuga merse cu Baloleanu la tribunal de cîteva ori, ca să fie sigur. Iar după ce văzu împlinite primele formalități, se socoti suficient de liniștit ca să se poată înfățișa la Predeleanu. Se auzea pe el însuși declarînd emfatic: „Sînt îndrăgostit", și amintirea propriului său glas îl rușina... Numai cu Predeleanu, în patru ochi a discutat despre ea, fără să-l fi întrebat. Victor părea nedumerit, dar nu i-a cerut nici o explicație... La masă și nici mai pe urmă, Tecla n-a pomenit de loc de Nadina, de altfel ca și domnișoara Postelnicu, pe care totuși a surprins-o de cîteva ori privindu-l cu o curiozitate abia stăpînită. Vorbiră numai despre lucruri agreabile, nici măcar politică. Îndeosebi dezbătură pe larg numeroase baluri, spectacole, recepții și petreceri de tot felul care agitau Bucureștii și-i dădeau o culoare zvăpăiată. Predeleanu chiar observă, mai mult ca să tachineze pe cumnată-sa:

– Sezonul parc-ar fi comandat special pentru Olguța, dans și dans pretutindeni...

– Cu petrecerile lumea își mai uită necazurile și primejdiile, zise Tecla.

– Da, dar nu știu dacă ați băgat de seamă că toate dansurile au început să ia o alură erotică și senzuală, încît uneori ți-e rușine să privești pe dansatori, adăugă Victor cu un ton mai serios.

– De ce nu spui mai bine, moralistule, că ție în general nu-ți place dansul și de aceea îi găsești toate defectele! replică Olga cu vioiciune, apărîndu-și pasiunea.

Grigore nu se amestecă în controversă de teamă să nu ajungă la Nadina. Discuția alunecă asupra marii serbări ce o pregătea societatea filantropică „Obolul"; pentru 19 februarie, la Teatrul Național. Era evenimentul monden cel mai important. Întreaga familie regală avea să fie de față și toată lumea cea mai bună. Locurile, deși cu prețuri fabuloase, se reținuseră. Se întrevedea chiar necesitatea să se repete spectacolul spre a putea satisface barem cererile cele mai simandicoase. În program figura un fel de revistă scrisă de trei domni foarte spirituali, deși din societatea înaltă, și jucată numai de doamne și domnișoare din aceeași societate. Olga avea un rol, firește de dans, și se găsea în frigurile creației.

Cînd află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfîrșit, divorțul a pornit, lăsă la o parte discreția și se apucă să-i povestească nepotului cîte a știut despre Nadina și nu i le-a spus pînă acum, ca să nu-l întristeze sau să-și închipuie că vrea să-i strice casa. Ea l-a prevenit de cum a auzit că vrea să se însoare cu Nadina, firește delicat, fiindcă în cazuri d-astea orice povață negativă e rău venită. De față s-a cunoscut ce femeie are să fie. Nu zice nimeni, unei fete îi șade bine vioiciunea, cochetăria, flirtul – totuși, cu oarecare măsură. Nadina speria lumea cumsecade pe unde umbla cu nebuniile ei, cu ceata de admiratori după ea. Măcar după ce s-a măritat să se fi

potolit. Profitînd de iubirea oarbă a bărbatului, nu s-a sfiit să-şi ia un amant din primul an de căsnicie, dacă nu din prima lună. Alţii au urmat in serie. Numai ea a aflat precis despre cinci, ultimul Raul Brumaru, cu care s-a plimbat astă-vară şi prin străinătate, nu se ştie pe ai cui bani, căci unii spun că Brumaru trăieşte din expediente de club, iar alţii că ar fi bogat şi Nadina îl toacă îngrozitor.

Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile. De vreme ce s-a hotărît să se despartă, i-e indiferent ce face şi cu atît mai mult ce a făcut Nadina. El, pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-şi amintească decît lucrurile de care n-are nevoie să roşească. O fi o prostie acest fel de a privi viaţa, dar el... În zadar, tanti Mariuca nu se potoli pînă ce nu-i zugrăvi şi pe ceilalţi patru domnişori care s-au bucurat de graţiile Nadinei. Ş-apoi, în fiece zi revenea cu cîte-un amănunt, cu cîte o ştire nouă, primită caldă de la vreo prietenă binevoitoare, încît Grigore începu să se ferească a da ochii cu ea şi-l bătea gîndul să se mute mai bine la un hotel, ca să-şi redobîndească liniştea sufletească.

Din nenorocire, pe la sfîrşitul lui ianuarie sosi şi tatăl său la Bucureşti. Mariuca încercă să-i servească ultimele noutăţi despre Nadina. Miron Iuga o ascultă puţin cu ochii mari şi pe urmă o opri sever :

– Isprăveşte cu clevetirile, Mariuco ! Nu e demn de văduva unui general romîn să colporteze toate prostiile care, fatal, circulă pe socoteala unei femei frumoase... Dar eşti şi tu ca biata nevastă-mea, fie iertată, nu degeaba aţi fost surori. Voi vă închipuiţi că toate femeile trebuie să ţie coada cratiţei ori să împletească ciorapi de iarnă pentru soţii lor. Ei, s-au mai schimbat vremurile, Mariuco !

– Bine, dar Grigoriţă e în divorţ cu ea, Miroane ! obiectă doamna Constantinescu deconcertată ; îi era frică de Iuga, pe care-l cunoştea foarte ciufut, cum nu i-a fost

niciodată de generalul care fusese un om ca o bomboană şi nu ieşea din cuvîntul ei.

– Tu te uiţi la Grigoriţă care-i copil ? se miră bătrînul, fără să îngăduie fiului său să-l întrerupă. Dar cine ţi-a spus ţie că o cerere de divorţ înseamnă divorţul ? Pînă ce nu s-a transcris definitiv o despărţire e o simplă neînţelegere între soţi, dragă Mariuco !

Miron Iuga lăsase baltă la Amara pregătirea învoielilor pentru munca pămînturilor, o chestie mai grea acum, fiindcă îi ajunsese la ureche că ţăranii umblă să schimbe ce-a fost în trecut. Moşia Babaroaga însă nu-i mai dădea odihnă şi se înverşuna s-o achiziţioneze cu orice sacrificii. Proiectul de divorţ al lui Grigore i se părea obstacolul cel mai grav pe care trebuie neapărat, şi în primul rînd, să-l înlăture.

Înainte de a vedea pe Nadina se hotărî totuşi să treacă pe la Dumescu, la Banca Romînă, să schimbe numai două vorbe prealabile, discuţia în fond rămînînd s-o facă după ce va cunoaşte preţul şi condiţiile de plată. Grigore îl însoţi pînă-n faţa băncii, avînd şi el o întrevedere cu Baloleanu. Pe drum, bătrînul se uita mereu la afişele şi pancartele fără număr care toate chemau lumea la diferite distracţii şi petreceri.

– Aici oamenii ştiu că trăiesc bine ! murmură Miron dispreţuitor. Încotro te întorci numai îndemnuri la veselie şi desfriu. Ce le pasă ?! Noi muncim, ca să poată ei să benchetuiască !

Constantin Dumescu se lumină la faţă văzînd pe Miron. Îl îmbrăţişă cu o efuziune care părea aproape neverosimilă pentru firea lui tăcută şi înfăţişarea-i închisă. Îşi potrivi pe nas ochelarii de aur, semn de mare emoţie la el, iar ochii, de obicei reci, îi rideau. După cîteva minute de întrebări şi răspunsuri afectuoase, Miron Iuga zise :

– Tu ai de lucru aici, dragă Costică, şi eu n-am venit să te încurc. Într-o zi d-astea ne-om întîlni şi vom vorbi

mai pe îndelete de ale noastre. Acuma nu vreau să-ți răpesc decît două-trei secunde. Uite deci ce e, Costică!

Îi spuse. Dumescu ascultă cu multă atenție. Iuga observă cum i se întunecă mereu fața. Și la sfîrșit directorul băncii vorbi:

— Ei bine, iubite Miroane, sîntem prea vechi prieteni, ca să mă codesc a-ți da imediat un răspuns categoric...

Răspunsul categoric era: nu. I l-a îndulcit pe urmă cu explicații. Nu e acuma momentul pentru a cumpăra pămînt. Miron are destul. Harnic și sănătos să fie să-l muncească. Refuzul e numai în interesul lui. Dacă nu l-ar iubi, l-ar împrumuta cu orice sumă, fiindcă banca se poate despăgubi oricînd, scoțîndu-i în vînzare domeniul. El, Dumescu, preferă să-l mîhnească azi, decît să-l lase pe drumuri mai tîrziu. Își împlinește o datorie de adevărat prieten.

— Apoi mă mir, Miroane, de planurile tale! Tu trăiești pe sub pămînt? Tu nu vezi și n-auzi nimic? Nu simți cum se precipită lucrurile, cum pîrîie ceva?... Mîine-poimîine ne putem pomeni cu o expropriere generală a marii proprietăți — ce te-ai face tu cu niște sarcini atît de împovărătoare? Ideea se propagă din ce în ce mai insistent. N-o judec. Constat. Paralel progresează agitația țăranilor... Nu, nu, nu trata chestiile astea cu dispreț. N-o fi la tine, poate, dar agitația e o realitate. Poate chiar ea a făcut ca ideea exproprierii să se înfiripeze — nu știu. Și iarăși nu afirm că pericolul e iminent. Nu știu. Dar există. Și în asemenea clipe nu te mai poți gîndi serios să cumperi moșii. Pămîntul a devenit o valoare îndoielnică pînă ce se vor lămuri situațiile. Așa că... Nu te uita la viața de praznic permanent din București. Asta e un semn de boală. Epidemia balurilor, și a dansurilor, și a chefurilor prevestește totdeauna un rău, sau îl subliniază. Fațada prea strălucitoare ascunde veșnic ceva putred. O casă solidă nu paradează și nu caută să-ți ia ochii cu fațada. Eu nu fac nici o politică și nici măcar nu mă

interesează certurile lor. Dar aici, la bancă, se simte mai precis pulsul vieții. Și pulsul vieții noastre bate prea neregulat. Organismul are friguri, Miroane! Trebuie să fim prudenți, pînă vom găsi leacul!

Miron Iuga nu era convins de loc, dar cu atît mai ofuscat. Se forța să nu-și arate nemulțumirea. Se despărțiră promițîndu-și că vor mai vorbi, că deocamdată a fost o luare de contact, că... Și Miron avea siguranță că Dumescu nu va rezista pînă la capăt.

„Bietul Costică! își zise în cele din urmă bătrînul. Băiat bun, păcat că-i strîmt la minte, cum a fost de cînd știu și-l iubesc!"

Îi trecu supărarea mai repede decît credea. De fapt nici n-ar fi trebuit să se încurce cu Dumescu înainte de a se descurca cu Nadina, căci acolo e hopul cel mare. Banii îi va găsi dînsul în toată Romînia, numai să aibă ce să facă cu ei.

Nadina, vestită dinainte, îl aștepta. Era o nimfă. Îl primi cu drăgălășia-i obișnuită, parcă nimic nu s-ar fi întîmplat de cînd s-au despărțit în Amara, cu o lună în urmă.

– Te-aș opri la masă, papa, dar nu știu dacă?... îi zise îndată după ce-l introduse în salonașul ei favorit, cu un surîs nevinovat și întrebător.

– O, rămîn cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina! făcu Miron galant și satisfăcut.

Abordară chiar înainte de masă amîndouă chestiile care-l interesau pe Iuga. În privința divorțului îi propuse o împăcare, adăugînd negreșit că propunerea nu e autorizată de Grigoriță, dar garantînd că-l va înduplecа în cazul cînd ea ar reveni. Nadina refuză zîmbind, dar ferm. Inițiativa n-a pornit de la ea, ci de la Grigore. Ea ar fi continuat, deși în multe privinți a avut nemulțumiri. Acuma neînțelegerile lor au devenit publice. Toată lumea știe că sînt în divorț. O revenire i-ar face și ridicoli. Pe urmă azi mai

poate fiecare să-şi croiască o viaţă nouă. Mîine poate ar fi mai greu... Miron stărui s-o convingă. Nadina îl întrerupse :

– Mă măgulește insistența ta, papa drag... E o dovadă de iubire care mă înduioşează. Dar, te rog, uite... (împreună mîinile ca la rugăciune), te rog, dă-mi dovada supremă de iubire şi... să vorbim de altceva.

– Despre ceea ce aş fi vrut să mai vorbesc, nici n-aş mai putea pomeni, dacă hotărîrea ta e într-adevăr definitivă şi irevocabilă ! murmură bătrînul abătut. Numai după o pauză continuă : Cu noră-mea puteam discuta despre Babaroaga, cu fosta nevastă a fiului meu mi-ar fi imposibil.

Nadina rîse cu dinţii fildeşii :

– Vai, cît te înşeli, dragă papa !

Tocmai dimpotrivă. Numai cu fosta sa noră va putea discuta cu adevărat despre moşie. Nu era hotărîtă să vîndă şi nici n-ar fi vîndut dacă rămînea cu Grigore. Acuma însă, imediat ce va putea dispune singură, va lichida Babaroaga. I-ar fi şi penibil să mai aibă afaceri chiar şi numai în vecinătatea proprietăţilor lui Grigore. Ar fi fost bucuroasă să scape mai repede, dar pînă nu va fi divorţată nu poate face nimic, pentru că i-ar trebui consimţămîntul soţului. Într-o lună, cel mult două, formalităţile despărţirii speră să fie terminate. Atunci se va repezi la ţară, are conacul de la Lespezi al lui Gogu, unde poate sta, şi nu va pleca de acolo pînă nu va fi încheiat vînzarea...

– Ehe, negustoreasă, nu glumă ! zise bătrînul Iuga. Vom avea de furcă cu tine !

Zîmbea, glumea şi nu era de loc mulţumit. Toate încercările lui n-au izbutit să-i smulgă măcar o promisiune precisă. Şireată şi abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul viu. Parcă mai mult obţinuse cînd i-a pomenit întîia oară, la Amara. Atunci fusese vorba să fie preferat. Degeaba, divorţul i-a îngreuiat lupta. Tocmai de aceea nici el n-are să renunţe. Nu i-e frică de piedeci. Pentru orice eventualitate mai sondă vreo două bănci unde

avea prieteni. N-a fost respins net („Să vedem, să ne consultăm, să mai discutăm"), dar considerentele lui Dumescu i-au fost repetate aproape cu aceleași cuvinte, parcă ar fi fost înțeleși cu toții. Reluă conversațiile cu Dumescu, neoficial, la mese în doi. A obținut o promisiune vagă. Costică îl iubea atît de mult că nu se putea menține pînă la urmă în atitudinea brutală de refuz. Sperau amîndoi că vor sfîrși prin a se convinge : Dumescu pe Iuga să renunțe la cumpărare, Iuga pe Dumescu să-i înlesnească cumpărarea.

Grigore știa pentru ce se zbate tatăl său. Din înfățișarea lui și din unele cuvinte ce-i scăpau, înțelegea că nu e prea încîntat de rezultate. Anunțase de cînd a sosit că vrea să vază și pe Predeleni. După vreo săptămînă, se duseră împreună.

Și bătrînului îi plăcea familia Predeleanu. Oameni de treabă, zicea despre ei totdeauna, gîndindu-se în primul rînd la tatăl lui Victor, cu care se cunoscuse. Spre exasperarea domnișoarei Postelnicu, pentru care tot interesul lumii se concentra în jurul serbării „Obolul", peste cîteva zile, s-a vorbit toată vremea numai despre agricultură, firește, ca să fie pe placul lui Miron. Impresionat totuși de „considerentele" lui Dumescu, oricît nu era convins de seriozitatea lor, Iuga căuta pretutindeni un sprijin împotriva lor și se mohora că nu-l găsea. Și Predeleanu spuse că există oarecare efervescență între țărani, nu în proporțiile cum se colportează la București, negreșit, dar există. La el, la Delga, după informațiile de încredere ale administratorului, țăranii reclamă noi învoieli, firește mai favorabile lor. Proprietari și arendași de prin Moldova cu care a vorbit, oameni ponderați, cunoscători ai țărănimii, i-au zugrăvit situația de acolo mult mai îngrijorătoare. Asta ar denota că fenomenul e general, că aceleași cauze au produs aceleași efecte pe tot cuprinsul țării. Explicațiile nu lipsesc, se etalează chiar cu un lux de motivare unde nu te aștepți, fără a fi concludente. Ce e valabil pentru o

regiune nu ar urma să fie necesar valabil pentru celelalte regiuni, şi totuşi este.

– Fiindcă nu vrem să recunoaştem realitatea, Victore, interveni deodată Grigore cu pasiune, după ce se stăpînise îndelung, pentru a nu se contrazice cu tatăl său. Ţăranul lucrează pretutindeni în pagubă, graţie sistemului de învoieli ce i s-a impus. După fiecare an datoria a sporit, pînă ce azi a ajuns insuportabilă... La noi, majoritatea oamenilor sînt atît de îndatoraţi că, muncind tot anul viitor, nu numai că n-ar lua absolut nimic pe munca lor, dar nici nu şi-ar putea plăti trecutul întreg şi ar mai rămînea împovăraţi şi pentru viitor. Faţă de asemenea perspective, de ce să ne mirăm că ţăranii se agită? E normal şi natural!

Miron Iuga surise puţin ironic de explicaţiile fiului său, apoi, ca şi cînd nici n-ar fi meritat să le ia în seamă, zise către Predeleanu :

– Ţăranii nu stau pe roze tocmai pentru că şi proprietarii stau prost şi pentru că toată agricultura romînească merge anapoda! Au fost ani grei, cînd moşiile n-au produs nimic sau aproape, şi ţăranii totuşi nu s-au agitat, ci şi-au văzut de necazuri, au răbdat şi au suferit ca şi noi! Acuma, slavă domnului, am avut un an oarecum normal. Cine a fost cumpănit a agonisit şi are cît îi trebuie, cine a lenevit şi a fost beţiv n-are. Aşa e ordinea lucrurilor de cînd lumea şi pămîntul. Pot să admit eu la Amara o nemulţumire serioasă unde ţăranii umblă forfota să cumpere moşia Nadinei, să facă concurenţă altora?... Buba e alta, dragii mei, orice mi-aţi spune. Buba e slăbiciunea guvernului, care tolerează demagogia tuturor neisprăviţilor erijaţi în apărătorii ţărănimii. Ia să-i apuce niţel de guler guvernul pe toţi domnişorii cuprinşi de dragoste subită şi suspectă pentru bieţii ţărani şi să umple temniţele cu dînşii, să vezi cum va dispare imediat toată agitaţia ţăranilor.

– Evident că opoziţia profită de neputinţa guvernului, pe care-l preocupă micile şi eternele disensiuni personale,

aprobă Victor. Nu mai puțin vinovată e însă opoziția cînd recurge la astfel de agitații neleale !

– Nu neleale, domnule ! strigă Miron, aprinzîndu-se. Zi criminale ! Ce e mai criminal decît să ațiți poftele unei mulțimi lacome ? Și ei asta fac ! Promit averea noastră țăranilor, ca să stîrnească dușmănie între noi și țărani. Ce le pasă lor dacă astfel se dă foc țării ? Pentru ei nu există interesul țării, ci numai interesul partidului lor. Sînt stăpînii orașelor, care ne exploatează cum vor. Nu le ajunge. Pe noi nu ne-au putut subjuga nici prin băncile și creditele lor, nici prin industria lor. Numai noi le mai rezistăm. Și, pentru că n-au izbutit să ne doboare altfel, iată-i apărătorii țăranilor împotriva noastră, ei care n-au trecut bariera orașelor lor de frică să nu-și mînjească ghetele. Vor să împartă pămînturile noastre țăranilor, dar nu se gîndesc să împartă cu nimeni beneficiile fabricilor și băncilor lor. În fond vor să decapiteze pe țărani, omorîndu-ne pe noi, căci turma țărănească fără păstori va fi pe urmă complect la cheremul lor... Te revoltă și te indignează, mai ales cînd vezi că noi, cei condamnați la moarte, stăm și ne ținem de cancanurile șefiei, de intrigile remanierii și de toate fleacurile !...

Pentru a tempera puțin atmosfera ce o crease izbucnirea bătrînului, Grigore făcu zîmbind :

– Nici nu mi-aș fi închipuit, tată, că te poate pasiona atît de mult politica !

– Crima nu e politică, Grigoriță ! răspunse Miron potolit, dîndu-și și el seama că a exagerat o discuție de masă. Crima e crimă. Ce fac ei nu e politică, e crimă.

– Sînt lipsiți de orice scrupule, adevărat, observă și Predeleanu tocmai ca să netezească asperitățile. O revoluție în țara romînească, numai ei ar fi capabili să facă, dacă ar fi în interesul partidului lor...

Cu concursul doamnei Predeleanu veni rîndul unor subiecte mai blajine, și spre fericirea domnișoarei Olga,

ajunseră şi la marele eveniment al serbării „Obolului". După un răstimp bătrînul şi aci găsi prilej de obiecţie:

– Nu zic de „Obolul", care poate serveşte într-adevăr scopuri bune. Dar, în general, se abuzează de lux şi de veselie în Bucureşti. Îţi face impresia unei destrăbălări uriaşe. Cum se potriveşte asta cu temerile de agitaţii de la ţară, nu ştiu. Puţină decenţă n-ar strica. Firește, tot guvernul ar trebui să puie frîu. Lumea poate fi inconştientă, guvernul nu. Ţăranii care ar vedea cheful monstru permanent de aici ce-ar zice? Ei n-au de mămăligă şi boierii nu-şi încap în piele de petreceri!

Îşi luă seama, rîse prietenos şi şterse efectul de dojană. Pînă la urmă fu aşa de drăguţ, că Olga, care se speriase întîi de gravitatea lui rece, îndrăzni să-l poftească la serbare, s-o vază cum dansează. Miron zise surîzător:

– Îmi pare rău, frumoasă domnişoară, că n-am să te pot admira. Pe mine mă aşteaptă la ţară alt spectacol, mai puţin vesel, care nu suferă amînări. Dar las pe Grigoriţă să te aplaude şi din partea mea!

Grigore n-a lipsit, firește, de la marea serbare, cum n-a lipsit nimeni din cei ce alcătuiau înalta societate. Era sala cea mai elegantă ce a pomenit vreodată Teatrul Naţional. Pînă şi la galerie, la locurile numerotate, stăteau posesori de nume respectabile. Unele doamne din comitetul societăţii, alergînd de ici-colo, aferate, şopteau fericite prietenilor, în treacăt:

– Seara asta va fi înscrisă cu litere de aur în analele Romîniei!

Înainte de a se ridica cortina, Grigore, întorcînd capul întîmplător, văzu în fotoliul din spatele său pe Titu Herdelea.

– Ei, bată-te! Ce cauţi aici între ciocoi? îi zise cu bucurie. Ne vedem în antract!

Titu era oficial, pentru cronica teatrală. Se gătise cu hainele cele negre şi totuşi se cam ruşină la început cu ele între atîtea fracuri. Îşi recăpătă încrederea văzînd şi pe

ceilalți colegi de cronică dramatică la fel, ba unii în sacouri de purtare, ca o demonstrație că ei sînt aici la datorie, nu la petrecere.

Senzația serii a fost Nadina în *Dansul apașilor*, ultima noutate pariziană. Partenerul ei era Raul Brumaru. Au dansat cu atîta brio, că au fost obligați să biseze după insistențele tumultuoase ale selectei asistențe. Tînărul Herdelea nu s-a entuziasmat peste măsură. Era frumoasă „doamna Nadina", cum îi zicea el acuma, și juca grațios, dar i-ar fi stat parcă mai bine un dans mai puțin prăpăstios și mai demn de ea. A observat de curiozitate pe Grigore în timpul cît Nadina se învîrtise pe scenă cu Raul. Grigore privea, ca orice spectator străin, fără să clipească... Lui Titu i-a plăcut mai mult o domnișoară drăgălașă într-un fel de suită de dansuri românești. Nu știa cine o fi, căci nu se îndurase să cumpere program, vînzătoarele fiind cucoane mari, care pretindeau cine știe ce sume în folosul societății lor.

În antract se întîlni cu Grigore Iuga și se retraseră într-un colț al vestibulului să fumeze o țigară. Titu era încîntat și căuta să-l convingă pe Grigore, parcă l-ar fi bănuit de altă părere, că iată, lumea bună a aranjat un spectacol foarte drăguț și în românește, ceea ce dovedește cîtă dreptate au avut studenții cînd au protestat să nu se mai zbenguiască în limbi străine. Și ca să-și sublinieze mai mult ideea, vru să releveze în special pe domnișoara care a jucat românește și căreia regretă că nu-i știe numele s-o laude la *Drapelul* în darea lui de seamă.

– Se poate să nu recunoști pe domnișoara Olga Postelnicu, onorate domn ? zise Grigore cu un reproș glumeț. Pe cumnata lui Predeleanu ?

Victor Predeleanu se apropia de ei în clipa aceea. Grigore îl denunță :

– Uite-l ! N-a recunoscut pe Olga... Nu știa cine e domnișoara care i-a plăcut mai mult din tot spectacolul și pe care vrea s-o laude la gazetă.

– Olguța are să fie fericită, domnule Herdelea !... Nu face nimic, că n-ai recunoscut-o. Asta înseamnă doar că trebuie să mai pofteşti pe la noi, ca să nu ne uiți ! făcu Victor strîngîndu-le mîna.

Disecară pe interpreți amănunțit, sărind însă cu toții pe Nadina şi pe Brumaru. Pe cînd criticau şi lăudau de zor, năvăli la dînşii Gogu Ionescu, asudat de entuziasm, strălucitor şi răguşit, întrebînd frenetic, cum întreba pe toată lumea :

– Ei, ce ziceți de Nadina cu Raul ?... Au fost formidabili !... Au un talent fenomenal !... Dar succesul ? S-a cutremurat sala şi policandrul începuse să balanseze în tavan de clocotul aplauzelor...

Observînd încurcătura pe fețele celor trei, îşi dădu brusc seama c-a făcut o gafă. Vru s-o dreagă cu orice preț. Şi, după o mică pauză, continuă cu acelaşi glas vijelios :

– Dar de sezonul ăsta extraordinar ce ziceți ?... Coplesitor, nu ? N-am pomenit de cînd sînt atîtea dansuri şi petreceri ca în iarna asta... Şi eu care trebuie să merg pretutindeni, fiindcă Nadina...

Se întrerupse. Iar a pomenit de Nadina. Altă gafă. Are ghinion. Îşi pierdu însufleţirea. Adăugă ştergîndu-şi fruntea, cu un suspin :

– Pe mine mă oboseşte, ce să spun... Parc-a înnebunit toată lumea !

5

Ion Pravilă nu se putea amesteca făţiş între oamenii care umblau pentru Babaroaga. Îi era frică de boierul Miron că va prinde de veste şi nu numai că-l scoate din primărie, dar cine ştie ce rău îi mai face, de să nu mai aibă trai în sat. Bun suflet boierul, nici vorbă, dacă nu-i ieşi din porunci. Pravilă a tras destule foloase fiind supus şi credincios. Totuşi, nu-l răbda inima să stea molcom.

I-ar prinde și lui bine o halcă de pămînt. Prilejul de acum nu se întîlnește de multe ori. Cînd află că boierul bătrîn s-a dus la București, desigur pentru moșia cucoanei, a chemat pe Luca Talabă și s-au înțeles să plece și oamenii să mai stăruiască la cucoană, iar dacă n-or face nici o ispravă cu dînsa, să se plîngă celor mai mari, că doar și prin alte părți au fost înlesniți țăranii să cumpere moșii și să le împartă între ei, ba chiar odată, pe cînd era Luca primar, a venit și un ordin de la minister ca oamenii să fie povățuiți a se întovărăși pentru cumpărări de moșii, făgăduindu-li-se tot sprijinul autorităților. Bine ar fi să poată merge cît mai mulți, ca să vază boierii că întreg norodul cere pămînt, deși cheltuiala e mare și oamenii greu o să-și rupă din sărăcie. Primarul, cu toată zgîrcenia-i cunoscută, se oferi să plătească el cheltuiala unuia mai sărac și anume lui Petrică al Smarandei, care le va fi de mult ajutor în București, unde a stat trei ani în armată.

Îndată ce se întoarse Miron Iuga la Amara, oamenii porniră la Burdea și se suiră în tren. Erau șapte. Sosiră în București dimineața și nimeriră tocmai bine spre amiazi în strada Argintari. O domnișoară cu șorț alb îi întîmpină în capul scării și le spuse că cucoana de-abia acuma se scoală, c-a avut petrecere mare azi-noapte, și să aștepte afară, adică pe stradă, pînă-i va chema. Așteptară pe trotuar, liniștiți. Ce altă treabă au și de ce-au venit?... Într-un tîrziu altă domnișoară îi strigă înlăuntru, supraveghindu-i să se șteargă bine pe picioare. Cucoana era veselă, le-a vorbit frumos, i-a lăsat și pe ei să vorbească, dar, pînă la urmă, i-a făcut să înțeleagă că ea va vinde cui dă mai mult și numără toți banii. Petre, mai îndrăzneț, îi spuse :

– De, coniță, noi am cheltuit și-am venit atîta cale, c-am socotit că dumneavoastră, inimă bună, o să vă fie milă de noi și-o să ne vindeți mai lesne, că...

Nadina întoarse ochii spre el cu mirare. Recunoscu pe vizitiul de odinioară. Îl privi lung, să-l domine. Petre îi

înfruntă privirea, simplu, ca şi cînd ar fi zis că el nu se sperie de o muiere, fie şi boierească. Apoi Nadina răspunse puţin dispreţuitor :

– Crezi că pentru ochii voştri am să-mi risipesc averea ? Nu, băiete, şi nu, oameni buni ! Eu vînd moşia, ca să iau bani în schimb, nu ca să fac pomană altora. Pomană poate să facă statul, dacă vrea...

În colţul străzii, ţăranii se opriră şi se sfătuiră pînă ce îi pătrunse frigul la os. Porniră prin viforniţa ce se înverşuna spre Gura Moşilor, unde Petre avea un cunoscut bun, de la Costeşti, care ţinea un han şi care-i va găzdui mai ieftin. Îmbucară din merindele de acasă şi iar se sfătuiră pînă tîrziu noaptea, în odaia de lîngă bucătărie ce le-o dăduse hangiul. Şi a doua zi, cum se lumină, se cărăbăniră la Ministerul Domeniilor. Trebuiră să aştepte în curte. „Numai după unsprezece e voie să intre publicul", le-a strigat, printre gratiile uşii, un glas cu barba neagră. Mai veniră şi alţi oameni, de prin alte părţi, tot cu necazuri, înfrigurați şi înfricoşaţi ca şi dînşii. Cînd s-a deschis poarta, s-au îmbulzit înăuntru. Portarul, scund, urîcios şi cu barba pînă-n brîu, i-a oprit :

– Încet, hăi, c-aici nu e teatru !... Ce poftiţi şi pe cine căutaţi ?

Începură respectuos să-i povestească durerea lor. Satisfăcut, portarul se înmuie şi nu-i ascultă pînă la capăt :

– Domnul ministru încă n-a venit... Poate să vie mai tîrziu... Mai staţi pe aici să vă încălziţi niţel...

Stătură. Peste vreun ceas portarul îi vesti că domnul ministru nu mai vine azi. Mîine. Se întoarseră la han şi se mai sfătuiră.

Ziua următoare avură noroc. Portarul îi trimise sus : a venit domnul ministru. Rătăciră pe coridoare, ajunseră într-o cancelarie cu lume multă şi căldură mare. Un domn tînăr, pudrat şi zîmbitor, îi primi foarte prietenos :

– Ei, fraţilor, ce-i cu voi ? Ce vă aduce pe aici tocmai de unde ?... Din Argeş... Da...

Lupu Chiriţoiu începu povestea de departe, cu înfloriturí. Domnul nu-şi pierdu de loc răbdarea, dar cînd bănui despre ce e vorba, îl întrerupse :

– A, moşie de vînzare... Am înţeles. Staţi niţel.

Apăsă pe un buton, scrise două rînduri pe un bilet şi-l dădu unui aprod ce intrase, continuînd :

– Uite, fraţilor ! Domnul ministru are de lucru mult şi nu poate sta de vorbă cu voi... Dar vă trimit la un domn care are putere de la domnul ministru să rezolve chestiile astea, aşa că dumnealui o să vă facă dreptate. Aşa, fraţilor !... Aprod, să-i duci la domnul director general...

Se ţinură gaia după aprod pe diferite coridoare, pînă se pomeniră în faţa unui domn bătrîn, chel şi ursuz, care-i lăsă să-şi spuie toată povestea din fir în păr. Pe urmă îi întrebă dojenitor :

– Vreţi să cumpăraţi moşia cucoanei, ori vreţi s-o luaţi cu japca ?

– Ba noi... încercă să protesteze Luca Talabă.

– Să taci acuma ! se răsti directorul. Aţi vorbit destul. V-am ascultat... Ministerul n-are dreptul şi calitatea să intervie în tranzacţiile dintre vînzătorul unei proprietăţi agricole şi amatorii de a cumpăra, afară de anume cazuri prevăzute de lege, iar aici nu e cazul. V-aţi învăţat să umblaţi cu jalbe nedrepte în loc să vă învoiţi cu boierii voştri şi să fiţi oameni de omenie. Ba acuma v-a mai intrat în cap să cereţi şi pămînturile boierilor pe preţuri de batjocură, ori chiar de pomană. Aţi ajuns să nu vă mai cunoaşteţi lungul nasului... Potoliţi-vă, măi oameni, ascultaţi de boieri şi munciţi ! Fiţi harnici şi nu vă luaţi după îndemnurile rele ! Voi sînteţi talpa ţării, voi...

Luca Talabă, care din toate vorbele ce le auzea înţelegea numai că se duce Babaroaga şi că toate alergăturile şi cheltuielile lor au fost zadarnice, nu se mai stăpîni şi izbucni deodată dîrz :

– Apoi, domnule, de ce să ne ia alţii pămîntul...

Nu avu răgaz să isprăvească. Directorul general sări în picioare, cu fața și chelia parcă i-ar fi turnat o călimară cu cerneală roșie în creștetul capului, răcnind :

– Taci din gură, obraznicule ! Să taci, că imediat te trimit la poliție să-ți înmoaie oasele, nemernicule !... Eu îmi sfarm pieptul și-mi pierd vremea să-i învăț și să-i luminez, iar el necuviincios !... (Se reculese și continuă mai calm.) Ați apucat pe căi rele, nenorociților ! Nu vă mai mulțumiți cu ce v-a dat Dumnezeu și vă lăcomiți la averea altora ! Veniți-vă-n fire ! Duceți-vă acasă și vedeți de munca voastră cinstită, care-i bogăția țării noastre iubite ! Și dacă aveți poftă să cumpărați cu adevărat proprietatea cucoanei, rugați-o pe dumneaei și pe ceilalți boieri ! Vorba dulce mult aduce, ați înțeles ?

Țăranii se uitau la gura lui cu dinții de aur. Ieșiră urmăriți de glasul hîrîitor al directorului. Rătăciră pe coridoare pînă se pomeniră iar la ușa cabinetului ministerial. Luca spusese, cînd a scăpat din biroul chelului, să nu se mulțumească și să mai încerce a pătrunde pînă la ministru. Nici n-apucară bine să-și găsească loc și iată că un aprod, spăimîntat de respect, se năpusti la dînșii :

– La o parte ! Dați-vă la o parte, că pleacă dom' ministru !

Ușa cabinetului ministerial se deschise. Un boier îmblănit și înșoșonat, cu o căciulă de lutru peste urechi, cu fața galbenă, greoi și plictisit, apăru însoțit de domnul tînăr de adineaori. Văzînd pe țărani, ministrul, ca să arate lumii de pe coridor că nu e mîndru și se interesează de soarta plugarilor, care este în seama departamentului său, se opri o clipă și întrebă obosit :

– Ce-i cu voi, băieți ? Ce vînt vă aduce pe aici ?

Domnul tînăr îi șopti două cuvinte. Ministrul continuă, trecînd înainte mulțumit :

– A, da... Da ! Va să zică ați fost ?... Bine. Atunci dumnealui v-a spus ce trebuia. Să-l ascultați, că vă cunoaște toate păsurile și știe să vi le lecuiască...

Coborî încetinel pe treptele de marmoră. Țăranii rămaseră cu căciulile în mînă. Lumea se risipi, parc-ar fi apus soarele.

– Apoi hai să plecăm că pe aici am isprăvit! făcu Petre.

– Hai, hai! biigui Luca Talabă, înfundîndu-și căciula pe cap.

Merseră de-a dreptul la gară. Sperau să nimerească un tren ori, de nu, să petreacă noaptea pe acolo, că-și sleiseră banii și nu mai aveau decît pentru bilete. Avură noroc. Cînd porni trenul, își făcură cruce toți deodată.

În vagon era cald. Călători multișori și mai ales țărani, care de prin Ialomița, care de prin Muscel, care din Teleorman ori mai de departe. La căldură limbile se dezmorțiră. Cei șapte de la Amara, însă, strînși într-un colț, mocneau și numai arar își aruncau cîte-o vorbă. Doar Lupu Chirițoiu se plîngea că au cheltuit atîția bani degeaba. Luca recunoscu și înghiți în sec. Încetul cu încetul, dezmeticîndu-se parcă, începură să-și despice pățaniile și să le cîntărească, fiecare socotind că are cîte o lămurire de adăugat sau cel puțin o oftare că dacă n-ar fi fost cum a fost, poate că toate ar fi ieșit altfel. În tînguirile lor se amestecară apoi și alți oameni, unii numai din curiozitate, alții pentru că au mai auzit asemenea lucruri ori au pătimit și ei.

– Eu le-am spus dumnealor de la începutul începutului că boierii nu poftesc a vinde moșiile la oameni și n-au vrut de loc să mă asculte, pînă ce m-am luat și eu după capul lor! zise într-un rînd bătrînul Lupu, vrînd să arate tuturor din vagon că nu degeaba are plete cărunte.

– D-apoi eu v-am auzit cum vă plîngeți, oameni buni, și tare m-am mirat că n-ați știut treaba asta, că doar toată lumea o știe! făcu atunci un bărbat frumos și chipeș, îmbrăcat curat și cu niște ochi albaștri plini de blîndețe cuceritoare. Și pe la noi s-au tot străduit oamenii să cumpere pămînturi de la boieri și n-a fost chip nici-

Clubul cărții digitale 2022

odată, că totdeauna au sărit alţi boieri, ca nu cumva moşiile să ajungă pe mîna oamenilor, să nu mai aibă dinşii cu cine să le muncească. Uite, acuma poate să fie un an, aşa am umblat şi noi, şi-am alergat, şi ne-am zbătut, şi tot ca dumneavoastră am ieşit.

– Da matale de prin ce parte eşti? întrebă Luca Talabă.

– De pe lîngă Focşani, dacă cumva aţi auzit dumneavoastră, răspunse omul. Departe. Tocmai în partea cealaltă...

– Am auzit! se lăudă Marin Stan. Eu am şi fost prin părţile celea cînd eram în armată, cu manevrele... Da oare şi pe acolo tot aşa greu o duc oamenii?

– Greu! oftă străinul, clătinînd din cap. Parcă şi mai greu ca pe aici, de-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap. Crezi că eu de bine bat drumurile cu traista de icoane în spinare? Aoleu! N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru. Dar dacă muncim toţi, cu nevastă şi copii, din primăvară pînă-n iarnă şi nu ne iese nici să ne ţinem zilele, iacă, fac şi asta pînă ne-o ajuta Dumnezeu să căpătăm şi noi pămînt! Că pe la noi oamenii trag nădejdea că, în curînd, vodă are să înceapă să împartă moşiile, cum se şi aude mereu de mulţi ani...

– De auzit se aude mereu, ce-i drept, observă dintr-un colţ unul mărunţel, cu faţa roşie, asudată.

– Aşa vorbesc oamenii şi pe la noi – zise Lupu Chiriţoiu, uitîndu-se la cel din colţ – dar eu nu cred să-l lase boierii pe vodă, că nici boierii nu-s proşti, ş-apoi în mîna lor e toată puterea!

– Că tocmai asta am vrut să vă spui şi eu! adăugă omul cu icoanele. Nici vodă nu poate face de capul lui, dacă nu-l ajută nimeni şi dacă boierii se împotrivesc. Se aude pe la noi că la muscali a început împăratul lor să împartă pămînturile boiereşti. Dar muscalii s-au sculat mai an, cu mic cu mare, şi-au pus mîna pe topoare şi-au făcut o vîlvătaie de a mers vestea în toată lumea. Au

pierit ei mulți, nici vorbă, că nici boierii lor nu s-au dat bătuți și-au scos călărimea și tunurile să-i potolească. Iar țarului lor, cînd a văzut atîta sînge și omor, i s-a făcut milă de toți și le-a dat poruncă mare : „Stați, măi boieri și măi oameni, să fac eu dreptate și să pun pace-ntre voi". Și toți l-au ascultat, și s-au mulcomit, și s-au întors pe la casele lor. Și atunci țarul a început să taie din moșiile boierilor și să le dea oamenilor ca să aibă și ei...

Se făcuse o tăcere grea în vagonul în care luminile galbene, aprinse singure, se legănau mereu și aruncau umbre ciudate cînd încoace, cînd încolo. Pe urmă, cîțiva țărani oftară. Petre Petre, care nu deschisese gura toată vremea, mormăi cu o flacără în ochi :

– Apoi pînă n-om pune mîna pe topoare nici noi n-om...

Se opri brusc, parcă vorbele i-ar fi scăpat din suflet fără voia lui. Oamenii îl auziseră, dar nimeni nu întoarse capul spre el. Numai Lupu Chiriţoiu bîlbîi cu glas moale :

– Ia taci, măi Petrică, ia mai taci !

Se făcu iar tăcere. Roțile de oțel bocăneau surd ca ecoul unui dangăt de clopot depărtat. În întunerecul ferestrelor se răsuceau mereu fișii de fum cu mii de scîntei sclipitoare. În aerul asudat din vagon, printre luminile tavanului și umbrele mișcătoare, rămăsese ca un ecou speriat glasul bătrînului :

– Ia taci, măi Petrică, ia mai taci !

CAPITOLUL VI

VESTITORII

1

Platamonu rămase înmărmurit cînd văzu pe Chirilă Păun, logofătul şi omul lui de credinţă, atît de amărît.

– Da ce-i, Chirilă, ce pacoste a dat peste tine?

Chirilă Păun îl săgetă cu o privire urîtă, răspunzînd:

– Apoi lasă, cucoane, că dumneata ştii mai bine, că e feciorul dumitale şi...

– Ce ţi-a făcut feciorul meu, Chirilă, vai de mine? făcu arendaşul cu o bănuială.

– Ce-a făcut să-i plătească Dumnezeu dacă nu se poate să-i plătească oamenii! zise ţăranul abătut. Rău m-a batjocorit şi mare ruşine mi-a făcut, şi n-aş fi crezut una ca asta pentru nimica-n lume, că doar v-am slujit cu credinţă!

Arendaşul se zăpăci. I-a fost mereu frică, de cînd a venit Chirilă cu fiică-sa la curte, să nu se lege Aristide şi de ea. I-a şi spus şi iată, totuşi s-a întîmplat. Nici nu ştia cum să-l împace. Îi veni în gînd să încerce a lua lucrurile mai puţin dramatic şi, bătîndu-l pe umăr, zise prietenos:

– Lasă, măi Chirilă, şi fii om cu socoteală, că aste-s ale tinereţii, s-au mai întîmplat şi n-a pierit lumea. Vom chibzui noi şi vom vedea ce...

– Ba, nu, cucoane! se feri logofătul, mai jignit. Că dumneavoastră nu vă pasă şi puteţi vorbi fără durere,

dar noi cu fata ce ne facem ? S-o măritäm cu burta la gură ori cu plodul în braţe, de rîsul oamenilor ?

– Chirilă, Chirilă, ia seama ! întrerupse Platamonu nehotărît, mai mult ca să spuie ceva.

– Acu nu-i nimica, cucoane ! urmă ţăranul. Dumnezeu e sus, şi vede, şi judecă... Numai să ştii şi să-ţi cauţi alt om, că eu de azi înainte nu vă mai slujesc. Mi-au spus oamenii că aici e iadul, dar n-am ascultat. Dumnezeu să vă răsplătească şi de răfuit ne-om răfui altă dată !

Pe Platamonu îl spăimîntă amărăciunea şi îndrăzneala cu care l-a înfruntat Chirilă cel atît de supus pînă azi.

Alergă la fiul său care, după ce stătuse o lună în Bucureşti, fără să se fi prezentat la vreun examen, se găsea iarăşi acasă.

– Ce-mi făcuşi, dragul tatii ! strigă parcă mai impresionat în faţa băiatului vinovat decît fusese în faţa ţăranului. Nu te astîmpăraşi nici cu fata lui Chirilă şi acum...

– Ia fugi, tăticule, cu tragedia ! zise Aristide cu superioritate. Gherghina e fată nostimă. Doar nu era să umblu după slutele satelor !

– Bine, dar... vru să obiecteze Platamonu cu aceeaşi teamă în glas, totuşi mai liniştit în suflet de siguranţa tînărului.

– Ştiu, ştiu ! îl opri băiatul. Mi-a spus Gherghina mai demult şi mi-a plîns. Am învăţat-o destul ce să facă, i-am oferit şi bani, că nu era o sumă mare, şi n-a vrut... Cine-i de vină că acuma va afla toată lumea şi va rămîne de ruşine ? Dacă mă asculta, nici mama ei n-ar fi ştiut nimica şi toate erau bine... Firește, cu toate astea, nu zic, va trebui să vezi dumneata mai tîrziu, să cheltuieşti eventual ceva ca să-i împaci şi pe Chirilă, şi pe fată. Găseşti dumneata forma, că eşti deştept şi ştii să-i iei pe ţărani !

– Desigur! făcu arendașul, venindu-și în fire. Nu trebuie să exagerăm lucrurile. Dacă n-ajungea aici, ar fi fost mai bine... În sfîrșit!

Chirilă Păun fierbea de durere. Cînd i-a povestit nevastă-sa pățania fetei, le-a bătut pe amîndouă. Pe urmă i-a părut rău. Se găsea mai vinovat pe el însuși că, din lăcomia prea mare de cîștig, a intrat în slujba grecului, deși le cunoștea năravurile.

Simțea totuși nevoia să se răcorească într-un fel, mai ales după ce s-a întors în Amara. Mîine-poimîine va afla tot satul. Cum să iasă între oameni cu rușinea asta în obraz? Se duse la preotul Nicodim, îi povesti, se plînse și-i ceru povață. Preotul era și el necăjit. După ce îi slăbise vederea, acuma începea să-l cam lase și urechile. Cînd înțelese despre ce e vorba, se mîră, se închină și strigă pe fiică-sa:

– I-auzi, Niculino, ce-a pățit bietul Chirilă cu feciorul grecului!

Niculina se revoltă, blestemă pe greci, chemă pe soțul ei:

– N-ai auzit, Filipe, ce poznă i-a făcut lui Chirilă băiatul grecului, studentul?...

Filip ascultă liniștit, clătină din cap în semn de indignare și întrebă, greoi, tacticos:

– Ei, ș-acuma ce-ai de gînd să faci, Chirilă?

– Apoi tocmai d-asta venii la sfinția-sa, să mă învețe, că eu nici nu mai știu pe ce lume sînt, zise țăranul cu ochii în pămînt.

– De! făcu Filip și, după o tăcere lungă, repetă tot așa de grav: De!

Chirilă Păun plecă fără învățătură, dar totuși ușurat ca și cînd, împărțindu-și cu alții durerea și auzind cuvinte de ocară împotriva grecului, i s-ar mai fi îndulcit sufletul. Pe seară merse la învățătorul Dragoș. Acolo se cunoștea pățania Gherghinei, cum de altfel se cunoștea acuma în tot cuprinsul satului, ajungînd pînă și la ure-

chea bătrînului Miron Iuga care, foarte urît impresionat, a spus de față cu Isbășescu și logofătul Bumbu :

– Iacă, de porcării d-astea se țin dumnealor, și pe urmă ne mirăm că țăranii murmură și se frămîntă !

În familia Dragoș fuse, tocmai în vederea venirii probabile a lui Chirilă, o discuție aprinsă. Știrea a auzit-o Nicolae, fratele învățătorului, de la Petre a Smarandei cu care s-a întîlnit întîmplător pe uliță. Flăcăul s-a făcut Dunăre de mînie. Demult spunea că ori ia pe Gherghina, ori nu se mai însoară niciodată, fiindcă altă fată ca ea n-are să mai găsească.

– Vezi ce cuminte ai fost că nu te-ai pripit ? îi zise acuma cumnată-sa Florica.

– Ba dacă te-ai fi grăbit și ai fi luat-o de cînd ai îndrăgit-o, biata fată n-ar mai fi ajuns de batjocura cataonului ! făcu învățătorul compătimitor.

Nicolae bufni, sudui și în cele din urmă rugă pe frate-său să ajute cumva pe Chirilă, că nu se poate să rămîie așa asemenea fărădelege. Florica sări indignată :

– Ionel, să mă asculți pe mine și să nu te bagi, că de cîte ori m-ai ascultat bine ne-a mers și cînd nu m-ai ascultat, numai necazuri am avut. Oamenii să-și caute de nevoile lor fiecare, că doar nu l-ai sfătuit tu pe Chirilă să slujească pe Platamonu, ci s-a dus dînsul de bunăvoie. Singur s-a încurcat, singur să se descurce...

Chirilă Păun pică tocmai cînd Florica aprindea lampa, abia puțin după ce se ostoise discuția și se luară cu vorba despre alte treburi. După ce îl ascultară toți cu mare atenție, Florica, mereu înfricoșată pentru bărbatul ei, zise aproape sec :

– Proastă treabă, nea Chirilă ! Să fi fost mai cu luare-aminte, că știai ce poamă e feciorul arendașului !

– Mai proastă nici nu se poate, văd ! recunoscu țăranul, uitîndu-se trist în ochii ei. Dacă ar ști omul dinainte ce-l paște, s-ar feri, dar așa...

– Te lăcomişi să slujeşti pe grecotei şi-acu plăteşte Gherghina ! mormăi Nicolae cu imputare.

– Acu lasă-mă şi nu mă mai năpăstui şi tu, măi băiete, că destul m-a bătut Dumnezeu ! făcu Chirilă amărît. Că eu dacă am ştiut că Gherghina e în dragoste cu tine, n-am mai păzit-o prea tare, că mă bizuiam şi pe tine, de !

– Apoi eu tot nu mă las pînă nu l-oi cotonogi pe grecotei, n-ai grijă matale ! scrîşni flăcăul ieşind brusc din casă, parcă n-ar mai fi putut asculta.

Chirilă Păun stătu pînă ce se aşezară la cină. Şi plecă mai împăcat. Orice cuvînt de mîngîiere era acum pentru dînsul un balsam pe o rană proaspătă.

De aci încolo cu cine se întîlnea îi spunea păţania Gherghinei. Primarul îl îndemnă să fie răbdător, că poate s-or îndrepta cumva lucrurile. Luca Talabă, după ce îl compătimi puţin, începu a-l descoase despre arendaş : oare ce preţ a oferit el pentru Babaroaga şi cît cere cucoana ?

Numai Trifon Gîju, cînd l-a oprit într-o zi Chirilă şi i-a povestit, i-a răspuns ursuz :

– De, nea Chirilă, matale barem ai hambarul doldora, dar eu că dinainte de Bobotează mă lupt cu o casă de copii şi fără o oca de porumb ?

– Aşa-i, Trifoane, adevărat ! zise Chirilă. Fiecare cu dureri...

– Cînd ţi-e burta plină, parcă şi durerea-i mai blajină ! mormăi Guju.

Pînă şi lui Pantelimon Văduva, scăpat pentru două zile în concediu de la regiment, găsi prilejul să-i istorisească întîmplarea. Pantelimon era soldat şi uniforma îi şedea bine şi se purta ca o fată să nu fie cumva pedepsit şi să nu-i mai dea voie de la companie. Îl muncea mereu frica să nu-l uite Domnica şi să se mărite pînă isprăveşte el armata.

Petre a Smarandei tot tărăgănase şi el însurătoarea; Se ţinea după Marioara Irinii, care slujea la curtea Iuga,

o iubea demult și, totuși, nu îndrăznea să se hotărască din pricina sărăciei. Acuma, după întîmplarea Gherghinei, se sfătui iarăși mai îndelung cu maică-sa, care se arătă foarte bucuroasă de gîndurile feciorului. Ea l-a îndemnat destul și, de-ar fi ascultat-o, azi ar fi așezat gata. Smaranda începu a doua zi tocmeala cu mama Marioarei și apoi cu mătușă-sa Profira.

Fiindcă se afla în toiul tocmelii cînd l-a întîlnit Chirilă Păun și i-a spus lui ce-a pățimit de la arendaș, Petre i-a răspunse scrîșnind :

– De, nea Chirilă, eu nu l-aș fi iertat, măcar de m-ar fi și omorît pe urmă !

– Bine zici, Petrică, bine ! încuviință Chirilă umil.

2

Titu Herdelea se pomeni într-o bună zi cu preotul Belciug din Pripas. Era îmbrăcat bine, cu palton nou, antereu nou, barba tunsă frumos, în sfîrșit curat și gătit ca un pețitor, cum nu-l văzuse niciodată pe acasă.

– Mi-am luat *congrua* pe șase luni și am venit, că tot mi-era frică să nu mă strîngă Dumnezeu și să nu mai apuc să văd și eu țara noastră ! zise Belciug cu surîsul lui sfios și cu o mare bucurie în toată înfățișarea. Azi-dimineață am sosit și de la hotel am venit drept aici, ca să nu mă rătăcesc pînă m-oi obișnui !

Tatăl lui Titu, ca să-și înalțe odrasla, dăduse preotului ideea să-l caute la *Drapelul*, unde-l va găsi neapărat și mai repede ca acasă. Tînărul Herdelea prezentă pe Belciug secretarului de redacție și apoi ieșiră împreună să dea o raită prin centru și mai ales să poată vorbi în tihnă. Preotul trebui să-i povestească toate întîmplările mari și mici de prin Amaradia și în special despre nunta Ghighiței, despre care i-a scris mamă-sa ceva, dar nu atît de amănunțit cum ar fi dorit el.

Apoi Titu deveni călăuza lui Belciug în București. Îl duse întîi la statuia lui Mihai Viteazul, unde preotul se închină cu mare evlavie, luînd chiar, după îndemnul tănărului, o frunză veștedă dintr-o coroană agățată de grilaj cine știe de cînd, s-o păstreze ca amintire prețioasă și s-o arate și celor de pe acasă. Vizitară cîteva biserici, muzeele, intrară în magazinele mari. La Cameră și la Senat n-a avut norocul să asiste decît la ședințe obișnuite și plicticoase, fără vreun discurs important, dar lui i-a plăcut și așa, cum îi plăcea tot ce vedea și auzea, parcă nici nu s-ar fi putut să nu-i placă ceva cînd a făcut atîta drum și cheltuială. Barem la Teatrul Național, după ce-a fost de două ori cu Titu, se ducea mai în fiecare seară, atît de drag îi era.

Peste vreo săptămînă nu mai avu nevoie de tovărășia tînărului Herdelea și nici nu voia să-i răpească tot timpul. Și-a descoperit cîteva cunoștințe vechi, între care un funcționar de la poștă și un farmacist, foști colegi de școală de la Amaradia. Firește, a cunoscut și pe soții Gavrilaș și chiar a mîncat la ei de vreo trei ori, încîntat de calitățile culinare ale rotunjoarei doamne Gavrilaș și fericind pe Titu că a nimerit-o așa de bine cu masa.

Titu însuși, oricît îi era de simpatic să umble cu preotul din satul lui, se simți ușurat cînd îl mai putu lăsa singur. Afară că îl costase și oarecare parale, fiind obligat să ia masa cu dînsul în oraș uneori și să-și plătească partea, căci lui Belciug nici nu-i trecea prin minte să-l cinstească – ba ar fi primit bucuros să fie el cinstit – își cam neglijase gazeta, încît Roșu i-a făcut observație că a început și el să fie ca ceilalți.

Numai cîteva zile după sosirea preotului i se ivi o încurcătură atît de urîtă, că-i era frică să nu iasă dintr-însa vreo boroboață gravă, s-o afle și Belciug și să umple Amaradia. Tanța venea la el tot mai des și firește, cînd nu era acasă doamna Alexandrescu. Degeaba îi spunea dînsul să fie mai prudentă ; ea răspundea că nu-i

mai pasă de nimeni şi de nimic, de vreme ce îl iubeşte. Titu se socotea vinovat faţă de ea şi nu îndrăznea să fie energic şi să-i explice că au să observe chiriaşii din curte ori doamna Lenuţa şi se vor face amîndoi de ruşine. Teama lui s-a dovedit curînd prea îndreptăţită. Începuse a bănui ceva şi Marioara Rădulescu, eleva lui, şi chiar umbla să-l surprindă. Din fericire, într-o zi, ducîndu-se la masă, ca de obicei, nu mai întîlni pe Marioara. Doamna Gavrilaş l-a lămurit indignată că a dat-o afară, pentru că a prins-o pe stradă stînd de vorbă şi sărutîndu-se cu un domn mai în vîrstă, „aproape ca Gavrilaş". Se plîngea că fata asta, pe care a răsfăţat-o şi a corcolit-o ca pe copilul ei, a fost o stricată. A observat ea că-i joacă ochii în cap după băieţi, dar a gîndit că aşa-i firea lucrurilor, că doar n-are să se facă nici ea călugăriţă. Dar să se înhăiteze cu oameni bătrîni pe stradă, înseamnă că are dezmăţul în sînge.

– Nu ştiu cum s-o fi purtat cu dumneata, domnule Titu, sfîrşi doamna Gavrilaş melancolic. Dar să nu te superi, că am alungat-o. De stricate de-astea e plină lumea !

Peste cîteva zile, Titu, despărţindu-se spre seară de Belciug, alerga să ajungă mai repede acasă să primească pe Tanţa, care-l anunţase de ieri că vine, fiindcă Jean cu doamna Alexandrescu iar merg la ei la pocker prelungit. Petrecură vreo două ore pasionate, apoi Titu aprinse o luminare ca Tanţa să se poată îmbrăca, să nu întîrzie prea mult. Tanţei îi era lene să se urnească din căldura patului. Se întindea, gîngurea, se giugiulea ca o pisică blîndă răsfăţată. Tînărul Herdelea, văzînd-o aşa, n-ar fi lăsat-o să plece, dar îşi stăpînea ardoarea numai de grija ei, să nu aibă neplăceri pe acasă. Tanţa, nepăsătoare de ce va fi la urmă, parcă tot căuta să-l aţiţe, şi-i zicea, şi rîdea :

– Vreau să ştiu cît mă iubeşti, Tituşor !

– De ce mă stîrnești și nu mă lași să fiu cuminte? murmură Titu. Știi doar că eu numai pentru tine și în interesul tău mă silesc să fiu cuminte, altfel nu te-aș lăsa să pleci pînă mîine dimineață!

– Ei, atunci nici nu mai plec pînă mîine! făcu Tanța, lăsîndu-se pe spate și trăgînd plapoma să se învelească. Stinge luminarea și...

Titu se repezi s-o îmbrățișeze. Tanța se împotrivea:

– Nu, nu! Lasă-mă!... Am glumit!... Titule...

– Acuma s-a isprăvit! se înflăcără tînărul. Nu mai pleci pînă...

În clipa aceea un ciocănit discret în ușă îi amuți pe amîndoi și-i încremeni pe jumătate îmbrățișați. După o tăcere de cîteva secunde, în vreme ce Tanța se ascundea sub plapomă pînă-n bărbie cu ochii plini de spaimă, Titu Herdelea se apropie de ușă în vîrful picioarelor, făcîndu-i semn cu degetul să nu se miște, și întrebă răgușit:

– Cine-i?

– Eu, eu... Nu te deranja de loc!... Numai o secundă... Îmi dai voie? răspunse din antreu o voce.

De emoție, Titu nici nu o recunoscu. Tanța însă, scuturînd desperată din cap, șopti către tînărul care o privea uluit:

– Jenică...

Mai zăpăcit, cînd înțelese cine era, Herdelea întrebă iar:

– Dumneata ești, domnule Jean?... Ce este, ce s-a întîmplat?

– Nimic, nimic... Dar deschide un moment, dacă nu te superi! continuă Jenică de afară stăruitor.

Titu Herdelea se uită îngrozit și întrebător la Tanța care, cu o hotărîre subită, se vîrî complet sub plapomă, mai șoptind înainte de a dispărea:

– Ascunde-mi hainele!

Îi strînse în grabă hainele aruncate pe scaune, cămăşuţa căzută jos lîngă pat, şi le dosi lîngă dulap, mormăind între timp, ca să justifice întîrzierea :

– Da, da... Imediat deschid, numai să... puţin... Eram în pat şi...

Apoi întoarse cheia şi Jenică intră surîzător :

– Scuză-mă că dădui aşa buzna peste dumneata, dar... Erai singur ?

– Desigur. Cu cine să fiu ? făcu tînărul Herdelea nehotărît.

– Nu de alta, mi s-a părut că aud glasuri şi d-aia am bătut, că venisem să-mi iau ceva din odaia Lenuţei şi...

Jean vorbea şi se uita prin odaie intrigat şi neconvins. Venise fără ştirea doamnei Alexandrescu, pe care o lăsase la părinţii lui, antrenată la o partidă interesantă de cărţi. Pretextase că-l doare nitel capul şi iese numai pînă-n stradă să ia puţin aer, ca să nu se mai îndoape cu piramidoane... Fusese prezentat de vreo lună fiicei subdirectorului său de la minister, o fată drăguţă şi cu zestre, singură la părinţi. Domnişoara părea să-l simpatizeze iar el, la a treia întrevedere, i-a făcut aluzii că ar avea intenţii serioase. Era o partidă strălucită, dublată de o protecţie eficace în cariera lui funcţionărească, subdirectorul fiind un stîlp important al ministerului. Asigurîndu-şi adeziunea fetei, se consultă în mare taină, ca să nu prindă de veste Tanţa şi să scape vreun cuvînt către Lenuţa, cu părinţii lui care fură încîntaţi. De frică să nu aibă vreun scandal cu doamna Alexandrescu, se hotărîse să-şi care acasă pe furiş toate lucrurile ce le avea la ea, încetul cu încetul, iar într-o anume zi, în locul lui, să se prezinte la Lenuţa bătrînul Ionescu şi să-i explice cum stau lucrurile, convingînd-o să-l lase în pace... Şi acuma se repezise să-şi mai ia cîte ceva. A intrat în odaia cealaltă, dar n-a găsit chibriturile, şi pe ale lui le lăsase Lenuţei să puie cutia pe gologanii de joc, că îi poartă noroc. Plictisit, era să plece cu mîna goală. Bij-

bîind prin antreu spre ieşire, a auzit glasuri în camera chiriaşului. O clipă a ezitat: cum să deranjeze pe om cînd poate să fie cu o damă? Pe urmă s-a gîndit că de ce să fi făcut un drum degeaba numai fiindcă-i lipseşte un chibrit. Şi, totuşi, Titu era singur! Vorbind mereu îşi rotea ochii prin odaie pînă ce descoperi pe masă, chiar lîngă lumînarea aprinsă, o pălărioară de fetru ce părea o pată de umbră. Se întrerupse şi, trăgînd cu ochiul spre pălărie, făcu şiret:

– Craiule, craiule!

Prins cu uşa, Titu Herdelea se înfurie:

– Ei, nu, te rog... Nu ţi se pare că exagerezi?... Am sărit, ţi-am deschis, destul. Spune-mi ce doreşti şi...

Jean nu-şi mai putea stăpîni curiozitatea: unde să fi dispărut dama? Răspunse cercetînd cu privirile toate colţurile:

– Un chibrit!

Titu se aşezase pe marginea patului. Zise ursuz, arătîndu-i pe noptieră cutia:

– Poftim! Şi...

– Mersi, monşer, şi nu fi supărat că... Iacă mă duc!

Se apropie de noptieră. Întinzînd mîna după chibrituri, i se păru că plapoma e mai bombată într-un loc. Luă cutia zicînd foarte vesel:

– Va să zică acolo?... Ei, bate-vă dragostea! Ştii că nici nu mi-ar fi trecut prin minte să... Dar nu, nu vă deranjez, iacă! Nu te mai uita aşa urît la mine, că sînt băiat discret şi vă las să continuaţi...

Îndreptîndu-se spre uşă adăugă cu vocea galantă:

– Scuză-mă, duduie, pentru deranj!

Rise şi deschise. Din prag mai întrebă pe Titu clipind:

– Numai atîta spune-mi, craiule, e nostimă?

Încordarea nervoasă făcea pe tînărul Herdelea să şovăiască între mînie şi răbdare. În aceeaşi secundă îşi zicea că ar trebui să ia de guler pe Jean şi să-l zvîrle afară, şi că rău a făcut de i-a deschis şi l-a lăsat înlăun-

tru. Vrînd să scape de el mai repede, întoarse capul cu dispreț și nu-i mai răspunse. Jean reveni spre dînsul :

– De ce te superi așa, monșer, ce Dumnezeu, că doar nu ți-am mîncat-o pe...

Ajuns lîngă pat, curiozitatea îl birui. Cu un gest fulgerător ridică colțul plapomei, dezvăluind pe jumătate pe Tanța și sfîrșind fraza gingaș :

– ...pe duduița asta frumoasă !

Cînd o recunoscu pe Tanța, surîsul curios de pe față i se transformă într-o strîmbătură. După o clipă, venindu-și în fire, continuă dojenitor :

– A, va să zică dumneata erai duduița nostimă, domnișoară ? Ei, bravo, ce să-ți spun, frumos îți șade ! Să-ți fie rușine obrazului !

Titu Herdelea sărise în picioare, dar nu știa ce să facă. Se crezu obligat să intervie, deși își dădea seama că intervenția lui are un romantism ieftin, nepotrivit cu împrejurările :

– Domnule, te rog să...

– E sora mea și aș avea dreptul s-o iau de urechi ! făcu Jean cu o gravitate pe care Titu o socotea tot atît de deplasată.

Atunci Tanța zise foarte calmă :

– Ascultă, Jenică, știi bine că eu nu-ți permit să-mi faci mie morală ! Nici acuma, și niciodată ! Să fim înțeleși ! Așa că ar fi mai bine să-ți vezi de... Lenuța ta și să ne lași pe noi în pace !

Calmul și energia ei deconcertară pe Jenică. Își pierdu cumpătul. Bîlbîi ceva, puse chibriturile pe noptieră și în sfîrșit cu un ton fals de superioritate și poruncă :

– Lasă că vom mai vorbi noi împreună... Acuma însă aide, imediat să te îmbraci și să o ștergi acasă ! Imediat ! Nu mă mișc de aici pînă ce nu pleci !

Tanța răspunse cu dispreț :

– Voi pleca atunci cînd voi crede eu, fiindcă, știi prea bine, ordinele tale nu mă impresionează de loc, absolut de loc!

– Așa?... Mă și înfrunți? izbucni Jean, găsind astfel un pretext de a se retrage cu demnitate. Bine! Rămîi și continuă orgia! Ai să dai tu socoteală, n-ai grijă!

Titu Herdelea, aiurit, închise ușa după el. Tanța observă cu un surîs silit:

– A ținut deschisă ușa idiotul. Ni s-a răcit odaia!

Totuși se îmbrăcă repede. Titu ar fi vrut să-i spuie cuvinte de îmbărbătare sau măcar de dragoste, și-i era teamă să nu pară ridicol. Tanța însă era atît de liniștită, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Pe tînărul Herdelea îl mira liniștea și siguranța ei. El era convins că Jean va provoca scandal. Nu bănuia și nici Tanța nu-i spusese că siguranța ei are un temei: Maică-sa i-a comunicat planul lui Jenică de a părăsi pe Lenuța, Jenică va afla că îi cunoaște secretul și prin urmare nu va cuteza să vorbească despre ea de frică să nu vorbească și ea despre el.

– Mă iubești, Titușor? întrebă Tanța, lipindu-se de el, la despărțire.

– Mult, dragostea mea cea mai frumoasă! zise Titu cu glas tremurat.

Două zile tînărul Herdelea stătu pe spini, așteptînd din moment în moment o prăbușire. Pe Jean nu-l întîlni, de la Tanța nu mai avu nici o veste, iar doamna Alexandrescu își continua ciripirile amoroase ca totdeauna.

Tocmai se gîndea că se vor fi aranjat lucrurile cînd, a treia zi după-amiază, doamna Alexandrescu îl strigă. O găsi singură și mîhnită:

– Vezi, domnu Titu, ce-mi făcuși?... Mi-a spus Jenică numai mie, că nu vrea să întristeze pe părinții lui, săracii. Se poate, domnu Titu? Să abuzezi de un îngeraș nevinovat?... Nu m-am așteptat, îți jur, la una ca asta! Eu credeam că ardelenii sînt oameni așezați, cuminți și

cînd colo... Te-am introdus în casa oamenilor cu gînduri frumoase, să nu ne batem joc de biata fată neştiutoare. Acum ce vrei să faci? Că de s-ar întîmpla să afle bătrînul, cît e dînsul de sensibil la onoarea familiei lui, ar fi în stare să tragă şi cu revolverul!

Tînărul Herdelea înţelegea ce răspuns aşteaptă gazda lui, dar nu-l putea da. Declară că el iubeşte pe Tanţa, că iubirea lor nu e ceva trecător şi pe urmă se pierdu în bolboroseli despre nesiguranţa situaţiei lui, despre speranţele viitorului, cînd se va putea pecetlui dragostea... Observă totuşi că doamna Alexandrescu nu insistă cum se temuse dînsul. Pe ea o interesa Jenică în primul rînd. Şi Jenică îi interzisese să mai primească pe Tanţa cît va avea chiriaş pe Titu. De dragul lui Jenică doamna Alexandrescu rugă pe Titu să-şi caute altă locuinţă, mai ales că tot era sfîrşitul lunii. De altfel şi fără întîmplarea aceasta nu l-ar mai fi ţinut, căci e posibil să aibă nevoie Mimi de cameră. Nu voia să-i spuie, nici chiar lui Jenică nu-i spuse că pe Mimi a surprins-o zilele trecute soţul ei ieşind din apartamentul unui admirator mai vechi al ei şi acum se află tocmai în discuţiile despărţirii, Vasile fiind hotărît să n-o ierte şi s-o izgonească din casă, dacă nu pleacă ea de bunăvoie.

În două zile Titu îşi găsi o odaie mai bună, cu acelaşi preţ, în strada Imprimeriei, aproape de redacţie şi mai în centru. Soţii Gavrilaş, care aveau neînţelegeri cu nişte chiriaşi, şi erau hotărîţi de vreo lună să se mute, tărăgănînd numai din cauza tînărului Herdelea, descoperiră în aceeaşi stradă o locuinţă potrivită. Cînd îl duse să-i vază noul domiciliu, preotul Belciug îi zise:

– Bine c-ai scăpat de-acolo unde ai fost, dragă poete! Că mie nu mi-a plăcut de loc doamna ceea bătrînă şi pictată ca o teatralistă, care tot cînta şi trăgea cu ochiul şi se răsucea, de parcă zbiera după amor... De muieri d-astea să te fereşti, că trebuie să fie tare periculoase...

Clubul cărţii digitale 2022

– Ce ne facem, coane Miroane, cu oamenii, că nu mai vor să primească învoielile vechi, ba mă şi ameninţă! se tîngui Cosma Buruiană frîngîndu-şi mîinile. N-aş mai fi vrut să vă supăr cu necazuri d-astea, dar e primejdie, coane Miroane, cu oamenii. Ori au înnebunit, ori cine ştie ce i-a cuprins, că nu i-am mai pomenit aşa de îndîrjiţi niciodată!

Miron Iuga îl iertase în sfîrşit pentru boroboaţa cu porumbul de astă-toamnă. Îi era milă de el, dar nu se putu opri să nu-i zică:

– Ia seama să nu ţi se năzare ca atunci cu furtul!

Cosma se închină umilit:

– Lăsaţi-mă, coane Miroane, c-am pătimit destul din pricina aia! De la Crăciun nu e noapte să nu fi fost dijmăluit şi n-am mai cutezat nici să vă spun şi-am răbdat. Dar ce-i acum e grav de tot!

Arendaşul îi spuse apoi că ţăranii între dînşii vorbesc că şi de vor face învoieli cu boierii, la muncă nu vor ieşi pînă ce nu li se va împărţi moşia Babaroaga, care nu-i face trebuinţă cucoanei şi umblă s-o vînză la alţi boieri, că ei nu vor mai sta fără pămînt, că ei asudă şi singerează muncindu-l şi deci al lor trebuie să fie, că aşa vrea şi regele, şi chiar mulţi boieri, numai cei de la cîrmă se împotrivesc şi-i ţin cu sufletul la gură. Lui i le-au povestit toate astea slujitorii mai de încredere, încît trebuie să fie adevărate.

– Rezultatele demagogiei uite-le, dacă într-adevăr e cum spui! zise bătrînul. Dar mă mir că eu n-am auzit încă despre treburile astea?

– Apoi dumneavoastră nu îndrăznesc ei să vă spuie, coane Miroane! făcu Cosma. Că li-e frică şi ruşine!

Iuga nu se grăbise cu învoielile pentru că tot proiecta să facă unele modificări pe care le socotea favorabile şi pentru dînsul, şi pentru ţărani. De altfel, cu parte din

săteni încheiase din toamnă, încît continuitatea muncilor o avea asigurată... Chemă pe logofătul Bumbu, care mărturisi că şi lui i-au cam vorbit oamenii despre schimbări, că chiar unii din cei ce s-au tocmit astă-toamnă zic că nu vor ieşi la muncă dacă nu se îndreaptă învoiala. Cînd însă Miron Iuga îl privi întrebător, logofătul, înfricoşat, adăugă că ţăranii aşa vorbesc în toţi anii în preajma primăverii şi se frămîntă şi pe urmă, neavînd ce face, se învoiesc şi ies la muncă.

– Stai, măi Leonte, omule, că tu prea iei lucrurile uşurel ! zise arendaşul îngrijorat. Au vorbit ei, oamenii, şi altă dată, dar ce-i acuma n-a mai fost niciodată. Că doar şi eu cunosc pe ţărani, şi cu ei trăiesc şi am trăit...

– Vreme mai este destulă – făcu Bumbu mai şovăitor – că pămîntul încă nici nu s-a spălat bine de rugina zăpezii.

Bătrînul Iuga nu voia să se arate impresionat, deşi cele auzite nu-i plăceau de loc. Fireşte că arendaşul, fricos şi plîngăreţ cum i-e firea, mai umflă realitatea. În orice caz prevederea nu strică. Porunci logofătului să înceapă de mîine chiar încheierea învoielilor şi într-o săptămînă să isprăvească cu toţi. Renunţă la modificările meditate. Dacă oamenii sînt învrăjbiţi le-ar putea socoti împovărătoare pentru dînşii.

A treia zi, Leonte Bumbu înştiinţă pe boier că nici un om n-a iscălit încă şi că toţi vor să-l roage pe dumnealui să-i uşureze, fiindcă nu mai pot război cu învoielile vechi.

În aceeaşi zi, după-amiazi, se prezintă învăţătorul Dragoş. Mai fusese de două ori după Crăciun, în chestii de şcoală. Miron l-a primit cu toată bunăvoinţa, ca o urmare a surprizei bune ce i-a făcut cu colindele şi imputîndu-şi că l-a apreciat prea sever înainte din pricina unor impresii poate superficiale, cînd, în fond, învăţătorul e bărbat copt şi potolit. Deşi acuma era plictisit de ce-i spusese logofătul şi n-avea chef de conversaţii, venirea învăţătorului, după o clipă de chibzuire, i se păru

folositoare, zicîndu-şi că prin el va putea influenţa spiritele sătenilor întru restabilirea liniştii şi a ordinii tradiţionale. Îl pofti să şadă, îi oferi o dulceaţă, îl întrebă despre mersul şcolii... Ion Dragoş era puţin palid. O emoţie grea i se citea pe faţă şi-i tremura în degete.

— Te-am luat cu vorba şi nu te-am întrebat ce vînt te aduce? zise în sfîrşit Miron prietenos. Spune dumneata întîi, că pe urmă am să-ţi spun şi eu altele!

Învăţătorul îngălbeni mai tare. Mîinile, aşezate pe genunchi, îşi jucau nervos degetele.

După primele cuvinte ce rosti, observă că Iuga se întunecă. Asta, însă, în loc să-l intimideze, îl întărîta şi-l îndemna să continue mai calm şi cu mai multă siguranţă.

— În definitiv dumneata ce doreşti? îl întrerupse apoi deodată bătrînul.

Întreruperea nu-l tulbură de loc. Continuă a-i expune că el, personal, nu doreşte nimic, că şi-a permis să vie şi să-i tălmăcească durerile sătenilor, numai fiindcă sufletele sînt prea agitate din cauza foamei şi a mizeriei. Ţăranii văd încă în Miron Iuga pe părintele lor, de la care nădăjduiesc o îndulcire a soartei ce-i apasă. Învoielile actuale sînt însă atît de grele, că nu se mai pot suporta. Pe urma lor majoritatea oamenilor au flămînzit îngrozitor toată iarna. Cu un sacrificiu relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor...

— Dumneata în numele cui vorbeşti? întrebă iarăşi Iuga.

— În numele sătenilor, domnule Iuga! zise Dragoş simplu.

— Te-au însărcinat ei pe dumneata să-mi comunici doleanţele lor?

— Nu, nu m-a însărcinat nimeni, domnule Iuga, dar eu m-am crezut obligat, fiindcă mi s-au plîns şi...

— Atunci pune punct, făcu bătrînul sever. N-am nevoie de mijlocirea dumitale pentru a afla ce doresc oamenii mei! Mijlocitorii de teapa dumitale sînt pacostea săteni-

lor. În loc să fiți luminătorii poporului, îi otrăviți sufletul și încurajați toate nemulțumirile ca din exploatarea lor să vă creați merite și popularitate... Degeaba, prima impresie nu mă înșeală pe mine niciodată. Bine te-am văzut eu și te-am judecat de cînd am făcut greșeala de te-am adus în sat, ca să-mi turburi viața bieților oameni!

– Vă rog să credeți, domnule Iuga, că eu... zise învățătorul cu un involuntar zîmbet de supunere.

Pe Miron îl sîcîia eternul „domnule Iuga" care i se părea sfidător. Îi reteză vorba mai energic:

– Destul! Eu nu discut cu samsarii nepoftiți!

– Conștiința mi-a dictat să-mi fac datoria și mi-am făcut-o! murmură Dragoș puțin abătut. Dumneavoastră veți decide cum credeți de cuviință... Spuneați însă că vreți să-mi comunicați și dumneavoastră ceva?

– Nu, nu! protestă Iuga. Cu dumneata eu nu mai am ce vorbi. Alții ar trebui să vorbească cu dumneata!

Întoarse spatele. Învățătorul se retrase fără zgomot.

Cînd venise încoace avusese bătăi de inimă dureroase și emoția îi uscase cerul gurii și gîtlejul. Își aranjase în creieri cele ce voia să spuie bătrînului boier Miron. Toate erau limpezi, străvezii și convingătoare. Imposibil să nu fie înțeles și aprobat. Se înfățișa o situație excepțională și primejdii execpționale și iminente. El le simțea, și le vedea, și le auzea. A le păstra pentru dînsul și a le ascunde ar fi fost neleal față de omul care, printr-un gest, ar putea să înlăture miasmele ce turbură văzduhul, să restabilească încrederea și răbdarea pînă la o soluție mai trainică.

Pleca acuma dezamăgit de sine însuși, nu de Miron Iuga. Își blestema neputința de a-i fi lămurit ceea ce în sufletul său era atît de limpede. Transformate în fraze, lucrurile care-i singerau lui inima apăreau reci, mărunte și fără nici o importanță, încît nu încape mirare că Iuga le-a primit fără înțelegere.

Ajunse în uliță cu surîsul supus uitat pe față. Călca cu băgare de seamă, sprijinindu-se în umbrelă ca într-un băț, ferind noroiul și băltoacele, ținînd marginea. Din ograda babei Ioana îl strigă deodată glasul lui Anton nebunul :

– Domnule Nică !... Stai, nu fugi !

Anton se cuibărise, de cum a dat iarna, la baba Ioana, care-l ocăra și-l răbda. Învățătorul își continuă calea. Din urmă însă Anton se apropia, desculț, înflăcărat.

– De ce fugi, domnule Nică ? C-ai fost la boierul cel bătrîn ? Să nu-ți fie rușine și nici rău să nu-ți pară, că s-a apropiat ziua judecății și a socotelilor, iar cine a stat cu mîinile-n sîn are să răspundă ! Cînd vor sosi călăreții pe armăsari albi cu vestea cea mare, atunci dumneata ai să te ridici să strigi că...

În clipa aceasta, glasul babei Ioana se auzi chemător :

– Păsărelele mamii, păsărele, păsări...

Nebunul încetă brusc și se întoarse, parcă ar fi fost chemarea lui, bolborosind supus :

– Stai că viu, maică Ioană !

Ion Dragoș îi auzi pașii desculți, leopăind în țină și depărtîndu-se, și glasul babei :

– Păsărelele mamii...

4

Cîteva zile după ce se mutase, într-o dimineață, intrînd în redacție, Titu Herdelea găsi pe Roșu mai ursuz ca de obicei.

– Ei, văzuși dreptatea mea, puiule ? zise cu o strîmbătură batjocoritoare. Acuma ce mai spui, ai ?

Tînărul Herdelea nu pricepea despre care dreptate vorbește secretarul, căci el în toate și întotdeauna își descoperea dreptatea lui. Răspunse cu un surîs vag de aprobare. Roșu insistă :

– Sper că ai citit în ziarele de dimineaţă ? Dar ce e în ziare e floare la ureche. Ministerul de Interne dă drumul numai telegramelor inofensive. Realitatea, ehe, băiete, realitatea e...

Încheie cu un gest care voia să exprime maximul de îngrijorare patriotică. Cum însă Herdelea continuă să tacă nedumerit, secretarul continuă misterios :

– Dansul macabru a început ! Şi boierii noştri îşi pierd capul ! Să-l vedem acuma pe gentilul nostru Deliceanu cum o întoarce, că eu i-am atras de mult atenţia...

Tocmai după un sfert de ceas de ocoluri, ghici şi Titu că Roşu vorbeşte despre nişte tulburări ţărăneşti izbucnite undeva în Moldova. Mici notiţe şi telegrame apăruseră de cîteva zile în toate jurnalele, fără să li se dea importanţa ce le-o atribuia secretarul *Drapelului*. Se vorbeau mai multe prin oraş, dar cu oarecare satisfacţie şi nu cu temeri. Tînărul Herdelea căută să liniştească pe Roşu cu motivarea ce o auzea pretutindeni, anume că e vorba doar de mici corecţiuni aplicate ovreilor, care exploatează prea neomenos pe bieţii ţărani de prin satele moldoveneşti.

– Nu-i nici o pagubă dacă se vor pierde cîţiva perciuni ! zise Titu rizînd. Numai aşa o să mai scape satele de ei, că prea s-au înmulţit !

Secretarul sări ars :

– Bravo, puiule ! Aci am vrut să te aduc ! Asta e mentalitatea care duce ţara de ripă, huliganismul ăsta, care vede în ovrei cauza tuturor relelor... Eu aş admite totuşi chiar barbaria contra ovreilor, dacă mi-ai garanta că prin ea se evită răul cel mare, care e pe drum ! Poţi însă dumneata să garantezi unde se opreşte operaţia asupra perciunilor ? Eşti sigur că mîine sau poimîine ţăranii nu vor continua operaţia prin bărbile boierilor şi arendaşilor creştini ?

Titu Herdelea îşi aduse aminte că Roşu e ovreu şi-i păru rău că a făcut o glumă ieftină în faţa lui, atingîndu-i susceptibilitatea firească de rasă. Ca să-şi repare greşeala,

se grăbi să aprobe tot ce spunea Roşu, subliniind cu cîte un „desigur" sau „evident". Şi secretarul se străduia să-i demonstreze că toate revoluţiile aşa încep, cu cîte o tulburare neluată în seamă sau considerată fără importanţă. E avertismentul. Dacă se iau măsuri potrivite, imediat, dezordinea se poate localiza şi potoli fără consecinţe grave. Altminteri, focul se întinde pînă ce cuprinde o provincie, o ţară, un continent.

– Acum însă, ce se întîmplă, amice? Lumea nu vede în cele ce se petrec în Moldova decît o agitaţie contra ovreilor. Şi, cum spuneai şi tu adineaori, ce pagubă dacă o să mănînce bătaie nişte jidani? Lasă-i să mănînce. E o supapă de siguranţă. Bătînd pe jidani, ţăranii se vor răcori şi vor uita pe ceilalţi boieri şi arendaşi, care nu-s jidani, dar îi exploatează la fel, dacă nu şi mai rău. Să nu-ţi închipui că astea-s vorbe de clacă, puiule! Urmăreşte toată presa! Pretutindeni, mai în surdină, mai pe faţă, sînt justificate, aprobate, chiar blagoslovite sălbătăciile ţăranilor răzvrătiţi, cu scuza subînţeleasă bineînţeles „jos jidanii". Se spune că e o cauză sfîntă la mijloc şi, desigur, aşa este, căci cauza ţăranilor e sfîntă şi dreaptă. Cu toate astea, în loc să i se caute soluţii cinstite, care să aline cît de cît mizeria ţărănească, toţi toarnă untdelemn pe focul încins. Opoziţia, bine, să zicem, e opoziţie şi vrea să profite chiar de o catastrofă, ca să pună mîna pe putere... Cel puţin guvernul de-ar fi cuminte! Aş! Face mai rău decît opoziţia, fiindcă nu face nimic. Şi-a pierdut capul sau încă nu-şi dă seama de situaţie. Destul că pîrjolul se întinde şi nimeni nu ia o măsură de apărare a ordinii. Ş-atunci iacă de ce-ţi spun eu că e grav şi că a început rostogolirea spre prăpastie!

Roşu îşi scotea mereu ochelarii de după urechi, îi ştergea atent, îi punea la loc şi continua mai pasionat, vrînd cu orice preţ să convingă pe tînărul Herdelea, parcă de convingerea lui ar fi atîrnat liniştirea tuturor primejdiilor. Titu era convins în sineşi că elocinţa secretarului s-a

dezlănțuit mai cu seamă din pricina nedelicateței lui involuntare și se credea obligat să asculte cu resemnare, deși în buzunar îl ardea o scrisorică găsită adineaori la portar, rămasă necitită, cu slovele Tanței. Spre norocul lui sosi Antimiu, un reporter gras, asudat, într-o blană soioasă, cu căciula de lutru fals pe ceafă și cu o gravitate pe față, ca și cînd ar fi fost deținătorul secretelor supreme de stat. Fără să învrednicească pe Herdelea măcar cu o privire, se prăvăli pe un scaun la biroul secretarului, oftînd :

– Nene Roșule, se încurcă urît de tot chestia cu tulburările... După-masă e convocat Consiliul de Miniștri pentru a hotărî chemarea rezerviștilor !

Secretarul făcu triumfător către Titu :

– Ce-ți spuneam eu, onorabile ?... Ai auzit ?... Rezerviștii !

Reporterul se pregătea să scrie informația. Roșu îl opri cu amărăciune :

– Anunță numai Consiliul de Miniștri. Restul nu poate merge la *Drapelul*. Asta-i soarta noastră ticăloasă. Cînd ai o știre senzațională trebuie să-ți muști unghiile și să te uiți cu jind cum o publică *Adevărul*...

Peste cîteva minute, din cabinetul directorial apăru însuși Deliceanu, ras, subțire, delicat. Fără surîsul lui obișnuit părea mai bătrîn.

– Scrie tu, Roșule, că ești mai iute ! zise directorul. Am să-ți dictez o informație care e de fapt un comunicat... Gata ? Va să zică : „Față de știrile alarmante ce se publică de cîteva zile într-o anumită presă, ni se comunică din sursă autorizată că în țară domnește cea mai perfectă liniște și opinia publică n-are nici un motiv serios de îngrijorare. Micile incidente strict locale se datoresc unor agitații de rea-credință. Guvernul de altfel este ferm decis a menține ordinea împotriva oricui, întrebuințînd toate mijloacele legale." Așa !... Ia citește acuma !

Roșu citi. Directorul aprobă.

– Da !... O pui în capul informațiilor politice pe două coloane cu doisprezece aldine !...

Dădu să plece. Secretarul întrebă :

– Dar despre chemarea rezerviștilor dăm ceva ?... Mi-a adus acuma...

– Nu, nu ! întrerupse Deliceanu. Lasă numai comunicatul ! De altminteri, chestia cu rezerviștii încă nu e sigură. E de văzut dacă în Consiliul de Miniștri se va decide asta sau poate altceva...

Titu Herdelea profitase și se retrăsese la o masă mai depărtată să-și citească scrisoarea. Tanța de-abia acum aflase că s-a mutat. Jenică n-a spus nimic părinților, dar o spionează și a amenințat-o cu scandal, dacă se mai duce la doamna Alexandrescu. Are să-i povestească multe, i-e dor și vrea să-l întîlnească. Să-i lase, tot la portar, într-un plic, noua adresă și apoi ea va veni negreșit... Titu ascunse scrisoarea, își însemnă adresa pe un petec de hîrtie, fără nume. Îi era și lui dor de ea, de glasul ei blînd și de ochii ei cu priviri învăluitoare. În zadar s-a bucurat, cînd s-a mutat de la doamna Alexandrescu, că a scăpat. Tanța îi rămăsese în suflet, de unde n-o putea smulge, oricît i se părea că e necesar să se despartă de ea. Lipsa ei îl durea și-l inspira. În fiecare seară dorul și-l plîngea în strofe fierbinți. Nu mai cizela și nici nu le scria cu gîndul să le publice, ci doar ca să-și mîngîie inima.

Roșu, după ce plecă Deliceanu și reporterul, își reluă explicațiile, acuma înmuiate în sarcasm din cauza comunicatului care tăgăduia o realitate îngrozitoare. Tînărul Herdelea se făcea că-l ascultă, dar vorbele îi intrau pe o ureche și-i ieșeau pe cealaltă ca niște sunete fără sens. Îl preocupa numai Tanța. Se gîndea să adauge la adresă și o oră prin care să-i indice că o așteaptă. Dacă ea nu va putea veni la ora aceea ? În loc de oră adăugă : „te iubesc".

Cînd ieși de la redacție, răsuflă : În sfîrșit s-a isprăvit cu tulburările ! I se părea că tulburările sînt numai o altă

formă a eternului subiect de discuții care este aici chestia țărănească. E obiceiul țării să se vorbească mereu despre lucrurile cele mai grave, fără să se facă nimic. Vorbind, oamenii au iluzia că și-au împlinit datoria. Importantă e vorba, nu fapta. Mai ales cînd vorba poate propovădui toate grozăviile.

La masă, Gavrilaș îl întreținu tot despre tulburări. El a auzit pe la poliție lucruri urîte : că un orășel oarecare ar fi fost devastat de țăranii răsculați și că se vorbește despre mobilizarea armatei... După-amiazi se întîlni cu preotul Belciug foarte îngrijorat :

– Mi se pare că am nimerit rău cu venirea în țară. Se aud întîmplări întristătoare, nu știu cît sînt de adevărate. La hotel îmi spune portarul c-au sosit jidani de prin Moldova, care povestesc grozăvii mari...

– Pe-aici așa-s oamenii, domnule părinte ! zise Titu cu o siguranță în care începea totuși să se amestece neliniștea. Le place să facă din țînțar armăsar. O fi ceva, nu zic, dar nici așa cum se vorbește...

– Mă gîndesc dacă n-ar fi cuminte să mă duc eu frumușel acasă, să nu mă apuce pe aici vreo revoluție sau chiar un război. Doamne ferește, să se închidă granițele și să se oprească trenurile !

– Ia fugi, nu mai vorbi copilării ! făcu tînărul Herdelea cu o strîngere de inimă. Ce crezi dumneata, că asta-i țară de haram, domnule părinte ? Fii liniștit și nu mai asculta toate prăpăstiile !

A doua zi se pomeni la *Drapelul* cu Grigore Iuga. Nu se întîlniseră de vreo două săptămîni. Venea să se intereseze care este adevărul în vălmășagul de știri ce circulau și se băteau cap în cap. La club se colportau lucrurile colorate după partide. Chiar oamenii despre care se știa că sînt în relații intime cu miniștrii sau nu știau nimic precis, sau ascundeau înadins adevărul. Nu mai fusese la Amara de la Crăciun, și din pricina divorțului, și din alte

pricini. Dacă ar fi vreo primejdie, s-ar socoti obligat să rămîie la țară, lîngă tatăl său.

– Cred că ziarele cunosc adevărul deși scriu minciuni, zise Grigore cu un surîs silit. Predeleanu îmi spune să-mi văd de treburi, că nu poate permite guvernul să se întindă dezordinile în toată țara. Alții însă zic că guvernul e neputincios și nu mai poate stăpîni mulțimea întărîtată...

Titu Herdelea nu-i putea da nici o lămurire inedită sau măcar cu pretenție de autenticitate, nici nu voia să-i spuie simple basme auzite prin oraș. Îi făcu însă cunoștință cu Roșu care fu încîntat și, după ce lăudă pe Titu, zise aproape solemn :

– Adevărul, domnul meu, e mai negru decît bănuiește lumea ! Mișcarea se întinde mereu, zi cu zi, ceas cu ceas, și nu se știe dacă se mai poate lua vreo măsură care s-o poată stăvili. Iacă, aci am ajuns ! Din fericire încă nu s-a vărsat sînge, încă nu s-au pierdut vieți omenești, dar nimeni nu știe ce poate aduce ziua de mîine.

Îi zugrăvi amănunțit ce-a fost în cutare sat sau oraș, ce s-a prădat și ce s-a distrus, iar după toate declară ca un orator la tribuna Camerei :

– Se mișcă țara, domnul meu ! Toată țara !

Grigore Iuga, impresionat de tonul profetic al secretarului, se hotărî să plece chiar mîine la Amara, invitînd și pe Herdelea să-l însoțească, cu promisiunea că nu vor sta decît două-trei zile, iar de-ar trebui să rămîie mai mult, pe el îl va trimite în orice caz la București. Titu ar fi fost încîntat să meargă, mai ales în vremea aceasta, și se uită întrebător la Roșu, care spuse protector :

– Poți să te duci, puiule ! Sigur ! Se poate să te refuz pe tine ? Te pomenești că-mi aduci un reportaj interesant și pentru *Drapelul*. Ar fi senzațional. Adică, pardon... E vorba de Argeș... Pe acolo deocamdată pare să fie liniște. Totuși nu strică prudența nicăiri la țară în zilele astea tulburi. Așa că ia seama, puiule, să nu puie mîna pe tine țăranii !

– Ei, parcă eu sînt moşier ! rîse Titu.

– Nu rîde, amice ! făcu secretarul. Crezi că bieţii ovrei care pătimesc acuma sînt boieri ?

5

– Eu îmi fac datoria să te avertizez, draga mea, că nu e prudent să pleci acuma la ţară ! zise Gogu Ionescu cu o seriozitate neobişnuită. Firește, dacă nu mă asculţi, eu nu te pot opri şi în orice caz conacul de la Lespezi îţi stă la dispoziţie oricînd. Cred însă că ai să mai reflectezi şi...

– Am reflectat ! îl întrerupse Nadina ironic. Şi n-am putut descoperi nici un motiv care să mă reţie. Din contră, toate mă îndeamnă să nu amîn lichidarea şi lichidarea nu se poate face fără mine decît riscînd să fiu înşelată, ceea ce nu pot permite, tocmai fiindcă sînt femeie, şi toţi speră să mă înşele. De altfel nu merg singură. Iau pe avocatul meu.

– Aşteaptă cel puţin să se mai clarifice situaţia !

– Nu plec mîine, Gogule ! glumi Nadina. Încă n-am fixat ziua. Aş vrea să se mai usuce niţel pămîntul şi să se îndrepte şoseaua... Şi-apoi de unde atîta frică pe tine, cînd prin părţile astea e linişte deplină ?

– Dă-o încolo de moşie acuma ! făcu Gogu. O ai arendată, lasă pe arendaş să se descurce cu ţăranii.

– Tu crezi serios că ţăranii se războiesc cu femeile ? Aidade !

– Bine, nu insist, fiindcă insistenţa mea te face să te încăpăţînezi mai rău ! zise Gogu. Am vorbit şi cu tata. Şi dumnealui crede că e o nebunie ce vrei să faci... Nu-ţi mai spun de Jenny, care ştii cît te iubeşte. Nu-i aşa, iubirea mea ?

Eugenia avea ochii plini de lacrimi. Vru să spuie ceva. Cînd deschise gura o podidi plînsul. Gogu se sperie :

– Iubirea mea, sufletul meu, ce-i asta ? Se poate ?

– Numai tu ești de vină, Gogule, că alarmezi lumea fără nici un motiv ! protestă Nadina. Să mă ierți, Jenny dragă, te rog ! Dacă știam că voi face atîta tulburare nici nu vă mai spuneam că plec...

Erau invitații ei la masă. De cînd Nadina se afla în divorț mîncau aproape permanent împreună, sau ei la ea, sau ea la ei.

– Dă-mi voie să-ți spun, dragă Nadina, că e o nebunie, pur și simplu nebunie ! strigă în cele din urmă Gogu Ionescu, exasperat de îndărătnicia ei.

– Tocmai fiindcă e nebunie mă ispitește ! zise Nadina cu o lucire mai vie în ochi.

Într-adevăr Nadina se înverșuna mai ales pentru că toată lumea o sfătuia să renunțe. Avocatul Olimp Stavrat, care-i susținea divorțul, un bătrînior cochet, cu o bărbuță îngrijită, a fost cel dintîi. Îi făcea puțină curte, uneori mai indiscret. Suspina în fața ei și ridica ochii spre cer, în semn de supremă pasiune. Cînd a auzit însă că trebuie să meargă cu ea la țară, s-a crezut obligat să-i atragă atenția asupra primejdiilor. O privire ironică a Nadinei a fost suficientă să-i schimbe părerea :

– Firește, n-am vorbit pentru mine, ci pentru dumneavoastră, coniță ! Din parte-mi sînt gata oricînd să vă însoțesc și pînă la marginea pămîntului. (Oftă și continuă.) Poate că în sfîrșit, veți observa că și în pieptul unui avocat bate o inimă...

Raul Brumaru refuză brutal :

– Ce-ți trece prin gînd, Nadina ? Acuma ? La țară ?... Vrei să-ți bați joc de mine ? Nu, nu ! Eu stau binișor la București !

Pînă și șoferul Rudolf găsise de cuviință să obiecteze că excursiunea aceasta e cam periculoasă.

Apărîndu-i astfel ca o aventură, plecarea la țară o pasiona. Desigur n-avea motive serioase să se grăbească și ar mai fi putut aștepta. Divorțul se pronunțase, adevărat, dar pînă la transcriere mai erau vreo două săptămîni.

Nici nu se gîndea să încheie definitiv vînzarea pînă ce nu o va putea face pe numele ei. Dar își zicea că trebuie să hotărască cui vinde, să fixeze tot, încît în ziua cînd se va transcrie divorțul, să poată iscăli actul și să sfîrșească orice contact cu țara.

– De ce vrei tu, Gogule, ca ultima mea călătorie la țară să fie banală ? zise Nadina. Am oroare de banalitate !

6

Sîmbătă dimineața, pe cînd explica pentru clasa a patra domnia fanarioților, învățătorul Dragoș se pomeni în școală cu un jandarm care-i spuse încet că domnul plutonier îl poftește urgent pînă la post, avînd a-i face o comunicare. Învățătorul, parcă l-ar fi așteptat, răspunse liniștit :

– Bine, vin imediat...

Și, fiindcă jandarmul rămase pe loc, adăugă :

– Sau vrei să mergem împreună ?... Și mai bine !

Se uita împrejur. Nu-și amintea unde și-a pus pălăria. Era pe masă. O văzu în sfîrșit, dar întîi își luă paltonul. Iar întrebă pe jandarm :

– Să dau drumul copiilor ori... ?

Și cum jandarmul strînse din umeri neștiutor, continuă :

– Adică, firește, de ce ?... Bumbu Ștefan, ieși la catedră ! Să ții liniște și să-mi scrii pe tablă pe cei ce nu ascultă și fac gălăgie, ai înțeles ?... Să fiți liniștiți și cuminți, copii, că mă întorc numaidecît !

Se uită la jandarm, parcă ar fi vrut să vadă pe figura lui ceva. Fața jandarmului nu spunea nimic. Ieșind în uliță, îi zise mai hotărît :

– Trebuie să ne abatem un minut și pe la casa mea, ca să nu creadă nevastă-mea cine știe ce !

Doamna Dragoș se îngrozi văzîndu-l cu jandarmul

după el. Începu să plîngă cu hohote, apoi să afurisească. Soacră-sa îi ținea hangul.

– Stați, nu mă jeliți, că încă n-am murit ! făcu Dragoș enervat de lacrimile lor. Stați, că nici nu știu de ce mă cheamă !

– Ia îmbracă-te, socrule, și du-te cu dînsul, nu ședea ca bolovanul ! strigă Florica.

Bătrînul se iuți, parcă glasul l-ar fi dezmeticit dintr-o toropeală. Învățătorul ar fi vrut să spuie ceva, doar pentru asta a venit cu jandarmul. Dîndu-și seama că nu poate întîrzia bîigui pierdut :

– Dacă s-ar întîmpla să nu mă întorc, atunci... Adică las' că i-oi spune tatii, dac-o fi așa, că tot vine și dumnealui... Ei, haidem să mergem !

Se gîndi că ar trebui să-și sărute nevasta, cel puțin pe ea, dar își opri dorința, ca nu cumva să tragă a rău sau să o sperie mai mult. Ieșind, făcu mai slab :

– Rămîneți sănătoși !

În fața postului de jandarmi era căruța cu doi căluți a lui Lupu Chirițoiu. Învățătorul întrebă cu o tresărire :

– Încotro, moș Lupule ?

– Nu știu, dom' Nică ! răspunse bătrînul. Mi-au poruncit dumnealor să viu cu căruța și cu merinde pentru cai și a trebuit să viu !

Plutonierul Boiangiu îl aștepta în curte și-l primi cu o mutră de ușurare, parcă i-ar fi fost teamă că n-are să sosească. Își dădură mîna ca totdeauna și intrară în cancelarie.

– Ce s-a întîmplat, domnule șef, de m-ai luat chiar din clasă ? zise Dragoș cu mirarea celui ce nu bănuiește nimic, deși în sineși era sigur că trebuie să fie efectul supărării lui Miron Iuga de acum trei zile.

Boiangiu făcu un gest vag, care voia să arate că el n-are nici o vină. Pe urmă îi spuse că a primit ordin telegrafic să-l trimită foarte urgent la Pitești și să-l prezinte domnului prefect personal.

– Şi pentru care motiv, domnule plutonier? zise învăţătorul aproape solemn.

– Eu am un ordin, domnule Dragoş, şi trebuie să-l execut! răspunse Boiangiu. Aşa că îmi pare rău, dar...

– Vai de mine, nu-ţi fac nici un reproş! protestă Dragoş. Credeam numai că poate cunoşti motivele, cu toate că în fond ar fi acelaşi lucru... Atunci cînd zici să plecăm?

– Cît mai repede! aşa-mi sună ordinul! spuse plutonierul. Dacă însă vrei să-ţi aducă ceva de acasă, mai putem zăbovi vreo oră, dar mai mult nu, căci pînă la Piteşti e cale lungă şi căluţii lui moş Lupu...

– Foarte bine... întrerupse învăţătorul, căutînd să păstreze o ţinută demnă, mai cu seamă simţind că începea să se clatine. Auzişi, tată, porunca?... Acu du-te degrabă şi dă întîi drumul copiilor acasă, că i-am lăsat singuri în şcoală, şi apoi spune-i Floricăi să-mi aducă ce crede dînsa pentru drum, dar iute, să nu pierdem vremea şi să-l încurcăm pe dumnealui!

Plutonierul oferi un scaun învăţătorului. Vorbiră despre lucruri indiferente. Un moment apăru şi doamna Boiangiu să întrebe pe Dragoş ce mai face Florica. Pe urmă, peste vreo jumătate de ceas, năvăli Nicolae, fratele învăţătorului, care nu fusese acasă şi aflase de la oameni. Era speriat şi furios. Strigă că are să se ducă la boierul Miron, să-i cadă în genunchi... Boiangiu se supără: să nu-i facă lui neplăceri, altfel întoarce foaia... Sosi Florica cu merinde şi cu schimburi.

– Atunci, domnule Dragoş, sîntem gata? zise plutonierul. Va să zică putem pleca?...

Deschise uşa de la camera jandarmilor, ordonînd:

– Bogza!... Aide!... Gata!...

Un jandarm înarmat se ivi în uşă, bătînd din călcîie.

În ogradă şi în uliţă erau strînşi vreo treizeci de ţărani. Vestea că învăţătorul a fost arestat s-a răspîndit în

sat ca focul. Boiangiu se încruntă. Îi era frică să nu se întîmple vreo complicație. Îi luă totuși cu blîndețe :

– Da voi altă treabă n-aveți, măi oameni ?... Faceți loc !... Veniți să căscați gura, parcă ar fi panoramă !

Marin Stan se apropie confidențial, socotindu-se mai prieten cu șeful :

– Don' plutonier, fii bun, zău... E păcat de don' Nică, zău așa ! Dumneata dacă vrei, poți !

– Marine, vezi-ți de treabă, că mă superi ! mîrîi Boiangiu.

Fiindcă se mai găsiră și alții să stăruie, plutonierul zori pe Dragoș, care-și lua rămas bun de la Florica :

– Aidem, domnule învățător, aidem !... Și te rog foarte mult să ai toată grija pe drum, să nu se întîmple ceva, căci jandarmul are ordin să tragă !

– Fii liniștit ! zîmbi Dragoș, adăugînd către țăranii care înconjurau căruța : Să ne vedem cu bine, oameni buni !

– Dumnezeu să-ți ajute ! răspunse mulțimea.

Căruța porni. Dragoș nu mai întoarse capul. Lîngă el, arma jandarmului se clătina ca un avertisment. Florica, cu obrajii uzi, porni pe mijlocul uliței, după căruța ce se micșora mereu. Boiangiu răsuflă ușurat c-a scăpat de-o grijă mare. Acuma explica mai blajin oamenilor adunați :

– Credeți că eu fac de capul meu ?... Dacă vine porunca de sus, trebuie s-o împlinesc, că sînt soldat și soldatul nu crîcnește !

– Apoi asta așa-i ! aprobară cîțiva țărani.

Mulțimea totuși rămase în șosea, vorbind, sfătuind, întrebînd. Deodată Nicolae Dragoș izbucni amărît :

– Stați, stați și sporovăiți ca babele în loc să mergeți la boierul Miron, să vă rugați să nu-l năpăstuiască pe bietul Nică... Și nu vreți să știți că numai din pricina voastră s-a stricat cu boierul și...

Țăranii ascultau, unii aprobau, mai mulți tăceau. Cineva zise : „Putem să ne ducem, că n-are să ne omoare", altul mormăi gros : „Parcă boierul are să se uite în gura

voastră", iar unul strigă sfătos : „Da de ce nu te duci tu, Nicule, şi îndemni numai pe alţii ?"

– Zic eu că nu merg ? se înfurie flăcăul. Crezi că mi-e frică de boier ca voua ?

Alţi ţărani soseau mai alarmaţi. Începură să se amestece şi femei, şi copii printre bărbaţii care umpleau ulita de la postul de jandarmi pînă la baba Ioana. Tot vorbind şi tocmindu-se, mulţimea ajunse pe nesimţite în faţa conacului Iuga. Pe cînd Luca Talabă spunea într-un grup că în alte părţi oamenii nu se lasă aşa călcaţi în picioare. Trifon Guju răbufni cu glasu-i pătrunzător :

– Aidem, măi oameni, că-i mai mare ruşinea să ne tot ciorovăim ca babele !

Intrară în ograda argaţilor. Un stol de porumbei se ridică în văzduh, iar galiţele se risipiră speriate. Curtea se umplu. Leonte Bumbu, logofătul, ieşi mirat dintr-o odaie în capul gol :

– Da ce-i, de-aţi venit tot satul ?

Răspunseră mai multe glasuri deodată. Logofătul se scărpină în ceafă :

– Are să se supere boierul că...

– Las' să se mai supere şi dumnealui, că noi ne-am supărat destul, strigă din grămadă un glas necăjit.

Întîmplarea aduse în clipa aceea pe Miron Iuga. Deşteptarea primăverii parcă-l întinerise.

– Ce-i, Bumbule, cu oamenii ăştia, ce poftesc ?

Marin Stan începu rugămintea, alţii o continuară pînă ce Iuga se dumeri :

– A, va să zică l-au arestat ?... Foarte bine au făcut... Acuma cred că o să vă vie şi voua mintea cea bună a rumînului !

Cîţiva strigară obraznic să-l ierte. Miron se înfurie :

– La mine nu se prind treburile astea ! Mă mir că încă nu mă cunoaşteţi, că doar împreună trăim ! Eu v-am socotit oameni de omenie, dar mă tem că am greşit. Acuma veniţi grămadă, iar la învoieli vă codiţi !

– Nu mai putem, cucoane, cu învoielile vechi ! țipă Toader Strîmbu. Îmi pier copilașii de foame, măcar că am muncit de...

– Nu mai puteți ? făcu Miron Iuga. Foarte bine ! Stați acasă, și leneviți, și văitați-vă !... Cine-i harnic și cumpănit poate să trăiască din munca cinstită...

– D-apoi că nimeni nu șade, cucoane, că muncim toți destul, dar și dumneavoastră trebuie să ne mai ajutați ! zise Serafim Mogoș domol și hotărît.

– Eu la tocmeală nu stau cu nimeni și nici nu vă rog ! spuse bătrînul Miron aspru. Pămînt să fie, că brațe de muncă se găsesc cu miile ! Dacă voi nu vreți să munciți, vom aduce oameni din Transilvania !

– Ba străini să nu vie, cucoane, că pămînturile astea noi le-am muncit totdeauna, nu străinii ! strigă Trifon Guju.

– Tu crezi că am să te întreb pe tine, prăpăditule ? se revoltă Miron Iuga. Asta vă mai lipsea, obrăznicia !... Aideți, am terminat cu voi ! Să-mi curățați locul numaidecît !

– Apoi așa nu-i bine, cucoane ! făcu Luca Talabă dîrz. Nu-i bine de loc.

Miron Iuga nu se clinti pînă ce se goli curtea. Apoi porunci scîrbit :

– Bumbule, închide porțile !

7

A doua zi, duminică, pe cînd ieșea lumea de la biserică, se răspîndi vestea că adineaori ar fi trecut prin sat doi călăreți pe cai albi cu porunci de la vodă. În fața cîrciumii pe bătătura unde se ținea hora, pîlcuri de oameni se opriră să afle noutăți. Mulți născoceau amănunte alandala. Ignat Cercel, ca un cîine de pripas, trecea de la un grup la altul, cu aceeași întrebare :

– Oare n-o fi poruncit despre pămînturi, măi oameni?

Primarul Ion Pravilă, după ce ascultă în dreapta şi-n stînga, strigă în batjocură :

– Măi, nu cumva or fi cai verzi pe pereţi călăreţii voştri?

Nu rîse nimeni. Un bătrîn îl probozi :

– Degeaba batjocoreşti, don' primar, că astea nu-s de batjocorit! Că nici strîmbătatea nu poate stăpîni mereu şi trebuie să vie vremea dreptăţii!

– Apoi dreptatea nu vine călare, moşule! făcu Pravilă cu alt glas.

– Vine cum poate şi bine că soseşte! bîigui bătrînul.

Leonte Orbişor povestea că Anghelina lui Nistor Mucenicu s-ar fi întîlnit cu călăreţii. Aşa i-a spus lui cineva, nu ştie cine. Lupu Chiriţoiu socotea că trebuie să fie ceva adevărat, fiindcă şi el a auzit multe la Piteşti ieri, cînd l-a dus pe don' Nică.

Peste un răstimp, Vasile Zidaru aduse pe Anghelina să mărturisească dînsa ce-a fost şi cum. Femeia se codea şi se ruşina să vorbească în faţa atîtor oameni care o încurajau cu ochii lacomi :

– Aoleu, păcatele mele, mi-am lăsat copiii singuri şi...

Primarul vru să o ia la instrucţie. Anghelina se sperie şi se apără că trebuie să-i mai fi văzut şi alţi oameni, că doar călăreţii nu se fereau şi nici n-aveau de ce :

– Spune, muiere, din fir în păr, că nu te mănîncă nimeni! o îndemnă Ignat cu blîndeţe. Vrem să ştim şi noi poruncile şi să nu greşim!

În sfîrşit Anghelina îşi luă inima-n dinţi :

– Plecasem cu băieţelul de mînă pînă la soacră-mea, să-mi mai împrumute niţel porumb... cînd treceam pe la biserică tocmai trăgeau clopotele de sfînta evanghelie şi mă închinam, şi-mi era ruşine, că de atîtea griji şi necazuri nici la sfînta slujbă nu mai pot răzbi. N-apucai bine să mă închin, că şi văzui venind pe uliţă doi călăreţi pe cai albi, de m-am mirat. Veneau din sus, dinspre Lespezi.

Mă dădui la marginea uliței, dar numai ce mă pomenii că unul mă strigă și zice : „Unde te duci, muiere ?" Zic : „Numai colea, la soacră-mea..." Și cellalt zice : „Văd că ești necăjită rău, dar n-ai grijă, că noi aducem veste mare, că pe noi ne-a trimis vodă să dăm de știre oamenilor că toate moșiile sînt ale lor de-aci înainte, și să se apuce de îndată să le împartă după dreptate, iar pe boieri și pe arendași să-i alunge și să le ardă conacele, și curțile, și toate acareturile, ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi ! Ai înțeles, femeie ?... Și să nu întîrzie de loc oamenii, că așa e porunca lui vodă și cine nu ascultă porunca, amarnic are să ispășească !" Uite așa mi-a spus călărețul și eu zic : „Am înțeles, dar..." – „Apoi atunci bine ! Rămîi sănătoasă !" – „Dumnezeu să v-ajute și dumneavoastră !" Dînșii au pornit devale și eu m-am întors și m-am uitat după ei o bucată de timp, ș-apoi mi-am văzut de drum și i-am spus socrului ce mi-au spus călăreții, și s-a mirat și dumnealui...

Oamenii tăcură, pînă ce Ignat Cercel zise, clătinînd din cap :

– Mare minune și asta !

Mai aflară de la Anghelina că cei doi călărești erau îmbrăcați în alb și că au trecut ori spre Ruginoasa, ori spre Vaideei. Pe urmă, primarul o trimise acasă să-și vază de copii.

Într-un tîrziu, veni și Anton Nacu, care avusese niște treburi la Ruginoasa, și povesti că și el s-a întîlnit pe drum cu călărești albi și i-au spus tot așa, că oamenii să-și împartă fără zăbavă pămînturile boierilor și cine se împotrivește să nu fie cruțat, cum n-au fost nici oamenii cruțați de dînșii.

Cu toate că se desprimăvărase, era vreme mohorită, cu cerul de plumb. Oamenii zgribuleau, dar nu se risipeau. Pe la amiazi, Matei Dulmanu sosi cu alți cîțiva din Lespezi, aducînd știrea că și pe la ei au trecut călărești. Irimie Popa, pîndarul arendașului Cosma, se întorcea din

Vaideci şi spunea că şi acolo se minunează lumea ce să fie cu călăreţii care au poruncit ca oamenii să bage plugurile îndată în moşia boierului...

– Ce să fie, măi Irimie? îl desluşi Leonte Orbişor. Ne-a mai venit şi nouă rîndul!

– Nu v-aduceţi aminte de cînd vă spun mereu că vodă vrea să împartă oamenilor pămînturile? făcu Ignat Cercel cu mîndrie. N-aţi vrut să mă credeţi. Acu se adevereşte de-a binelea!

Primarul amuţise; trecu la cîrciumă să se încălzească cu un păhărel, iar peste cîteva minute o şterse acasă, nevrînd să fie de faţă cînd oamenii vorbesc prea multe prostii. Petre Petre, înflăcărat, amintea lui Luca Talabă cît au alergat prin Bucureşti pentru moşia cucoanei, şi încheie:

– Bine că nu ne-am încurcat!

– Ei, stai, băiete, că nu s-a isprăvit! Dacă s-ar împărţi moşiile cum merge gura oamenilor, ehei, bine ar fi!

Atunci glasul lui Trifon Guju, zgrunţuros şi ursuz, se înalţă peste şovăirile ţăranilor:

– Da noi ce facem, măi creştini? Şezătoare ori?...

– Aşa-i, aşa-i, ce facem? răspunseră alte glasuri desţelenite. Că de vorbe şi de sfaturi ne-am săturat!

– Apoi da! făcu Melinte Heruvim tăios ca o limbă de cuţit. Să se mai hrănească şi boierii cu vorbe goale, că noi ne-am săturat...

CUPRINSUL

	Pag.
Prefață	III
Cap. I Răsăritul	3
Cap. II Pămînturile	50
Cap. III Flămînzii	91
Cap. IV Luminile	137
Cap. V Friguri	178
Cap. VI Vestitorii	216

Responsabil de carte: A. Bîrlă
Tehnoredactor: I. Gheorghiu
Corector: S. Elias

Dat la cules 13.11.59. Bun de tipar 09.03.60. Tiraj 65.160 ex. Hîrtie tipar de 50 gr. m.p. Format 700×920/32. Coli ed. 10,09. Coli de tipar 8,75. Editia II. Comanda 4971. Planşe tiefdruck 1. A. nr. 01987. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31.

Tiparul executat sub com. nr. 91630 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti — R.P.R.

Clubul cărții digitale 2022